

ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО МЕДІАЦІЮ»

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
КОМЕНТАР

СТАНОМ НА 1 КВІТНЯ 2023 РОКУ

*За загальною редакцією
д.ю.н., професора Кармази О. О.,
к.ю.н., доцента Федоренко Т. В.,
к.ю.н., доцента Ізуїти П. О.*

Київ
Галком
2023

УДК 340.13(477)
3-19

*Рекомендовано Вченою радою
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
(протокол № 4 від 27.04.2023 р.)*

Рецензенти:

Притика Ю. Д., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу Навчально-наукового Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Кучер Т. М., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри публічно-правових дисциплін Київського міжнародного університету.

Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар.

3-19 Станом на 1 квітня 2023 р. / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Кармази О. О., кандидата юридичних наук, доцента Федоренко Т. В., кандидата юридичних наук, доцента Ізюїти П. О. – К. : Талком, 2023. – 241 с.

Науково-практичний коментар до Закону України «Про медіацію» підготовлено Інститутом права та суспільних відносин Університету «Україна». До складу авторського колективу залучено провідних вітчизняних науковців та практиків.

Коментар розрахований на широке коло читачів, зокрема на здобувачів юридичної освіти, фахівців в галузі права, викладачів, практикуючих правників, нотаріусів, медіаторів, спеціалістів з конфліктології.

Авторами враховані законодавчі зміни, які були внесені станом на 1 квітня 2023 року.

УДК 340.13(477)

ISBN 978-617-8016-88-3

© Кармаза О. О., Федоренко Т. В.,

Ізюїта П. О., 2023

DOI: <https://doi.org/10.36994/978-617-8016-88-3-2023-241>

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Грабовська Оксана Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного процесу Навчально-наукового Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Дмитрів Оксана Михайлівна, головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки;

Дурнов Євген Сергійович, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України;

Захарова Олена Семенівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Навчально-наукового Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Зварич Роман Васильович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права та публічного управління Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»;

Ізюта Петро Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна", заслужений юрист України;

Кармаза Олександра Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри Університету штучного інтелекту та цифровізації, професор Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Кельман Михайло Степанович, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри теорії права та конституціоналізму ІППО НУ «Львівська політехніка»;

Коросед Сергій Олександрович, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України;

Кушерець Дарина Василівна, доктор юридичних наук, професор, ректор Університету штучного інтелекту та цифровізації;

Луцька Галина Василівна, доктор юридичних наук, професор кафедри права та публічного управління Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила», приватний нотаріус Івано-Франківського міського нотаріального округу;

Луцький Мирослав Іванович, доктор юридичних наук, професор, ректор Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»;

Махінчук Віталій Миколайович, доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України;

Панфілова Юлія Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, директор Юридичного інституту Київського міжнародного університету;

Позов Денис Аполлонович, аспірант, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України;

Позова Світлана Володимирівна, засновник ТОВ «Баланс-Клуб», віце президент ГО «Всеукраїнський бухгалтерський клуб», ментор бухгалтерів в проєкті «Бухгалтер майбутнього»;

Стрілько Валентина Юріївна, кандидат юридичних наук, викладач Університету штучного інтелекту та цифровізації, головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку;

Таланчук Ірина Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна";

Фаст Олексій Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна";

Федоренко Тетяна Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, директор Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна".

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про медіацію».....	8
Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	21
Стаття 1. Визначення термінів.....	21
Стаття 2. Законодавство про медіацію.....	45
Стаття 3. Сфера дії Закону.....	51
Стаття 4. Принципи медіації.....	71
Стаття 5. Добровільність.....	81
Стаття 6. Конфіденційність.....	88
Стаття 7. Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора.....	97
Стаття 8. Самовизначення та рівність прав сторін медіації.....	106
Розділ II. СТАТУС МЕДІАТОРА.....	112
Стаття 9. Вимоги до медіатора.....	112
Стаття 10. Підготовка медіаторів.....	121
Стаття 11. Права медіатора.....	130
Стаття 12. Обов'язки медіатора.....	138
Стаття 13. Норми професійної етики медіатора.....	149
Стаття 14. Реєстри медіаторів.....	162
Стаття 15. Відповідальність медіатора.....	166
Розділ III. ПРОВЕДЕННЯ МЕДІАЦІЇ.....	170
Стаття 16. Підготовка до медіації.....	170
Стаття 17. Порядок проведення медіації та підстави її припинення.....	193
Стаття 18. Права сторін медіації.....	208
Стаття 19. Обов'язки сторін медіації.....	218
Стаття 20. Зміст договору про проведення медіації.....	219
Стаття 21. Зміст угоди за результатами медіації.....	226
Розділ IV. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	235

ВСТУП

Закон «Про медіацію» передбачає і дає можливість громадянам вирішити свої суперечки, не звертаючись до суду. Він запроваджує та врегульовує статус медіатора, а також стимули для громадян, щоб вони не йшли з будь-якими суперечками до суду, перенавантажуючи їх, а могли дійти порозуміння та вирішити свої питання завдяки неупередженій особі, якою і буде медіатор.

«Законодавче закріплення цієї процедури сприятиме ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів, дозволить знизити навантаження на суди, скоротити строки розгляду справ, зменшити витрати сторін на правову допомогу та судовий процес у цілому. Саме медіація допомагає сторонам конфлікту за допомогою медіатора налагодити комунікацію та обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору.

Такий варіант вирішення конфлікту дає можливість знизити рівень напруження, усвідомити наслідки рішення, а також надає сторонам відчуття справедливості від процесу медіації», — зазначив заступник Міністра юстиції Олександр Банчук.

Застосовувати цей Закон можна буде для врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Законом «Про медіацію» встановлено, що:

— фізичні та юридичні особи зможуть звернутись до медіатора для проведення медіації як до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, так і під час судового, третейського чи арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу;

— медіація проводитиметься за взаємною згодою сторін медіації відповідно до принципів добровільності, конфіденційності, незалежності та нейтральності, неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації;

— набути статус медіатора зможе будь-яка фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами;

— підготовка у сфері медіації становитиме не менше як 90 годин навчання медіатора, у тому числі 45 годин практичного навчання, та

включатиме теоретичні знання та практичні навички щодо принципів, порядку та методики проведення медіації, правового регулювання медіації, етики медіатора, ведення переговорів та врегулювання конфліктів (спорів);

— підготовку у сфері медіації здійснюватимуть заклади освіти, а також організації, що забезпечують проведення медіації, об'єднання медіаторів, суб'єкти господарювання будь-якої форми власності та організаційно-правової форми, що мають право надавати послуги у сфері медіації або організовувати їх надання відповідно до законодавства;

— реєстри медіаторів зможуть вести об'єднання медіаторів, організації, що забезпечують проведення медіації, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які залучають медіаторів або послугами яких користуються.

У чому суть медіації? Якщо спір вирішується в судовому порядку, не завжди можна спрогнозувати результат спору та скільки часу буде витрачено на розгляд справи. Якщо ж йдеться про корпоративний спір — під час розгляду справи може кардинально змінитися судова практика, що взагалі матиме наслідком ухвалення рішення не на користь позивача. Тож потрібно завжди зважено й без емоцій підходити до вирішення конфлікту. Медіація здатна допомогти, і за умови, якщо сторони готові спробувати домовитися, цей процес може бути значно коротшим, ніж судова тяганина.

Медіатором, згідно із законом, може бути особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Така підготовка передбачає не менше 90 годин навчання, зокрема не менше 45 годин практики. Також медіаторами визнаються особи, які пройшли навчання базовим навичкам медіатора — не менше 48 годин, що підтверджується відповідними сертифікатами.

Згідно із законом, медіація не визначена як обов'язкова процедура вирішення конфлікту, якщо вже справа розглядається в судовому порядку. Водночас законодавець цим законом вносить зміни до процесуальних кодексів. Отже, після підписання документу та набрання ним законної сили, якщо сторони погодяться вирішити конфлікт шляхом медіації, суд зобов'язаний буде зупинити провадження, але не більш ніж на 90 днів з моменту винесення ухвали про зупинення провадження у справі. За результатами проведеної медіації сторони можуть укласти мирову угоду, яку суд має затвердити у випадку, якщо вона не порушує права третіх осіб.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО МЕДІАЦІЮ»

Цей Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

1. В Україні склалася усталена практика законотворення в частині загальної структури нормативно-правових актів, які приймаються у формі закону Верховною Радою України¹. У теорії юридичного письма та юридичної техніки науковцями зазначається, що закон складається з назви, статей (пунктів), частин статей, прикінцевих положень. Крім того, закон може містити: преамбулу, розділи, глави, пункти, підпункти, абзаци, перехідні положення, додатки².

2. Закон містить 21 статтю, преамбулу та складається з чотирьох розділів: Розділ I. Загальні положення. Розділ II. Статус медіатора. Розділ III. Проведення медіації. Розділ IV. Прикінцеві та перехідні положення.

Законом внесені зміни до: Кодексу законів про працю України, Земельного кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, законів «Про нотаріат», «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про третейські суди», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про судовий збір», «Про соціальні послуги».

3. Положення преамбули Закону комплексно відображають мотиви прийняття нормативно-правового акта, розкривають його мету, мають засадничий характер. Відтак норми статей Закону перебувають у тісному зв'язку з преамбулою.

---

¹ Станом на березень 2023 року в Україні відсутній закон, який би визначив порядок та засади здійснення правотворчої діяльності в Україні. Разом з тим, 16 листопада 2021 року Верховною Радою України прийнято за основу проект Закону «Про правотворчу діяльність» (реєстр. №5707 від 25.06.2021), яким передбачається врегулювання суспільних відносин у сфері правотворчої діяльності в Україні.

² *Онищук І. І.* Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. 2014. 228 с.

4. Медіація в широкому розумінні, як процедура, в якій незалежна особа допомагає іншим особам урегулювати конфлікт (спір), є одним із найдавніших способів урегулювання конфлікту (спору). Це підтверджується, зокрема, положеннями Біблії, відповідно до яких Ісус виступив посередником між Богом і людьми (1 Тимофій 2:5-6).

Наголосимо, що в теорії конфліктології доведено, що суперечки та конфлікти супроводжують людей із найдавніших часів, із часів їхнього виникнення до сьогодні. Людство намагається розробляти і застосовувати різні способи та механізми врегулювання спірних відносин на підставі моральних, релігійних та правових норм за участі «посередника». О. Кірдан доводить, що прикладами першопочаткових проявів медіації є вирішення суперечок між племенами в Африці, практика медіації в Китаї, у Стародавній Греції та Римі³. Крім того, практики примірнювальних процедур, як зазначають українські науковці (З. Красіловська, Р. Карпенко, В. Прущак, А. Яценко та ін.), існували вже за часів Київської Русі⁴. М. Білак доводить, що в Європі перші спроби вирішити спори за допомогою медіації були зафіксовані письмовими згадками про це у IX ст.⁵

В юриспруденції вважається, що медіація, як інститут у праві, виникла на початку XX ст. як технологія переговорів між роботодавцями та працівниками. Термін «медіація» (від лат. *mediatio* – посередництво⁶) у сучасному розумінні почав широко використовуватися в науці та практиці у країнах англо-саксонського права лише в 1976 році. Поштовхом для цього була організована суддями, адвокатами, професорами права тощо конференція Паунда (Pound Conference), у результаті якої отримали розвиток два напрями медіації: засновані «Місцеві центри правосуддя» («Neighborhood Justice Center») та надання можливостей використовувати альтернативні способи врегулювання спорів, включаючи медіацію, у системі державного судового процесу.

---

³ Кірдан О. Поняття «медіація» та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. Педагогічний часопис Волині. 2019. №2(13). С.12-20.

⁴ Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. О. Б. Верби-Сидор. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с.

⁵ Альтернативне вирішення спорів: підруч. за заг. ред. Ю. Д. Притики. Київ: ВД «Дакор». 2021. С. 102.

⁶ Словник іншомовних слів. За ред. О. С. Мельничука. К.1974. С. 420.

Про застосування механізмів посередництва, як сприяння досягненню взаємопогодженого рішення на основі всеохоплюючих та прискорених процедур за допомогою посередника (ст. 327), зокрема, йдеться в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка ратифікована із заявою Законом України № 1678-VII від 19.09.2014 року.

7 серпня 2019 року Україна підписала Конвенцію ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації⁷, яка сприяла становленню інституту медіації в праві та законодавстві України. Станом на 20 травня 2022 року 52 країни підписали цю Конвенцію, серед них США, Китай, Ізраїль, Туреччина, Грузія тощо. Відповідно до пояснювальної записки, поданої до проекту закону реєстр. № 3504 від 19.05.2020, який було прийнято у другому читанні як Закон, цей Закон прийнято з метою ратифікації та імплементації вказаної Конвенції⁸

5. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи громадян захищаються судом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб (Рішення КСУ від 12.04.2012 р. № 9-рп/2012). Водночас судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина (Рішення КСУ від 9.09.2010 р. № 19-рп/2010), а також гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їхнього утвердження й захисту за допомогою правосуддя (Рішення КСУ від 23.11.2018 р. № 10-р/2018).

Зважаючи на викладене, дійдемо висновку, що в Конституції України передбачено судову та позасудову форми захисту прав громадян.

---

⁷ Конвенція ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/EN/Texts/UNCITRAL/Arbitration/mediation_convention_v1900316_eng.pdf (англійською мовою) (дата звернення: 1 травня 2022 року).

⁸ Проект Закону про медіацію. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал. http://wl.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (українською мовою) (дата звернення: 10 травня 2022 року).

Разом з тим, Конституція та закони України не дають чіткої відповіді, що розуміється під правовою категорією «національні засоби юридичного захисту». У правовій науці не сформовано єдиного підходу до розуміння засобів захисту. На підставі комплексного дослідження «форм захисту», «способів захисту» та «засобів захисту» в механізмі правового захисту прав громадян нами пропонувалося внести зміни до ст. 55 Конституції України та словосполучення «національних засобів» замінити на «національних форм» захисту, оскільки доведено, що в цій статті Конституції мова йде саме про форми захисту⁹.

У преамбулі Закону використано правову конструкцію «медіація як позасудова процедура врегулювання конфлікту (спору)». На нашу думку, беручи до уваги те, що норми Закону офіційно встановлюють порядок здійснення медіації під час врегулювання конфлікту (спору), тож термін «процедура врегулювання...» узгоджується із статтями Закону¹⁰.

Слід також зазначити, що правова конструкція «позасудова процедура врегулювання конфлікту (спору)» є дискусійною та на узгоджується із нормами цього Закону. Такий висновок слідує із положень Закону, якими вносяться зміни до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, а також ст. 3 цього Закону, оскільки, наприклад, передбачено, що «сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу» (зміни до ст. 46 ГПК у редакції Закону). Тобто, Законом передбачається проведення процедури медіації в судовому процесі, а конструкція «позасудова процедура» є юридично некоректною та потребує приведення її у відповідність ст. 8 Конституції України в частині юридичної визначеності. Нами пропонується розглядати медіацію як альтернативну форму врегулювання конфліктів (спорів) та використовувати термін «врегулювання», який відповідає, наприклад, термінології ЦПК, зокрема главі 4 «Врегулювання спору за участю судді».

---

⁹ Кармаза О. О. Концепції охорони та захисту житлових прав в Україні: матеріальний та процесуальний аспекти: монографія. Миронівка: ПрАТ «Миронівська друкарня», 2013. С. 143.

¹⁰ Кармаза О. О. Регулювання виборчих спорів у процесі медіації: перспективи розвитку в Україні. Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин : колективна монографія / наук. ред. Р. Басенко ; Полтав. ін-т екон. і права Університету «Україна». Полтава – Київ : Університет «Україна», 2022. С. 6-28.

В умовах дії на всій території України воєнного стану вченими доводиться ефективність проведення медіації як окремої позасудової процедури чи процедури, яка органічно «вплетена» в цивільний, господарський, адміністративний та кримінальний процеси. Зокрема, вказується на те, що здійснення правосуддя в Україні в умовах воєнного стану ускладнене рядом системних проблем, частина з яких посилилась, а інша виникла безпосередньо внаслідок збройної агресії. Медіація як неюрисдикційний метод вирішення спорів позбавлений цих проблем та дозволяє сторонам обирати найефективніший і прийнятний для них варіант вирішення спору. Медіацію потрібно розглядати як допоміжний інститут правової системи, що покликаний утверджувати верховенство права та служити справедливості¹¹.

6. Правова конструкція «альтернативна форма врегулювання конфліктів (спорів)» є дискусійною. Це підтверджується низкою наукових праць. Наприклад, Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М. «Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України» (2021), Білак М. Я., Притика Ю. Д., Спектор О. М. «Альтернативні способи вирішення спорів» (2019) тощо.

Складно заперечити Р. Ханік-Посполітак та В. Посполітак у тому, що використання поняття «альтернативне» передбачає пошук альтернативного механізму, який дозволяє вирішити спір по суті без звернення до суду, це, як правило, звернення учасників спору до незалежної третьої інституції, яка виносить рішення у справі. За своєю сутністю поняття «альтернативне» та «позасудове» вирішення спорів є тотожними (синонімами). Водночас на практиці, в юридичній літературі та законодавстві зарубіжних країн більше вживається саме поняття альтернативне вирішення спорів¹².

Правова конструкція «альтернативне вирішення спорів» (англ. Alternative Dispute Resolution (ADR)) почала використовуватися у США в ХХ ст. для позначення неформальних процедур урегулювання спорів (конфліктів).

---

¹¹ Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Випуск 3. С. 130-134.

¹² Ханік-Посполітак Р., Посполітак В. «Досудове», «альтернативне» та «позасудове» врегулювання/вирішення приватноправових спорів: співвідношення понять. Підприємство, господарство і право. 2019. № 1. С. 38-44.

О. Спектор пропонує говорити про широке і вузьке поняття альтернативності. У широкому розумінні альтернативність означає можливість звернення за вирішенням спору або до органу державної влади (суду), або можливість вирішення спору за допомогою одного зі способів альтернативного вирішення спорів (АВС). У вузькому розумінні – можливість обрання серед кількох способів АВС усередині самої системи¹³. Ю. Юркевич доводить, що альтернативні способи вирішення цивільних спорів – це комплекс заходів і процесів, пов'язаний із урегулюванням суперечок чи конфліктів юридично рівних, вільних та самостійних учасників цивільного та господарського обороту без винесення судових рішень по суті спорів¹⁴.

Узагальнивши наукові доробки з цього питання, дійдемо висновку, що під альтернативним врегулюванням конфліктів (спорів) у вузькому розумінні розуміється недержавна форма захисту прав громадян, в якій відбувається взаємодія прийомів (технік) та методів, за допомогою яких сторони конфлікту (спору) досягають згоди та укладають взаємовигідний для них правочин без звернення до суду або в судовому процесі в порядку та в строки, визначені процесуальним кодексом.

7. У преамбулі та у статтях Закону використано термін «конфлікт (спір)», але його зміст не розкрито в ст. 1 «Визначення термінів» Закону. Разом з тим, у Розділі IV. Прикінцеві та перехідні положення йдеться про «трудовий спір», «земельний спір». Крім того, у теорії трудового права М. Іншин пропонує виділяти «трудові конфлікти» та «трудові спори» як соціальні конфлікти¹⁵.

У зв'язку з цим зазначимо, що відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається та діє принцип верховенства права. Разом з тим одним з основних фундаментальних елементів цього принципу є юридична визначеність, згідно з якою юридичні норми мають бути чіткими, ясними і недвозначними, оскільки інше не може забезпечити

---

¹³ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг ред. Ю. Д. Притики. Кол. Авторів Притика Ю. Д., Ханік-Посполітка Р. Ю., Кравцов С. О. та ін. Київ: ВД «Дакор». 2021. С.13.

¹⁴ Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. О. Б. Верби-Сидор. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 17.

¹⁵ Іншин М. І. Трудові конфлікти та трудові спори у системі соціальних конфліктів. Форум права. 2006. № 2. С. 71-75 <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06imisk.pdf> (українська мова) (дата звернення: 10 травня 2022 року).

їхнє однакове застосування і не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці. На це звертав увагу Конституційний Суд України у відповідних рішеннях від 22.09.2005 №5-рп, 29.06.2010 №17-рп, 11.10.2011 № 10-рп. Європейський суд з прав людини також неодноразово підкреслював, що закони мають відповідати встановленому Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод стандарту, який вимагає достатньо чіткого формулювання правових норм у тексті нормативно-правових актів. Зокрема, «...Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість регулювати свою поведінку аби бути здатними – за потреби, за відповідної консультації – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія» (рішення у справі «Веренцов проти України, 11.04.2013 р.).

Крім того звертаємо увагу, що відповідно до параграфу 163 Українського правопису, схваленого Кабінетом Міністрів України Постановою № 437 від 22 травня 2019 року, в українській пунктуації застосовуються круглі, або заокруглені дужки – (). Круглі дужки ставимо для виділення в тексті підзаголовків, пояснення маловідомих, зокрема іншомовних, слів, уточнення попереднього слова (слів), для наведення другої назви кого- або чого-небудь, прикладів до чого-небудь, варіантів (слова та ін.), для подання прізвища автора або іншого джерела після цитування тощо¹⁶.

Разом з тим, в юриспруденції та в законодавстві використовуються окремо терміни «конфлікт» та «спір», які мають різне значення. Наприклад, відповідно до ст. 1 Закону України «Про фінансову реструктуризацію» спір – це протиріччя або суперечка між залученими кредиторами чи між залученими кредиторами та боржником щодо пріоритетності та розміру вимог кредиторів. У Наказі Мінмолодьспорту Про затвердження Правил спортивних змагань з хокею з шайбою від 5 липня 2018 р. № 3098 зазначено, що конфлікт (протистояння) – це будь-який інцидент, в якому суперники ініціювали фізичний контакт у неспортивній манері. У Методичних рекомендаціях щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування, затверджених Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20 червня 2022 року № 47-22, конфлікт - соціальне явище, коли має місце зіткнення різних позицій, інтересів, потреб, бачень, цінностей, вірувань

---

¹⁶ Український правопис. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf> (українська мова) (дата звернення: 10.05.2022 р.).

двох чи більше осіб під час виконання ними посадових обов'язків. Подібне значення конфлікту розкрито і в Методичних рекомендаціях щодо роботи з конфліктами в державних органах, затверджених Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20 червня 2022 року № 46-22.

Принагідно також зазначимо, що в Наказах Національного агентства України з питань державної служби від 20 червня 2022 року № 47-22 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування», від 20 червня 2022 року № 46-22 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в державних органах» міститься Рекомендований ознак, що можуть свідчити про наявність конфлікту, Рекомендовані настанови стороні конфлікту для роботи з конфліктом, а також Рекомендовані аналітичні інструменти тощо

Найбільш часто термін «конфлікт» вживається в міжнародному праві в значенні міжнародного воєнного, збройного конфлікту, а також у нормативно-правових актах України, прийнятих у зв'язку із збройною агресією РФ на території України та введенням на всій території України 24 лютого 2022 року воєнного стану, а термін «спір» у сфері приватно-правових відносин. Відтак у практичній площині та в науковій площині виникає необхідність розкриття їхнього змісту.

Тлумачний словник української мови термін «конфлікт» розкриває в кількох значеннях, а саме, це: зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка; ускладнення в міжнародних відносинах, що може призвести до збройної сутички¹⁷. У Вікіпедії «конфлікт» (лат. *conflictus* – зіткнення, сутичка) розкривається як зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями; ситуація, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію несумісну з інтересами іншої сторони¹⁸.

Науково-практичний аналіз терміну «конфлікт» засвідчив, що єдиного загальноприйнятого визначення цього терміну в науці не існує; його зміст залежить від того, в якій сфері відносин він досліджується.

---

¹⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. С. 570.

¹⁸ Конфлікт. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82> (українська мова) (дата звернення 10.05.2022 р.).

Загалом залежно від сфери суспільних відносин, в яких виникають конфлікти, вченими виділяються економічні, виробничі, сімейні, політичні, побутові, ідеологічні конфлікти тощо, відтак і зміст цих понять відрізняється.

Крім того, залежно від суб'єктів розрізняють шість основних типів конфлікту: внутрішньо особистісний, міжособистісний, між особистістю та групою, міжгруповий, міждержавний, глобальний. Залежно від форми і драматизму перебігу є такі типи конфліктів: антагоністичні та неантагоністичні, приховані і неприховані, організовані та неорганізовані, конструктивні і деструктивні, раціональні та нераціональні. За типом вирішення: прості (швидко вирішуються), складні (для їхнього вирішення потрібний тривалий час). За змістом: реалістичні (мають реальне підґрунтя для виникнення), нереалістичні (відбуваються на рівні емоцій). За кінцевим результатом: продуктивні, непродуктивні. Залежно від напрямків комунікацій: горизонтальні (між рядовими членами колективу), вертикальні (між підлеглими і керівником). За етапом виникнення: стихійні, заплановані, спровоковані, ініціативні. За часом їхнього розвитку – короточасні, тривалі, затяжні. Щодо результативності конфлікти можуть бути мобілізуючими, дезорганізуючими в колективі. З етичного погляду – соціально прийнятими і неприйнятими¹⁹.

Разом з тим, науковці єдині в тому, що основою будь-якого конфлікту є протиріччя, які виникають між людьми чи усередині самої людини – особистості. Конфлікт визначається як активні взаємоспрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями²⁰. Складно заперечити Левку Б. та Чуйко Г. у тому, що усякий конфлікт – це взаємодія соціальних суб'єктів. Однак не всяка взаємодія є конфліктом. Там, де немає протиборства, відсутні гострі протиріччя, що супроводжуються негативними емоціями, там немає й конфлікту²¹. Як правило, конфлікт виникає між суб'єктами,

---

¹⁹ Основи психології і педагогіки: навч. посіб. А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова, А. М. Ващенко; За ред. А. В. Семенової. 2-ге вид., випр. і допов. К.: Знання, 2007. 341 с.

²⁰ Приватні та публічні інтереси в умовах пандемії Covid-19: колізії та правові шляхи вирішення: монографія. Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, С. Б. Булеца. За ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovoї, К. Г. Некіт. Одеса. Вид. дім «Гельветика». 2021. С. 29.

²¹ Левко Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці: Книги – ХХІ. 2011. С. 19.

має тимчасовий характер, має «об'єкт» - «щось» з приводу чого в суб'єктів конфлікту відбувається загострення протиріччя (матеріальні речі, духовні цінності тощо) та «предмет» конфлікту – протиріччя, які виникають між суб'єктами конфлікту, і які вони намагаються вирішити. Сутність конфлікту виражається в його предметі. Відтак, вирішення конфлікту, насамперед, пов'язане із усуненням предмету конфлікту, який завжди проявляється чітко на відміну від об'єкта конфлікту, який може бути реальним, потенційним чи ілюзорним. Так, наприклад, у разі, якщо премія, яка виплачувалася працівникам установи та через яку виник конфлікт, скасована чи розподілена, це призводить до зникнення об'єкта конфлікту та припинення загалом конфлікту. Проте, якщо залишається протистояння (конфлікті відносини) між суб'єктами конфлікту конфлікт може бути продовжений.

У конфліктології серед причин виникнення конфліктів виділяють, наприклад, такі: проблеми розподілу влади; недостатня кількість грошей, адже недостатньо повне чи обмежене одержання коштів викликає невдоволення, протести, страйки, мітинги, що об'єктивно нагнітає напруженість у суспільстві; непродумана політика, оскільки прийняття владними структурами поспішного, необдуманого рішення може викликати невдоволення більшості людей і сприяти виникненню конфлікту; розбіжність індивідуальних і суспільних інтересів; відмінності в намірах та вчинках окремих особистостей, соціальних груп, партій; заздрість; ненависть; расова, національна та релігійна неприязнь²². Основою виникнення конфлікту є об'єктивно наявні суперечності між окремими індивідами, групами, державами, соціальними класами, націями²³.

З точки зору динаміки конфлікту, зазвичай він описується за наступною схемою. Перша стадія характеризується накопиченням протиріччя, з'ясуванням позицій сторін, зондуванням потенційних союзників, прихованим накопиченням сил. На цій стадії – у разі виявлення – існує велика вірогідність недопущення конфлікту. Друга стадія є етапом диференціації та поступової поляризації сторін. Усе більше загострюються протиріччя. Сторони перестають сприймати аргументи один одного. Йде активна ескалація сили, пошук і залучення

---

²² Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2021. 168 с.

²³ Основи психології і педагогіки: навч. посіб. А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова, А. М. Ващенко; За ред. А. В. Семенової. 2-ге вид., випр. і допов. К.: Знання, 2007. 341 с.

на свій бік союзників, нейтралізація можливих союзників суперників. Третя стадія – найбільш гострий етап – протікання конфлікту. Це власне етап «розв’язки». Четверта стадія – завершення конфлікту²⁴.

Що стосується терміну «спір», то тлумачний слоник української мови розкриває його також у кількох значеннях, а саме, це: словесне змагання; обговорення чого-небудь двома або кількома особами, в якому кожна зі сторін обстоює свою думку, свою правоту; взаємні домагання щодо володіння чим-небудь, посідання чогось і т. ін., вирішуванні переважно судом²⁵.

В юриспруденції поняття «спір» має дискусійний характер. Зокрема зазначається, що основною зброєю сторін конфлікту є спір, що скерований на відстоювання якихось власних інтересів, потреб, бажань тощо²⁶. Спір є юридичним виразом конфлікту²⁷. Термін «спір» має інше логіко-лінгвістичне навантаження, ніж «конфлікт» та означає дискусію, полеміку, контраверсію і використовується для означення законним шляхом вирішення правових конфліктів²⁸; наявності між особами суперечки юридичного характеру (або фактичного характеру, якщо факти мають правові наслідки)²⁹. Поняття «конфлікт» на відміну від поняття «спір» є ширшим, оскільки передбачає зіткнення інтересів, поглядів чи прагнень сторін, яке не завжди супроводжується порушенням прав та інтересів тієї чи іншої сторони і не завжди завершується зверненням до юрисдикційних чи неюрисдикційних способів захисту прав³⁰.

---

²⁴ Там же.

²⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. С.1367.

²⁶ Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України: навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. С. 16.

²⁷ Йосипенко С. Т. Медіація як спосіб вирішення спорів у приватно-правових відносинах. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2019. С. 52.

²⁸ Лихолат І. П. Правові конфлікти та правові спори: диференціація понять і особливості їх вживання. Часопис Київського університету права. 2019. № 1. С. 52-55.

²⁹ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг ред. Ю. Д. Притики. Кол. Авторів Притика Ю. Д., Ханік-Посполітка Р. Ю., Кравцов С. О. та ін. Київ: ВД «Дакор». 2021. С. 15.

³⁰ Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. Автор. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський, та ін. За ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія. 2019. С. 16.

Аналіз норм законодавства України засвідчив, що термін «спір» використовується переважно для визначення юрисдикційного шляху врегулювання правового спору в суді та закріплюється у процесуальних та матеріальних нормах. Так, наприклад, у ст. 124 Конституції України передбачено, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір. Відповідно до норм ст. 295, 366, 402 Цивільного кодексу України «...спір вирішується судом». Аналогічні норми містяться у ст. 71 Сімейного кодексу України, ст. 158 Земельного кодексу України тощо.

Відтак, зважаючи на викладене, зміст термінів «конфлікт» та «спір» доцільно було б розкрити у ст. 1 Закону³¹.

8. Правова конструкція «закон визначає ... інші питання...», використана у преамбулі Закону, є дискусійною та такою, що потребує доопрацювання.

У Вікіпедії зазначається, що закон (англ. law, англ. act, нім. Gesetz n) – це нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил, прийнятий в особливому порядку (законодавчим органом влади), або безпосередньо народом³².

У теорії держави і права України загальноприйнятою є думка про те, що закон регулює (визначає) суспільні відносини (О. Бандурка, С. Бостан, М. Кельман, А. Колодій, О. Скакун та ін.). У рішенні Конституційного Суду України, зокрема, йдеться про те, що «конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативними правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному» (Рішення КСУ у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 3 жовтня 1997 року № 4-зп/1997). Тобто, КСУ підтримує наукову думку

---

³¹ Кармаза О. О. Проект Закону України «Про медіацію»: пропозиції щодо вдосконалення законодавства України. Право та юстиція. 2021. № 2 (15). С. 5-17.

³² Закон (право). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_\(%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE\)#:~:text=law%2C%20%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.,%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8\)%2C%20%D0%B0%D0%B1%D0%BE%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_(%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE)#:~:text=law%2C%20%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.,%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8)%2C%20%D0%B0%D0%B1%D0%BE%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC).
(українська мова) (дата звернення: 10 травня 2022 року).

про те, що закон, як нормативно-правовий акт України, регулює суспільні відносини.

Це підтверджує й ряд норм законів України: «Про інформацію», «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», «Про хмарні послуги», «Про віртуальні активи», «Про Службу військового капеланства», «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», «Про енергетичну ефективність», «Про фахову передвищу освіту», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», «Про житлово-комунальні послуги» тощо.

Відтак, на нашу думку, положення преамбули закону потребують техніко-редакційного доопрацювання, а саме, слова «інші питання» замінити на слова «інші суспільні відносини».

9. Отже, у преамбулі Закону України «Про медіацію» визначено мета цього нормативно-правового акта – на рівні окремого закону здійснити комплексне регулювання суспільних відносин у сфері медіації, яке охоплює загальні та спеціальні положення процедури (процесу) медіації. Тож у преамбулі передбачено, що цей Закон «визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою».

10. Наявність у Законі норм, які визначають особливості проведення медіації в цивільному, господарському, адміністративному процесі, у сфері нотаріальної діяльності тощо, модифікує (змінює) суспільні відносини та вимагає застосування особливих прийомів, способів та методів регулювання відносин медіації в юридичних процесах. Це зумовлює їхній зв'язок з різними галузями права та законодавства України.

Розділ І.
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) договір про проведення медіації – угода про надання послуг з проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), укладена сторонами можливого або наявного конфлікту (спору) та медіатором (медіаторами) у погодженій ними усній чи письмовій формі, яка відповідає вимогам закону;

2) медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію;

3) медіаційна угода – письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації. Медіаційна угода може укладатися у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди;

4) медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів;

5) об'єднання медіаторів – добровільне об'єднання, утворене відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» для здійснення та захисту прав і свобод членів такого об'єднання та/або розвитку медіації, та/або сприяння впровадженню культури мирного вирішення конфліктів (спорів), та/або здійснення професійного самоврядування медіаторів, та/або для забезпечення надання послуги з медіації;

б) правила проведення медіації – порядок та методика проведення медіації, права та обов'язки учасників медіації, визначені договором про проведення медіації або затверджені суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, відповідно до вимог цього Закону;

7) сторони медіації – фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації;

8) суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, – юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що забезпечує надання послуги з медіації та веде реєстр медіаторів;

9) угода за результатами медіації – угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону;

10) учасники медіації – медіатор (медіатори), сторони медіації, їхні представники, законні представники, захисники, перекладач, експерт та інші особи, визначені за домовленістю сторін медіації.

1. Стаття 1 Закону містить визначення основних понять та інститутів процесу медіації в Україні. На сьогодні Закон є єдиним нормативно-правовим актом України, який містить глосарій термінів інституту медіації. Визначення термінів, наведені в цій статті, відповідають їхньому змісту, що міститься в теорії права, офіційній діловій мові, чинному законодавству України та є однаковим у всьому тексті Закону. Разом з тим, слід вказати на дискусійний характер цієї статі, про який нами вже зазначалося в юриспруденції³³. Так, наприклад, Закон використовує термін «конфлікт (спір)», не розкриваючи його значення. На нашу думку, доцільно визначити зміст термінів «конфлікт» та «спір», які вживаються для цілей цього Закону. Крім того, порушує правила техніки юридичного письма використання терміну «медіаційна угода» лише в цій статті без подальшого його використання в Законі. Деякі правові конструкції, використані при розкритті змісту термінів, не враховують принципу юридичної визначеності, а відтак потребують уточненню, зокрема мова йде про «медіаційне застереження», «структурована процедура» (медіація), «методика проведення медіації» (правила проведення медіації), «групи осіб» (сторони медіації).

Терміни ст. 1 Закону умовно можна поділити на такі групи: 1) терміни, які використовуються в інших законах (п. 4); 2) терміни, які стосуються загальних положень (організаційний характер) (п. 1, 2, 5, 8, 10); 3) терміни, які мають процесуальний (процедурний) зміст (п. 1, 3, 6, 7, 9).

Іноземне законодавство також має глосарій термінів. Так, наприклад, Закон Республіки Молдова № 137 «Про медіацію» розкриває

---

³³ Кармаза О.О. Регулювання виборчих спорів у процесі медіації: перспективи розвитку в Україні. Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин : колективна монографія. наук. ред. Р. Басенко ; Полтав. ін-т екон. і права Університету «Україна». Полтава – Київ : Університет «Україна», 2022. С. 6-28.

значення таких термінів як: «договір про медіацію», «угода про медіацію», «надавач послуг з професійної підготовки», «спір», «медіатор», «медіація», «організація, яка здійснює медіацію», «сторона»³⁴; Закон Грузії «Про медіацію» – «медіація», «судова медіація», «приватна медіація», «учасники медіації», «медіатор», «сторони медіації», «третя особа», «угода про медіацію», «медіаційна угода», «Асоціація медіаторів Грузії», «Єдиний реєстр медіаторів»³⁵; Закон Республіки Казахстан «Про медіацію» – «угода про врегулювання спору (конфлікту)», «медіатор», «асоціація (союз) медіаторів», «учасники медіації», «організації медіаторів», «медіація», «запрошення до процедури медіації», «уповноважений орган у сфері медіації», «сторони медіації», «договір медіації»³⁶; Закон Киргизької Республіки № 161 «Про медіацію» – «медіація», «медіатор», «сторони медіації», «договір про застосування медіації», «медіаційна угода», «організація медіаторів», «організація з професійного навчання медіаторів», «інформаційна зустріч», «сертифікат», «свідоцтво медіатора»³⁷ тощо.

2. *Договір про проведення медіації* є цивільно-правовим багатостороннім правочином, який укладається, виконується на припиняється на основі вільного волевиявлення сторін та відповідно до норм цього Закону, а також цивільного законодавства України. Договір про проведення медіації є договором про надання послуг, відтак, до нього застосовуються загальні норми глави 63 Цивільного кодексу України.

Предметом договору є надання послуг з проведення медіації, тобто процедура проведення медіації (організація переговорів та управління ними, під час яких сторони конфлікту (спору) здійснюють комунікацію та досягають порозуміння).

Форма договору – усна чи письмова, яка погоджується сторонами договору. Письмова форма договору може існувати в паперовій чи електронній формі. Укладення та підписання електронної форми

---

³⁴ Закон Республіки Молдова № 137 «Про медіацію». <https://mediation-eurasia.pro/zakonodatelstvo/zakon-respubliki-moldova-137-o-mediaci> (російською мовою) (дата звернення: 11 травня 2022 року).

³⁵ Закон Грузії «Про медіацію». <https://mediation-eurasia.pro/mediacija-v-strane/gruzija/> (російською мовою) (дата звернення: 11 травня 2022 року).

³⁶ Закон Республіки Казахстан «Про медіацію» <https://mediation-eurasia.pro/zakonodatelstvo/zakon-respubliki-kazahstan-o-mediacii> (російською мовою) (дата звернення: 11 травня 2022 року).

³⁷ Закон Киргизької Республіки № 161 «Про медіацію» <https://mediation-eurasia.pro/zakonodatelstvo/zakon-kyrgyzskoj-respubliki-161-o-mediacii> (російською мовою) (дата звернення: 11 травня 2022 року).

договору відбувається із дотриманням вимог цивільного законодавства, зокрема, ЦК України та Закону України «Про електронні довірчі послуги». Тобто, здійснюється з використанням інформаційно-комунікаційних систем. Загальні вимоги до письмової форми правочину (договору), визначені у ст. 207 ЦК України.

Сторонами договору є виконавець та замовник. Виконавець надає послуги, а замовник оплачує послуги, якщо інше не визначено в договорі про проведення медіації.

Замовником є сторони конфлікту (спору), а саме, фізичні чи юридичні особи, які мають на меті: 1) запобігти виникненню конфлікту (спору) у майбутньому; 2) врегулювати конфлікт (спір), який виник та існує. Замовник повинен мати необхідний обсяг цивільної дієздатності щодо укладання договору. Виконавцем є медіатор (медіатори), вимоги до якого див. коментар до ст. 9 цього Закону.

Договори про проведення медіації поділяються на декілька видів: 1) простий (типовий) договір про проведення медіації чи змішаний (комбінований) договір про проведення медіації, який містить додаткові умови проведення медіації чи/та положення щодо застосування інших альтернативних форм врегулювання конфлікту (спору) чи положення медіаційного застереження; 2) договір про проведення медіації щодо врегулювання конфлікту чи договір про проведення медіації щодо врегулювання спору; 3) договір про проведення медіації, укладений до звернення до суду, та договір про проведення медіації, укладений у судовому процесі; 4) усний чи письмовий договір; 5) оплатний чи безоплатний.

Як правило, договір про проведення медіації укладається щодо спірної чи конфліктної ситуації, тобто після виникнення конфлікту (спору). Разом з тим, договір про проведення медіації може бути укладено до виникнення конфлікту чи спору. Так, наприклад, суб'єкти підприємницької діяльності мають право прийняти рішення про те, що перед врегулюванням спору в суді, вони звертаються до медіатора на підставі раніше укладеного договору про проведення медіації, в якому зазначено початок, умови та строки проведення медіації тощо.

Зміст договору про проведення медіації повинен відповідати вимогам ст. 20 цього Закону (див. коментар до ст. 20 Закону), не суперечити нормам Конституції України, актам цивільного законодавства України, інтересам держави і суспільства, а також не порушувати моральних засад суспільства тощо.

Під час укладення договору про проведення медіації потрібно з'ясувати ряд важливих питань, а саме: межі деталізації договору про

проведення медіації; наявність реального чи допустимого предмету конфлікту (спору); місце проведення медіації; збереження конфіденційної інформації; строки проведення медіації; порядок розподілу між сторонами медіації витрат на підготовку та проведення медіації; допустимість залучення інших осіб (наприклад, експертів у сфері права, перекладача, представників); можливість проведення онлайн засідань у формі відеоконференції; наслідки недосягнення згоди тощо.

3. *Медіатором* є фізична особа, вимоги до якої визначені у цьому Законі, та яка зобов'язана провести процедуру медіації відповідно до умов договору про проведення медіації та норм цього Закону (див. коментар ст. ст. 7, 9, 10, 13 тощо).

Вимоги, які висуваються до особи медіатора, в юриспруденції поділяються на три групи. Перші – кваліфікаційні, встановлюються відповідними законодавчими актами. До таких вимог належать вік, освіта, стаж роботи, досвід у певній сфері тощо. Другі – етичні вимоги. Це питання може бути врегульоване як на рівні медіаторської спільноти шляхом розроблення та затвердження відповідних етичних кодексів, так і законодавством. Третя група вимог – вимоги до особистості медіатора. Такі вимоги не можуть бути унормовані в жодному акті, проте їхнє формування та розвиток є вкрай важливими для медіатора³⁸.

Відповідно до іноземного законодавства та цього Закону медіатором є фізична особа. Натомість існують винятки. Так, відповідно до ст. 131-4 Цивільно-процесуального кодексу Франції суд може призначити медіатором фізичну особу або некомерційну організацію, вимоги до яких встановлено у ст. ст. 131-4 та 131-5 Цивільно-процесуального кодексу Франції. Крім того, законодавство країн, які входять до Європейського Союзу, містить норми про надання доступу до професії медіатора іноземцям – громадянам країн Європейського Союзу, які мають документ про кваліфікацію медіатора, отриманий в одній із держав, що входять до Європейського Союзу, за умов, встановлених у законі. Також окремо в тексті закону передбачено вимоги до громадян третіх держав, які закінчили навчальні курси для медіаторів за кордоном або отримали кваліфікацію медіатора за кордоном та бажають бути

---

³⁸ Петренко Н. О. Аналіз вимог до медіатора. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 774-776. http://www.lsej.org.ua/11_2021/198.pdf (дата звернення: 3 лютого 2023 року).

медіатором у цих країнах (наприклад, це ст. 8 Закону Румунії «Про медіацію та організацію професії медіатора»)³⁹.

Функції (повноваження) медіатора у процесі медіації можуть бути згруповані у три блоки: 1) повноваження щодо управління переговорним процесом (організаційно-управлінські функції); 2) повноваження щодо забезпечення змісту переговорів (функція забезпечення); 3) повноваження щодо забезпечення психологічного клімату переговорів (психологічна функція).

Так, організаційно-управлінські функції полягають у тому, що медіатор, не приймаючи та не пропонуючи сторонам конфлікту (спору) будь-якого рішення про врегулювання конфлікту (спору), допомагає їм здійснювати комунікацію шляхом організації та проведення переговорів, які відповідають договору про проведення медіації, правилам проведення медіації та нормам професійної етики медіатора. Зокрема, на першій стадії процесу медіації (етап вступного слова) розповідає сторонам загальні правила проведення медіації, принципи медіації, доводить до відома сторін етапи проведення медіації, методики проведення медіації, права та обов'язки сторін медіації тощо. Крім того, на кожному етапі переговорів медіатор визначає «маршрут» ведення переговорів, узагальнює кожний етап медіації, слідкує за тим, щоб не було порушено процесу медіації, а в разі реальної та систематичної не конструктивності сторін до переговорів пропонує припинити процес медіації. Функція забезпечення ведення переговорів полягає в тому, що медіатор допомагає сторонам у розширенні, уточненні уявлення сторін про конфлікт (спір), напрацюванні стратегії переговорів, пошуку можливих варіантів вирішення конфлікту (спору). Крім того, медіатор має право надавати сторонам консультації та рекомендації щодо порядку проведення переговорів, фіксування результатів переговорів. Психологічна функція полягає в забезпеченні психологічного клімату ведення переговорів під час медіації, зниження психологічної напруги між сторонами, дотримання «техніки безпеки» переговорів. Тож медіатор повинен свої емоції, а також емоції сторін направляти в конструктивну форму за допомогою спеціальних технік та прийомів зниження емоційної напруги, не подавляти негативні емоції, а вчасно реагувати на них та розуміти мотиви і потреби їхнього виникнення.

Тож складно заперечити в тому, що завдання, які стоять перед медіатором, та вимоги до його професійних здібностей є специфічними,

---

³⁹ Кармаза О. О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 24-28.

адже потребують наявності у нього спеціальних знань у галузі психології, конфліктології, комунікації тощо. Медіатор, на відміну від судді чи правозахисника, зосереджується саме на інтересах сторін і на способах їхнього задоволення, а не на юридичних нюансах регулювання спірного питання. Медіатор, на відміну від юриста, не пропонує сторонам варіантів вирішення або розв'язання спору, він покликаний лише налагодити процес комунікації між сторонами, побудувати довіру, яка була втрачена через конфліктну ситуацію (скоєння кримінального правопорушення) та створити сприятливу атмосферу⁴⁰.

Медіатор повинен пояснити сторонам, що він не експерт, не консультант і не надає порад щодо шляхів вирішення спорів, а лише забезпечує між сторонами ефективну комунікацію, що сприяє сторонам у прийнятті ними самостійно взаємовигідного рішення⁴¹.

Відповідно до норм Європейського кодексу поведінки медіаторів (European Code of Conduct for Mediators) медіатор, перш ніж прийняти пропозицію провести процедуру медіації, повинен переконатися в тому, що він має достатній досвід роботи та компетентності у сфері проведення медіації, і, на вимогу сторін, дати повну інформацію про себе та свою діяльність і досвід роботи. Медіаторам дозволяється здійснювати рекламу своєї діяльності професійним, правдивим та достовірним способом (п.1.3. Кодексу). Пунктом 3.1. Кодексу передбачено, що медіатор повинен проводити процедуру медіації належним чином, приймаючи до уваги обставини справи, у тому числі можливий дисбаланс сил та норми права, можливі побажання сторін та необхідність швидкого врегулювання спору⁴².

В юриспруденції доводиться, що медіація є непросту процедурою, і спільне посередництво має певні переваги, але лише в тому разі, якщо всі медіатори вміють працювати разом, знають, як працювати разом, і хочуть працювати разом. Саме враховуючи вміння, бажання і можливість працювати разом, вони доповнюють один одного, мають можливість розподілити між собою завдання, виробити стратегію вирішення спору разом, а також порівняти своє сприйняття інформації,

---

⁴⁰ Миколенко О. М. Медіатор і його правовий статус у кримінальному процесі України. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. № 1 (67), том 2. С. 84-87.

⁴¹ Адвокат та медіація. Посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

⁴²European Code of Conduct for Mediators. https://www.euromed-justice.eu/en/system/files/20090128130552_adr_ec_code_conduct_en.pdf (англійською мовою). (дата звернення: 20 травня 2022 року).

яку надали сторони. Модель одного посередника є більш ефективною порівняно з попередньою в тому разі, якщо медіатори не знайомі один з одним та звикли працювати окремо. Така модель медіації є найбільш популярною⁴³.

4. *Медіаційна угода* є правочином, який укладається в письмовій формі відповідно до вимог цього Закону та загальних вимог цивільного законодавства України. Медіаційна угода це: 1) окремий правочин, а саме, медіаційне застереження; або 2) частина договору про проведення медіації (має комбінований, змішаний характер).

Предмет медіаційної угоди – визначення способу врегулювання всіх або певних реальних чи можливих конфліктів (конфліктів у певній сфері відносин) (спорів). Як правило, на підставі медіаційного застереження сторони зобов'язуються застосувати процедуру медіації в разі виникнення конфлікту (спору). Закон чітко не розкриває правової природи медіаційної угоди, разом з тим наукова література, а також практика застосування процесу медіації засвідчує, що медіаційна угода – це правочин, який передбачає застосування процесу медіації до певного конфлікту (спору) чи частини конфлікту (спору) у майбутньому. Медіаційна угода створює умови для розвитку медіації в Україні як альтернативної форми врегулювання конфліктів (спорів).

Укладається між виконавцем та заявником надання послуг у сфері медіації. На нашу думку, правова конструкція «учасник правовідносин», яка використана при розкритті змісту терміну «медіаційна угода», потребує доопрацювання з урахуванням вимог принципу юридичної визначеності, який є складовим елементом верховенства права, та на дотримання якого звертається увага Конституційним Судом України (наприклад, Рішення КСУ від 20 червня 2019 року № 6-р/2019), Європейським судом з прав людини (наприклад, справа «Олександр Волков проти України» (OleksandrVolkov v. Ukraine) від 9 січня 2013 року).

Закон, розкриваючи зміст понять «договір про проведення медіації», «медіаційна угода», використовує термін «угода». Вважаємо, що це питання є дискусійним, оскільки в Цивільному кодексі України йдеться про «правочин», «договір». Так, відповідно до ст. 11 ЦК України

---

⁴³ Подковенко Т. Моделі медіації та механізми її здійснення. Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 3 (23). <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41471/1/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 20 травня 2022 року).

підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є: договори та інші правочини. Статтю 202 ЦК України передбачено, що правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). До набуття чинності новим Цивільним кодексом України, тобто до 2004 року, Цивільний кодекс УРСР, із змінами, які діяли до 2004 року, використовував термін «угода», а не «правочин». Так, наприклад, ст. 41 ЦК УРСР передбачено, що угодами визнаються дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків. Угоди можуть бути односторонніми і дво- або багатосторонніми (договори). Тобто, зміст термінів «правочин» та «угода» за ЦК є тотожними. Крім того, на сьогодні наука цивільного права замість терміну «угода» використовує термін «правочин». Відтак, пропонуємо термін «угода» у Законі замінити на термін «правочин»⁴⁴.

Варто зазначити, що в юриспруденції також акцентується увага на доцільності уточнення змісту термінів «медіаційна угода», «договір про проведення медіації», «угода за результатами медіації». Так, доводиться, що наведена термінологія вносить певну нормативну плутанину, а саме: «медіаційна угода – письмова угода...», тут же – «договір про проведення медіації – угода про надання послуг...», далі – «угода за результатами медіації – угода...». Видається, що в питанні нормативного визначення правового зв'язку сторін та медіатора законодавець урегулював питання зрозуміліше, варто лише внести зміни у визначення поняття в частині того, що договір про проведення медіації – це домовленість, а не угода. У визначенні понять «медіаційна угода» та «угода за результатами медіації» намагання надати цим документам обов'язкової письмової форми призвело до того, що в їхніх нормативних дефініціях втрачено головний зміст самих домовленостей, що досягаються за результатами переговорів та є ключовими результатами, заради яких такому правовому явищу, як медіація, надано правову форму⁴⁵. Тобто, поняття медіаційних угод, як збірного поняття в медіації, розкривається через поняття «угода», що не

---

⁴⁴ Кармаза О. О. Медіація в цивільному процесі: теоретичний та практичний аспект. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Черкаси, 20 травня 2022 р. Ред. кол.: С.В. Джолос (відп. ред.) та ін. Черкаси, 2022. С. 107-111.

⁴⁵ Костюченко О. Є., Монаснко А. О., Атаманчук Н. І. Медіація як форма захисту цивільних прав. Нове українське право, Вип. 1, 2022. С. 49-56.

можна визнати правильним, проте це не є головною проблемою. Видається, що правильно було б говорити про договори як домовленість сторін. По-перше, це одразу відсилає нас до нормативних положень про договірні зобов'язання, по-друге, розкриває весь спектр правових можливостей щодо забезпечення виконання договірних зобов'язань, притягнення винної сторони за невиконання договірних зобов'язань тощо. Це є важливим у медіації, адже правила проведення медіації визначаються на договірній основі та закріплюються відповідним договором⁴⁶.

Аналіз норм Закону дозволяє зробити висновок про те, що Закон передбачає такі правочини у сфері медіації: медіаційне застереження (медіаційна угода, як окремий правочин), договір про проведення медіації, угода за результатами медіації. Ми підтримуємо дослідників, які пропонують ці правочини (договори) об'єднати у дві групи: договори, пов'язані з проведенням медіації, та договори, які закріплюють результати розв'язання спору (конфлікту) між сторонами⁴⁷.

Крім того, правочини у сфері медіації поділяються на правочини, які укладаються в судовому процесі (господарському процесі, цивільному процесі, адміністративному процесі, кримінальному процесі), та в позасудовій процедурі врегулювання конфліктів (спорів). Відповідно до сфери застосування медіації в юриспруденції виділяють медіаційні правочини: у сфері сімейних відносин, трудових відносин, господарських відносин, цивільних відносин тощо (С. Короед, Н. Мазаракі, Г. Огречук, Ю. Притика).

Складно заперечити тому, що здебільшого медіаційні угоди мають цивільно-правовий характер, хоча правова природа та дія медіаційних угод та договорів зазвичай виходить за межі правовідносин, які вони врегульовують, адже медіаційні угоди та договори не обмежені лише нормами права, а й застосовують категорії моралі, добросовісності, етики, справедливості тощо⁴⁸.

Варто звернути увагу на те, що термін «медіаційна угода» не використовується далі в Законі. На нашу думку, у Законі доцільно було б виділити окрему статтю щодо змісту, порядку укладення та підписання медіаційної угоди.

---

⁴⁶ Там же.

⁴⁷ Там же.

⁴⁸ Див., наприклад, Мазаракі Н. Загальна характеристика договорів, що укладаються у сфері медіації. Підприємство, господарство і право. 2018. № 2. С. 171-175.

5. Зміст терміну «медіація» на офіційному рівні в Україні розкритий у цьому Законі і це відповідає меті прийнятого Закону – визначити правові засади та порядок проведення медіації (див. преамбулу Закону). «Медіація» – це загальнонавживаний термін, який від латинського «mediare» означає посередництво.

Іноземне законодавство про медіацію також розкриває значення терміну «медіація». Так, наприклад, у ст. 2 Акта Медіації Мальти зазначено, що «медіація» – це процес, в якому медіатор сприяє переговорам між сторонами, щоб допомогти їм досягнути мирової угоди щодо спору. Статтею 1 Закону Румунії про медіацію та організацію професії медіатора встановлено, що медіація є додатковим способом врегулювання конфліктів шляхом примирення за допомогою третьої особи, який має спеціалізацію медіатора, в умовах нейтральності, справедливості та конфіденційності⁴⁹. Відповідно до розділу 2 (1) Єдиного закону США про медіацію медіація – це процес, в якому посередник полегшує спілкування та переговори між сторонами, щоб допомогти досягти добровільної згоди стосовно їхнього спору. Статтею 2 Закону Туреччини про медіацію передбачено, що медіація – це метод добровільного альтернативного врегулювання спору, в якому сторони збираються разом у присутності незалежної, безпристрасної та навченої третьої особи, яка застосовує різні техніки для обговорення та ведення переговорів, з метою встановлення комунікації між сторонами та дозволить сторонам зрозуміти один одного і напрацювати власне рішення. Згідно із ст. 2 Закону Грузії про медіацію медіація – це процес, незалежно від його назви, за допомогою якого дві чи декілька сторін за участі медіатора намагаються завершити спір на підставі взаємної угоди та незалежно від того, з ініціативи якої сторони він почався, чи на підставі та в порядку, встановленому законом. Крім того, Закон Грузії про медіацію виділяє «судову медіацію» та «приватну медіацію».

Серед науковців немає єдності у визначенні поняття «медіація»⁵⁰. Так, наприклад, Л. Логуш доводить, що медіація – це добровільний та незалежний процес: сторони можуть ініціювати її в будь-який час існування спору між ними та незалежно від того, чи розпочато судовий процес провадження в цій справі, чи ні; це і приватний процес добровільного врегулювання спору сторонами за участю третьої

---

⁴⁹ Федоренко Т. В. Розвиток інституту медіації в Україні. Юридичний науковий електронний журнал 2018. № 6. С. 116-118.

⁵⁰ Одним з перших науковців-дослідників медіації виділяють Л. Фуллера. Предметом його дослідження була приватна медіація

незалежної та неупередженої особи (медіатора), яка призначається за згодою сторін та допомагає знайти компромісне вирішення спору, яке задовольнить потреби та інтереси всіх сторін. Медіація є безболісним для репутації та більш заощадливим способом вирішення конфліктів у фінансовому секторі⁵¹. На думку Ю. Притики, медіація являє собою переговори між двома конфліктуючими сторонами за участю посередника, що має необхідні навички, досвід, освіту для того, щоб допомогти сторонам дійти згоди у врегулюванні їхнього спору⁵². Н. Мазаракі пропонує медіацію розглядати як процес, під час якого сторони конфлікту за допомогою нейтрального посередника (медіатора) планомірно виявляють проблеми та шляхи їхнього розв'язання, шукають альтернативи й намагаються досягти консенсусу, який би відповідав їхнім інтересам⁵³. Б. Лeko та Г. Чуйко доводять, що медіація – це процес переговорів за участю нейтральної третьої сторони – медіатора (посередника), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті суперечки, дає кваліфіковані поради й активно допомагає сторонам самостійно прийняти рішення, що задовольнить учасників переговорів⁵⁴.

Перевагами та факторами ефективності медіації є конфіденційність змісту спілкування під час медіації та інформації, що стосується медіації, можливість якомога більш зручного й оперативного вирішення спору без необов'язкових судових процесуальних витрат, а також зменшення конфліктності та можливість відновлення та зміцнення довіри у стратегічних відносинах між сторонами спірних правовідносин⁵⁵. Крім того, в юриспруденції виділяють психологічні переваги, які полягають у добровільності процесу врегулювання та досягнення рішення, яке задовольняє обидві сторони процесу, отже, жодна не почувасться переможеною та прагне виконати укладену угоду (settlement agreement). До юридичних переваг медіації відносять: 1) гнучкість, яка дозволяє

---

⁵¹ Лoгуш Л. Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні. Підприємство, господарсько і право. 2021. № 6. С. 221-227.

⁵² Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 10. С. 86-92.

⁵³ Мазаракі Н. Співвідношення термінів «медіація» та «примирення». Підприємництво, господарство і право. 2017. №11. С. 226-229.

⁵⁴ Лeko Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці: Книги- XXI. 2011. С. 163.

⁵⁵ Маслова А. Б. Загальнотеоретична характеристика медіації та передумови її використання як процедури вирішення митних спорів. Правова позиція. 2021. № 3 (32). С. 10-16.

адаптувати процедуру медіації до потреб окремого конфлікту; 2) екстериторіальність спору, що може бути предметом медіації, відсутність юрисдикційних (предметних, територіальних, строкових) обмежень; 3) конфіденційність; 4) незалежність та професійність: сторони медіації можуть отримати більш об'єктивний, незалежний (незаангажований), професійний аналіз своєї справи, що здатне підсилити правову позицію або навпаки дає зрозуміти її спірність і необхідність йти на поступки; 5) можливість безпосередньо впливати на результат медіації, його передбачуваність; 6) вища вірогідність добровільного виконання угоди. Економічні і проявляються у: 1) зменшенні часу розгляду та вирішення спорів; 2) зменшенні комерційних та репутаційних втрат обох сторін; 3) більш ймовірного продовження ділових відносин між суб'єктами корпоративного спору після його вирішення; 4) витрати на оплату гонорару медіатору значно менші, ніж витрати на юридичний супровід судового процесу, що містять вартість витрат на правову допомогу, судового збору⁵⁶.

Тобто науковців єдині в тому, що медіація – це процес, який сприяє швидкому розв'язанню конфлікту (спору), в якому саме сторони, а не медіатор, пропонують варіанти вирішення проблеми, приймають взаємовигідне рішення та відповідають за його виконання. Тож відповідальність за прийняте рішення у процесі медіації покладається на сторони конфлікту (спору). Роль медіатора – це роль «штурмана». Аналіз законодавства України, наукових робіт у сфері медіації, практики застосування процесу медіації дозволяє виділити такі переваги медіації: економія часу, конфіденційність, самостійність сторін у процесі медіації, розуміння психологічного стану сторін спору та управління почуттями і емоціями, відсутність принципу змагальності сторін, неформальна та гнучка процедура медіації, можливість у подальшому сторонам зберегти відносини, потенціал для «творчого» вирішення спору, відмова від юридичної процедури ведення переговорів під час медіації, відсутність корупційної складової, зниження вартості процесу вирішення конфлікту (спору), добровільність рішення тощо. Разом з тим, у науково-практичній площині виділяють суб'єктивні недоліки медіації, а саме: посередництво може виявитися невідповідною процедурою для деяких конфліктів (спорів); медіатор може мати свої власні інтереси в конфлікті (наприклад, прагнення зберегти свою позицію посередника); існує потенційна

---

⁵⁶ Кологойда О. В., Слівінська А. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення корпоративних спорів. Право і суспільство. 2022. №3. С. 83-93.

небезпека неадекватного застосування засобів втручання медіатора, що може призвести до інтенсифікації конфлікту тощо⁵⁷.

Закон, розкриваючи зміст терміну «медіація», закріплює такі ознаки медіації, а саме: позасудова процедура, добровільна процедура, конфіденційна процедура, структурована процедура, наявність медіатора (медіаторів), наявність сторін конфлікту (спору), основа ведення – переговори. Разом з тим, ознаки медіації, перелічені в коментованій статті Закону, мають дискусійний характер та потребують уточнення. Зокрема, дискусійною є правова конструкція «структурована процедура», зміст якої не розкрито в Законі. Крім того, як зазначалося вище, дискусію викликає конструкція «позасудова процедура», яка не узгоджується із положеннями статті 3 цього Закону, за якими медіація може бути проведена до звернення до суду або під час судового процесу. У зв'язку з цим, пропонуємо виділяти «судову медіацію» – медіація, яка проводиться в судовому порядку на підставі норм Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та в порядку, визначену цим Законом, а також «приватну медіацію» – медіація, яка відбувається в позасудовому порядку на підставі, у межах та у спосіб, визначений цим Законом чи іншим законом.

Науково-практичний аналіз іноземного законодавства про медіацію, а також наукових праць засвідчив, що в юриспруденції виділяють такі види (форми) медіації: 1) щодо місця медіації в юрисдикційній діяльності (в юридичному процесі): неюрисдикційна (позасудова) медіація та юрисдикційна медіація, інтегрована в діяльність суду та / чи нотаріату; 2) за категорією спору чи конфлікту: медіація у сфері сімейних відносин, медіація у сфері трудових відносин, медіація у сфері освіти, медіація у сфері податкових спорів, медіація у сфері корпоративних відносин, медіація у сфері охорони здоров'я, а також медіація в інших сферах правовідносин; 3) за кількістю медіаторів: медіація з одним медіатором чи медіація з декількома медіаторами; 4) відповідно до особливостей вчинення процедури медіації (мети) (автори Л. Боуль та М. Несік): класична (класична модель медіації), терапевтична (направлена на відновлення взаємовідносин сторін спору (конфлікту) через психологічне консультування), розрахункова (модель позиційних переговорів, в якій відбувається справедливе розділення ресурсів переважно в комерційних спорах) та медіація оцінки спору (медіатор має

---

⁵⁷ Там же. С. 274.

розширені повноваження та висловлює свою думку щодо спору; цей вид є нетиповим для медіації)⁵⁸.

Разом з тим, відмітимо, що в юриспруденції йдеться про «види медіації» та про «моделі медіації». Так, наприклад, пропонуються такі «моделі медіації»: 1) приватна (позасудова) медіація, яка характеризується повною незалежністю від процесу розгляду спору судом; 2) присудова медіація, для якої притаманна певна координація із судовим процесом, але відмежування процедури медіації від суду як інституції; 3) медіація в межах судового процесу, для якої притаманним є локальний і персональний зв'язок із судом і діями, що реалізуються в межах розгляду справи⁵⁹. Б. Леко та Г. Чуйко до «видів медіації (посередництва)» відносять: 1) пряме посередництво – усі учасники процесу медіації одночасно присутні на переговорах; 2) непряме посередництво – медіатор, який здійснює посередницькі функції, по черзі проводить консультації або переговори з кожною зі сторін («човникова дипломатія»); 3) формальне посередництво – третя сторона має закріплений за собою статус посередника, що визнається всіма сторонами медіації; 4) неформальне посередництво – посередник не має закріпленого за собою статусу; 5) офіційне посередництво – у ролі посередника виступає особа, що має владу (відповідний статус); 6) неофіційне посередництво – не передбачає владних повноважень у особи, що здійснює функції посередника⁶⁰. У Вікіпедії йдеться про «види медіації»: пряма медіація, яка означає безпосередню зустріч сторін, та непряма (або «човникова медіація»), коли медіатори передають інформацію від однієї сторони до іншої⁶¹. Крім того, виділяють такі «види

---

⁵⁸ Кармаза О. О. Регулювання виборчих спорів у процесі медіації: перспективи розвитку в Україні. Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин : колективна монографія. Наук. ред. Р. Басенко ; Полтав. ін-т екон. і права Університету «Україна». Полтава – Київ : Університет «Україна», 2022. С. 6-28.

⁵⁹ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг ред. Ю. Д. Притики. Кол. Авторів Притика Ю. Д., Ханік-Посполітка Р. Ю., Кравцов С. О. та ін. Київ: ВД «Дакор». 2021. С. 120.

⁶⁰ Леко Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці: Книги- XXI. 2011. С. 163.

⁶¹ Медіація. Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#:~:text=%D0%86%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%8E%D1%82%D1%8C%20%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%B2%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%3A%20%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B0,%D1>

медіації»: 1) добровільну (найуспішніший вид медіації на міжнародній арені), 2) частково-добровільну та 3) обов'язкову медіацію⁶². Отже, питання щодо «видів медіації» та «моделей медіації» є дискусійним та потребує подальших наукових розвідок.

б. *Об'єднання медіаторів* є громадським об'єднанням, яке утворюється відповідно до положень Закону України «Про громадські об'єднання». Мета діяльності: 1) захист прав і свобод членів об'єднання медіаторів; 2) розвиток медіації в Україні; 3) здійснення професійного самоврядування медіаторів; 4) забезпечення надання послуги з медіації. Мета діяльності, визначена у ст. 1 Закону, кореспондується із іншими статтями Закону. Так, наприклад, передбачено, що об'єднання медіаторів розробляють власні кодекси професійної етики медіатора чи визнають та приєднуються до існуючих кодексів професійної етики медіатора (ст. 13); можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо (ст. 9); ведуть реєстри медіаторів (ст. 14 Закону).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

На нашу думку, Закон потребує окремого розділу щодо організаційної форми, членства, прав та обов'язків об'єднання медіаторів.

%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BE%D1%8E%20%D0%B2%D1%96
%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%
%B4%D0%B4%D1%8F%20%D1%83%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%
BE%D0%BF%D1%96. (дата звернення: 10.06.2022 р.).

⁶² Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf> (дата звернення: 10.06.2022 р.).

7. *Правила проведення медіації*, як правило, укладаються в письмовій формі та містять загальний порядок проведення медіації (ст. 16 та 17 Закону), права та обов'язки учасників медіації (ст. 18 та 19 Закону), а також методику проведення медіації. Правила проведення медіації визначаються в договорі про проведення медіації або затверджуються суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, відповідно до вимог цього Закону.

Звертаємо увагу, що Закон не розкриває значення терміну «методика проведення медіації», але передбачає, що «медіатор має право самостійно визначати методику проведення медіації, за умови дотримання вимог закону, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора» (ст. 11 Закону).

У юриспруденції доводиться, що основними правилами та напрямками роботи медіатора, які можуть бути корисними, є: 1) Встановлення рапорту. Для того щоб сторони почали йти на контакт, надавати інформацію, створювати та обговорювати варіанти вирішення спору, вони повинні довіряти посереднику, тому медіатор працює, насамперед, над створенням довірливих відносин з кожним учасником. Для цього він застосовує свою впевненість, демонструє нейтральність та однакове ставлення до кожного, знання процесу, щирість, відсутність будь-якого пресингу, встановлює певні правила та демонструє авторитет. 2) Відокремлення людини від проблеми. У зв'язку з наявністю великої кількості емоцій, людина дуже часто не відділяє себе від ситуації, в якій вона опинилася. У такому нерозривному сприйнятті критика її позиції сприймається як особиста образа. Однак для вирішення спору сторони повинні зрозуміти, що їм необхідно розбиратися саме з проблемою, яка існує, а не один з одним. Тож потрібно відокремити та визначити проблеми, які учасники мають намір вирішити. 3) Рух від позицій до потреб та інтересів. Все те, що людина декларує, що вона хоче – це її позиція. Усе те, чому людина хоче те, що вона декларує – це її потреба чи інтерес. Тобто потреба чи інтерес є значно глибшими, ніж позиція. Тільки правильно зрозумілий інтерес кожної сторони надає можливість успішно вирішити спір. Отже, для взаємовигідного вирішення спору необхідно виявити інтереси кожного його учасника. Для виявлення інтересів медіатори використовують такі запитання: «Що для вас важливо?», «Чому для вас це важливо?», «Що для вас це означає?». 4) Зосередження на інтересах. Медіатори виділяють три види інтересів: психологічні (особисті), ресурсні (комерційні) та процедурні (правові). До психологічних інтересів належать такі: повага, визнання, безпека. До ресурсних: гроші, влада, час. До процедурних: мирне врегулювання

спору тощо. Також важливою є пріоритизація цих інтересів, тобто виділення найважливіших інтересів кожного, оскільки пріоритетні інтереси обов'язково мають бути задоволені. Інтереси сторін можуть бути спільними, взаємними та протилежними. Саме спільні та взаємні інтереси роблять можливим вирішення спору, який виник у сторін. 5) Напрацювання взаємовигідних варіантів. Кожен інтерес можна задовольнити різними способами. Після виявлення та пріоритизації інтересів кожного учасника спору відбувається усвідомлення можливих стратегій їхнього задоволення, тобто стає можливим напрацювання варіантів вирішення спору. Такі варіанти обов'язково мають задовольняти пріоритетні інтереси кожного учасника спору для його успішного вирішення. 6) Перевірка варіантів на реалістичність. Кожен напрацьований варіант медіатор перевіряє на реалістичність. Тобто кожен варіант обговорюється та розглядається з позиції його відповідності реальним інтересам кожної сторони, чи зможе він бути реалізований, чи не зможе хтось або щось цьому завадити. 7) Використання об'єктивних критеріїв. Для того щоб сторони були впевнені в максимальній справедливості рішення для кожного з них, в їхніх домовленостях мають використовуватися об'єктивні критерії: ринкові ціни, експертна думка, законність чи інші незалежні мірила, які визнають обидві сторони. 8) Робота з альтернативами. Для того щоб сторони дійсно захотіли вирішувати спір шляхом мирного врегулювання та домовленостей, вони обов'язково мають розуміти та не вважати кращими інші варіанти його вирішення. Тобто перш ніж сторони зможуть вирішити, що їм робити, необхідно окреслити, що саме вони можуть робити в ситуації, яка склалася. Наприклад, проговорити можливість вирішення спору в суді чи в арбітражі, плюси та мінуси для кожної сторони тощо⁶³.

Крім того науковцями та практиками виділяються також техніки медіації (більш детально про техніки медіації див. коментар ст. ст. 16 та 17 цього Закону).

Так, однією з основних технік медіації є техніка постановки запитань. Основні види запитань: 1) Відкриті та закриті запитання. Для отримання максимальної інформації варто використовувати відкриті

---

⁶³ Волинець В. Техніки та методи медіації, які корисно застосовувати в роботі юриста. Юридична газета Online. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/tehniki-ta-metodi-mediaciyi-yaki-korisno-zastosovuvati-v-roboti-yurista.html> (дата звернення: 23 травня 2022 року).

запитання, які передбачають відкриття простору для формулювання сторонами спору власних інтересів. Наприклад: «Розкажіть, як ви бачите ситуацію, яка склалася?». Закриті питання передбачають відповідь «так» чи «ні» та використовуються для отримання однозначної відповіді на запитання. 2) Прості та складні (множинні) запитання. Для отримання більш зрозумілої та чіткої відповіді варто використовувати прості запитання, які містять лише одне питання. Складні (множинні) запитання, які одночасно містять кілька різних питань і часто застосовуються юристами, можуть заплутати та перенавантажити співрозмовника, а також надають йому формальну можливість не відповідати на всі питання, а відповісти лише на якусь їхню частину на власний розсуд. Наприклад: «Де, як і коли ви познайомилися та яких домовленостей ви досягли?». 3) Уточнювальні та доповнювальні запитання використовуються для з'ясування ситуації. 4) Альтернативні та сугестивні питання. Альтернативне запитання передбачає кілька варіантів відповіді, а сугестивні не містять альтернативи. 5) Гіпотетичні (циркулярні) запитання відкривають власне розуміння сторони та дозволяють співрозмовнику зрозуміти позицію іншої сторони. 6) Зустрічні запитання використовуються як метод зупинки співрозмовника. 7) Риторичні запитання не потребують відповіді й можуть провокувати розвиток конфлікту, бути конфліктогенними⁶⁴.

Дієюю в медіації є техніка «Кільце»: Поставити запитання – Уважно вислухати відповідь – Коротко повторити те, що було сказано – Уважно вислухати відповідь (перевірити правильність свого розуміння) – Переформулювати попереднє запитання або поставити наступне⁶⁵.

Також не менш важливою в медіації є техніка активного слухання, яка досягається за допомогою таких прийомів: 1) Невербальна та паравербальна комунікація – рух очей, кивок голови, вираз обличчя, жести, поза, тембр голосу тощо. Її метою є демонстрація співрозмовнику того, що ви його слухаєте, поважаєте, зацікавлені у ньому і в тому, що він говорить. 2) Уточнення інформації та прояснення фрази, слова – короткі запитання по суті почутого, щоб впевнитися у правильному розумінні сказаного або отримати додаткову інформацію. 3) Переформулювання – зміна сенсу висловлювання за допомогою позитивно забарвлених слів та

---

⁶⁴ Волинець В. Техніки та методи медіації, які корисно застосовувати в роботі юриста. Юридична газета Online. <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/tehniki-ta-metodi-mediaciyi-yaki-korisno-zastosovuvati-v-roboti-yurista.html> (дата звернення: 23 травня 2022 року).

⁶⁵ Там же.

висловів з метою видалення негативного формулювання зі збереженням його змісту. 4) Перефразування – переказ змісту висловлювання, але своїми словами, щоб переконатися у правильному розумінні співрозмовника. 5) Резюмування – підбиття підсумків думок співрозмовника, виокремлення головної думки сказаного. 6) Парафраз – дуже коротке резюме в одне речення. 7) Віддзеркалення почуттів – проговорювання емоцій та почуттів співрозмовника. 8) Рефреймінг – зміна позиції людини, зняття меж, шаблонів його сприйняття, упереджень. 9) Центрування – повернення співрозмовника до того, що є найважливішим, допомагаючи йому залишитися у фокусі розмови, а не відходити у сторону⁶⁶.

Доведено, що, проводячи переговори, медіатор повинен стежити за дотриманням сторонами таких правил: говорити тільки про одне одночасно (мати один центр уваги); відмежувати «що» від «як» (спочатку зупинитися на проблемі «що», а лише потім обговорити «як» і вийти із ситуації. Помилково обговорення починати із «Що будемо робити?»); попереджати випадки прояву агресії на адресу опонента; вислуховувати всі сторони уважно; зосередитися на інтересах, а не позиціях сторін; поступатися доказам, а не тиску; наполягати на тому, щоб результат гуртувався на об'єктивній нормі тощо.

В юриспруденції виділяю також негативні методи, які рекомендують уникати, а саме: 1) постійне перебивання партнера під час бесіди, створення перешкод для вільного вираження ним своєї позиції; 2) прояв до іншого своєї ворожості, антипатії; 3) дріб'язкові зачіпки, не пов'язані із суттю справи; 4) приниження партнера; 5) спроби залякати співрозмовника, погрози; 6) підкреслення різниці між собою та партнером; 7) применшення внеску партнера у спільну справу та перебільшення своїх заслуг; 8) систематичні відмови у відповідь на конструктивні пропозиції партнера, постійне заперечення справедливості його слів; 9) прояв нещирості, лицемірства⁶⁷.

«Правила проведення медіації» і «правила поведінки під час медіації» є різними за змістом правовими категоріями. В юриспруденції до правил поведінки під час медіації відносять, зокрема, такі: не перебивати один одного, не ображати один одного, уважно слухати один одного, не застосовувати психологічний та фізичний тиск один одному, дотримуватися принципів медіації, не порушувати моральних норм тощо. У практичній площині пропонують сторонам медіації підписати правила

---

⁶⁶ Там же.

⁶⁷ Лeko Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці: Книги- XXI. 2011. С. 91.

поведінки під час медіації. Разом з тим, правила поведінки під час медіації можуть міститися в медіаційній угоді.

У науковій площині доведено, що для успішного врегулювання конфлікту (спору) важливо дотримуватися таких правил поведінки, як от: 1) визнання наявної конфліктної ситуації, існування опонента як факту та цінності, що аж ніяк не означає визнання справедливості висунутих ним вимог; 2) прийняття кожною стороною факту протистояння та наявності розбіжностей і відмінностей; 3) чітке уявлення про зміст несумісних інтересів; 4) підготовка сторін до прийняття певних спільних правил та норм поведінки, дотримання яких забезпечить збереження або підтримку відносин між ними як у ході самих переговорів, так і надалі⁶⁸. Разом з тим, щоб «згладити» гострі кути конфлікту (спору) доцільно брати до уваги такі правила: 1) неупереджено ставитися до ініціатора конфлікту; 2) виявити предмет конфлікту та не розширювати предмет суперечки; 3) прагнути до позитивного вирішення конфлікту; 4) стримувати емоції; 5) дотримуватися такту в суперечці.⁶⁹

8. Закон використовує терміни «*сторони медіації*», «*учасники медіації*», «*суб'єкт, що забезпечує проведення медіації*», які за змістом є різними правовими категоріями, однак мають спільні та відмінні ознаки. Відтак у теорії процесу медіації доцільно вести мову про суб'єктний склад, а саме, суб'єктів процесу медіації, які наділені загальною та спеціальною правоздатністю та дієздатністю. Реалізація правовідносин у процесі медіації здійснюється на підставі принципу добровільності та за вільним волевиявленням усіх суб'єктів правовідносин. Юридичний зв'язок між суб'єктами процесу медіації відбувається через реальне використання ними суб'єктивного юридичного права та виконання суб'єктивного юридичного обов'язку, визначеного в законодавстві у сфері медіації чи договорі.

Маючи загальну цивільну правоздатність, особа наділяється суб'єктивними юридичними правами та суб'єктивними юридичними обов'язками. Правоздатність фізичної особи відповідно до ст. 25 Цивільного кодексу України виникає в момент її народження та припиняється в момент її смерті. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку (ст. 25 ЦК України). Спеціальна процесуальна правоздатність та дієздатність фізичної особи у сфері медіації – це сукупність процесуальних та

---

⁶⁸ Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги- XXI. 2011. С. 88.

⁶⁹ Там же. С. 88-91.

матеріальних прав та обов'язків, які має суб'єкт процесу (процедури) медіації відповідно до законодавства у сфері медіації України.

Отже, зміст правосуб'єктності у процесі медіації – це можливість мати суб'єктивні юридичні права та суб'єктивні юридичні обов'язки, визначені законодавчими актами України у сфері медіації та/чи договором (правочином), який не передбачений актами законодавства, але відповідає загальним засадам законодавства, а також здатність своїми діями реалізовувати та набувати нових суб'єктивних прав та обов'язків, нести особисто юридичну відповідальність за свої дії. У різних учасників процесу медіації (відносин у процесі медіації) правосуб'єктність не є однаковою, оскільки, наприклад, медіатор та сторони у процесі медіації (наприклад, фізичні особи, які звернулися до медіатора) мають різні за змістом права та обов'язки. Правосуб'єктність у процесі медіації складається з загальної та спеціальної правоздатності, дієздатності та деліктоздатності (здатності суб'єкта нести відповідальність за свої дії).

Суб'єкти процесу медіації – це учасники (фізичні та юридичні особи), які мають суб'єктивні права та суб'єктивні обов'язки (правосуб'єктність), та на підставі яких вони беруть участь відносинах у процесі (процедурі) медіації чи забезпечують надання послуг у процесі медіації. Система суб'єктів процесу медіації зумовлена структурою відносин у процесі (процедурі) медіації. Тож, поняття «суб'єкт» є ширшим від поняття «учасника» правовідносин у сфері медіації. У зв'язку з цим, пропонуємо серед суб'єктів процесу медіації виділяти: 1) обов'язкові учасники процесу медіації; 2) залучені учасники процесу медіації; 3) суб'єкт, що забезпечує проведення медіації.

Так, обов'язковими учасниками процесу медіації є: а) медіатор (медіатори); б) сторони процесу медіації, а саме: фізичні та/чи юридичні особи, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою проведення процесу медіації та уклали договір про проведення медіації. Залученими учасниками процесу медіації є особи, надають обов'язковим учасникам процесу медіації організаційну, інформаційну та іншу допомогу у процесі медіації. Такими особами можуть бути представники сторін медіації (адвокат), законні представники, перекладач, експерт та інші особи, визначені за домовленістю сторін процесу медіації (наприклад, експерт у галузі права тощо). Науково-практичний аналіз змісту норм цього Закону доводить, що Закон потребує внесення змін та доповнень у частині визначення прав та обов'язків залучених учасників процесу медіації. Такі зміни обумовлені дотриманням принципу юридичної визначеності в законах України, як складового елементу принципу верховенства права.

Відповідно до норм цього Закону сторони процесу медіації, як уже зазначалося, з метою проведення процесу медіації мають право або звернутися до медіатора (медіаторів), або до суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, та відповідно укласти з медіатором чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, договір про проведення медіації. Разом з тим, суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не є медіатором у розумінні ст. 1 цього Закону, оскільки не наділений правом проводити процедуру медіації, а лише забезпечує надання послуг з медіації та веде реєстр медіаторів. У зв'язку з цим пропонуємо виділяти такого суб'єкта – юридичну особу будь-якої організаційно-правової форми, наділену суб'єктивними правами та суб'єктивними обов'язками відповідно до цього Закону та інших актів законодавства України в окрему групу.

9. Укладення та підписання правочину за результатами медіації є важливою частиною (окремою стадією) процесу медіації. *Угода за результатами медіації* – це один із видів цивільних правочинів, які укладаються у процесі медіації, та закріплює результат домовленості сторін медіації. Угода, як правило, має письмову форму, а її зміст визначається ст. 21 цього Закону (див. коментар ст. 21 Закону). Межа деталізації положень угоди може бути різною. Істотними умовами угоди мають бути положення про предмет спору, умови його вирішення, способи та строки виконання, наслідки невиконання чи неналежного виконання, що відображене в законодавстві інших країн⁷⁰. Зміст угоди рекомендується викладати у простому та зрозумілому сторонам медіації стилі.

Угода може містити певні положення, які не характерні для звичайної правової угоди, але в конкретному випадку допомагають сторонам найкращим чином задовольнити їхні інтереси. Водночас в окремих випадках, якщо сторони беруть участь у медіації без адвокатів, доцільним кроком може бути отримання попередньої консультації юриста кожною зі сторін. Таким чином сторони зможуть комплексно оцінити угоду, яку мають намір підписати⁷¹.

Угода за результатами медіації: 1) є правочином; 2) відноситься, як правило, до консенсуальних договорів; 3) укладається переважно в письмовій формі; 4) є багатосторонньою (укладається між двома і більше

---

⁷⁰ Маковій В. П. Правова природа медіаційних угод. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. №1. С. 99-103.

⁷¹ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг ред. Ю. Д. Притики. Кол. Авторів Притика Ю. Д., Ханік-Посполітка Р. Ю., Кравцов С. О. та ін. Київ: ВД «Дакор». 2021. С. 142.

сторонами медіації); 5) не є мировою угодою, яка укладається відповідно до ст. 207 ЦПК України; 6) зміст не може порушувати норми моралі та права; 7) має оплатний чи безоплатний характер.

Мета угоди – зміна чи припинення спірних правовідносин, охорона та захист інтересів сторін угоди, завершення чи продовження подальшої співпраці сторін⁷².

Правом підписання угоди наділяються сторони спору – фізичні особи, що мають правоздатність, та юридичні особи (право на підпис доцільно підтверджувати відповідною довіреністю). Під час підписання угоди справедливим буде застосування положень Цивільного кодексу України про представництво, але це стосується тільки сторін спору, медіатора можна замінити іншим медіатором (порядок зазвичай установлюється правилами медіаторської організації або договором про проведення медіації)⁷³. До угоди застосовуються норми цивільного законодавства щодо недійсності правочинів (недотримання письмової форми, вада волі, порушення інтересів третіх осіб, суперечність нормам права тощо)⁷⁴.

Основними критеріями недійсності угоди за результатами медіації є: 1) недотримання вимоги щодо письмової форми; 2) наявність у ній положень, які суперечать законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам; 3) неможливість установити суть, умови та строки виконання зобов'язань сторонами⁷⁵.

Виконання угоди за результатами медіації покладається на осіб, які її уклали, у порядку, у межах, у спосіб та у строки, які передбачені цією угодою. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження» зазначена угода не є виконавчим документом у розумінні цієї статті Закону. Якщо положення угоди за результатами медіації не виконуються, сторони медіації мають право звернутися за захистом своїх прав у суд.

---

⁷² Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 234.

⁷³ Там же. С. 237.

⁷⁴ Там же. С. 237.

⁷⁵ Мазараки Н. Загальна характеристика договорів, що укладаються у сфері медіації. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 171-175.

Стаття 2. Законодавство про медіацію

1. Законодавство про медіацію ґрунтується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів.

2. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачені інші правила, ніж ті, що встановлені цим Законом, застосовуються правила міжнародних договорів України.

1. Коментована стаття визначає систему законодавства у сфері медіації. Її основу складає Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Відповідно до ст. 1 Основного Закону України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України).

Конституція України визначає пріоритет загальнолюдських цінностей, закріплює принципи соціальної справедливості, стверджує демократичний і гуманістичний вибір народу України, чітко засвідчує прихильність України до загальновизнаних норм міжнародного права⁷⁶.

Конституція України є основою для цього Закону та інших законодавчих актів у сфері медіації України, які приймаються на її основі. Важливе значення для формування законодавства у сфері медіації має, зокрема, розділ II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», окремі положення якого були деталізовані у цьому Законі. Так, наприклад, ст. ст. 4, 5, 8, 18 та ін. Закону, в яких закріплено принципи медіації, права та обов'язки сторін медіації, деталізують зміст норми ст. 21 Конституції України, яка передбачає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; ст. 11 Закону – ст. 42 Конституції України, оскільки Законом визначається, що медіатор може бути фізичною особою – підприємцем; ст. ст. 9 та 10 Закону – ст. 43 Конституції України, на підставі якої держава створює умови щоб кожен,

---

⁷⁶ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. За відповід. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2005. Т. 1. С. 17.

хто бажає, відповідає та пройшов відповідну підготовку медіатора, міг працювати медіатором⁷⁷ платно чи безплатно.

Слід також зазначити, що, вчиняючи процесуальні дії у процесі медіації, суб'єкти відносин медіації враховують припис ст. 19 Конституції України, за яким правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Так, наприклад, суд на час проведення медіації, але не більше 90 днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі, зупинити провадження в цивільній справі

2. Відповідно до коментованої статті систему законодавства у сфері медіації становлять Конституція, цей Закон, інші закони, чинні міжнародні договори України, а також підзаконні нормативно-правові акти України.

Звертаємо увагу на те, що Конституційний Суд України розтлумачив термін «законодавство». Тож, «ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України» (рішення КСУ у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98).

3. Основним нормативно-правовим актом України у сфері медіації є цей Закон, який визначає основні правові засади та загальний порядок проведення медіації у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях. Разом з тим, особливості проведення медіації визначаються в інших законах України. Так, наприклад, у ст. 222-1 Кодексу законів про працю

---

⁷⁷ Ми підтримуємо науковців та практиків, які пропонують змінити положення Національного класифікатора України «Класифікатор професій» та запровадити професію «медіатор», а також включити до Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності» вид економічної діяльності «надання медіаційних послуг».

України передбачено, що трудовий спір між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

До законів у сфері медіації відносяться Кодекс законів про працю України, Цивільний процесуальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Земельний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про нотаріат», Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж», Закон України «Про третейські суди», Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Закон України «Про судовий збір», Закон України «Про соціальні послуги» та ін.

До підзаконних актів, які регулюють відносини медіації, та які прийняті на виконання норм законів, відносяться, зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги» від 2 вересня 2022 р. № 990, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» від 3 червня 2020 р. № 445, Накази Національного агентства України з питань державної служби від 20 червня 2022 року № 47-22 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування», від 20 червня 2022 року № 46-22 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в державних органах» тощо.

4. 2019 року Україна підписала Конвенцію ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації»⁷⁸ (Сінгапурська Конвенція, Singapore Mediation Convention) та перебуває у стадії ратифікації цієї Конвенції. Ця Конвенція застосовується до угод, які досягнуті в результаті медіації та укладені сторонами в письмовій формі з метою врегулювання комерційного спору («Світові угоди») і в момент свого укладання є міжнародними тому, що: а) комерційні підприємства принаймні двох сторін мирової угоди перебувають у різних державах; або б) держава, в якій знаходяться комерційні підприємства сторін мирової угоди, не є: і)

---

⁷⁸ Конвенція ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації» (англійською мовою). https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/singapore_convention_eng.pdf

ні державою, в якій виконується значна частина зобов'язань за мировою угодою; ii) ні державою, з якою найбільш тісно пов'язаний предмет мирової угоди. Разом з тим, Конвенція не застосовується до мирових угод: а) укладених для врегулювання спорів, що виникають із правочинів, вчинених однією зі сторін (споживачем) в особистих, сімейних чи домашніх цілях; б) що стосується сімейного, спадкового чи трудового законодавства (ст. 1 цієї Конвенції). Сторонами Конвенція, крім України, є Китай, Колумбія, Конго, Еквадор, Грузія, Гренада, Індія, Ізраїль, Мальдіви, Чорногорія, Філіппіни, Туреччина, США та ін. держави⁷⁹. Це одна із перших багатосторонніх конвенцій у сфері медіації, яка спрямована на визнання і забезпечення дотримання правочинів за результатами медіації.

Відповідно до ст. 13 Європейської конвенції про здійснення прав дітей, ратифікованої із заявою Законом України 2006 року, для недопущення чи розв'язання спорів або для уникнення розгляду судовим органом справи, яка стосується дітей, Сторони сприяють здійсненню посередництва чи інших способів розв'язання спорів та використанню їх для досягнення угоди у відповідних випадках, визначених Сторонами. Тобто багатостороннім міжнародним договором, чинним для України, передбачено врегулювання спорів у сфері сімейних відносин.

Слід також звернути увагу на те, що важливими для України, як держави, яка з 23 червня 2022 року стала кандидатом на членство в Європейський Союз, є положення, які містяться в Рекомендації № R(98)1 про медіацію в сімейних справах, Рекомендація № R 6 (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя», Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, Рекомендації Rec(01)9 про альтернативу судовому провадженню для адміністративних органів влади та приватних сторін, Рекомендації (02)10 щодо цивільних справ, Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. з певних аспектів медіації в цивільних і комерційних справах, а також Типовий закон про міжнародну погоджувальну процедуру (UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation), розроблено Комісією ООН з міжнародного торговельного права (ЮНСІТРАЛ) у 2002 р., Європейський кодекс поведінки для медіаторів від 02.06.2004 (European

---

⁷⁹ Щодо дати підписання державами, ратифікації та набуття чинності Конвенції див. тут. (англійською мовою). <https://www.singaporeconvention.org/jurisdictions>

Code of Conduct for Mediators), Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій Комітету Міністрів щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах, керівні принципи № 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації у кримінальних справах, керівні принципи № 15 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами – приватними особами, ухвалені Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007 тощо.

5. Коментована стаття Закону визначає правила, які вирішують питання співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права в частині застосування норм міжнародних договорів України, якщо останні регулюють відносини медіації, та ускладнені іноземним елементом.

Міжнародний договір України визначено як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, та який є частиною національного законодавства України (ст. 9 Конституції України). Тобто, критерій чинності міжнародного договору України відображено у формі ратифікації.

Отже, законом зафіксовано правило про пріоритет у застосуванні норм міжнародних договорів України перед нормами, які містяться у цьому Законі, якщо останні вступають у протиріччя з міжнародним договором.

Слід зазначити, що принцип пріоритету норм міжнародних договорів закріплено у ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», а саме: якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Відповідно до частини другої коментованої статті Закону для цілей цього закону пріоритет мають тільки ті міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У зв'язку з цим, звертаємо увагу на те, що Закон України «Про міжнародні договори України» виділяє міжнародні договори, які підлягають ратифікації (ст. 9 цього Закону) та міжнародні договори, які не потребують ратифікації (ст. 12 цього Закону). Статтею 9 Закону України «Про міжнародні договори України» передбачено, що ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію.

6. Законодавство у сфері медіації України регулює відносини, які виникли у сфері медіації, з дня набрання ними чинності.

Слід зазначити, що за загальновизнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Цей принцип закріплений у частині першій статті 58 Конституції України, за якою дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце. Конституція України, закріпивши частиною першою статті 58 положення щодо неприпустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їхню зворотню дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальновизнаним принципом права. Тобто щодо юридичної відповідальності застосовується новий закон чи інший нормативно-правовий акт, що пом'якшує або скасовує відповідальність особи за вчинене правопорушення під час дії нормативно-правового акта, яким визначались поняття правопорушення і відповідальність за нього. Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини першої статті 58 Конституції України про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, стосується фізичних осіб і не поширюється на юридичних осіб. Але це не означає, що цей конституційний принцип не може поширюватись на закони та інші нормативно-правові акти, які пом'якшують або скасовують відповідальність юридичних осіб. Проте надання зворотної дії в часі таким нормативно-правовим актам може бути передбачено шляхом прямої вказівки про це в законі або іншому нормативно-правовому акті. Положення частини першої статті 58 Конституції України про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, треба розуміти так, що воно стосується людини і громадянина (фізичної особи) (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/1999)⁸⁰.

7. Закони та інші нормативно-правові акти України у сфері медіації діють на всій території України і поширюються на всіх осіб, які

---

⁸⁰ Дія нормативно-правового акта в часі. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. <https://ccu.gov.ua/en/node/17324>

перебувають на території України, тобто відносини у сфері медіації регулюються однаково на всій території України. Щодо кола осіб, то цей Закон поширюється на всіх учасників медіації, склад яких визначено у ст. 1 цього Закону, а саме: медіатор (медіатори), сторони медіації, їхні представники, законні представники, захисники, перекладач, експерт та інші особи, визначені за домовленістю сторін медіації, а також суб'єктів, що забезпечують проведення медіації, як от, юридичних осіб будь-якої організаційно-правової форми, які забезпечує надання послуги з медіації та ведуть реєстр медіаторів.

Стаття 3. Сфера дії Закону

1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Законодавством можуть передбачатися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів).

2. Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Проведення медіації не впливає на перебіг позовної давності.

3. Медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації.

1. Стаття 3 цього Закону визначає коло суспільних відносин у сфері медіації, які підлягають регулюванню цим Законом; визначає об'єкт та предмет медіації.

Відповідно до норм цієї статті, Закон регулює суспільні відносини, які мають ознаки конфлікту (спору), який уже виник чи може виникнути в майбутньому. Відтак, об'єктом медіації є суспільні відносини, що опосередковуються юридичним конфліктом у межах заявленого його сторонами предмета спору чи компенсацією (відшкодуванням) шкоди

спричиненої скоєним правопорушенням⁸¹; при цьому слід враховувати і те, що спір (конфлікт) уже виник чи може виникнути в майбутньому. Отже, законодавець визначає медіацію в широкому розумінні: як інструмент вирішення конфлікту і як засіб запобігання йому⁸², превентивний засіб запобігання конфлікту (спору). Предметом медіації є юридичний конфлікт (спір) та спричинена моральна, фізична, майнова шкода⁸³.

Таким чином, процес медіації може застосовуватися до різних категорій (видів) спору (конфлікту). Разом з тим, конфлікти (спіри) відносини повинні бути медіабельними. Відтак, не всі конфлікти (спори) можуть бути вирішеними в процесі медіації. Конфлікт (спір) може бути не медіабельним відповідно до норм закону (законом заборонено проведення медіації, один із суб'єктів є недієздатним, малолітнім, предмет конфлікту (спору) суперечить публічному порядку тощо) чи відповідно до суб'єктивних обставин (сторони відмовилися від процесу медіації, сторони затягують («зловживають процесуальними правами») розгляд справи в суді, конфлікт (спір) впливає чи може вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації, одна зі сторін з причин, пов'язаних з її інтелектуальними можливостями, не розуміє змісту процесу медіації тощо). Питання медіабельності спору є ключовим питанням у процесі медіації та вирішується на першій стадії процесу медіації.

Медіабельність – це властивість юридичного конфлікту (правового спору), через яку він може бути врегульований безпосередньо сторонами конфлікту (спору) під час процедури медіації (примирення) відповідним фахівцем у галузі права та психології⁸⁴ – медіатором, якщо інше не визначено законом. Тобто, особливістю процесу медіації є медіабельність конфлікту (спору).

2. Медіабельні конфлікти (спори) можуть виникати у сфері таких суспільних відносин, а саме:

---

⁸¹ Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.

⁸² Хорошенко О. В., Голдзіцька О. К. Медіація в договірних відносинах. Право і суспільство. 2022. № 1. С. 83-87.

⁸³ Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.

⁸⁴ Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України: навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.

1) *цивільні відносини*, під якими в юриспруденції розуміють особисті немайнові та майнові правовідносини, що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їхніх учасників (зокрема, особами та / або суб'єктами публічного права), змістом яких є цивільні права та обов'язки, що виникають. Не є цивільними відносинами: а) майнові відносини, які засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні (ч. 2 ст. 1 ЦК України), а відповідно не регулюються цивільним законодавством України, якщо інше не встановлено законом; б) податкові, бюджетні відносини (відповідно, майнові та / або немайнові). Проте, у випадках передбачених законом, деякі з них підлягають додатковому врегулюванню цивільним законодавством України (ч. 2 ст. 1 ЦК України); в) відносини (відповідно, майнові та / або немайнові), які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також трудові та сімейні (ч. 1 ст. 9 ЦК України). Водночас, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства до них застосовуються положення ЦК України; г) майнові відносини у сфері господарювання ч. 2 ст. 9 ЦК України). Проте, деякі з них у випадку, передбаченому законом, можуть мати особливість їхнього врегулювання ЦК України; д) інші публічні відносини, які не складають предмет регулювання ЦК України та актів цивільного законодавства України, але у випадках встановлених їхньою системою законодавства допускаються до врегулювання ЦК України або іншими актами цивільного законодавства України⁸⁵.

Цивільні відносини через свою диспозитивність та різноманіття є найбільш сприятливими для застосування медіації. Відтак, предметом медіації є цивільно-правові спори щодо реалізації та виконання цивільних прав та обов'язків. Так, наприклад, у процесі медіації регулюються спірні цивільні відносини, ускладнені іноземним елементом (в розумінні Закону України «Про міжнародне приватне право»), відносини у сфері спадкування, захисту житлових прав, договірні відносини (наприклад, щодо укладення договору ренти, виконання умов договору найму (оренди), договору іпотеки тощо), відносини у сфері захисту прав споживачів тощо. Так, наприклад, в юриспруденції доводиться, що медіація у спадкових спорах є поширеною. Досить часто трапляються

---

⁸⁵ Шишка О. Р. Відносини, що регулюються цивільним законодавством України. http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1790/vidnosini_scho_regulyuyut_sya_civil_nim_.pdf?sequence=2&isAllowed=y (3 лютого 2023)

спори про поновлення строку для прийняття спадщини, спори, які впливають із реалізації права на обов'язкову частку, і суперечки про визнання права власності на спадкове майно. Найчастіше об'єктом конфлікту виступає нерухомість. Також предметом спору може виступати приватне підприємство як об'єкт спадкової маси тощо⁸⁶.

Звертаємо увагу на те, щодо спірних цивільних відносин процес медіації може бути застосований у процесі цивільного судочинства чи поза ним. При цьому відповідно до ст. 49 Цивільного процесуального кодексу України сторони можуть примиритися шляхом медіації на будь-якій стадії судового процесу. Застосування процедури медіації в цивільному процесі регулюється цим Законом та нормами Цивільного процесуального кодексу України, тоді як врегулювання медиабельного цивільного спору поза межами цивільного судочинства відбувається без застосування норм Цивільного процесуального кодексу України, наприклад, на підставі норм цього Закону та Закону України «Про нотаріат» тощо. Строки врегулювання спірних відносин а таких випадках можуть відрізнятися (див. коментар до Прикінцевих і перехідних положень Закону).

Разом з тим, коментований Закон не вирішує деяких проблем, пов'язаних із застосуванням медіації в цивільному процесі. Відтак Закон потребує в подальшому відповідних змін. Так, доводиться, що ст. 21 цього Закону містить положення про те, що суди на будь-якій стадії судового процесу можуть рекомендувати сторонам у справі звернутися до процедури медіації для вирішення спору в позасудовому порядку. Однак, ця норма є загальною та потребує детальнішої регламентації, адже вона не розв'язує наступні питання: у разі звернення до медіації під час судового процесу, що відбувається з останнім; чи можуть сторони в разі невдоволеності медіаційною процедурою повернутись до судового провадження знову; чи можуть сторони декілька разів звертатись до медіаційної процедури і як це вплине на судовий процес; можливість відмови сторони від медіаційної процедури після її початку⁸⁷.

Звертаємо увагу на те, що цивільно-правові договори можуть містити медіаційне застереження;

2) *сімейні відносини*, під якими розуміють суспільні відносини, які врегульовані нормами сімейного права; це особисті немайнові та майнові

---

⁸⁶ Процьків Н. Особливості практичного застосування медіації в спадкових спорах. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 57-60.

⁸⁷ Косяченко К. Є. Проблемні аспекти впровадження та проведення медіації в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 94-96.

відносини, що складаються між членами сім'ї, визначеними у ст. 2 Сімейного кодексу України⁸⁸; це врегульований нормами сімейного права зв'язок між суб'єктами сімейних відносин, у процесі якого між ними виникають юридичні права та обов'язки, що охороняються державою⁸⁹.

Наразі сфера сімейної медіації є найбільш затребуваною в Україні, адже сімейні конфлікти є одним з найпоширеніших видів конфліктів. Сфера сімейних відносин є дуже різноманітною – від питань шлюбу до питань усиновлення. Доцільно рекомендувати суб'єктам, що забезпечують проведення або доступ до процедури медіації за участі дітей, запровадити акредитацію сімейних медіаторів з визначенням їхньої спеціалізації⁹⁰. Відтак при проведенні медіації повинні бути враховані законні інтереси дитини.

Звертаємо увагу, що відповідно до ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, зокрема, що виникають з сімейних правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Відтак, як і в цивільних відносинах доцільно вести мову про застосування процедури медіації щодо сімейних відносин у цивільному судочинстві та поза ним. Відтак джерела регулювання процедури медіації, як і строки проведення медіації, будуть різнитися.

Отже у процесі медіації може вирішуватися конфлікт (спір) між подружжям щодо припинення шлюбу, здійснення батьківських прав та обов'язків, встановлення місця проживання дитини, утримання непрацездатних членів сім'ї, сплати аліментів, а також інші спірні (конфлікти) сімейні відносини, які виникли чи можуть виникнути в майбутньому.

В юриспруденції доводиться, що дедалі більшої актуальності набуває питання розвитку міжнародної сімейної медіації, спрямованої, передусім, на можливе зниження напруженості під час вирішення

---

⁸⁸ Дзера І. Сімейні правовідносини. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11333/Ponyattya_ta_vydy_simeynikh_pravovidnosyn.pdf?sequence=1&isAllowed=y (10 липня 2022).

⁸⁹ Сімейне право України: підручник. За ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

⁹⁰ Ізарова І., Муха Й., Цибулько А. На шляху до реалізації принципу забезпечення найкращих інтересів дитини під час медіації: український досвід. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2021. № 1(120). С. 40-50.

сімейних суперечок у міжнародних шлюбах. Широко обговорюється питання існування медіації у транскордонних сімейних суперечках. Під транскордонною сімейною медіацією розуміється медіація в таких міжнародних сімейних справах, які стосуються питань батьківської відповідальності, виконання судових рішень щодо проживання дітей та інших. Однією з причин, що перешкоджають більш активному розвитку транскордонної сімейної медіації, є проблема затвердження медіаційних угод з точки зору їхнього подальшого визнання та виконання на території іншої держави. Вирішення зазначеної проблеми можливе винятково шляхом зміцнення міждержавних відносин у цілому, а також укладання відповідних міжнародних угод⁹¹.

Шлюбний договір може містити положення щодо врегулювання сімейних відносин шляхом медіації (медіаційне застереження);

3) *трудові відносини*, під якими розуміється специфічний вид правових відносин, які виникають між особою та роботодавцем з приводу надання ним певного виду робіт, вони обов'язково мають добровільний характер і регулюються нормами трудового права⁹². Трудовий договір (контракт) є правовою підставою для виникнення трудових правовідносин, а самі правовідносини – це трудовий договір у дії. Сторони трудових правовідносин – роботодавець і працівник. Головний обов'язок працівника – виконувати роботу за певною спеціальністю, кваліфікацією чи посадою за внутрішнім трудовим розпорядком. Головний же обов'язок роботодавця – виплачувати працівникові заробітну плату та забезпечувати встановлені умови праці. Трудові відносини тому й називаються трудовими, що в їхній основі є праця, діяльність трудова, процес праці, а не її організація чи управління⁹³.

Трудовий договір може містити медіаційне застереження.

Як показує судова практика кількість цивільних справ щодо розгляду трудових спорів у сфері цивільного судочинства є значною. Спори, що виникають із трудових правовідносин, посідають «призові» місця за кількістю справ, що надходять на розгляд до Касаційного

---

⁹¹ Пахомова А. О. Перспективи медіації в цивільному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 173-175.

⁹² Юровська В. В. Поняття та ознаки трудових правовідносин. Право та інновації. 2016. № 1 (13). С. 67-72.

⁹³ Трудове право України: навчальний посібник. Кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.

цивільного суду⁹⁴. Відповідно до ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, зокрема, що виникають з трудових правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Відтак, як і в цивільних відносинах доцільно вести мову про застосування процедури медіації щодо спірних трудових відносин в цивільному судочинстві та поза ним. Відтак джерела регулювання процедури медіації, як і строки проведення медіації, будуть різнитися.

Дослідниками, зокрема, вказується на те, що медіації як альтернативному способу вирішення трудових спорів притаманні такі риси: медіація може мати місце лише тоді, коли спір виникає з приводу прямого порушення трудового законодавства, законодавства з охорони праці, недотримання мінімальних гарантій з оплати праці та інших соціальних гарантій стосовно працівника чи певного кола працівників; при вирішенні трудових спорів за допомогою медіації медіатор є нейтральною третьою стороною, яка забезпечує проведення переговорів між сторонами, допомагає у визначенні ефективних способів вирішення конфлікту; учасники спору можуть самостійно обирати медіатора; сторони трудового спору добровільно беруть участь у медіації, як при прийнятті рішення про медіацію, так і у процесі її проведення та досягнення домовленостей та виконання рішень; одним із принципів медіації є конфіденційність інформації; вирішення трудового спору за допомогою медіації є більш простим і зручним для сторін способом ніж розгляд конфлікту в суді, адже це сприяє зниженню матеріальних витрат та витрат часу; після прийняття сторонами взаємовигідного рішення вони без затримок виконують прийняте ними рішення⁹⁵.

Отже в порядку медіації можуть вирішуватися такі трудові спори: індивідуальні трудові спори щодо виконання умов трудового договору чи зміни, призупинення, недійсності трудового договору, а також колективні трудові спори, у разі якщо спір не було врегульовано на підставі норм Кодексу законі про працю України. Відповідно до ст. 222-1 Кодексу законі про працю України трудовий спір між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно

---

⁹⁴ Середа О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. Право та інновації. 2017. № 2 (18). С. 38-45.

⁹⁵ Кравцов Д. М., Зіноватна І. В., Бурнягіна Ю. М. та інші (всього 6 авторів) Медіація як альтернативний спосіб розв'язання трудових спорів. Наукові записки. Серія: право. Випуск 12. 2022. С. 73-79.

до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом;

4) *господарські відносини*, під якими розуміється відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Господарські відносини як предмет регулювання складаються лише з двох елементів – організаційного (організація виробництва, обігу) і майнового⁹⁶. Відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Під організаційно-господарськими відносинами у цьому Кодексі розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. Внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Статтею 20 Господарського процесуального кодексу України визначено, що господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною другою цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема: 1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи-підприємці; 2) справи у спорах щодо приватизації майна, крім спорів про приватизацію державного житлового фонду; 3) справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, у тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів; 4) справи у

---

⁹⁶ Господарське право : підручник. В. С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. К. : Юрі-н-ком Інтер, 2013. 640 с.

спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах; 5) справи у спорах щодо фінансових інструментів, зокрема щодо цінних паперів, у тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються в податкових та митних правовідносинах; 6) справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, у тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи-підприємці; 7) справи у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції, у тому числі у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України, а також справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законом до їхньої компетенції, крім спорів, які віднесені до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності; 8) справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України тощо.

В юриспруденції слушно доводиться, що медіація може застосовуватись при вирішенні корпоративних спорів: 1) щодо обрання, припинення повноважень (відсторонення, звільнення, відкликання), поновлення на посаді керівника, члена органу управління та інших посадових осіб; 2) між учасниками (акціонерами, членами) юридичної

особи, юридичною особою та її учасником (акціонером, членом), пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи. Сюди ж можна віднести спори між засновниками щодо створення юридичної особи, порядок медіації яких можна передбачити в засновницькому договорі; 3) за позовом учасника, який вибув зі складу юридичної особи щодо визначення та стягнення належної йому до сплати вартості частки майна юридичної особи, спори про виключення учасника із товариства з обмеженою відповідальністю; 4) про стягнення компенсації в процедурах обов'язкового викупу/продажу акцій (ст. 64, 65, 65-1, 65-3, 68, 69 Закону «Про акціонерні товариства»); 5) спорів, пов'язаних з укладанням, виконанням, припиненням корпоративних договорів/договорів між акціонерами. Відносини, що виникають між сторонами корпоративного договору, мають зобов'язальну природу, такі спори не зачіпають правовий статус самої юридичної особи, прав та законних інтересів інших осіб, окрім сторін корпоративного договору, між якими виник конфлікт, та не є підставою для визнання недійсними рішень органів корпоративного управління; 6) справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі (п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України), крім спорів про визнання таких правочинів недійсними; 7) між товариством та його учасником про відшкодування витрат товариства, пов'язаних із проведенням на вимогу учасника аудиторської перевірки річної фінансової звітності товариства; 8) справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи⁹⁷.

Разом з тим, спори про стягнення оголошених дивідендів (п. 8 ч. 1 ст. 2, ст.ст. 25, 26, 30 Закону «Про акціонерні товариства», ст. 26 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), пов'язані зі стягненням простороченого вкладу, інфляційних втрат та 3 % річних за порушення строку виконання грошового зобов'язання однозначно не можна віднести до таких, що не можуть бути вирішені у процесі медіації, однак, якщо товариство впродовж 6 місяців не спромоглося виконати зобов'язання з виплати дивідендів або учасник не

---

⁹⁷ Кологойда О. В., Сливінська А. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення корпоративних спорів. Право і суспільство. 2022. №3. С. 83-93.

вніс вклад у визначений статутром строк, вочевидь існує певний спір про право або інші перешкоди і медіація не буде ефективною⁹⁸.

Відтак предметом медіації можуть бути ці та інші господарські (корпоративні) відносини, наприклад, комерційні спори у сфері транспорту⁹⁹. Звертаємо також увагу на те, що ст. 46 Господарського процесуального кодексу України визначено, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Основними джерелами регулювання процесу медіації в господарському судочинстві є цей Кодекс, коментований Закон та інші законодавчі акти України. Процес медіації щодо врегулювання господарських відносин може відбуватися в межах господарського судочинства чи поза його межами.

Господарсько-правовий договір може містити медіаційне застереження;

5) *адміністративні відносини*, під якими розуміються відносини, які регулюються нормами адміністративного права та в яких суб'єкти взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих адміністративно-правовими нормами¹⁰⁰. Говорячи про адміністративні правовідносини, варто враховувати обставини, за яких ці відносини виникають: у процесі провадження виконавчо-розпорядчої діяльності уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації або під час надання адміністративних послуг приватним особам (фізичним та юридичним особам)¹⁰¹.

Публічно-правовий спір, який виникає в адміністративних відносинах, це – спір, в якому: хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, у тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку з виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних

---

⁹⁸ Там же.

⁹⁹ Деркач Є. М. Правові питання застосування альтернативних способів врегулювання комерційних спорів у сфері транспорту. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 125-128.

¹⁰⁰ Адміністративне право: навч. посіб. В. В. Баштанник, І. Д. Шумляєва. 2-ге вид., перероб. і доповн. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2018. 200 с.

¹⁰¹ Дніпров О. Адміністративно-правові відносини в умовах трансформації предмета адміністративного права. Підприємництво, господарсько і право. 2021. № 3. С. 175-179.

повноважень, і спір виник у зв'язку з наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу чи процесу референдуму, і спір виник у зв'язку з порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи (ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України).

У Рекомендації R (2001) 9 «Про альтернативні судові процедури вирішення спорів між адміністративними органами влади і приватними особами» від 5 вересня 2001 року наголошується на необхідності зменшення надмірного робочого навантаження на суди шляхом використання мирного вирішення спорів і повністю поза судовою системою, і до чи в ході судового провадження, оскільки постійне зростання кількості справ може знизити здатність судів, компетентних у вирішенні адміністративних справ, розглядати справи в розумний час відповідно до положень ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹⁰².

Відповідно до ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи в публічно-правових спорах, зокрема: 1) спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; 1-1) спорах адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності; 2) спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; 3) спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень; 4) спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів; 5) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом; 6) спорах

---

¹⁰² Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.

щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму; 7) спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності в частині доступу до публічної інформації; 8) спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; 9) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб тощо.

Відтак ці та інші¹⁰³ публічно-правові спори можуть бути врегульовані у процесі медіації. Це, зокрема, підтверджується ст. 47 Кодексу адміністративного судочинства України, за якою сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі. Крім того, звертаємо увагу на те, що зазначені спори у процесі медіації можуть розглядатися в межах адміністративного судового процесу чи поза його межами, відтак, джерела регулювання та строки проведення різняться.

Науковці доводять, що використання альтернативних засобів вирішення публічно-правових спорів подеколи дозволяє підвищити ефективність публічного адміністрування порівняно з тою, яка була би досягнута за підсумками застосування адміністративних процедур, які ґрунтуються на субординації та підкоренні між учасниками адміністративно-правових відносин і нерідко вирізняються надмірним формалізмом, складністю, витратністю, неможливістю урахування всіх обставин справи, непередбачуваністю результатів і, як наслідок, меншим ступенем задоволення приватними особами якістю публічного

---

¹⁰³ Див., наприклад, Oleksandra Karmaza, Oleg Goretskyy *MEDIATION IN THE ELECTORAL PROCESS OF UKRAINE: PROSPECTS FOR DEVELOPMENT. Integration of traditional and innovation processes of development of modern science: collective monograph / edited by authors.* – 2nd ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2020. – 324 p. P.214-237; Кармаза О. О. Регулювання виборчих спорів у процесі медіації: перспективи розвитку в Україні. Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин : колективна монографія. Наук. ред. Р. Басенко ; Полтав. ін-т екон. і права Університету «Україна». Полтава – Київ : Університет «Україна», 2022. С. 6-28.

адміністрування з погляду сприяння належній реалізації їхніх прав і законних інтересів у адміністративно-правовій площині¹⁰⁴;

б) *відносини у справах про адміністративні правопорушення*, це відносини які регулюються нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення. Саме він закріплює поняття адміністративного правопорушення (ст.9), визначає критерії, за якими розмежовуються вчинення адміністративного правопорушення умисно (ст. 10) і вчинення адміністративного правопорушення з необережності (ст. 11), описує діяння, які визнаються адміністративними проступками тощо.

Відповідно до ст. 9 цього Кодексу адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Слід звернути увагу на те, що коментована стаття Закону передбачає застосування процедури медіації у справах про адміністративні правопорушення, однак Кодекс України про адміністративні правопорушення, як наприклад, Цивільний процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс, Кодекс адміністративного судочинства України, не містить положень щодо застосування процесу медіації у справах про адміністративні правопорушення. Відтак, пропонується внести відповідні зміни в Кодекс України про адміністративні правопорушення;

7) *відносини у кримінальних провадженнях* з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Відповідно до ст. 56 Кримінального процесуального кодексу України на всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження. Тобто, цей Кодекс та Закон передбачає застосування

---

¹⁰⁴ Маслова А. Б. Загальнотеоретична характеристика медіації та передумови її використання як процедури вирішення митних спорів. Правова позиція. 2021. № 3 (32). С. 10-16.

процесу медіації в кримінальному провадженні, але лише з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

У Кримінальному процесуальному кодексі України цьому присвячена окрема глава 35 «Кримінальне провадження на підставі угоди». Так, згідно з п. 1 частини першої ст. 468 КПК України може бути укладена угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. До того ж, така угода може бути укладена згідно з ч. 4 ст. 56 КПК України на всіх стадіях кримінального провадження та слугуватиме в певних випадках підставою для закриття кримінального провадження. Варто також зазначити, що за ч. 1 ст. 469 КПК України угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді)¹⁰⁵. Разом з тим, згідно із частиною третьою ст. 469 КПУ України угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається. Цією статтею Кодексу визначається, що слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

Угода про примирення має письмову форму, а її зміст визначено у ст. 471 КПК України. Так, в угоді про примирення зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їхнього вчинення, узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на

---

¹⁰⁵ Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.

призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені статтею 473 цього Кодексу, наслідки невиконання угоди. В угоді зазначається дата її укладення та вона скріплюється підписами сторін.

Через процедуру медіації законодавець робить спробу виправити особу, яка вчинила протиправне діяння без фактичного застосування кримінальної репресії. Медіація може розглядатися як окрема факультативна стадія кримінального процесу або як спосіб реалізації законних прав та інтересів разом із судовим розглядом кримінальної справи. У деяких випадках медіація може бути альтернативою кримінальному процесу, якщо процедура була проведена до порушення кримінального провадження, відповідає інтересам потерпілого та правопорушника, а кримінальне правопорушення не пов'язане із публічним інтересом держави. Також медіація може застосовуватися й після винесення вироку у кримінальному провадженні чи навіть відбування покарання¹⁰⁶;

8) *інші суспільні відносини, до яких може застосовуватися процес медіації*. Так, наприклад, це 1) спори, пов'язані із захистом навколишнього середовища, які, як правило, торкаються інтересів суспільства та відносяться до найбільш складних публічно-правових спорів; 2) міжкультурні та релігійні конфлікти (наприклад, конфлікти між різними етнічними групами та їхніми культурами; конфлікти між релігійними групами, представниками різних релігій; конфлікти між поколіннями і носіями різних субкультур; конфлікти між традиціями і новаціями в культурі тощо¹⁰⁷); 3) спори (конфлікти) у сфері охорони здоров'я (наприклад, щодо умов та способу лікування; вартості та оплати послуг у сфері медицини, медичної халатності та необережності лікаря тощо); 4) конфлікти (спори) між юристами та клієнтами; 5) конфлікти (спори) у сфері освіти; 6) конфлікти (спори) у громадах у процесі децентралізації тощо.

Зокрема, в юриспруденції доводиться, що медіація може мати місце й у системі заходів протидії домашньому насильству. І хоча існує

---

¹⁰⁶ Ковальова О. В. Медіація у кримінальному процесі України. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь: Ліха-Прес, 2022. С. 31-33.

¹⁰⁷ Гузикова М. О. Основи теорії міжкультурної комунікації. https://stud.com.ua/127121/literatura/osnovi_teoriyi_mizhkulturnoyi_komunikatsiyi

думка щодо недоцільності застосування медіації зокрема у випадках домашнього насильства, проте обґрунтованих заперечень щодо цього не наводиться. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає протидію домашньому насильству як систему заходів, що спрямовані зокрема на припинення домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки. З цього визначення випливає, що одним із головних завдань протидії домашньому насильству є зміна поведінки кривдників. Водночас немаловажними є й визначення причин домашнього насильства, а також ролі постраждалої особи у виникненні конфліктної ситуації, яка спричинила насильницьку поведінку кривдника. Як раз у цьому аспекті важливою є медіаційна робота працівника поліції, здійснення якої впливає з основних повноважень поліції, це зокрема: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їхнього усунення; припинення виявлених адміністративних правопорушень; ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення адміністративного правопорушення; ужиття заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі (ст.23 Закону України «Про Національну поліцію») ¹⁰⁸.

Дослідниками слушно пропонується розглядати медіацію у спорах щодо авторського права. Зокрема. Доводиться, що сторони у спорах щодо авторських прав повинні розглянути питання про медіацію, у наступних випадках: 1) витрати на судовий процес були б некеровано високими; 2) існує можливість «розповсюдження» авторських прав; 3) результат судового розгляду особливо важко передбачити; 4) юридичний прецедент є несприятливим щодо фактів, що лежать в основі справи сторони; 5) судовий процес може зашкодити діловим відносинам або репутації сторін; 6) спір може вимагати спеціального розуміння закону про авторське право; 7) обставини не призводять до ситуації збанкрутування компанії. Ці фактори необхідно оцінювати в контексті того, як кожен з

---

¹⁰⁸ Короєд С. О. Поліцейська медіація в системі заходів протидії домашньому насильству. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2022. С. 96-100.

них ставиться до остаточного питання про те, чи є посередництво в інтересах сторони¹⁰⁹.

Цікавою є думка про запровадження спеціалізованої медіації у сфері освіти. Освітня медіація буде належати до медіації приватного спеціалізованого виконання та являє собою спеціалізований спосіб врегулювання правових спорів у сфері освіти, що становить особливим чином організовану процедуру переговорів за участю нейтрального посередника (медіатора), який сприяє сторонам в обговоренні умов врегулювання правового спору і прийняття в результаті взаємовигідного рішення. Крім того, того звертається увага на те, що освітня медіація потребуватиме належно підготовленого фахівця, який матиме усі необхідні компетенції та навички щодо вирішення конфліктів та механіки спілкування з неповнолітніми¹¹⁰.

4. Коментована стаття передбачає, що законодавством можуть встановлюватися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів).

Так, відповідно до ст. 158-1 Земельного кодексу України земельний спір може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом. Відтак, процес медіації щодо врегулювання земельного спору (конфлікту) відбувається з урахуванням особливостей, визначених Земельним кодексом України. Цивільні спори у процесі медіації вирішуються з особливостями, визначеними Цивільним процесуальним кодексом України. Зокрема, до таких особливостей доцільно віднести: застосування медіації на будь-якій стадії цивільного процесу (ст. 49 Кодексу), строки проведення медіації – не більше 90 днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі (ст. 253 Кодексу), повернення позивачу з державного бюджету 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, за умов, визначених у ст. 142 Кодексу, тощо. Аналогічні за змістом особливості проведення процесу медіації, визначені в Господарському процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України тощо. До особливостей, визначених в Законі України «Про нотаріат» доцільно віднести те, що нотаріусу надається право бути медіатором, тобто

---

¹⁰⁹ Трошкіна К. Є. Особливості застосування медіації у сфері авторського права. Наукові записки. Серія: право. Випуск 12. 2022. С. 45-50.

¹¹⁰ Миргород-Карпова В. В., Мурач Д. В. Освітня медіація в Україні: проблеми та шляхи її подолання. Нове українське право, Вип. 1, 2022. С. 137-145.

займатися іншою, ніж нотаріальна діяльність роботою та отримувати за це кошти, якщо інше не визначено законом чи договором, виділено окремого суб'єкта, які здійснюватиме базову підготовку нотаріусів-медіаторів, вестиме відповідні реєстри нотаріусів-медіаторів.

5. Закон поділяє медіацію на дві категорії (види). Класифікатором такого поділу є наявність чи відсутність судового юридичного процесу чи розгляду справи в інших альтернативних формах вирішення спорів (третейський суд, арбітраж), або поза межами судового юридичного процесу розгляду справи в інших альтернативних формах вирішення спорів. Відтак, процес медіації може бути: 1) пов'язаний з іншими національними засобами юридичного захисту а) у судовому юридичному процесі на будь-якій його стадії (в цивільному судочинстві, адміністративному судочинстві, господарському судочинстві, кримінальному провадженні); б) в інших альтернативних формах вирішення спорів; 2) самостійним засобом юридичного захисту.

6. Відповідно до норм Цивільного кодексу України, норм цього Закону зміна тривалості (перебіг) строку позовної давності не пов'язана із процесом медіації.

Позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (ст. 256 Цивільного кодексу України). Цивільний кодекс України виділяє загальну позовну давність (3 роки) (ст. 257 Цивільного кодексу України) та спеціальну позовну давність (для окремих категорій відносин) (ст. 258 Цивільного кодексу України).

Слід також зазначити, що згідно із ст. 8 Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації в цивільних та комерційних справах держави-члени зобов'язані забезпечити, щоб сторонам, які обрали медіацію намагаючись вирішити спір, ніщо не заважало внаслідок цього розпочати судове або арбітражне провадження стосовно цього спору перед датою спливу строку позовної давності або давності строку під час медіаційного процесу. При цьому зазначений пункт 1 не обмежує дію положень про строк позовної давності або давності строку за міжнародними договорами, стороною в яких є держава-член¹¹¹.

7. Закон направлено на захист прав та інтересів третіх осіб, які не є учасниками процесі медіації. Відтак, у разі, якщо у процесі медіації виявиться, що конфлікт (спір) впливає чи може вплинути на права і

---

¹¹¹ Директива «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» 2008\52\EC <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>

законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації, медіація заборонена.

У зв'язку з цим, в юриспруденції звертається увага на те, наприклад, щоб розробити Правила медіації в корпоративних спорах за участю Українського центру медіації та Комітету АПУ з корпоративного права та фондового ринку і закріпити в них наступну модель регулювання: 1) заборонити врегулювання шляхом медіації спорів: про визнання недійсними засновницького договору, статуту товариства, їхніх окремих положень, рішень органів управління товариства, правочинів, вчинених товариством; про ліквідацію, реорганізацію юридичної особи чи скасування її державної реєстрації, скасування державної реєстрації припинення юридичної особи за позовами учасників (засновників, акціонерів, членів) до цієї юридичної особи; про розірвання або визнання недійсними правочинів щодо частки у статутному капіталі товариства або акцій, у тому числі значних правочинів, правочинів із заінтересованістю, правочинів, укладених з перевищенням повноважень; за позовами акціонерів / учасників про переведення на них прав та обов'язків покупця акцій / часток у зв'язку з порушенням їхнього переважного права на придбання акцій / часток, що продаються (пропонуються для продажу) третім особам, або переважного права на придбання акцій додаткової емісії; про визнання укладеним договором обов'язкового викупу акцій товариством або власником контрольного, значного контрольного, домінуючого контрольного пакета акцій; про визнання недійсним правочину обов'язкового продажу акцій за публічною безвідкличною вимогою (squeeze-out); про визнання недійсними рішень про виключення учасника зі складу юридичної особи; про витребування з незаконного володіння відповідача частки у статутному капіталі ТОВ, ТДВ, скасування записів у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників ТОВ, ТДВ; про визнання права власності на акції чи права на пай; про відновлення втраченого реєстру власників іменних цінних паперів; між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи та юридичною особою щодо права власності на майно, передане юридичній особі як вклад до статутного (складеного) капіталу, обґрунтовані порушенням корпоративних прав. В усіх наведених спорах встановлюються факти, що мають юридичне значення, а рішення суду є підставою вчинення реєстраційних дій, встановлення договірних відносин (переддоговірні спори), примусового стягнення заборгованості тощо. Частина цих спорів зачіпає права та законні інтереси не лише сторін, а і широкого кола інших

осіб (наприклад, у разі оскарження рішень органів управління, які впливають на діяльність всього товариства та його учасників). Ці фактори можна вважати певним елементом «публічності» у таких спорах; 2) щодо конфліктів (спорів), що виникають з корпоративного договору або договору між акціонерами – передбачити можливість їхнього врегулювання шляхом медіації за умови, що всі сторони такого корпоративного договору або договору між акціонерами погодились на відповідний порядок врегулювання спорів у самому договорі; 3) щодо інших спорів, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК України, передбачити можливість їхнього врегулювання шляхом медіації, за умови, що згоду на такий порядок вирішення спорів надано всіма акціонерами / учасниками у статуті товариства, або шляхом укладення окремої медіаційної угоди, сторонами якої є всі акціонери / учасники товариства, а також саме товариство, крім цього передбачивши рівні умови щодо можливості їхньої участі у процесі медіації та обранні медіатора¹¹².

Стаття 4. Принципи медіації

1. Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

2. Принципи медіації поширюються на стадію підготовки до медіації.

1. Закон визначає дві умови проведення процесу медіації: 1) взаємна згода сторін (вільне волевиявлення) 2) дотримання основних засад (принципів) медіації.

2. У тлумачному словнику термін «принцип» (лат. *principium* – основа, начало) розкривається як: центральне пояснення, особливість, покладене в основу створення або здійснення чого-небудь¹¹³; основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.¹¹⁴.

---

¹¹² Кологойда О. В., Сливінська А. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення корпоративних спорів. Право і суспільство. 2022. №3. С. 83-93.

¹¹³ Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень. Укладачі: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.

¹¹⁴ Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Том 2. Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. К.: Вид-во «Аконіт», 2004. 926 с.

В юриспруденції доводиться, що принципи права, як і право, мають недержавне походження. Держава долучилася до їхнього формування лише на певних історичних етапах правового розвитку, коли суто емпіричний процес правотворення та усна форма передачі правової інформації виявилися неспроможними забезпечити надійне нормативно-правове регулювання в умовах ускладнення суспільних відносин та їхнього зростаючого динамізму¹¹⁵. Принципи права виступають у якості своєрідної конструкції, на якій базуються і реалізуються не тільки окремі норми права, інститути і галузі права, а й уся система права. Від ступеня їхнього дотримання у прямій залежності знаходиться рівень складності, стабільності й ефективності правової системи. Принципи права є керівними засадами в розв'язанні конкретних юридичних справ, особливо в застосуванні закону у випадку наявності прогалин у законодавстві¹¹⁶. Тож, принципи процесу медіації відображають зміст, ознаки та основні положення процесу медіації, взаємодіючи з іншими галузевими принципами права, вирішують конкретний спір (конфлікт) тощо.

У правовій науці бракує єдиної думки про принципи права. Разом з тим, вони розглядаються як: основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації¹¹⁷; відправні ідеї існування права, які містять найважливіші закономірності й підвалини певного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення суспільного ладу¹¹⁸; своєрідна система координат, у рамках якої

---

¹¹⁵ Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Право України. 2017. № 11. С. 142-164.

¹¹⁶ Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права. За заг. ред. д.ю.н., професора М. С. Кельмана. Тернопіль. 2018. 804 с.

¹¹⁷ Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 5. П-С. Ю. С. Шемшученко (голов. редкол.) НАН України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького. К.: Укр. енцикл., 2003. 736 с.

¹¹⁸ Правова система України: історія, стан та перспективи: У п'яти томах. Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х.: «Право», 2008. 728 с.

розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку¹¹⁹.

Отже, принципи процесу медіації, на підставі яких вирішується спір (конфлікт), захищають та охороняють права та свободи громадян, юридичних осіб у процесі медіації – це теоретично визначені та нормативно закріплені (в нормах законодавства про медіацію) основні положення (вихідні ідеї), які відображають організаційну структуру суб'єктів, що забезпечує проведення медіації, а також особливості правового регулювання суспільних відносин у процесі медіації, є основою розвитку медіації та законодавства у сфері медіації, а також відрізняються універсальністю, вищою імперативністю та становлять основу правового забезпечення суб'єктивних прав та інтересів громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб.

Усі принципи медіації, маючи самостійний характер та значення, діють в сукупності. Тож, дія одного із принципів медіації під час вирішення спору в цивільній справі забезпечується дією іншого принципу медіації та відповідає загальним засадам цивільного судочинства. Якщо відсутні умови для дії хоча б одного із принципів медіації, то доцільно вести мову про відсутність можливості застосування інституту медіації як способу врегулювання цивільних спорів і конфліктів у цивільному процесі. У зв'язку із цим спір буде вирішуватися лише в цивільному судочинстві без застосування процедури медіації¹²⁰

3. Значення принципів процесу медіації дуалістичне: 1) принципи є орієнтиром у нормотворчій діяльності під час удосконалення законодавства у сфері медіації; 2) на основі принципів медіації забезпечується єдине розуміння законодавства у сфері медіації та правильне його застосування.

Крім того, принципи медіації: 1) відображають взаємозв'язок з іншими галузями права (наприклад, кримінальним правом, цивільним правом, цивільним процесом, нотаріальним процесом, господарським процесом тощо); 2) пов'язані з порядком (процедурою) медіації (процесуальною складовою процесу медіації), а також організацією діяльності суб'єктів, які забезпечують проведення медіації; 3) деякі

---

¹¹⁹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підруч. О. Ф. Скакун. Х.: Консум, 2008. 656 с.

¹²⁰ Позов Д. А. Поняття та загальна характеристика принципів медіації в контексті розвитку євроінтеграції та їх застосування в цивільному процесі України. Ампаро. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Спецвипуск. Т. 2. С. 67-72.

принципи медіації (наприклад, верховенство права та принцип законності) відображають як організаційні, так і процедурні характеристики медіації; 4) мають історичний характер, оскільки виникли протягом розвитку медіації як науки, як інституту, який забезпечує розв'язання конфліктів (спорів) між особами; 5) закріплюються в нормах законодавства (принцип конфіденційності, принцип незалежності медіатора) чи слідують з них (принцип диспозитивності, принцип об'єктивної істинності угоди за результатами медіації).

4. Принципи права пронизують процес реалізації права¹²¹. Дійсно, принципи права загалом та принципи медіації зокрема, розчиняючись у правових нормах, які регулюють суспільні відносини, інколи, не вказуючи на конкретні права та обов'язки суб'єктів таких відносин, пронизують весь порядок захисту та охорони прав громадян, юридичних осіб у процесі медіації.

Відтак, підтримуємо думку вчених, які доводять, що принципи права далеко не завжди лежать на поверхні і носять відкритий характер. Як правило, вони закріплюються або прямо в законодавчих актах (статтях, преамбулах, законах) або заповнюють собою зміст правових норм¹²². Таким чином, коментована стаття є прикладом прямого закріплення принципів процесу медіації в законі.

Разом з тим, деякі принципи процесу медіації, не маючи чіткого закріплення (закон не виділяє окремої статті для розкриття змісту принципу), слідує із норм цього Закону, Конституції України, міжнародних договорів України, інших законів тощо. Так, наприклад, принцип диспозитивності, який передбачає, що процес медіації розпочинається за зверненням особи (на підставі добровільного волевиявлення сторін спору (конфлікту)), якщо інше не передбачено законом. Мова йде про те, що в юридичних судових процесах (цивільному, господарському, адміністративному процесах) медіація «вплетена» в юридичний процес. Разом з тим, у цих процесах ключовим (основним) принципом є принцип диспозитивності, який закріплено у відповідному кодексі України.

---

¹²¹ Зайчук О. В. Принципи прав в контексті розвитку загальної теорії держави і права. Альманах права. Науково-практичний юридичний журнал. 2012. Вип. № 3. С. 22–28.

¹²² Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права. За заг. ред. д.ю.н., професора М. С. Кельмана. Тернопіль. 2018. 804 с.

Українська правова наука не має чітких критеріїв класифікації принципів права в контексті охорони та захисту суб'єктивних прав і свобод громадян та юридичних осіб. В юриспруденції використовуються різні класифікатори принципів права, а інколи принципи права досліджуються без віднесення їх до певних груп. На нашу думку, принципи права, які визначають вектор забезпечення суб'єктивних прав та свобод осіб у процесі медіації, за територіальною ознакою доцільно поділяти на міжнародно-правові та національно-правові принципи. Так:

I. До міжнародно-правових принципів медіації доречно віднести принципи медіації, які слідує із норм міжнародних актів та гарантують особам публічного та приватного права захист та охорону їхніх прав у процесі медіації.

Суб'єктивні права у сфері медіації можуть бути реалізовані громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які на законних підставах перебувають чи проживають на території України, юридичними особами якщо інше не передбачено законом. Наприклад, подружжя (громадяни Франції та України) мають право звернутися до медіатора в Україні щодо врегулювання їхнього сімейного спору (конфлікту). У такому разі специфіка правовідносин з іноземним елементом породжує особливості їхнього регулювання, а саме: наявність іноземного елемента, залучення інших учасників процесу медіації (наприклад, перекладача), взаємозв'язок та взаємодію кількох правопорядків щодо об'єкта спору (конфлікту) тощо.

Проаналізувавши норми національного законодавства України, дійдемо висновку, що іноземці чи особи без громадянства здійснюють свої суб'єктивні права, насамперед, відповідно до загальних та спеціальних міжнародно-правових принципів. До загальних міжнародно-правових принципів відносяться принципи: національного правового режиму, колізійного регулювання, автономії волі, пріоритету норми міжнародного договору перед нормою національного закону, визнання в Україні документів, виданих органами іноземних держав тощо. До спеціальних міжнародно-правових принципів належать колізійні прив'язки, які використовуються в конкретному випадку (наприклад, при спадкуванні) та закріплені в Законі України «Про міжнародне приватне право», а також чинних міжнародних договорах України.

Наприклад, ст. 26 Конституції України передбачено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами

України. Отже, в Україні для іноземців та осіб без громадянства встановлено принцип національного правового режиму. Так, відповідно до ст. 1 та 5 Закону України «Про медіацію» іноземці, які перебувають в Україні на законних підставах, мають право звернутися до медіатора щодо запобігання чи врегулювання конфлікту (спору) шляхом медіації.

Принцип колізійного регулювання суспільних відносин з іноземним елементом у сфері медіації закріплено у ст. 4 Закону України «Про міжнародне приватне право», за якою право, що підлягає застосуванню до приватноправових відносин з іноземним елементом, визначається згідно із колізійними нормами цього Закону, інших законів та міжнародних договорів України. Колізійна норма – це норма, що визначає право якої держави може бути застосоване до правовідносин з іноземним елементом (ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право»). У доктрині слушно акцентується увага на тому, що на відміну від матеріальної норми права, колізійні норми безпосередньо не регулюють ті чи інші правовідносини, а лише допомагають суду чи іншому органу правозастосування вирішити «колізійне питання», тобто «конфлікт» між правопорядками різних держав, які претендують на регулювання тих чи інших приватноправових відносин з іноземним елементом¹²³. Отже, у разі звернення іноземця до медіатора в Україні, останній, використовуючи колізійні норми, визначає право якої держави застосовується до відносин медіації.

Відповідно до ст. 9 Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Однак, положення чинних міжнародних договорів України мають вищу юридичну силу, ніж норми законів України. Тому принцип пріоритету норми міжнародного договору перед нормою національного закону закріплено у ст. 2 цього Закону. Цей принцип означає, що в разі, коли положення чинного міжнародного договору України передбачають правила, що відрізняються від тих, що містяться в законі України, застосуванню підлягають правила цього міжнародного договору України.

П. До національно-правових принципів права, які складають основу виникнення, розвитку та припинення суб'єктивних прав у сфері медіації, та які закріплені у внутрішньому національному законодавстві України, відносяться принципи права, що мають загальний характер та конкретизуються у принципах матеріального та процесуального права.

---

¹²³ Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник. За ред. А. С. Довгерта, В. І. Кисіля. К.: Алерта, 2012. С.152.

Такі принципи залежно від поширення їхньої дії у правовій науці поділяють на загальні (загально-правові), галузеві (основні) та міжгалузеві¹²⁴.

Так, наприклад, до загальних принципів, які є керівними засадами у здійсненні прав у сфері медіації, належать такі принципи, як: верховенство права, законності, юридичної рівності перед законом, свободи дій у рамках закону, гарантованого здійснення суб'єктивних прав, правового захисту порушених прав тощо. Наприклад, відповідно до ст. 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Тлумачення цього принципу дав КСУ в Рішенні № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 р.: «верховенство права – це панування права в суспільстві ... Закони за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо»¹²⁵. Принцип верховенства права лежить в основі регулювання всіх приватноправових відносин¹²⁶. Однак, як вбачається із аналізу норм коментованого Закону, Закон не містить посилання на цей принцип права, що не зменшує його ролі в охороні та захисті суб'єктивних прав осіб, а лише вказує на незавершеність його законодавчого закріплення. Також зазначимо, що в доктрині слушно звертається увага на те, що практика Європейського суду з прав людини доводить необхідність сприймати як аксіому ідею невіддільності прав людини від верховенства права: без захищених прав людини не існує верховенства права, а без верховенства права неможливо досягти захищеності прав людини та основоположних свобод¹²⁷.

---

¹²⁴ Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник К.: Кондор, 2008. 477 с.; Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. Альманах права. Науково-практичний юридичний журнал. 2012. Вип. № 3. С. 42–46; Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підруч. Х.: Консум, 2008. 656 с.

¹²⁵ Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 р. № 15-рп у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2004. Відповід. редактор канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. К.: Юрінком Інтер, 2005.

¹²⁶ Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник. За ред. А. С. Довгєрта, В. І. Кисіля. К.: Алерта, 2012. 376 с.

¹²⁷ Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип : Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. К., 2008. 44 с.

Також зазначимо, що здійснення суб'єктивних прав у сфері медіації відбувається із дотриманням відповідно принципів, цивільного процесу, цивільного права, сімейного права тощо.

5. У сфері медіації діють загальні та спеціальні принципи медіації. Загальні принципи медіації слідує із норм Конституції України, законів та кодексів України, які регулюють відносини медіації в Україні. Спеціальні принципи у сфері медіації визначаються цим Законом. Зокрема, Закон виділяє такі принципи: принцип взаємної згоди, принцип добровільності, принцип конфіденційності, принцип нейтральності, принцип незалежності медіатора, принцип неупередженості медіатора, принцип самовизначення та рівності прав сторін медіації (див. коментар ст. ст. 5 – 8 цього Закону). Принагідно звертаємо увагу, що в наукових працях термін спеціальні принципи медіації замінено на термін основні принципи процесу медіації¹²⁸.

Науково-практичний аналіз цього Закону, наукових праць дає підстави виділяти серед спеціальних принципів медіації ще й такі принципи, які слідує із норм цього Закону: принцип структурованості процесу медіації (ст. ст. 16, 17 Закону); принцип інформування (ст. ст. 11, 12, 16 Закону); принцип компетентності медіатора (ст. ст. 9, 10, 12 Закону); принцип індивідуального підходу (ст. 16, 18 Закону); принцип диспозитивності (ст. 1, 3, 5 Закону); принцип рівності прав за мовною ознакою (ст. 14 Закону), принцип доступності (ст. ст. 1, 3, 9, 18) тощо¹²⁹.

Наприклад, принципу доступності процесу медіації як соціальної послуги не виділено окремої статті в Законі, його зміст розкрито в Держаному стандарті надання соціальних послуг (медіації), затвердженому Наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892. Так, у Розділі VII «Принципи надання соціальних послуг» передбачено, що соціальна послуга є добровільною процедурою та надається за взаємною згодою сторін конфлікту/спору на підставі принципів доступності, захисту та безпеки отримувачів соціальної послуги, добровільної участі, рівності та активності сторін посередництва (медіації), незалежності, нейтральності посередника/медіатора,

---

¹²⁸ Див., наприклад, Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15120/%D0%A1%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%D0%A0..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹²⁹ Позов Д. А. Поняття та загальна характеристика принципів медіації в контексті розвитку євроінтеграції та їх застосування в цивільному процесі України. Ампаро. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Спецвипуск. Т. 2. С. 67-72.

конфіденційності інформації щодо посередництва (медіації). Доступність соціальної послуги полягає в тому, що: суб'єкт, що надає соціальну послугу, організовує свою діяльність у приміщеннях, спеціально обладнаних та пристосованих для обслуговування в них інвалідів згідно з державними будівельними нормами; суб'єкт, що надає соціальну послугу, забезпечує надання отримувачам соціальної послуги / їхнім законним представникам допомоги для усвідомлення сторонами конфлікту / спору обставин конфлікту, його можливих наслідків, способу розв'язання; суб'єкт, що надає соціальну послугу, вживає заходів щодо інформування отримувачів соціальної послуги / їхніх законних представників про соціальну послугу, порядок звернення за її наданням і порядок та умови її надання. Інформація для отримувачів соціальної послуги розміщується на спеціальних стендах у доступному місці приміщення суб'єкта, що надає соціальну послугу, висвітлюється в засобах масової інформації, мережі Інтернет тощо, у тому числі в доступних форматах для інвалідів. Посередник/медіатор не має права перешкоджати сторонам у прийнятті будь-якого рішення щодо розв'язання конфлікту/спору або порядку ведення переговорів. Медіатор не має права пропонувати сторонам варіанти розв'язання конфлікту/спору, примушувати сторони до прийняття будь-якого рішення, давати оцінку діям сторін, приймати позицію будь-якої сторони, давати консультації з приводу перспектив розв'язання конфлікту / спору. Посередник/медіатор не має права бути представником однієї зі сторін з питань, що стосуються цього конфлікту/спору. У разі конфлікту інтересів подальша участь у процесі посередника/медіатора допустима тільки за згодою обох сторін посередництва (медіації).

Крім того, вченими пропонується визначити ще й такі спеціальні принципи, які властиві саме процесу медіації, а саме: 1). Чітке структурування процедурних питань медіаційного процесу. Це можна порівняти зі стадіями судового процесу. Чітка градація стадій для медіатора важлива як таймінг проведення зустрічі. У цілому можна погодитись, що процес медіації має менш виражені межі між стадіями. Це зумовлюється тим що сама медіація, як уже вказувалося вище, є соціально-психологічною діяльністю, яка опосередковується юридичним інструментарієм. Тому з точки зору психології учасників неможна чітко визначитися з граничними періодами чи межами стадій. Але з точки зору принципу оперативності, якій має бути властивим судочинству такі стадії мають визначатися теоретично для планування ведення процесу медіації для унеможливлення затягування цього процесу. 2). Сприяння відновленню довіри і взаємоповаги між сторонами, нейтрального

сприяння медіатора переговорам для досягнення виваженого взаємовигідного законного рішення. Цей принцип є суто процесуальним, більш того для його дотримання необхідно чітко відчувати настрій сторін, вміти вірно оцінити психологічний стан сторін, свій психологічний стан. Психологічний стан медіатора на предмет його неупередженості та нейтральності повинен бути оцінений за допомогою сторонньої незацікавленої оцінки. І цей механізм потрібно розробляти в етичних правилах медіаторів – хто, на яких підставах та яким чином зможе оцінювати внутрішній стан медіатора та надавати висновок чи відповідає певний медіатор вимогам, які ставляться до його професійної діяльності. 3. Самостійність сторін у вирішенні спору. Це дуже незвичний принцип у національному законодавстві, оскільки менталітет людини, на жаль, у більшості випадків, спрямований на те, що за наявності конфлікту треба доводити свою правоту, навіть якщо ти не правий. Тому закріплення такого принципу як самостійність сторін при вирішенні спору для процесу медіації є дуже важливим і його втілення можливе лише завдяки загальній правовій всеосвіті. З цієї точки зору право, психологія та формування правового менталітету є поняттями взаємодоповнюючими. Оскільки взагалі саме виконання принципів права у сенсі його найважливішого завдання – дотримання справедливості, повинно в ідеалі досягатися не примушуванням до виконання, а розумінням що є справедливим та законним і реалізацією цього принципу саме з цих позицій осмислення¹³⁰.

Звертаємо увагу на те, що загальні та спеціальні принципи медіації поширюються на всі стадії медіації.

6. Єдиного класифікатора принципів медіації в законодавстві та науці не існує. Відтак, пропонуємо й іншу класифікацію принципів медіації. Зокрема, 1) принципи, які закладено основу організації та діяльності суб'єктів, які забезпечують процес медіації (принцип верховенства права, принцип законності, принцип незалежності медіаторів, принцип самофінансування, принцип державної мови медіаційного провадження тощо), 2) принципи порядку (процедури медіації), які мають процесуальний характер (принцип диспозитивності, принцип безпристрасності медіатора, принцип забезпечення конфіденційної інформації тощо).

---

¹³⁰ Борщевська О. М. Правова сутність медіації та процесу медіації для безконфліктного вирішення спору. Правова держава. 2021. № 44. С. 85-92.

7. Усі принципи медіації, маючи самостійний характер та значення, діють у сукупності. Тож, дія одного з принципів медіації забезпечується дією іншого принципу медіації.

8. Іноземне законодавство у сфері медіації також містить окрему статтю щодо принципів медіації. Так, наприклад, відповідно до ст. 3 Закону Грузії «Про медіацію» медіація ґрунтується на принципах добровільності (крім випадків, передбачених законом), самовизначення, сумлінності та рівноправності сторін, дотримання конфіденційності, незалежності та неупередженості медіатора. Питання, що виникають у процесі медіації, не регульовані цим Законом мають бути вирішені з урахуванням зазначених принципів¹³¹.

Стаття 5. Добровільність

1. Участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіації. Ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення медіації.

2. Сторони медіації та медіатор можуть у будь-який момент відмовитися від участі в медіації.

3. Участь сторони в медіації не може вважатися визнанням такою стороною вини, позовних вимог або відмовою від позовних вимог.

1. Будь-яка особа, яка конфліктує з іншою особою, має право вирішити спір (конфлікт) шляхом медіації, залучивши до цього процесу третю незалежну особу – медіатора в порядку, у спосіб, визначених цим законом та договором. Разом з тим, врегулювання конфлікту (спору) шляхом медіації потребує волевиявлення обох сторін конфлікту (спору). Без добровільного волевиявлення сторін конфлікту (спору) врегулювати його шляхом медіації не можна.

У Висновках Консультативної ради європейських суддів Ради Європи № 6 від 24 листопада 2004 р. «Про справедливий судовий розгляд у розумні строки і роль судді в судових процесах з урахуванням альтернативних способів вирішення спорів» вказано, що звернення до

---

¹³¹ Закон Грузії «Про медіацію» <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/4646868/0/ru/pdf>

посередництва в цивільних і адміністративних процесах має обиратися сторонами за власною ініціативою¹³².

2. Термін «добровільність» законодавство України використовує, але конкретно зміст, як правило, не розкриває. Так, наприклад, у ст. 25 Сімейного кодексу України йдеться про «добровільність шлюбу», ст. 480 Цивільного процесуального кодексу України – про «добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів», у ст. ст. 140, 141, 142, 150 Земельного кодексу України – про «добровільну відмову власника від права на земельну ділянку», ст. 15 Виборчого кодексу України – про «добровільність участі у виборах», підрозділі 9-4 Податкового кодексу України – про «особливості застосування одноразового (спеціального) добровільного декларування активів фізичних осіб», ст. 92 Закону України «Про адміністративну процедуру» – про «добровільність виконання адміністративного акта», ст. 5 Закону України «Про Службу військового капеланства» – про «добровільність участі військовослужбовців, працівників та членів їх сімей у богослужіннях» тощо.

Із змісту цієї статті закону та інших аналогічних норм законів України слідує, що під терміном «добровільність» розуміється те, що сторони (учасники) процесу медіації діють вільно, без примусу, омани та тиску, не мають ніяких заперечень щодо процедури медіації, строків медіації, особи медіатора, сприймають та розуміють той факт, що процедура медіації є шляхом, який може вирішити конфлікт, мають право на будь-якій стадії процесу медіації ініціювати припинення цього процесу тощо. Так, наприклад, однією з підстав припинення медіації медіатором є порушення сторонами конфлікту (спору) правил, які вони самостійно сформували та на які погодилися¹³³.

3. В юриспруденції доводиться, що поняття «добровільність» невіддільне від поняття «свобода волі», «вільного волевиявлення». Інакше кажучи, «добровільність» як психологічна складова поведінки припускає знаходження людини на момент свідомого вчинення нею відповідної дії (бездіяльності) у стані свободи від зовнішнього примусу. Поняттю добровільного волевиявлення, тобто абсолютно вільного волевиявлення, протистоїть поняття недобровільного волевиявлення

---

¹³² Сіроткіна М. Принципи добровільності та конфіденційності в системі міжнародних стандартів реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. 2020. №10. С. 280-285.

¹³³Можайкіна О. С., Кононець О. М. Етичні аспекти діяльності медіаторів. Право і суспільство. 2021. № 6. С. 61-66.

(при цьому міра «недобровільності» є різною, недобровільність може бути «абсолютною» і «відотною»). Недобровільне волевиявлення відображає низка понять, а саме, поняття «змушеного волевиявлення» (волевиявлення під впливом насильства), поняття «волевиявлення у стані омани» (волевиявлення під впливом обману), поняття «волевиявлення під впливом помилки»¹³⁴. Воля одного з учасників не залежить від волі іншого, який не може йому наказувати, оскільки сам учасник (незалежно від того, фізична чи юридична особа) самостійний у прийнятті тих чи інших рішень¹³⁵.

Отже, особа бере участь у процесі медіації без примусу – вільно на власний розсуд, а її рішення брати участь відповідає її внутрішній волі і не є оманливим. Відтак, принцип добровільності ґрунтується на іншому принципі – принципі вільного волевиявлення¹³⁶.

Відповідно до засад приватного права, зокрема передбачених у Цивільному кодексі України, цивільні відносини ґрунтуються, зокрема, на підставі вільного волевиявлення їхніх учасників (ст. ст. 1, 12 ЦК України). Згідно із ст. 13 Цивільного кодексу України при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Тобто застосування принципу добровільності у процесі медіації не повинно завдавати шкоди іншим особам, бути зловживанням правом тощо.

Медіація ґрунтується на визнанні вибору кожної особи, яка бере участь у медіації. Медіатор та медіанти (учасники медіації, сторони конфлікту) повинні відчувати власну свободу, водночас не всемогутність, що означатиме проведення медіаційних переговорів у визначених етичних межах, з дотриманням відповідних норм і правил.

4. В юриспруденції дослідниками зміст поняття принципу добровільності, як правило, розкривається через призму правової

---

¹³⁴ Шульга А. М. Добровільність як ознака правомірної поведінки особи. Форум права. 2016. № 2. С. 244-249. Електронний ресурс. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/932/dobrovil_nist_yak_oznaka_pravomirnoyi_po.pdf?sequence=2&isAllowed=y

¹³⁵ Борисова В. Принципи цивільного права. Право України. 2017. № 7. С. 67-75.

¹³⁶ Кармаза О. О. Проект Закону України «Про медіацію»: пропозиції щодо вдосконалення законодавства України. Право та юстиція. 2021. № 2 (15). С. 5-17.

конструкції, а саме: «ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення медіації» (І. Апалькова, С. Йосипенко, Ю. Притика, О. Спектор, О. Середа, Н. Мазаракі, С. Короед, О. Кармаза, Д. Кушерець, Н. Крестовська, О. Щукін, О. Явор та ін.). Саме внутрішнє переконання сторін є ключовим фактором для прийняття рішення врегулювання спору альтернативним шляхом судовому¹³⁷.

Водночас виділяється зовнішня добровільність – ставлення учасника до участі в медіації, та внутрішня добровільність – дійсне бажання вирішити проблему¹³⁸. Крім того, вказуються складові частини принципу добровільності медіації, а саме: 1) добровільна згода на проведення, добровільне визначення умов медіації та добровільна участь у процесі медіації; 2) добровільне визначення умов і добровільне укладення угоди за результатами медіації; 3) можливість для сторони спору чи медіатора на будь-якому етапі вийти з процедури медіації¹³⁹. Вчені, переважно, погоджуються із висновком про те, що принцип добровільності медіації є основоположним і визначальним для цього методу вирішення спорів, забезпечує досягнення сторонами найбільш ефективного рішення і, як наслідок, виконання угоди, укладеної за результатами медіації. Принцип добровільності нерозривно пов'язаний із дотриманням інших принципів медіації – активності і самовизначення її сторін¹⁴⁰.

Науковцями доводиться, що принцип добровільності може мати процедурний та змістовний характер. Процедурна добровільність стосується того, що учасники медіації за власним бажанням, без примусу погоджуються та беруть участь у медіації. Змістова добровільність

---

¹³⁷Кирдан Б. В. Принципи здійснення медіації в Україні. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22936/Kyrdan_Pryntsyry_zdiisnennia_mediatsii_v_Ukraini.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹³⁸Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 5. С. 55–58.

¹³⁹Мазаракі Н.А. Зміст і значення принципу добровільності медіації. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 1. С. 24-27. http://lsej.org.ua/1_2018/7.pdf

¹⁴⁰Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. С. 165.

стосується тих питань, тем, проблем, які сторони медіації погоджуються обговорювати під час зустрічей¹⁴¹.

5. Тобто, принцип добровільності має такі ознаки: поширюється на всі етапи (стадії) процесу медіації; діє як щодо сторін конфлікту (спору), а також інших учасників процесу медіації (медіатора, перекладача тощо); є волевиявленням особи (власним її бажанням); умова, яка вказує на те, що сторони (учасники) дійшли взаємної згоди; волевиявлення сторін відбувається без примусу та тиску; зміст принципу розкривається через призму «права», а не «обов'язку», тож пропозиція однієї сторони врегулювати спір (конфлікт) шляхом медіації не зобов'язує іншу сторону погоджуватися на таку пропозицію; будь-який учасник процесу медіації на будь-якій його стадії має право відмовитися від процесу медіації (особа самостійно контролює ступінь своєї участі у процесі медіації); одностороння відмова учасника від процесу медіації не створює негативних наслідків для нього; відсутній будь-який зовнішній тиск на учасників процесу медіації; не створює для сторони правових наслідків, пов'язаних із визнанням такою стороною вини, позовних вимог або відмовою від позовних вимог; добровільність не може бути з умовою (є поною), добровільність є абсолютною; не є перешкодою для захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних прав у суді; тощо.

6. Принцип добровільності, будучи основним принципом медіації, без дотримання якого не можливо здійснювати процедуру медіації, зокрема, означає, що: 1) учасники процесу медіації приймають добровільне рішення, на підставі їхньої вільного волевиявлення про застосування до спору (конфлікту) процедур медіації; 2) своєю згодою на участь у процесі медіації визначають подальший хід (динаміку) та особливості застосування процедури медіації, а також виконання домовленостей, досягнутих у процесі медіації; 3) укладають договір про проведення медіації; 4) можуть у будь-який час припинити процедуру медіації тощо¹⁴².

---

¹⁴¹ Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. С. 118.

¹⁴² Кармаза О. О. Закон України «Про медіацію»: пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері медіації Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 травня 2022 р. Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний

7. Для інформації: держави-члени ЄС застосовують такі моделі медіації:

- добровільну медіацію: сторони спору залучають медіатора для сприяння вирішенню спору, який вони не у змозі вирішити самостійно. Європейські дослідники зазначають, що повністю добровільна медіація, маючи з теоретичної точки зору найкращі передумови до вирішення спору, на практиці призводить до дуже незначної кількості медіацій, адже, перебуваючи в конфліктній ситуації, сторони не схильні до мирного вирішення спору та початку медіаційної процедури. Добровільна медіація заснована на принципі свободи договору і не вимагає обов'язкового правового регулювання;

- добровільну медіацію із запровадженням стимулів до звернення до медіації та санкцій за ухилення від медіації. До стимулів слід віднести повернення частини судового збору (Словаччина, Естонія) чи державного мита (Болгарія, Латвія), податковий кредит (Італія), прирівняння послуг медіатора до правової допомоги; надання медіаційній угоді обов'язковості шляхом прискореної процедури її затвердження судом чи автоматично (в Італії медіаційна угода набуває чинності після її підписання двома адвокатами та медіатором). Законодавчі норми окремих держав-членів ЄС передбачають санкції за порушення зобов'язань, взятих сторонами спору під час медіації (безпідставна відмова від медіації, початкової медіаційної сесії тощо);

- обов'язкові медіаційні сесії до початку судового розгляду, що передбачає зустріч сторін та професійного медіатора (безоплатно або за помірну плату) для визначення можливості вирішення спору в порядку медіації. При цьому санкції можуть бути застосовані до сторони, яка не взяла участь у такій сесії, відмова від медіації після завершення початкової медіаційної сесії не несе для сторони (сторін) спору негативних юридичних наслідків (така модель передбачена італійським та чеським законодавством для цивільних та комерційних спорів);

- обов'язкову медіацію: сторони мають взяти участь та оплатити повноцінну процедуру медіації як передумову звернення до суду. Обов'язковість стосується лише відвідування медіаційних сесій, а не досягнення вирішення спору (застосовується в Хорватії та Угорщині при

вирішенні сімейних спорів, в Австрії, Хорватії, Литві, на Мальті при вирішенні трудових спорів)¹⁴³.

8. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) звертає увагу на те, що багато країн підкреслюють добровільність медіації (наприклад, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Хорватія, Кіпр, Німеччина, Ірландія, Польща, Словенія, Іспанія, Туреччина). Принцип добровільності є одним із головних факторів, що робить медіацію ексклюзивною порівняно з судовим розглядом та арбітражем. По-перше, сторони мають право погоджувати зміст угоди про медіацію та припинити медіацію в будь-який момент. По-друге, сторони також мають бути вільними у виборі медіатора або медіаторів і приймати рішення щодо інших організаційних деталей процесу медіації або просто посилатися на правила постачальника медіації, якому вони віддають перевагу. Надання сторонам свободи вирішувати процедурні аспекти, які найбільше відповідають їхнім потребам, може збільшити ймовірність врегулювання. Хоча національні законодавці повинні визначити основні лінії процедури, оскільки сторони можуть навіть не досягти згоди щодо процедурних аспектів, їм також рекомендується дозволити сторонам домовитися про інше. Задля ясності національні законодавці повинні чітко вказати, які процесуальні положення не є обов'язковими та можуть бути предметом згоди сторін. З метою запобігання можливим спорам у майбутньому, угоди про зміну не обов'язкових положень укладаються в письмовій формі¹⁴⁴.

Хоча принцип добровільності є одним із основних принципів медіації, він все ще викликає певну плутанину та непорозуміння, особливо у світлі вимоги до сторін брати участь у першій зустрічі з медіатором як передумовою для судового розгляду або за направленням судді. Однак слід зазначити, що це питання було відкладено Судом ЄС в одному зі своїх рішень. Суд провів чітку різницю між добровільним характером процесу медіації та зверненням до медіації. У ньому зазначено, що «Таким чином, добровільність медіації полягає не у свободі сторін вибирати, використовувати цей процес чи ні, а в тому факті, що «сторони самі відповідають за процес і можуть організувати його за своїм

---

¹⁴³ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. С. 160-161.

¹⁴⁴ Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/ceprej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

бажанням і завершити це в будь-який час». Таке тлумачення Суду ЄС пояснює, що дотримання принципу добровільності не перешкоджає національним законодавцям вимагати від сторін участі в першій зустрічі з медіатором; однак таке звернення не впливає на право сторін вільно вирішувати, чи вирішувати свій спір шляхом медіації чи вибрати інші засоби вирішення спору, включаючи суди¹⁴⁵.

Стаття 6. Конфіденційність

1. Медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше.

Для цілей цього Закону конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації.

2. Якщо медіатор отримав від однієї із сторін конфіденційну інформацію, він може розкрити таку інформацію іншій стороні (сторонам) лише за згодою сторони, яка надала таку інформацію.

3. Особи, зазначені у частині першій цієї статті, за розголошення конфіденційної інформації несуть відповідальність, передбачену законом.

4. У разі пред'явлення стороною медіації вимог до медіатора щодо невиконання чи неналежного виконання ним умов договору про проведення медіації медіатор звільняється від обов'язку збереження конфіденційної інформації в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому разі суд, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги сторони медіації до медіатора або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до конфіденційної інформації та її розголошення.

5. Медіатор не може бути допитаний як свідок у справі (провадженні) щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації.

---

¹⁴⁵ Там же.

1. Принцип конфіденційності процесу медіації науковцями та практиками обґрунтовано відноситься до «основних», «фундаментальних» засад (принципів) процесу медіації¹⁴⁶.

На важливість дотримання принципу конфіденційності вказується у преамбулі та ст. 7 Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 21 травня 2008 року «Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських справах»¹⁴⁷. Цей принцип закріплено в Європейському кодексі поведінки медіаторів, який рекомендовано Європейською комісією з ефективності правосуддя (СЕПЕJ (2018) 24)¹⁴⁸, та в якому зазначається, що медіатор зобов'язаний дотримуватися конфіденційності щодо всієї інформації, отриманої у процесі медіації або у зв'язку з нею, включаючи і сам факт того, що медіація мала місце або буде відбуватися, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законодавством або на підставі публічного порядку. Будь-яка інформація, отримана медіатором від однієї зі сторін у рамках конфіденційності, не буде розкрита ним іншим сторонам без дозволу першої, за винятком тих випадків, коли таке розкриття вимагається законодавством.

У Зеленій книзі про альтернативне вирішення спорів у цивільних і комерційних справах COM/2002/0196 Final at 29 зазначено, що «конфіденційність є ключем до успіху ADR, оскільки вона допомагає гарантувати відвертість сторін і щирість повідомлень, якими обмінюються під час процедури». Основною причиною захисту конфіденційності у ADR є посилення довіри як до нейтральної третьої сторони, так і до самого процесу ADR. «Фундаментальним принципом завжди вважалось, що медіація має бути безпечною гаванню, де сторони отримують вигоду від конфіденційності, яку вона надає, оскільки вона дає їм можливість поводитися так, якби вони в будь-якому сенсі не прийняли цього «під запис» при цьому». Конфіденційність діє на двох рівнях. По-перше, процес має бути конфіденційним як між учасниками,

---

¹⁴⁶ Див., наприклад, Васильєва-Шаламова Ж., Бабішена М. Принцип конфіденційності в медіації: теоретичні проблеми забезпечення. Підприємництво, господарство і право. 2021. №4. С. 10-15.

¹⁴⁷ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>

¹⁴⁸ European Code of Conduct for Mediation Providers. Ad adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg, 3-4 December 2018. <https://rm.coe.int/cepej-2018-24-en-mediation-development-toolkit-european-code-of-conduc/1680901dc6>

щоб сторонні сторони не дізналися про спір щодо будь-яких спроб його врегулювати, а також щодо всіх питань, розкритих у процесі. По-друге, питання, які обговорюються між однією стороною та нейтральною третьою стороною на приватних сесіях, мають бути конфіденційними між ними та не можуть бути розголошені будь-якій іншій стороні без прямої згоди¹⁴⁹.

Відповідно до ст. 9 Модельного закону ЮНСІТРАЛ 2002 року в редакції від 2018 року в разі, коли медіатор отримує від однієї зі сторін інформацію, що стосується спору, він може розкрити зміст цієї інформації іншій стороні медіації. Однак, якщо сторона повідомляє медіатору будь-яку інформацію під прямою умовою про збереження її конфіденційності, то ця інформація не розкривається іншій стороні медіації. Статтею 10 Модельного закону ЮНСІТРАЛ передбачено, якщо сторони не домовилися про інше, то зберігається конфіденційність всієї інформації, що належить до процедури медіації, за винятком тих випадків, коли її розкриття потрібне за законом або для цілей виконання, або приведення у виконання мирової угоди. Тож Модельний закон ЮНСІТРАЛ визначає не лише важливість принципу конфіденційності медіації, але й окреслює випадки, коли інформації може надаватися статус конфіденційної, а також передбачаються дії медіатора під час роботи з інформацією і окремі можливості для розкриття конфіденційності процесу медіації¹⁵⁰.

Чинні міжнародні договори України також закріплюють принципи конфіденційності. Так, наприклад, у частині другій ст. 10 Європейської конвенції з прав людини, ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 р. звертається увага на необхідності дотримання принципу «нерозголошення конфіденційної інформації».

Разом з тим, у Рекомендаціях No R(99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах, прийнятих Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року¹⁵¹, вказується на те, що,

---

¹⁴⁹ Consultation Paper on Alternative Dispute Resolution (LRC CP 50-2008). URL: http://www.lawreform.ie/_fileupload/consultation%20papers/cp50.htm

¹⁵⁰ Адвокат та медіація. Посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. X: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

¹⁵¹ Рекомендація No R(99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах,

незважаючи на узгоджений принцип конфіденційності, інформація про можливу небезпеку злочинів, про яку може стати відомо під час зустрічі, передається медіатором відповідним зацікавленим особам чи органам. Тобто, міжнародним договором передбачено виключення із загального правила дії принципу конфіденційності.

2. Відповідно до ст. 32 Конституції України не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

У Рішенні Конституційного Суду України звертається увага на те, що вимогам ст. 32 Конституції України кореспондують положення законодавства України, якими передбачено, що: збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (абзац другий частини першої статті 302 Цивільного кодексу України); поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (частина друга статті 14 Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI); конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (частина друга статті 21 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII зі змінами); розпорядники інформації, які володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (частина друга статті 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI). Таким чином, лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, відповідно до конституційного та законодавчого регулювання права особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації має право вільно, на власний розсуд визначати порядок ознайомлення з нею інших осіб, держави та органів місцевого

прийнятих Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text

самоврядування, а також право на збереження її в таємниці (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012).

3. Законодавство України широко використовує терміни «конфіденційність» та/чи «конфіденційна інформація». Зокрема, ці терміни містяться в нормах Цивільного кодексу України, Цивільному процесуальному кодексі України, Кримінального процесуального кодексу України, Виборчого кодексу України, Митного кодексу України, Повітряному кодексі України, Кодексі України з процедур банкрутства, Кодексі цивільного захисту України, Законів України «Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації», «Про лікарські засоби», «Про акціонерні товариства», «Про запобігання корупції», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про адміністративну процедуру», «Про хмарні послуги», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про Службу військового капеланства», «Про страхування», «Про критичну інфраструктуру», «Про основи національного спротиву», «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», «Про судоустрій і статус суддів», «Про платіжні послуги», «Про Бюро економічної безпеки України», «Про всеукраїнський референдум», «Про концесію», «Про соціальні послуги», «Про приватизацію державного і комунального майна», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про освіту», «Про виконавче провадження», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо.

Так, наприклад, у ст. 21 Закону України «Про інформацію» передбачено, що конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом.

У ст. 188 Господарського процесуального кодексу України йдеться про те, що інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Перекладач попереджається про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про інформацію» не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Крім того, згідно із ст. 5 Закону України «Про захист персональних даних» персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Однак, не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень.

4. Зміст поняття «конфіденційна інформація», яке розкрито в коментованій статті Закону, може використовуватися лише для цілей проведення процедур медіації. На це, зокрема, вказує словосполучення «для цілей цього Закону...». Тож, для цілей цього Закону конфіденційною інформацією є вся інформація, яка стала відома до підписання договору про медіацію, на кожній стадії процесу медіації. Конфіденційна інформація може бути в усній чи письмовій формі, прямою чи опосередкованою. Процедури, які відбуваються на кожному етапі медіації, є конфіденційними від початку процесу медіації до її завершення. Дотримання конфіденційності процесу медіації не може бути з умовою, воно є безумовним.

Тобто, зі змісту цього Закону слідує, що до конфіденційної інформації, зокрема, віднесено: наміри (бажання) сторін конфлікту (спору) застосувати процес медіації; факти, обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо конфлікту (спору); зміст угоди за результатами медіації тощо.

Тож під конфіденційною інформацією розуміється все вербальне та невербальне спілкування, письмова, усна, пряма чи опосередкована інформація, яка стала відома до чи у процесі медіації учасникам медіації. Зміст поняття «конфіденційна інформація» охоплює всю інформацію, яка стала відомою учасникам медіації на всіх етапах медіації: від

домовленостей врегулювати конфлікт (спір) шляхом медіації, укладення договору про проведення медіації, виконання угоди за результатами медіації тощо. Тобто положення, які входять у зміст цього поняття, є комплексними, важливими для учасників медіації та можуть розглядатися як гарантії конфіденційності.

Конфіденційність процесу медіації – це як привілей, оскільки жоден із позасудових способів врегулювання рішення не ставить за мету забезпечити конфіденційність процесу. Успішність же медіації залежить саме від захисту інформації, яка не може бути використана надалі в судових процесах чи арбітражі¹⁵².

В юриспруденції вказується, що конфіденційність процесу медіації дає змогу сторонам вести перемовини більш вільно і продуктивно, не побоюючись публічності¹⁵³. Крім того, принцип конфіденційності, як правило, не має часових меж та передбачає, що медіатор, чи інший учасник медіації (наприклад, перекладач) повинен знищити усі нотатки, зроблені ним під час процесу медіації, та повернути документи, а також надані сторонами інші докази у професії медіації.

Термін «конфіденційність» як базовий принцип медіації розкривається через правову конструкцію «не розголошення конфіденційної інформації», під якою розуміється покладення на учасників медіації зобов'язань не розповсюджувати, не цитувати, не переказувати іншим особам чи використовувати отриману в процесі медіації інформацію іншим чином.

Тобто, забезпечення конфіденційності у процесі медіації відбувається на декількох рівнях: 1) на рівні закону (нормативно-правове закріплення); 2) на рівні домовленостей учасників процесу медіації договору (договірне закріплення); 3) у судовому процесі (судове рішення). Разом з тим існують й винятки.

Так, учасники процесу медіації: 1) якщо це визначено законом; 2) якщо вони уклали угоду письмовій формі про розкриття конфіденційної інформації мають право використовувати отриману в процесі медіації конфіденційну інформацію. Проте межі, строки та підстави розкриття

---

¹⁵² Адвокат та медіація. Посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

¹⁵³ Мінченко Н. В., Самоловова Н. В. Медіація: міжнародний та національний досвід. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. № 5. С. 81

конфіденційної інформації повинні бути визначені законом чи письмовою угодою (договором)¹⁵⁴.

Отже, йдеться про справедливі винятки з принципу конфіденційності, які потенційно дадуть можливість без побоювання відповідальності за розголошення конфіденційної інформації повідомити про злочин чи попередити завдання шкоди життю чи здоров'ю осіб¹⁵⁵ тощо. Так, наприклад, відповідно до ст. 182 Кримінального кодексу України публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими ст.182 КК України, і не тягне за собою кримінальну відповідальність.

5. Цей Закон передбачає винятки з принципу дотримання конфіденційності та межі розкриття інформації, а саме:

1) у разі, коли медіатор не виконав чи неналежно виконав умови договору про проведення медіації (розкриття інформації відбувається в межах, необхідних для захисту прав та інтересів медіатора), покладаючи обов'язок на суд, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги сторони медіації до медіатора, вжиття заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до конфіденційної інформації та її розголошення;

2) у разі, коли медіатор отримав від однієї зі сторін конфіденційну інформацію, може розкрити її іншій стороні (сторонам) лише за згодою сторони, яка надала таку інформацію (принцип отримання згоди на розкриття змісту та меж розкриття конфіденційної інформації) у межах та в обсягах, визначених стороною медіації.

Крім того, ст. 6 Закону України «Про інформацію» встановлено, що право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації,

---

¹⁵⁴ Karmaza O. O., Koucherets D. B. Comparative and legal analysis of the Institute for settlement of dispute with the participation of the judge and the Mediation Institute in Ukraine. Scientific achievements of countries of Europe in the field of legal science. Collective monograph. Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2018. 384 p. P.159-178.

¹⁵⁵ Мазаракі Н. А. Зміст принципу конфіденційності медіації. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 6(21). Том 1, 2017. С. 30-33.

одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Тож, наприклад, приховати злочини медіатором чи іншими учасниками процесу медіації, які стали відомі їм в процесі медіації, неприпустимо.

6. Коментована стаття Закону визначає коло суб'єктів, на яких покладається обов'язок дотримання принципу конфіденційності. Це: 1) медіатор; 2) сторони медіації; 3) інші учасники медіації (наприклад, експерт у сфері права, перекладач та ін.); 4) суб'єкт, що забезпечує проведення медіації. Тобто, принцип конфіденційності охоплює широке коло суб'єктів (учасників) медіації.

Для медіатора дотримання принципу конфіденційності є його професійним обов'язком, для сторін та інших учасників процесу медіації межі дотримання принципу медіації визначаються на підставі письмової угоди між учасниками медіації, наприклад, в договорі про проведення медіації.

7. Коментована стаття визначає гарантії реалізації принципу конфіденційності, а саме:

1) медіатор не може бути допитаний як свідок у справі (провадженні) щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації.

Так, наприклад, відповідно до ст. 70 Цивільного процесуального кодексу України не можуть бути допитані як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості. Аналогічна норма міститься в ст. 67 Господарського процесуального кодексу України, ст. 66 Кодексу адміністративного судочинства України;

2) особи, винні в розголошенні конфіденційної інформації, несуть відповідальність, передбачену законом.

Так, наприклад, відповідно до ст. 12 цього Закону медіатор зобов'язаний не розголошувати інформацію, яка стала йому відома під час підготовки та проведення медіації. За розголошення конфіденційної інформації несе дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність, визначену, зокрема, ст. 15 цього Закону (див. далі коментар).

Крім того, відповідно до ст. 61 Цивільного процесуального кодексу України особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді. Тобто, медіатор не може бути в подальшому представником однієї зі сторін медіації.

8. Договір про проведення медіації, як правило, містить положення про порядок роботи з конфіденційною інформацією, якими заборонено медіатору, сторонам спору (конфлікту), який вирішується в процесі медіації, розголошувати особам, крім осіб, яких погоджено в цьому договорі, інформацію, яку вони отримали під час медіації.

Крім того, в такому договорі дозволяється робити застереження, що доступ до інформації або розголошення інформації можливий за умови попередньої письмової згоди сторін. Разом з тим, в юриспруденції слушно доводиться, що сторони не позбавлені можливості укласти окрему угоду про конфіденційність інформації. У договорі про проведення медіації або в угоді про конфіденційність медіації можна передбачити зобов'язання, що конфіденційність застосовується не лише до усних чи письмових повідомлень, а й до будь-яких дій, поведінки або мови тіла, сторони, почуттів, переконань або сприйняття інформації¹⁵⁶.

Стаття 7. Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора

1. Під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб.

2. Медіатор не може:

1) суміщати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному конфлікті (спорі);

2) надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору);

3) приймати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації;

4) бути представником або захисником будь-якої із сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він є чи був медіатором.

3. Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, громадських об'єднань, посадових та службових осіб, фізичних осіб під час підготовки та проведення медіації забороняється.

---

¹⁵⁶ Адвокат та медіація. Посібник. Г.Гаро, А.Зернова, Г.Єременко та ін. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

4. Медіатор повинен бути неупередженою особою, яка допомагає сторонам конфлікту (спору) здійснювати комунікацію, досягати порозуміння та проводити переговори.

5. Медіатор має право надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів.

1. Коментована стаття Закону розкриває зміст інших принципів медіації, а саме: нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора. Усі ці принципи закладені в основу процесу медіації та є основними принципами медіації. Разом з тим норми Закону не розкривають значення термінів «нейтральність», «неупередженість» та «незалежність». Відтак їхній зміст потребує розкриття на науковому рівні, а в подальшому на рівні Закону. Тобто пропонується законодавчо розкрити їхній зміст.

2. В юриспруденції науковці використовують різноманітні інтерпретації терміну «нейтральність», відтак і зміст цього принципу є дискусійним. Однак вчені не піддають сумніву висновок про те, що дотримання цього принципу гарантує законність і справедливість як процедури, так і результату медіації¹⁵⁷. Медіатор повинен остерігатися упередженості або упереджень, заснованих на особистих характеристиках сторін, їхнього соціального походження або поведінки у процесі медіації, тому, якщо інтерес медіатора в конфлікті породжує деякі сумніви в об'єктивності процесу, він повинен відмовитися від подальшої участі в цій справі¹⁵⁸.

О. Кохен (Cohen) у роботі “The Limits of Mediator’s Neutrality”, 1999 розкриває суть принципу як нейтральне втручання у процес ведення медіації, Х. Астор (Astor), Л. Боуле (Boulle), С. Кобб (Cobb), Р. Філд (Field) звертають увагу на дуалістичне сприйняття: нейтральність як неупередженість (impartiality) та нейтральність як справедливість (even-handedness)¹⁵⁹. На думку Н.Кантор, принцип нейтральності медіатора

---

¹⁵⁷ Мазаракі Н. А. Принцип нейтральності медіатора. Юридичний бюлетень. 2018. Випуск 7. Частина 1. С. 102.

¹⁵⁸ Кузів М. З. Застосування медіації для врегулювання конфліктів. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2018. № 3. С. 117-121.

¹⁵⁹ Chornii, Anastasiia. Communicative Aspect of Neutrality as a Criterion in the Negotiation (Based on Modern English Conflict Discourse) (2018). East European Journal of Psycholinguistics. Lutsk: Lesya Ukrainka Eastern European National University. Vol. 5, No 1. PP. 16-24.

означає, що він має бути незалежним і неупередженим. У своїй діяльності медіатор незалежний від будь-якої зі сторін та будь-яких органів державної влади. Неупередженість медіатора передбачає його однакове ставлення до сторін спору¹⁶⁰.

С. Сулейманова пропонує нейтралітет медіатора розглядати у двох аспектах:

1) він завжди діє неупереджено щодо сторін суперечки. Посередник має уникати поведінки, яка надаватиме перевагу одній стороні перед іншою, зміцнюватиме одну сторону і послаблюватиме іншу. Медіатор повинен ставитися до всіх сторін однаково. Оскільки всі мають тенденцію до інтеграції домінуючих цінностей і припущень у суспільстві, в якому вони живуть, медіатори повинні мати інформацію про те, які цінності та припущення можуть запобігти нейтралітету, коли вони стикаються з іншою людиною. Ця інформація надасть посереднику можливість неупереджено оцінювати себе і цінності, які він / вона приймає. Люди мають забобони щодо деяких цінностей, але іноді вони можуть не вважати це упередженням. У цьому відношенні, з огляду на неупередженість, необхідно брати до уваги культурне середовище та ціннісні судження посередника, і як це може впливати на його поведінку й рішення;

2) медіатор є нейтральним з точки зору суперечок, тобто він не має особистого інтересу до угоди, яку передбачається досягти в результаті посередництва. Посередник не повинен мати особистих або ділових відносин зі сторонами або мати чіткий фінансовий чи інший інтерес щодо спору. Медіатор несе відповідальність тільки за процес медіації, він не відповідає за результат. Медіатор повинен інформувати сторони в разі наявності умов, які можуть викликати сумніви в його неупередженості. У разі сумнівів щодо неупередженості медіатора сторони можуть припинити медіацію. Разом з тим, якщо сторони вимагають продовження процесу медіації, незважаючи на надану медіатором інформацію, медіатор продовжує посередництво. Однак навіть якщо сторони схвалюють продовження медіації, посередник, який має сумніви у своїй неупередженості, повинен припинити медіацію¹⁶¹.

---

¹⁶⁰ Кантор Н. Ю. Сумарність загальних засад судочинства і принципів медіації. Право і суспільство. 2019. № 6. Частина 1. С. 34

¹⁶¹ Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15120/%D0%A1%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%D0%A0..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Принцип нейтральності (безпристрасності) передбачає, що медіатор може брати участь лише в тих процедурах, в яких його ставлення є нейтральним, безпристрасним, безстороннім. До обов'язків і заборон, які передбачені цим принципом, належать такі: не надавати перевагу жодній зі сторін конфлікту; забезпечувати рівність сторін у медіації; не оцінювати дії і висловлювання будь-якої зі сторін із позиції їхньої правильності або справедливості; уникати упереджень, заснованих на суб'єктивних поглядах сторін конфлікту; не дозволяти собі висловлювань або дій, які б створювали враження упередженості; не нав'язувати власної думки сторонам конфлікту щодо можливих варіантів урегулювання конкретного спору (конфлікту)¹⁶².

Нейтральність медіатора є наріжним каменем медіаційного процесу та гарантує законність і справедливість медіаційної угоди. Водночас зміст поняття нейтральності медіатора не є постійною величиною й залежить від дії багатьох чинників, у тому числі професіоналізму медіатора, обраного стилю медіації, особливостей кожної окремої процедури медіації¹⁶³.

Незалежність медіатора полягає в тому, що кожній зі сторін надається право самостійно обрати медіатора з переліку незалежних медіаторів (зокрема в нас – з переліку, який надає Український Центр медіації). Медіатор, що обирається сторонами і призначається, зобов'язаний повідомити, якщо він чи вона має будь-яку особисту чи фінансову зацікавленість у результаті медіації або про наявність будь-яких інших відомих йому / їй обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів у медіації¹⁶⁴.

3. У словниках української мови «нейтральність» чи «нейтральний» розкривається, зокрема, як такий, що не приєднується до жодної зі сторін (у боротьбі, дискусії, суперечці і т. ін.), а зберігає

---

¹⁶² Можайкіна О. С. Медіатор у врегулюванні конфлікту: окремі аспекти правового статусу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2018. № 36. Том 2. С. 61.

¹⁶³ Мазаракі Н. А. Принцип нейтральності медіатора. Юридичний бюлетень. 2018. Випуск 7. Частина 1. С. 106.

¹⁶⁴ Єрмоєнко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. <https://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectvyu.pdf>

нейтралітет¹⁶⁵; неупереджений, який не має обманної, негативної, задалегідь сформованої думки, упередження проти кого-, чого-небудь¹⁶⁶.

У Вікіпедії незалежність – це можливість приймати самостійні рішення, які підкоряються власним бажанням та інтересам і не потребують зовнішніх вказівок та наказів. Слово незалежність має різні визначення в різних сферах життєдіяльності людства¹⁶⁷.

Європейським кодексом поведінки медіаторів передбачено, що медіатор завжди повинен діяти неупереджено і докладати зусиль, щоб він був сприйнятий як неупереджений, а також в однаковій мірі і з ретельністю працювати з усіма сторонами під час медіації¹⁶⁸.

4. Національне законодавство України використовує терміни «нейтральність» «незалежність» та «неупередженість» стосовно правового статусу посадових та службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, нотаріусів, адвокатів.

Так, наприклад, у Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів йдеться про «політичну нейтральність», а саме: прокурори зобов'язані у виконанні своїх службових повноважень дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації в будь-якому вигляді

---

¹⁶⁵ Нейтральний. Словник української мови. <http://sum.in.ua/s/nejtraljnij>

¹⁶⁶ Неупереджений. Словник української мови. <http://sum.in.ua/s/neuperedzhenyj>

¹⁶⁷ Незалежність. Вікіпедія.

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#:~:text=%D0%9D%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%CC%81%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20E2%80%94%20%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%20%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F,%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%2C%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B%D0%B5%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%2C%20%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82>

¹⁶⁸ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОДЕКС ЕТИКИ МЕДІАТОРІВ. https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf

власних політичних переконань або поглядів, не використовувати свої службові повноваження в інтересах політичних партій чи їхніх осередків або окремих політиків. У законах України «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції» – про «політичну нейтральність», у законах України «Про публічні електронні реєстри», «Про електронні довірчі послуги» – про «технологічну нейтральність», у Законі України «Про електронні комунікації» – про «технологічну нейтральність у сфері радіочастотного спектра».

Принцип незалежності суду, наприклад, закріплено в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 6), Конституції України (ст. ст. 126, 127, 129), Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. ст. 6, 48, 126) тощо.

Правову природу незалежності суду розкрито в ряді рішень Конституційного Суду України (наприклад, Рішення КСУ від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004; Рішення КСУ від 14 грудня 2011 року № 18-рп/2011; Рішення КСУ від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013; Рішення КСУ від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016; Рішення КСУ від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018; Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020) та Європейського Суду з прав людини (наприклад, у справі «Космос Мерітайм Трейдинг енд Шиппінг Ейдженсі» проти України від 27.06.2019 р.).

У Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року CM/Rec (2010)12 звертається увага, що незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом; це є основним принципом верховенства права. Вона надається в інтересах верховенства права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя. Незалежність суддів потрібно розуміти як гарантію свободи, поваги до прав людини та неупередженого застосування права. Неупередженість та незалежність суддів є необхідними для гарантування рівності сторін перед судом (п. 11 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року CM/Rec (2010)12).

Наприклад, принцип незалежності отримувача соціальної послуги (медіації) розкрито в Держаному стандарті надання соціальних послуг (медіації), затвердженому Наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892. Так, у Розділі VII «Принципи надання соціальних послуг» передбачено, що незалежність отримувача соціальної послуги полягає в тому, що: надавачі соціальної послуги застосовують

індивідуальний підхід та з повагою ставляться до раси, національності, культури, віросповідання, віку, статі, стану здоров'я, інших індивідуальних особливостей отримувачів соціальної послуги; отримувачі соціальної послуги / їхні законні представники повинні бути поінформовані про свої права, обов'язки, державні та громадські організації, до повноважень яких належить забезпечення захисту прав людини, шляхом розміщення відомостей на інформаційних стендах, вручення інформаційних листівок, буклетів тощо; отримувачі соціальної послуги мають однакові права та обов'язки. Кожна зі сторін має право висловлювати свої думки, пропонувати варіанти розв'язання конфлікту / спору, робити заяви, подавати документи, які стосуються конфлікту / спору; отримувачі соціальної послуги мають право брати участь у переговорах, докладати необхідних зусиль для вироблення варіантів / шляхів розв'язання конфлікту / спору; отримувачі соціальної послуги повинні шанобливо ставитися до посередників / медіаторів та інших учасників посередництва (медіації), виконувати досягнуті домовленості.

Тож, зважаючи на викладене, зазначимо, що застосування принципів нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора гарантує кожній зі сторін спору (конфлікту) забезпечення принципу верховенства права та права на використання всіх національних засобів юридичного захисту.

5. У коментованій статті Закону «нейтральність» медіатора розкривається через нейтральне, не зацікавлене, безпристрасне ставлення до сторін медіації. Нейтральність медіатора гарантується відсутністю в нього будь-яких зацікавлень у вирішенні спору (конфлікту), тобто медіатору байдуже, який варіант вирішення спору (конфлікту) приймуть сторони. Його повноваження та інтерес перебувають у процесуально-правовій (процедурній) складовій; медіатора «цікавить» процедура медіації, тож його дії спрямовані на ефективну та рівну взаємодію зі сторонами спору (конфлікту). Таким чином, медіатор зацікавлений у конструктивній, позитивній процедурі медіації, а її зміст (перелік питань, що обговорюються, варіанти рішення врегулювання спору (конфлікту), зміст угоди за результатами медіації тощо) визначають сторони самостійно. Принцип нейтральності вказує на те, що медіатор «рівновіддалений» від сторін спору щодо змісту медіації та правової природи спору.

6. Принцип нейтральності взаємодіє з іншим принципом медіації – принципом незалежності медіатора від сторін медіації, посадових та службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, а також усіх інших осіб (фізичних та юридичних). Відтак, медіатор,

дотримуючись положень закону, правил проведення медіації, етичних правил, застосовуючи різні техніки та методики ведення переговорів тощо, виконує свої процесуальні права та обов'язки незалежно, не маючи прямих чи опосередкованих зв'язків зі сторонам медіації, особистої зацікавленості в певному варіанті вирішення спору (конфлікту), неупереджено, не нав'язуючи сторонам власну думку, забезпечуючи їм рівне та справедливе відношення на кожній із стадій медіації.

Медіатору необхідно уникати будь-якого психологічного «приєднання» до сторін спору (конфлікту) у процесі медіації. Він не має права висловлювати психологічну підтримку одній зі сторін спору (конфлікту), співчуття. Крім того, медіатор зобов'язаний уникати будь-яких дій, які можуть вплинути на співвідношення позицій у процесі медіації, зокрема, дій щодо оцінки перспективності вирішення спору (конфлікту), обґрунтованості вимог та пропозицій сторін спору (конфлікту) тощо.

Медіатор не може бути особою, залежною від якоїсь сторони спору (конфлікту), мати різний ступінь взаємозв'язків зі сторонами. Він повинен мати і користуватися довірою у всіх сторін спору (конфлікту). Його нейтральність полягає також у збалансованості власної поведінки, дотриманні черговості обговорення питань та надання слова сторонам, рівності часу роботи зі сторонами, забороні проявів міміки та жестів, які вказували б на переваги однієї зі сторін. Медіатор повинен забезпечити неконфронтаційний хід переговорів у процесі медіації, атмосферу довіри, взаємоповаги тощо. Однак, він, як будь-яка людина, має свої почуття, може оцінити ситуацію з професійної точки зору, висловити симпатію або неприязнь комусь, але ці та інші аспекти своєї поведінки повинен залишити за межами переговорів, за межами процесу медіації.

Складовими принципу незалежності медіатора є: 1) відсутність зовнішнього впливу (невтручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, будь-якої фізичної чи юридичної особи.), 2) відсутність внутрішнього впливу (відсутність втручання з середини зі сфери медіаторів, суб'єкта, що забезпечує проведення процесу медіації).

Основних принципів медіації, наприклад, конфіденційності, нейтральності та неупередженості, медіатор повинен дотримуватися як у процесі медіації, так і в публічних виступах, під час наукової чи / та викладацької роботи, у повсякденному житті. Реалізуючи своє конституційне право на висловлювання, медіатор дотримується принципів медіації, якщо інше не передбачене законом чи / та цивільно-правовим договором, зокрема, договором про проведення медіації, медіаційною угодою тощо.

7. Медіатору заборонено:

- одночасно виконувати повноваження медіатора та повноваження сторони спору (конфлікту) у процесі медіації, тобто бути одночасно і медіатором, і стороною процесу медіації в одному ж конфлікті (спорі);
- консультувати сторони конфлікту (спору) щодо врегулювання спору (конфлікту), а також рекомендувати прийняття будь-яких «проміжкових» рішень у спорі (конфлікті) та «заключного» рішення по суті спору (конфлікту);
- представляти чи захищати інтереси будь-якої зі сторін спору (конфлікту) у судовому, досудовому чи іншому альтернативному способі вирішення спорів (конфліктів), в якому він є чи був медіатором.

Разом з тим, виконуючи повноваження медіатора, медіатор зобов'язаний забезпечити справедливий розгляд спору (конфлікту) у процесі медіації. Тож, він має право консультувати сторони медіації з процесуальних (процедурних) питань процесу медіації, а саме, з питань порядку проведення та фіксування результатів медіації. Крім того, медіатор зобов'язаний створити умови для забезпечення того, щоб усі сторони медіації мали достатні та рівні можливості бути залученими до процесу медіації. Відтак, дотримуючись принципу неупередженості, застосовуючи різні методи врегулювання конфлікту, медіатор повинен допомогти сторонам конфлікту здійснити комунікацію, провести переговори та досягти кінцевого результату – вирішення спору (конфлікту), але разом з тим не приймати будь-яких рішень у спорі (конфлікті) за сторони медіації. Такі дії медіатора мають процедурний (процесуальний) характер¹⁶⁹.

Медіатор полегшує процес спілкування між сторонами, розуміння позицій та інтересів, фокусує сторони на їхніх інтересах і шукає продуктивне розв'язання проблеми, надаючи можливість сторонам прийти до своєї власної угоди. Медіатор забезпечує спільну роботу сторін на основі принципу «виграш-виграш». Разом з тим обов'язок і відповідальність за прийняття рішення лежить повністю на сторонах. Роль медіатора схожа на роль штурмана: знаючи певні прийоми і техніки,

---

¹⁶⁹ Кармаза О. О. Регулювання виборчих спорів у процесі медіації: перспективи розвитку в Україні. Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин : колективна монографія / наук. ред. Р. Басенко ; Полтав. ін-т екон. і права Університету «Україна». Полтава – Київ : Університет «Україна», 2022. С. 6-28.

він веде сторони у процесі вироблення рішення та наприкінці підводить до спільно прийнятої ними угоди¹⁷⁰.

6. Виконуючи повноваження медіатора на будь-якій стадії медіації, медіатор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, будь-яке втручання в його діяльність заборонено. «Під будь-яким втручанням» пропонуємо розуміти втручання фізичних та юридичних осіб, службових та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

7. В ст. 7 Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи «Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських справах»¹⁷¹ зазначається, що зважаючи на те, що медіація має проводитися з урахуванням вимог конфіденційності, держави-члени зобов'язані подбати про те, щоб, за винятком випадків, коли сторони не домовляться інакше, ані медіатори, ані особи, залучені до адміністрування процесу медіації, не примушувалися давати свідчення в цивільному або господарському судових процесах чи арбітражі стосовно інформації щодо або у зв'язку з процесом медіації, окрім: (а) коли це необхідно для заперечення міркувань державної політики держави-члена, якої це стосується, зокрема, коли йдеться про забезпечення захисту найкращих інтересів дітей або попередження шкоди фізичному чи психічному здоров'ю особи; або (б) коли розголошення змісту угоди, укладеної в результаті медіації, необхідне для реалізації або забезпечення виконання цієї угоди. Жодне положення параграфу 1 не заважає державам-членам впроваджувати більш суворі заходи для захисту конфіденційності медіації.

Стаття 8. Самовизначення та рівність прав сторін медіації

1. Сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації.

2. Сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації.

---

¹⁷⁰ Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги – XXI, 2011. С. 164-165.

¹⁷¹ Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи «Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських справах» <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>

Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації.

3. Якщо стороною медіації є неповнолітня особа, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності.

4. Якщо стороною медіації є особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності.

5. Медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації. Зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх сторін медіації.

1. Наступний базовий принцип медіації – це принцип самостійності, який має матеріально-правову (організаційну) та процесуально-правову (процедурну) складову та полягає в:

1) обранні сторонами спору (конфлікту) медіатора та / або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, а саме, юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми, що забезпечує надання послуги з медіації та веде реєстр медіаторів (вирішення організаційних питань);

2) у визначенні сторонами спору (конфлікту) змісту та порядку (процедури) медіації, а саме, переліку питань, які обговорюватимуться, варіантів врегулювання конфлікту (спору), змісту угоди за результатами медіації, строків та способів її виконання, інших питань щодо конфлікту (спору) та проведення медіації (вирішення процедурних питань);

3) у прийнятті сторонами спору (конфлікту) рішення у спорі (конфлікті), яке зафіксовано в угоді за результатами медіації.

2. Вирішуючи спір в суді, суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися нормами та порядком, визначеним процесуальним кодексом України. Рішення в судовому процесі ухвалюються судом і воно є обов'язковим до виконання. Разом з тим у медіації діє принцип самостійності, відповідно до якого сторони спору (конфлікту) самостійно визначають зміст та процедуру врегулювання спору (конфлікту); кінцеве рішення у спорі (конфлікті) приймається ними самостійно. Відтак прийняття сторонами спору (конфлікту) самостійно «правил врегулювання» спору (конфлікту) (визначення процедури та порядку медіації), рішення у справі, вибір медіатора тощо є відмінною ознакою медіації від судочинства.

Надання права сторонам спору (конфлікту) самостійно визначати зміст та процедуру (порядок) медіації спонукає сторони до вибору найбільш прийнятної процедури (порядку) медіації, яка б найкраще відповідала досягненню мети медіації та характеру спору (конфлікту), а прийняття угоди за результатами медіації, положення якої ґрунтуються на домовленостях сторін, – підвищує вірогідність виконання угоди¹⁷².

3. Коментована стаття Закону закріплює та розкриває зміст принципу рівності сторін, який полягає в тому, що сторони спору (конфлікту) наділені рівними процесуальними правами та обов'язками на всіх стадіях медіації, жодна зі сторін з будь яких підстав не може мати привілеїв стосовно іншої сторони. Принцип рівності сторін проявляється також у рівних можливостях сторін у виборі медіатора чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, визначенні змісту та порядку процесу медіації, вільному висловленні своїх думок, позицій, питань, виборі теми переговорів, напрацюванні та укладенні цивільно-правових договорів, визначених цим законом та цивільним законодавством.

Принцип рівності сторін медіації діє на всіх стадіях медіації, зокрема і на стадії індивідуальних зустрічей з медіаторам. У зв'язку з цим, медіатор приділяє однаковий проміжок часу для всіх сторін спору (конфлікту).

Крім того, цей принцип, наприклад, проявляється в тому, що сторонам надано однаковий час для висловлення своїх позицій, обміну думками, можливості поставити однакову кількість питань. Разом з тим, сторони медіації можуть зменшити час презентації своїх позицій, кількість питань тощо. Тобто можливості сторін для врегулювання спору (конфлікту) у процесі медіації використовуються кожною зі сторін на власний розсуд, залежно від конкретної ситуації, дотримуючись принципу добровільності тощо.

Відтак і виконання процесуальних обов'язків медіатором у процесі медіації, ґрунтуючись на принципах нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, є однаковими стосовно всіх сторін спору (конфлікту), який вирішується в процесі медіації. Медіатор зацікавлений у дотриманні принципу рівності сторін, оскільки це є ключовою (основною) умовою забезпечення конструктивної взаємодії сторін у вирішенні спору (конфлікту) у процесі медіації в пошуках найбільш

---

¹⁷² Кармаза О. О., Кушерець Д. В. Законодавство України у сфері медіації: перспективи розвитку. Legislation of EU countries: history, shortcomings and prospects for the development: Collective monograph. Frankfurt (Oder): Izdevnieciba «Baltija Publishing». 2019. P. 56-75.

оптимального, на думку сторін, рішення щодо вирішення спору (конфлікту)¹⁷³.

В юриспруденції доводиться, що принцип рівності сторін полягає в наявності рівних за змістом та обсягом суб'єктивних прав у кожної зі сторін. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Сторонам надаються однакові права висловлювати свої думки, зауваження, визначати порядок денний, оцінювати прийнятність пропозицій та умов примирення¹⁷⁴.

4. У процесі медіації на кожній його стадії за згодою сторін спору (конфлікту) з дотриманням принципів медіації, зокрема принципу конфіденційності, можуть бути залучені інші учасники медіації. Зокрема такими учасниками є: представники сторін спору (конфлікту); законні представники сторін спору (конфлікту); захисники сторін спору (конфлікту); перекладач; експерт; інші особи, визначені за домовленістю сторін спору (конфлікту).

Учасники медіації мають право надавати консультації та рекомендації правового, фінансового, організаційного, процедурного та іншого характеру сторонам медіації щодо проблем, які виникають у процесі врегулювання спору (конфлікту) шляхом медіації. Разом з тим, Закон забороняє приймати чи спонукати до прийняття конкретного рішення у спорі (конфлікті), який вирішується у процесі медіації.

5. Прийняття рішення та укладення угоди за результатами медіації як цивільно-правового договору відбувається із дотриманням норм цього Закону та норм цивільного законодавства. Так, наприклад, у разі, коли стороною медіації є:

1) неповнолітня особа, вона приймає рішення з урахуванням обсягу її дієздатності;

---

¹⁷³ Кармаза О. О. Закон України «Про медіацію»: пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері медіації Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 травня 2022 р. Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПШП, 2022. 667 с. С. 106-110.

¹⁷⁴ Йосипенко С. Т. Принципи медіації у приватно-правових відносинах. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина I. Том I. С.130-133.

2) особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вона приймає рішення з урахуванням обсягу її дієздатності.

б. Відповідно до ст. 6 Сімейного кодексу України неповнолітньою є дитина у віці від 14 до 18 років.

Статтями 31 та 32 Цивільного кодексу України визначено обсяг цивільної дієздатності неповнолітніх. Так, дитина у віці від 14 до 18 років має право: 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; 2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; 3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; 4) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок); 5) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини¹⁷⁵. Неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. На вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування. Разом з тим, за наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права.

Статтею 222 Цивільного кодексу України встановлено правові наслідки вчинення правочину неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності. Так, правочин, який неповнолітня особа вчинила за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів), піклувальника: 1) може бути згодом схвалений ними у порядку, встановленому ст. 221 цього Кодексу; 2) може бути визнаний судом недійсним за позовом заінтересованої особи.

б. Якщо фізична особа страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд може обмежити цивільну дієздатність такої особи (ст. 36 Цивільного кодексу України). Крім того, суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями,

---

¹⁷⁵ Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість (ст. 31 Цивільного кодексу України).

наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України. Цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це.

Відповідно до ст. 37 Цивільного кодексу України правовими наслідками обмеження цивільної дієздатності фізичної особи є: встановлення над такою особою піклування; надання права особі самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини; правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються лише за згодою піклувальника¹⁷⁶; одержання заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів особи, цивільна дієздатність якої обмежена, та розпоряджання ними здійснюються піклувальником¹⁷⁷; самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, що завдана нею іншій особі.

Статтею 223 Цивільного кодексу України передбачено правові наслідки вчинення правочину фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності. Так, правочин, який вчинила фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності без згоди піклувальника, може бути згодом схвалений ним у порядку, встановленому ст. 221 цього Кодексу. У разі відсутності такого схвалення правочин за позовом піклувальника може бути визнаний судом недійсним, якщо буде встановлено, що він суперечить інтересам самого підопічного, членів його сім'ї або осіб, яких він відповідно до закону зобов'язаний утримувати.

---

¹⁷⁶ Відмова піклувальника дати згоду на вчинення правочинів, що виходять за межі дрібних побутових, може бути оскаржена особою, цивільна дієздатність якої обмежена, до органу опіки та піклування або суду.

¹⁷⁷ Піклувальник може письмово дозволити фізичній особі, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно одержувати заробіток, пенсію, стипендію, інші доходи та розпоряджатися ними.

Розділ II. СТАТУС МЕДІАТОРА

Стаття 9. Вимоги до медіатора

1. Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном.

2. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

3. Сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

4. Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

1. Медіатор – це «дипломат», який вміє швидко аналізувати питання справи, має здатність до спілкування та ведення переговорів, є врівноваженим, стресостійким, володіє своїми емоціями, вміє вислуховувати сторони й уникати конфронтації, має знання та досвід роботи у сфері конфліктології, психології, юриспруденції тощо. Крім того, особа, яка хоче бути медіатором повинна відповідати вимогам, визначеним в коментованій статті цього Закону.

Відтак, медіатором може бути: 1) фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність¹⁷⁸; 2) пройшла базову підготовку¹⁷⁹ (в Україні або за кордоном) та отримала відповідний сертифікат; 3) відповідає принципам нейтральності, незалежності та неупередженості, а також дотримується інших принципів медіації; 4) відповідає іншим критеріям (вимогам), встановленим суб'єктами визначеними в частинах третій та

---

¹⁷⁸ Звертаємо увагу на те, що цей Закон не визначає такого критерію до медіатора як наявність громадянства України, відтак послуги медіатора в Україні можуть надавати громадяни України та іноземці.

¹⁷⁹ Базова підготовка – див. коментар ст. 10 цього Закону.

четвертій цієї статті¹⁸⁰ (наприклад, необхідний та достатній досвід роботи у сфері медіації (практичний досвід), спеціальна освіта (психолога, юриста тощо), проходження спеціальних курсів та ін.)¹⁸¹.

Крім того, відповідно до пункту 2 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону медіаторами також визнаються особи, які до набрання чинності цим Законом пройшли навчання базовим навичкам медіатора (медіації) обсягом не менше 48 годин, що підтверджується відповідними сертифікатами.

Разом з тим, Закон не дає чіткої відповіді на питання про обов'язковість вищої освіти в медіатора¹⁸². Ці вимоги можуть встановлюватися суб'єктами, визначеними в частині четвертій цієї статті. Тобто медіатором може бути особа, яка не має вищої освіти, якщо інше не встановлено суб'єктами, які надають послуги у сфері медіації.

Тобто, серед вимог до особи, яка має намір бути медіатором, доцільно виділяти кваліфікаційні вимоги (освіта, проходження навчання, отримання сертифікату та ін.), етичноморальні вимоги (ввічливість, безкорисність, чесність та ін.) та професійноетичні вимоги

---

¹⁸⁰ Такими суб'єктами є: сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання. Водночас, об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, мають право встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів.

¹⁸¹ Так, наприклад, у пункті 2.7 Кодексу етики медіатора, затвердженому Міжнародним Центром Медіації Бізнес Школи КРОК, передбачено, що «медіатор повинен мати ступінь магістра в сфері медіації або не менше 90 годин навчання і 90 годин практичної діяльності. Крім того, компетентність медіатора передбачає щорічне вдосконалення знань та практики медіації в об'ємі 1,5 кредитів, де 1 кредит дорівнюється 30 годинам. У разі, якщо медіатор проходив навчання не в Бізнес Школі КРОК, останній зобов'язується пройти тестування та продемонструвати свої медіаційні навички комісії, що складається із двох кваліфікованих медіаторів, які офіційно працевлаштовані в Бізнес Школі КРОК або які викладають медіацію у Бізнес Школі КРОК». <https://bs.krok.edu.ua/news-storage/mizhnarodnii-centr-mediaciji-biznes-shkoli-krok/kodeks-etiki-mediatora/>

¹⁸² Науковцями критикується підхід суб'єктів законодавчої ініціативи щодо не визначення вимог у законі до освіти медіаторів. Див., наприклад, Костюченко О. Є., Монаєнко А. О., Атаманчук Н. І. Медіація як форма захисту цивільних прав. Нове українське право. 2022. № 1. С. 49-56.

(нейтральність, незалежність, комунікативність, уважність, відповідальність, конфліктологічна компетентність та ін.).

Не може бути медіатором особа: 1) яка має судимість; 2) цивільна дієздатність якої обмежена (наприклад, ст. 36 Цивільного кодексу України¹⁸³); 3) є недієздатною (наприклад, ст. 39 Цивільного кодексу України¹⁸⁴).

Мінімальні кваліфікаційні вимоги, закріплені законом, та надання права медіаторській спільноті встановлювати такі вимоги свідчать про автономність професії медіатора і надання можливості медіаторам самостійно визначити вимоги для доступу до професії. Адже медіатори – це люди, які допомагають людям домовлятися, тож фактично почати вони мають із себе¹⁸⁵. Разом з тим в юриспруденції звертається увага на удосконалення норм закону в частині вимог до медіаторів та їхнього правового статусу, наприклад, у кримінальному процесі¹⁸⁶.

Крім того, науковцями звертається увага на те, що норми Закону України «Про медіацію» не встановлюють віку для осіб, які бажають стати медіатором, натомість надають право встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду, сторонам медіації, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям, а також об'єднанням медіаторів та суб'єктам, що забезпечують проведення медіації. На погляд дослідників, вік, з якого особа може бути медіатором, необхідно визначити на законодавчому рівні та встановити його не молодше 25 років. Також, висловлюється думка про необхідність збільшення кількості годин професійного навчання з 90 годин до 200 годин. Допускається, що крім базової підготовки майбутньому медіатору необхідна також і спеціалізована підготовка. Так, якщо медіатор надаватиме послуги у вирішенні цивільних, сімейних, трудових конфліктів (спорів), розгляд яких

---

¹⁸³ Щодо іноземців-медіаторів діють норми Закону України «Про міжнародне приватне право», якщо інше не передбачено чинним міжнародним договором України.

¹⁸⁴ Щодо іноземців-медіаторів діють норми Закону України «Про міжнародне приватне право», якщо інше не передбачено чинним міжнародним договором України.

¹⁸⁵ Петренко Н. О. Аналіз вимог до медіатора. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. http://www.lsej.org.ua/11_2021/198.pdf

¹⁸⁶ Миколенко О. М. Медіатор і його правовий статус в кримінальному процесі України. Держава та регіони. Серія: Право. 2020 р. № 1 (67). Том 2. С. 84-87.

регулюється відповідно цивільним, сімейним, трудовим, а також цивільним процесуальним законодавством, то він повинен пройти спеціалізовану підготовку щодо набуття знань, вмій та навичок саме цієї категорії спорів¹⁸⁷.

2. У пункті 1.1. Європейського кодексу поведінки медіатора (European Code of Conduct for Mediators) звертається увага на те, що медіатори повинні бути компетентними та мати необхідні знання у сфері медіації. Разом з тим важливими факторами є належне навчання та постійне вдосконалення їхніх теоретичних та практичних навичок у галузі медіації з урахуванням усіх стандартів або вимог, які пов'язані з його акредитацією¹⁸⁸.

Медіація є соціально-смысловим процесом пошуку компромісів, а відтак вимагає залучення міждисциплінарного інструментарію та знань психології, соціології, риторики, філософії тощо¹⁸⁹.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) звертає увагу на те, що проведення медіації є складною розумовою діяльністю. Отже, це вимагає певного рівня соціальної зрілості особистості. Щоб зменшити ймовірність того, що потенційний медіатор ще не набув такого рівня, законодавці, як правило, передбачають вимогу наявності вищої освіти (наприклад, Кіпр, Литва, Сербія, Словенія, Іспанія). У деяких випадках вимоги вищі – особа повинна мати ступінь магістра (наприклад, Чехія) або закінчити юридичний факультет (тобто Туреччина). У Польщі, наприклад, запроваджено вікову вимогу – до списку постійних медіаторів може входити лише особа не молодша 26 років. Те саме в Австрії; однак особі має бути принаймні 28 років. В Азербайджані ця вимога є подвійною та базується як на ступені вищої освіти, так і на віковому рейтингу (щонайменше 25 років). Наявність вищої або вищої освіти може забезпечити певний рівень отриманих знань і водночас збільшити шанси на соціальну зрілість. Тому це вважається хорошою практикою. Однак також рекомендується дозволити

---

¹⁸⁷ Факас І. Б. Правовий статус медіатора та здійснення медіації в цивільному судочинстві. Право і суспільство. 2022. № 4. С. 107-111.

¹⁸⁸ Європейський кодекс поведінки медіатора (European Code of Conduct for Mediators) <https://mediation-eurasia.pro/wp-content/uploads/2018/04/evropejskij-kodeks-povedenija-dlja-mediatorov.pdf>

¹⁸⁹ Басенко Р. О., Шаравара Р. І., Аванесян Г. М. Інститут медіації у сучасному суспільно-правовому просторі: теоретико-концептуальний аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С.92-94. http://lsej.org.ua/6_2022/21.pdf

професіоналам неюридичного профілю займатися медіацією за умови виконання інших критеріїв¹⁹⁰.

Також Європейська комісія з питань ефективності правосуддя вказує на те, що під час проведення медіації медіатор має справу з дуже делікатними питаннями. Оскільки моральні стандарти неупередженості та нейтральності є високими, такими повинні бути і стандарти репутації медіатора. Більшість країн, які розглядаються, вважають, що особа, яка має судимість, не повинна мати право виступати в якості медіатора. Однак стандарти дещо відрізняються: деякі країни прямо забороняють практикувати особам, засудженим за серйозні злочини або злочини, пов'язані з корупцією (наприклад, Литва), засудженим до безумовного позбавлення волі (тобто Сербія), засудженим за умисний злочин або правопорушення (наприклад, Словенія). Інші до навмисних злочинів додають злочини через недбалість, вчинені у зв'язку з діяльністю посередника (наприклад, Чеська Республіка). сумніви щодо надійності практики медіатора». Литва і Франція також додають до списку звільнення з посади за порушення адміністративних або дисциплінарних обов'язків. Подібним чином Бельгія не дозволяє займатися медіацією не лише особам, які мають судимість, а й тим, хто має дисциплінарні та адміністративні санкції, які несумісні з функціями сертифікованого медіатора¹⁹¹.

Крім того, Європейська комісія з питань ефективності правосуддя звертає увагу на те, що оскільки країни зазвичай мають давні національні положення в контексті інших професій, які визначають, що слід вважати доброю репутацією, вважається, що медіатори можуть підпорядковуватися тим самим національним стандартам. Однак національні законодавці повинні оцінити, чи такі обмеження, що тривають протягом усього життя, є пропорційними та абсолютно необхідними для зменшення ризику рецидиву. Таким чином, можна розглядати обмеження на певний термін. Такий підхід застосовується, наприклад, у Бельгії та Литві¹⁹².

---

¹⁹⁰Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/ceprej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

¹⁹¹ Там же.

¹⁹² Там же.

3. В тексті законів іноземних країн у сфері медіації особлива увага приділена деталізації критеріїв допуску до професії медіатора на професійній та непрофесійній основі¹⁹³.

Наприклад, медіатором в цивільних спорах, за винятком сімейних, може бути будь-яка особа з повною право- та дієздатністю (ст. 183-2 § 1 ЦПК Польщі). Діючі судді відповідно до ст. 183-2 § 2 ЦПК Польщі не можуть виступати в ролі медіаторів. До медіаторів в сімейних спорах встановлені додаткові вимоги (ст. 436 § 4 ЦПК Польщі): наявність професійної освіти в галузі психології, освіти, соціології або права; володіння знаннями та навичками щодо врегулювання конфліктів. У Чехії Законом про медіацію врегульовано діяльність акредитованих медіаторів, занесених до Реєстру медіаторів. Закон про медіацію виокремлює акредитованих медіаторів двох видів: акредитовані медіатори, діяльність яких контролюється Міністерством юстиції Чехії та медіатори-адвокати, діяльність яких регулюється і контролюється Чеської асоціацією адвокатів. Міністерством юстиції Чехії організовується складання кваліфікаційного іспиту для осіб, які є кандидатами на акредитацію, проводиться акредитація медіаторів і ведеться Реєстр акредитованих медіаторів. Для надання послуг з медіації в спорах, що виникають з сімейних відносин, медіатор має додатково скласти спеціальний іспит, і до Реєстру медіаторів має бути внесено відомості про його кваліфікацію як медіатора в сфері сімейних відносин. Відповідно до розділу 19 Закону Чехії про медіацію громадянин іншої держави-члена ЄС може тимчасово або разово в якості відвідуючого медіатора надавати послуги медіації в Чехії відповідно до положень і умов, викладених в цьому законі. Такий медіатор має бути зареєстрований в Реєстрі медіаторів Міністерства юстиції Чехії та дотримуватися Закону Чехії про медіацію¹⁹⁴.

В Австрії професійним медіатором може бути особа, яка досягла 28 років, має встановлену законом професійну кваліфікацію, заслуговує на довіру і уклала договір страхування цивільної відповідальності. В Албанії – особа, яка має диплом про отримання університетської освіти, досягла

---

¹⁹³ Кармаза О.О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 24-28.

¹⁹⁴ Степаненко Т. В. Європейські стандарти медіації в цивільно-правових спорах та їх упровадження в Польщі та Чехії. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10779/Yevropeiski%20standarty%20mediatsii_Stepanenko_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y

25 років, закінчила курси професійної підготовки, має ліцензію, зареєстрована в реєстрі медіаторів, та щодо неї відсутній обвинувальний вирок за вчинення умисного злочину. В Казахстані щоб бути професійним медіатором необхідно мати вищу освіту, досягти 25 років, закінчити курси професійної підготовки, бути включеними в реєстр професійних медіаторів; на непрофесійній основі можуть здійснювати діяльність медіатора особи, які досягли 40 років, та дані, про яких внесені в реєстр непрофесійних медіаторів.

Натомість, законодавство України та деяких іноземних країн не встановлює вимогу щодо досягнення особою певного віку. Наприклад, за ст. 8 Закону Болгарії Про медіації медіатором може бути будь-яка активна особа, яка не була засуджена за злочин та зарахована до Єдиного Реєстру Медіаторів. Відтак, як правило, відповідно до іноземного законодавства та коментованого Закону медіатором є фізична особа.

Крім того, законодавство країн, що входять до Європейського Союзу, містить норми про надання доступу до професії медіатора іноземцям – громадянам країн Європейського Союзу, які мають документ про кваліфікацію медіатора, отриманий в одній з держав, яка входить до Європейського Союзу, за умов, встановлених в законі. Також окремо в тексті закону передбачено вимоги до громадян третіх держав, які закінчили навчальні курси для медіаторів за кордоном, або отримали кваліфікацію медіатора за кордоном та бажають бут медіатором в цих країнах. Наприклад, це ст. 8 Закону Румунії Стосовно медіації і організації професії медіатора.

У країнах прецедентного права (США, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Сінгапур, Індія) законодавство про медіацію також не встановлює ніяких вимог для медіаторів, такі вимоги встановлюються державними органами або професійними організаціями медіаторів через системи акредитації в цих організаціях¹⁹⁵.

Дуже важливим моментом є те, що медіатори не мають мати юридичної освіти для того, щоб практикувати медіацію. Зазвичай представники інших професій – психологи, інженери, лікарі, вчителі, є негіршими за юристів медіатори. Тому законодавством зазначається рівень необхідної освіти, але не фах. Вимога щодо підготовки з медіації в

---

¹⁹⁵ Механізми Саморегулювання Діяльності Медіаторів: Кращі Практики І Уроки Для України (Self-Regulation of Mediation: Best Practices and Lessons for Ukraine) https://www.researchgate.net/publication/327254468_Mehanizmi_Samoreguluvanna_Dialnosti_Mediatoriv_Krasi_Praktiki_I_Uroki_Dla_Ukraini_Self-Regulation_of_Mediation_Best_Practices_and_Lessons_for_Ukraine

законодавстві вказується в годинах, необхідних для підготовки. Наразі прослідковується тенденція до збільшення годин підготовки і до включення обов'язкового практичного елементу. За даними голландських дослідників на 2014 рік, середній показник за годинами підготовки в Європейському Союзі складає 81 годину, у країнах світу (крім ЄС) – 27 годин. Однак, деякі країни за деякими акредитаційними програмами вимагають до 500 годин підготовки (Австрія щодо «зарєєстрованих» медіаторів). Крім того, деякі нормативні акти виставляють доволі детальні вимоги щодо змісту учбової програми для підготовки з медіації або підвищення кваліфікації¹⁹⁶.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) також звертає увагу на те, що юридичний досвід не розглядається ні як обов'язкова передумова, ні як перешкода для практики медіації. Проте деякі перешкоди можна знайти в національному законодавстві, особливо стосовно судової системи. Наприклад, у Польщі медіаторами можуть бути лише судді, які вже вийшли на пенсію; у Бельгії судді не можуть отримувати винагороду за роботу в якості посередників; у Сербії крім безкоштовного проведення медіації судді також зобов'язані робити це виключно в неробочий час; у Литві активні члени судової влади, які включені до списку медіаторів, можуть служити лише медіаторами в судовій медіації, тоді як у фінських судових схемах медіації лише судді можуть бути медіаторами¹⁹⁷.

З іншого боку, у деяких країнах адвокатів заохочують до медіації. Наприклад, в Італії всі адвокати, зарєєстровані в Асоціації адвокатів, є медіаторами за правом, однак адвокати, зарєєстровані в постачальниках медіації, повинні бути належним чином підготовлені та підтримувати свою компетентність; на Кіпрі кожен адвокат, який має річну ліцензію, може бути зарєєстрований у Реєстрі медіаторів і проводити медіацію в комерційних спорах без будь-якої додаткової підготовки (проте навчання є обов'язковим, якщо адвокат бажає служити медіатором у спорах, відмінних від комерційних)¹⁹⁸.

---

¹⁹⁶ Механізми Саморегулювання Діяльності Медіаторів: Кращі Практики І Уроки Для України (Self-Regulation of Mediation: Best Practices and Lessons for Ukraine) https://www.researchgate.net/publication/327254468_Mehanizmi_Samoreguluvanna_Dialnosti_Mediatoriv_Krasi_Praktiki_I_Uroki_Dla_Ukraini_Self-Regulation_of_Mediation_Best_Practices_and_Lessons_for_Ukraine

¹⁹⁷ Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

¹⁹⁸ Там же.

Навчання (іспит, якщо це передбачено) для представників інших юридичних професій має бути організовано в загальному порядку разом з іншими кандидатами або забезпечено відповідним органом або відповідальним професійним органом. Остання модель реалізована, наприклад, у Чехії (Колегія адвокатів організовує навчання юристів у сфері медіації) чи Литві (Рада суддів відповідає за навчання суддів, які бажають стати медіаторами). Також можуть бути враховані знання, уже отримані професіоналом. Тож, особам, які діють як адвокати, судді, нотаріуси чи виконавці, слід дозволити виконувати функції медіаторів, якщо: це не суперечить обов'язковим національним положенням; вони не виступають в іншій ролі в тій самій суперечці без інформованої згоди сторін; вони належним чином навчені¹⁹⁹.

5. Звертаємо увагу на те, що цим Законом передбачено зміни до Закону України «Про нотаріат», відповідно до яких медіатором може бути нотаріус. Нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації.

На сьогодні Нотаріальною палатою України створено Центр медіації – з метою об'єднання нотаріусів, які практикують у сфері медіації, захисту їхніх прав та професійних інтересів; підготовки пропозицій, висновків та обґрунтувань до проєктів законів та інших нормативно-правових актів; упровадження та розвитку альтернативних способів вирішення спорів; проведення навчання з медіації; створення єдиної практики медіації в нотаріаті; додаткового закріплення за нотаріатом України статусу інституту попереджувального правосуддя. Положення про секцію Нотаріальної палати України «Центр медіації» та її персональний склад затверджено рішенням Ради НПУ (Протокол № 76 від 11.11.2020)²⁰⁰.

Законодавство іноземних держав надає право суддям, нотаріусам та адвокатам бути медіатором за умови дотримання вимог іноземного законодавства.

Так, наприклад, у Греції та Японії медіаторами є акредитовані відповідно до законодавства адвокати та судді. Судді визнані професійними медіаторами в певних категоріях спорів у Хорватії, Португалії, Норвегії, Фінляндії та інших країнах. Тоді як у Болгарії та Бельгії суддям заборонено займатися діяльністю у сфері медіації, а в

---

¹⁹⁹ Там же.

²⁰⁰ Медіація – новий тренд у нотаріаті України. Нотаріат України. Квітень 2021. № 1.

Литві така заборона поширюється на нотаріусів. Крім того судова медіація поширена в Німеччині. Суддя, який розглядав спір сторін, що може вирішитися шляхом примирення сторін, рекомендує учасникам спору звернутися до медіатора. Медіатором у цьому випадку є суддя того ж суду, який не відповідає за винесення рішення та має відповідну підготовку медіатора²⁰¹.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) рекомендує державам встановлювати дозвіл на проведення медіації за умови проходження підготовки та складання іспиту з медіації представникам юридичних професій²⁰².

Стаття 10. Підготовка медіаторів

1. Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок.

2. Підготовку медіаторів здійснюють суб'єкти освітньої діяльності.

3. Підготовка медіаторів, крім базової, може включати спеціалізовану підготовку відповідно до програм навчання, розроблених суб'єктами освітньої діяльності.

4. Після проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей видається відповідний сертифікат, у якому зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка проходила підготовку;

2) найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку;

3) кількість годин навчання, у тому числі практичного навчання;

4) назва курсу підготовки;

5) дата проведення підготовки;

6) номер та дата видачі сертифіката.

---

²⁰¹ Мироненко М. Зарубіжний досвід упровадження медіації в нотаріальну діяльність. Наукові записки. Серія право. 2022. Випуск 12. С. 114-119.

²⁰² Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

До сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора, можуть бути включені й інші відомості, визначені суб'єктом освітньої діяльності, що здійснив підготовку.

5. До сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора, додається перелік компонентів програми навчання і набутих компетентностей.

6. Суб'єкти освітньої діяльності, що здійснюють підготовку медіаторів, ведуть реєстри своїх випускників, в яких зазначаються відомості, передбачені частиною четвертою цієї статті.

1. Однією з умов бути медіатором – наявність в особі компетентності, репутації та, як правило, досвіду роботи у сфері медіації. Компетентність медіатор полягає, насамперед, в умінні проаналізувати конфліктну ситуацію та володіти навичками посередницької діяльності. Недостатня компетентність медіатора може призвести до поглиблення спору (конфлікту) та відмови від процесу медіації. Тож, з розвитком послуг у сфері медіації професія медіатора, його навчання, перевірка, оцінка знань медіаторів, а також подальше удосконалення його знань та навичок під час проходження спеціальних курсів, тренінгів тощо є актуальними. Тож коментована стаття визначає вимоги щодо навчання медіаторів та видачі відповідних сертифікатів.

Процес підготовки медіаторів складається з «базової підготовки» та «спеціалізованої підготовки» медіаторів. При цьому Закон допускає проходження особою-медіатором і базової підготовки, і спеціалізованої підготовки одночасно, оскільки базова підготовка може включати спеціалізовану підготовку (частина третя цієї статті). Після закінчення базової підготовки та/чи спеціалізованої підготовки видається відповідний сертифікат. Проходження базової підготовки для особи-медіатора є необхідністю, оскільки однією з вимог бути медіатором є наявність базової підготовки (частина перша ст. 9 цього Закону).

Суб'єктами процесу підготовки медіаторів (базової та/чи спеціалізованої підготовки) є: суб'єкти освітньої діяльності, Нотаріальна палата України, фізичні особи, які мають бажання бути медіаторами (медіатори).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про освіту» суб'єкт освітньої діяльності – це фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство,

установа, організація), що провадить освітню діяльність²⁰³, зокрема і в сфері медіації. Статтею 74 Закону України «Про освіту» передбачено функціонування Реєстру суб'єктів освітньої діяльності Єдиної державної електронної бази з питань освіти, порядок функціонування якого визначено в Положенні про Реєстр суб'єктів освітньої діяльності Єдиної державної електронної бази з питань освіти, затвердженому Наказом Міністерства освіти і науки України від 16 лютого 2021 року № 204 з наступними змінами. Суб'єкт оціночної діяльності здійснює підготовку всіх фізичних осіб, які мають бажання бути медіаторами (медіаторів).

Слід також зазначити, що програми з медіації та управління конфліктами є частиною навчальних програм магістрів та бакалаврів та викладаються в Україні.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про нотаріат» Нотаріальна палата України є організацією, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату. Нотаріальна палата України є неприбутковою юридичною особою, має свою печатку. Повноваження Нотаріальної палати України визначаються цим Законом та її статутом. Нотаріальна палата України здійснює підготовку тільки нотаріусів-медіаторів, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації (ст. 16¹ Закону України «Про нотаріат»).

Вимоги до фізичних осіб, які мають бажання бути медіаторами (медіатори), визначені у ст. 9 цього Закону.

Разом з тим, в юриспруденції критикується редакція цієї статті. Так, зокрема, звертається увага на те, що Закон України «Про медіацію» не дає однозначної відповіді на запитання, хто може навчати медіаторів. Цим законом не встановлено вимог до освітнього рівня медіаторів та до суб'єктів надання освітніх послуг у сфері медіації. Згідно з наданим роз'ясненням Міністерства освіти і науки України (лист МОН №3/482-22 від 22.02.2022) відповідно до п.27 частини першої ст.1 Закону України «Про освіту» суб'єктом освітньої діяльності є фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність, то суб'єктом надання освітніх послуг з підготовки медіаторів фактично може бути будь-яка юридична чи фізична особа, при цьому не вимагається обов'язкове проведення ліцензування такої діяльності та акредитації освітніх програм чи програм підвищення кваліфікації. Тож, пропонується внести зміни до зазначеного закону і

---

²⁰³ Освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті (ст. 1 Закону України «Про освіту»).

передбачити обов'язкове проведення ліцензування медіації та акредитації освітніх програм. Також слушно пропонується запровадити участь майбутніх медіаторів як стажистів щонайменше в десяти процедурах медіації²⁰⁴.

Крім того акцентується увага на тому, що професійній підготовці медіатора варто приділити уваги не менше, ніж законодавчому закріпленню інституту медіації. Тому пропонується щоб підготовка професійних фахівців проходила на базі вищого освітнього закладу або ж у спеціально відведених установах після здобуття вищої юридичної освіти і тривала не менше шести місяців. Навчання має включати поглиблене вивчення психології, риторики, логіки, аналітичного та критичного мислення, практичні заняття й моделювання ситуацій, а також залучення іноземних спеціалістів. Доцільним є відокремлення не тільки такої спеціальності, як медіатор, а й спрямованість його діяльності, стосується це того, в якій галузі права цей фахівець буде здійснювати свою професійну діяльність, зважаючи на те що здійснення особою медіації в різних галузях права впливатиме на якість надання допомоги під час вирішення спорів, що саме й унеможливує таке співвідношення, як адміністративне право та кримінальне або цивільне та кримінальне, сімейне тощо²⁰⁵.

2. Базова підготовка медіаторів передбачає теоретичну та практичну частини. Загалом особа повинна пройти навчання базовим навичкам медіатора обсягом не менше 90 годин навчання, з них не менше 45 годин практичного навчання.

Разом з тим, відповідно до пункту 2 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону медіаторами також визнаються особи, які до 15 грудня 2021 року²⁰⁶ (до набрання чинності цим Законом) пройшли навчання базовим навичкам медіатора (медіації) обсягом не менше 48 годин, що підтверджується відповідними сертифікатами.

---

²⁰⁴ Факас І. Б. Правовий статус медіатора та здійснення медіації в цивільному судочинстві. Право і суспільство. 2022. № 4. С. 107-111.

²⁰⁵ Нестеренко К. О., Лелеко А. М. Медіація як ефективний спосіб врегулювання спорів. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2022. С. 47-50.

²⁰⁶ Відповідно до пункту 1 Розділу «Прикінцеві і перехідні положення» Закону «Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування». Закон було опубліковано в офіційному виданні «Голос України» від 14.12.2021 р. № 236.

Навчальні програми щодо базової підготовки медіаторів розробляються та затверджуються суб'єктами освітньої діяльності. Як правило, під час базової підготовки особи отримують знання та навички у сфері конфліктології, психології, права, процедури медіації.

В юриспруденції не безпідставно звертається увага на те, що компетентність медіатора складається з соціально-психологічної, конфліктологічної, комунікативної, перцептивної (когнітивної) компетентності, а також знань у сфері поведінки і взаємодії людей; припускає глибокі знання у сфері ділового спілкування (встановлення контакту, ведення переговорів), знання закономірностей сприйняття і пізнання людьми один одного на основі зовнішності, поведінкової симптоматики, візуальної діагностики, знання закономірностей психологічної дії²⁰⁷.

Велике значення приділяється практичним заняттям. Наприклад, Система Національної Акредитації Медіаторів Австралії вимагає, щоб кожен учасник тренінгу брав участь щонайменше в 9 симуляціях медіації (з яких у 3-х у ролі медіатора). Асоціація Вирішення Конфліктів (ACR Approved Family Mediation Training Program) 25 рекомендує не менше 6 годин симуляцій на 30 годин тренінгу²⁰⁸.

3. Спеціалізована підготовка медіаторів може входити до складу базової підготовки медіаторів чи бути самостійною формою навчання медіаторів. Спеціалізована підготовка може включати комплекс знань у певній сфері життя людини, наприклад, у сфері сімейної медіації, медіації у сфері медицини, трудових відносин тощо.

Програми навчання, а також кількість годин навчання розробляють самостійно суб'єкти освітньої діяльності.

4. Наприклад, в Австрії теоретична частина курсів становить 200 годин, а практична – 100 годин. Кількість годин може бути збільшена залежно від сфери медіації (відповідно 300 та 200 годин). Разом з тим кожні 5 років медіатор повинен відвідувати курси з медіації та надати

---

²⁰⁷ Бородін Є.Є. Механізм медіації в системі публічного управління. дис. канд. держ. упр. : 25.00.02, Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019. 245 с.

²⁰⁸ Кисельова Т. Механізми Саморегулювання діяльності медіаторів: кращі практики і уроки для України (Self-Regulation of Mediation: Best Practices and Lessons for Ukraine). https://www.researchgate.net/publication/327254468_Mehanizmi_Samoreguluvanna_Dialnosti_Mediatoriv_Krasi_Praktiki_I_Uroki_Dla_Ukraini_Self_Regulation_of_Mediation_Best_Practices_and_Lessons_for_Ukraine

докази їхнього проходження. Загалом кандидати в медіатори проходять базову юридичну та психолого-соціальну підготовку.

Асоціація сімейної медіації Канади визначила для осіб-медіаторів проходження обов'язкових щонайменше 80 годин базового тренінгу з вирішення конфліктів і медіації та щонайменше 100 додаткових годин додаткового навчання та тренінгів у конкретних сферах сімейних проблем. Приблизно курс навчання побудований так: принаймні 35 годин тренінгу про сімейну динаміку розділення та розлучення, 14 годин на право дітей: права опіки, доступу, опіки, підтримки, захисту дітей та законодавство про викрадення, 21 годину навчання, включаючи інструкції щодо дисбалансу влади та динаміки та наслідків насильства в сім'ї для членів сім'ї, щонайменше 7 годин тренінгу з фінансових питань, пов'язаних із розлученням, розлученням та реорганізацією сім'ї, 7 годин навчання з етичних питань, пов'язаних із процесом медіації, 7 годин на складання меморандумів про взаєморозуміння.

У відповідності з Федеральним Законом Німеччини «Про медіацію» в Німеччині введено акредитацію медіаторів у якості «сертифікованих» медіаторів. Для надання статусу «сертифікованого» медіатора, організації, які здійснюють підготовку медіаторів мають надавати підготовку в обсязі 120 годин за затвердженою програмою, яка складається з восьми розділів. 1) Вступ та основи медіації (18 годин); 2) Процедура та загальні умови медіації (30 годин); 3) Компетенції і стилі медіатора (12 годин); 4) Техніки комунікації та ведення діалогу (18 годин); 5) Конфліктна компетенція (12 годин); 6) Правове регулювання медіації (6 годин); 7) Правові норми в медіації (12 годин); 8) Персональна компетенція, рефлексія, ролі медіатора (12 годин)²⁰⁹.

5. Після закінчення підготовки медіатора особа-медіатор повинен підтвердити набуті знання і навички базової та спеціалізованої підготовки (пройти усний чи письмовий іспит, виконати тестові завдання та набрати необхідну кількість балів тощо; форму проходження підсумкового заняття вибирає суб'єкт освітньої діяльності, який надає такі послуги), отримати сертифікат.

---

²⁰⁹ Кисельова Т. Механізми Саморегулювання діяльності медіаторів: кращі практики і уроки для України (Self-Regulation of Mediation: Best Practices and Lessons for Ukraine). https://www.researchgate.net/publication/327254468_Mehanzimi_Samoreguluvanna_Dialnosti_Mediatoriv_Krasi_Praktiki_I_Uroki_Dla_Ukraini_Self-Regulation_of_Mediation_Best_Practices_and_Lessons_for_Ukraine

Сертифікат, що підтверджує проходження базової та / або спеціалізованої підготовки медіатора, повинен містити обов'язкові відомості, визначені цим Законом. А саме: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка проходила підготовку; найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку; кількість годин навчання, у тому числі практичного навчання; назва курсу підготовки; дата проведення підготовки; номер та дата видачі сертифіката. Ці відомості обов'язково заносяться в реєстр випускників суб'єкта освітньої діяльності.

Крім того, сертифікат може містити факультативі (не обов'язкові) відомості, визначені суб'єктом освітньої діяльності, що здійснив підготовку, які також заносяться в реєстр випускників суб'єкта освітньої діяльності.

Мова викладення відомостей у сертифікаті є українська. Однак, суб'єкт освітньої діяльності, що здійснив підготовку, може викласти інформацію в сертифікаті двома мовами, наприклад, українською та англійською; українською та німецькою; українською та французькою.

Обов'язково до сертифіката додається перелік компонентів програми навчання і набутих компетентностей, визначених суб'єктом освітньої діяльності, що здійснив підготовку.

6. У Рекомендаціях No R(99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах, прийнятих Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року²¹⁰, вказується на те, що медіація потребує певних навичок, умінь, акредитованої освіти. Медіатори, перш ніж почати виконувати свої функції на роботі, мають пройти початкове навчання. Їхнє навчання має на меті отримати більш ґрунтовні знання в певній сфері: уміти вирішувати конфлікти, працювати належним чином з жертвою та злочинцем, розуміти склад системи кримінальної юстиції.

Для забезпечення належного рівня кваліфікації медіаторів Європейська комісія з ефективності правосуддя рекомендує державам, які організують медіацію, запровадити адекватні програми навчання для медіаторів і розробити спільні стандарти щодо навчання. Рекомендовані програми підготовки медіаторів передбачають як

---

²¹⁰ Рекомендація No R(99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах: Прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text

загальні питання (принципи та цілі медіації, ставлення медіатора до роботи і його професійна етика, етапи процесу медіації, випадки доцільності медіації, структура процесу медіації та її хід, правова основа медіації, навички й методи медіації, рольові ігри та практичні вправи в достатній кількості, оцінка знань і компетентності особи, яка проходить навчання), так і особливості здійснення медіації в кримінальному провадженні (основні засади системи кримінальної юстиції, взаємовідносини між кримінальним правосуддям і медіацією, навички і методи спілкування й роботи з жертвами правопорушень, правопорушниками та іншими особами, які беруть участь у процесі медіації, особливі медіаційні навички в випадках серйозних злочинів чи злочинів проти неповнолітніх, різні засоби реституційного правосуддя), а також сімейних і цивільних справах (традиційні методи розв'язання спору і його вирішення шляхом медіації, навички і методи спілкування і проведення переговорів, особливості медіації в сімейних справах з огляду на інтереси дитини, та в різних видах цивільних спорів)²¹¹.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) звертає увагу²¹² на те, що вирішальне значення для якості медіації має якісне комплексне навчання медіаторів. Незважаючи на те, що в національне законодавство зазвичай включене положення про те, що медіатори повинні пройти навчання для медіаторів, такого нечіткого положення недостатньо. Національним законодавцям пропонується забезпечити якість навчання. Цього можна досягти за допомогою:

1) ліцензування постачальників тренінгів або ведення офіційного списку постачальників тренінгів (наприклад: «Міністерство юстиції встановлює указом міністра список тренерів з медіації. Для забезпечення високого рівня навчання медіаторів, указ встановлює критерії для реєстрації, призупинення та анулювання зарахування, а також для проведення навчання. Цим же указом встановлюється дата, з якої їх участь у навчальних заходах цього пункту відповідає вимозі на професійну кваліфікацію»);

---

²¹¹ Домброван Н. В. Медіація як форма відновного правосуддя. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь: Ліха-Прес, 2022. С. 22-24.

²¹² Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р.
<https://rm.coe.int/ceprej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

2) встановлення чітких підстав для виключення зі списку (наприклад, «федеральний міністр юстиції виключає навчальний заклад або курс зі списку офіційним рішенням, за необхідності шляхом отримання висновку від Консультативної ради, якщо його сповіщають про те, що одна з вимог реєстрації перестала застосовуватися або не була виконана, цілі навчання у принципі не досягнуті, видані сертифікати неодноразово грубо неправильні, навчальний заклад, незважаючи на попередження, порушує свій обов'язок повідомляти або якщо постійність його діяльності не гарантується»).

3) дозвіл на навчальні програми (наприклад: « навчання з медіації стосується навчання, яке проводиться після закінчення юридичного факультету та включає фундаментальну інформацію про проведення медіаційної діяльності, комунікаційні техніки, методи ведення переговорів і вирішення суперечок, психологія поведінки та інша теоретична та практична інформація, яка буде викладена в регламенті»). Встановлюючи стандарти для навчальних закладів і програм, національним законодавцям рекомендується брати до уваги базову навчальну програму підготовки медіаторів, яку можна знайти в Інструментарії розвитку медіації;

4) визначення мінімальної тривалості навчання (наприклад: «у Реєстрі медіаторів може бути зареєстрована будь-яка особа, яка <...> є членом Кіпрської торгово-промислової палати або Кіпрської науково-технічної ради Палати, має визнаний університетський ступінь і відвідав спеціальну програму навчання, щоб стати медіатором, тривалістю сорок (40) годин, організовану Торгово-промисловою палатою Кіпру або Науково-технічною палатою Кіпру, або відвідав еквівалентна програма);

5) моніторинг тренінгів або вимагання звітів від постачальників тренінгів (наприклад, «зареєстровані навчальні заклади, щоб довести сталість своєї діяльності, повинні письмово звітувати федеральному міністру юстиції <...> про ступінь, зміст та успішність навчання за минулий рік»).

Спеціалізоване навчання також доцільно розглядати у світлі різних типів медіації, особливо щодо тонких питань, таких як найкращі інтереси дитини або медіація жертви-правопорушника. Наприклад, Чеська Республіка вимагає додаткової кваліфікації сімейних посередників, а також окремого додаткового іспиту, тоді як Азербайджан дозволяє встановлювати інші вимоги до навчання у споживчих, сімейних і трудових спорах. Сербія також передбачає можливість вимагати подвійного навчання (базового та спеціального) від медіаторів, які бажають проводити медіацію в певних типах спорів. Така диференціація

є хорошою практикою, оскільки може позитивно вплинути на якість медіації²¹³.

Крім того, СЕРЕJ звертає увагу на те, що, незважаючи на те, що медіатори можуть пройти якісне навчання на початку своєї кар'єри та скласти іспит, щоб потрапити до списку, якщо вони не практикуються, отримані знання швидко забуваються. Таким чином, щоб переконатися, що медіатори можуть практикувати та бути в курсі останніх подій, національні законодавці заохочуються вимагати демонстрації постійного професійного розвитку (наприклад, 24 години кожні 3 роки на Кіпрі, 20 академічних годин кожні 5 років у Литві, 10 годин на рік у Сербії, 50 годин кожні 5 років у Австрії, раз на 2 роки в Азербайджані) або надати докази певної кількості медіацій, проведених за період часу (наприклад, 5 медіацій за 3 роки в Сербії). Якщо на національному рівні кількість поточних медіацій ще занадто низька, можна вимагати від медіаторів бути спостерігачами в певній кількості медіацій (якщо сторони спору погодяться). Така вимога відповідає Керівним принципам медіації, які рекомендують, щоб початкове навчання «супроводжувалося наглядом, наставництвом і безперервним професійним розвитком»²¹⁴

Стаття 11. Права медіатора

1. Медіатор має право:

1) самостійно визначати методику проведення медіації, за умови дотримання вимог закону, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора;

2) отримувати від сторін конфлікту (спору) інформацію про такий конфлікт (спір) в обсязі, необхідному та достатньому для проведення медіації;

3) на відшкодування витрат, здійснених для підготовки до медіації та її проведення, а також на оплату послуг за здійснення заходів з підготовки до медіації та/або її проведення у розмірі та формі, передбачених договором про проведення медіації, правилами проведення медіації або законодавством;

4) збирати та поширювати знеособлену інформацію про кількість, тривалість та результативність проведених ним медіацій;

5) відмовитися від участі в медіації.

Законом, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації можуть бути передбачені й інші права медіатора.

---

²¹³ Там же.

²¹⁴ Там же.

2. Медіатор може надавати послуги з медіації на платній чи безоплатній основі, за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів або індивідуально.

Медіатор проводить медіацію індивідуально як фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, або як фізична особа-підприємець.

Медіатор, який проводить медіацію індивідуально, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові (за наявності).

1. Коментована стаття визначає права медіатора, їхній перелік не є вичерпним, оскільки законом, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації можуть бути передбачені й інші права медіатора.

Загалом права медіатора можна поділити на декілька груп: 1) права щодо організації процесу медіації (організаційні права): визначати методiku проведення медіації в межах, визначених законом, правилами проведення медіації та нормами професійної етики медіатора; отримувати кошти (за оплату послуг медіатора та/чи на відшкодування понесених ним витрат на будь-який стадії медіації) та ін. 2) процесуальні права: бути медіатором у спорі (конфлікті); відмовитися від участі в медіації на будь-якій її стадії; отримувати необхідну, достовірну, правдиву та достатню інформацію щодо спору (конфлікту) від сторін в обсязі, необхідному та достатньому для проведення медіації; надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів та ін. 3) загальні права: збирати та поширювати знеособлену інформацію про кількість, тривалість та результативність проведених медіатором медіацій; надавати індивідуально послуги медіатора; працювати за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів; визначати платність чи безоплатність послуг медіації; у разі індивідуальної роботи – відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові (за наявності) тощо.

Крім того, права медіатора можна згрупувати на підставі джерела їхнього виникнення та закріплення: права медіатора, які слідуєть із норм закону (наприклад, права, визначені ст. ст. 6, 7, 11 цього Закону); права медіатора, які слідуєть із договору про проведення медіації (наприклад, право на розкриття конфіденційної інформації); права медіатора, які

слідують із правил проведення медіації (наприклад, виконувати повноваження перекладача та медіатора одночасно).

2. Послуги медіатора можуть бути платними чи безоплатними. Закон надає право медіатору, суб'єкту, що забезпечує проведення медіації, об'єднанню медіаторів визначати характер надання послуг у сфері медіації.

Оплата послуг за здійснення заходів з підготовки до медіації та / або її проведення визначається в розмірі та формі, які передбачені договором про проведення медіації, правилами проведення медіації або законодавством.

Так, наприклад, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги» від 2 вересня 2022 р. № 990 надано доручення Міністерству юстиції в чотиримісячний строк з дня набрання чинності цією постановою затвердити Порядок ведення Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, та встановити механізм їхнього відбору. Крім того, пунктом 3 цієї Постанови встановлено, що оплата послуг та відшкодування витрат посередників, із числа адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, залучених центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги для надання послуг медіації, з метою забезпечення реалізації пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» до набрання чинності пунктами 2 і 3 змін, затверджених цією постановою, здійснюється на підставі доручень, виданих центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги для проведення медіації, та актів про надання послуг та / або надання документів, що підтверджують надання послуг, відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2013 р. № 130, у редакції, що діяла на день видачі доручення центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги для проведення медіації.

Згідно із Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2013 р. № 130 з наступними змінами, оплата послуг посередників за рахунок

бюджетних коштів, передбачена підпунктом 5 пункту 3 цього Порядку, здійснюється центрами в розмірі 5 відсотків місячного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року, за годину підготовки та проведення медіації, у тому числі спілкування з підозрюваним та потерпілим. Підставою для оплати послуг є доручення центру для проведення медіації, акт про надання послуг та/або надання документів, що підтверджують надання послуг.

Наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» від 17.08.2016 № 892 передбачено, що соціальна послуга в обсягах, визначених цим Державним стандартом, надається безоплатно, за плату або з установленням диференційованої плати. Вартість соціальної послуги визначається з урахуванням її собівартості, адміністративних витрат і податку на додану вартість відповідно до законодавства. Вартість соціальної послуги, що надається за рахунок коштів місцевих бюджетів, формується з урахуванням фінансових можливостей відповідних місцевих бюджетів.

В юриспруденції вказується на певні проблеми та шляхи їхнього вирішення в імплементації медіації в систему безоплатної правової допомоги. Так, наприклад, невирішеним залишається питання взаємодії між медіаторами та центрами надання безоплатної правової допомоги та оплата роботи медіаторів. Залучення медіаторів зараз відбувається на добровільних засадах без фінансування. Однак у майбутньому це буде можливо на конкурсних засадах і з оплатою праці. Так, оплата послуг адвоката в таких випадках здійснюється відповідно до Порядку оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 465 за наступними змінами. Діяльність медіаторів у системі безоплатної правової допомоги також потребує відповідного правового врегулювання. Крім того, окремої уваги заслуговують питання моніторингу роботи медіаторів. Ключовим аспектом надання безоплатної вторинної правової допомоги є забезпечення її якості. Принцип забезпечення якості безоплатної правової допомоги на законодавчому рівні визначено серед принципів державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги (ст. 5 Закону № 3460–VI). Критерії оцінки якості надання безоплатної правової допомоги уже давно діють у більшості країн Європейського Союзу. Загальний підхід ЄСПЛ зумовлюється переконанням, що одержувач безоплатної правової допомоги обмежений у можливостях самостійно контролювати якість і ефективність роботи адвоката в порівнянні з особою, що

самостійно оплачує правову допомогу. Із цієї причини ЄСПЛ вимагає від держав ужиття заходів із забезпечення належної роботи призначених адвокатів. Залучені до якості системи безоплатної правової допомоги повинні і медіатори²¹⁵.

3. Медіатор має право: 1) проводити медіацію індивідуально як фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, або як фізична особа – підприємець, зареєстрована в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»; 2) працювати за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів.

4. Як правило, плата за послуги медіатора здійснюється обома сторонами в рівних частках, оскільки це забезпечує нейтральність медіатора. Разом з тим, у практичній площині можуть існувати й виключення, наприклад, це стосується трудових та сімейних спорів (конфліктів). У цьому випадку сторони спору (конфлікту) повинні окремо обговорити та передбачити в договорі про проведення медіації оплату послуг медіатора та відшкодування витрат на здійснення підготовки до медіації та її проведення. Такі дії сторін ніяким чином не повинен вплинути на нейтральність медіатора.

5. Компетентність та кваліфікація медіатора, достатність у нього досвіду у сфері медіації, наявність знань, умінь, навичок тощо впливають на визначення ним методики проведення медіації. Звертаємо увагу на те, що цей Закон не розкриває значення терміну «методика проведення медіації», що, на нашу думку, вказує на наявність у нормах Закону принципу правової невизначеності, який у практичній площині породжує різне застосування норм. Вважаємо, що цей Закон мав би містити визначення терміну «методика проведення медіації» з окресленням ключових (загальних) положень методики регулювання конфлікту та проведення медіації.

Такий висновок ґрунтується на тому, що медіація, як правило, належить до суб'єктивної діяльності, і відбувається на стику юриспруденції, конфліктології, психології. Медіатору потрібно відчувати всі аспекти конфлікту, знати та вміти застосовувати техніки конфліктології, вміти управляти та розв'язувати конфлікти, мати знання

---

²¹⁵ Цимбалюк В. І. Окремі питання імплементації медіації в систему безоплатної правової допомоги. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 362-364. http://lsej.org.ua/8_2022/81.pdf

та навички у сфері юриспруденції тощо, тобто бути «митцем», «дипломатом».

Так, наприклад, процес медіації у сфері сімейних справ охоплює широке коло питань, які стосуються юриспруденції, психології, конфліктології, соціального захисту громадян, податкових та інших фінансових питань, у деяких випадках, питань, пов'язаних із релігією, тощо. Питання, пов'язані із насильством у сім'ї, є наріжними питаннями медіації і повинні вирішуватися в межах, у порядку, визначеному законодавством України, наприклад, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України. Медіатор повинен вміти розпізнати ознаки домашнього насильства.

Спори (конфлікти) у сфері трудового права відрізняються від спорів (конфліктів), наприклад, у сфері сімейного чи цивільного права. Вони, як правило, є довготривалими, емоційними, а інколи мають дискримінаційні ознаки (вік, стать, релігійні переконання, наявність малолітніх дітей, інвалідність тощо).

Процес медіації у кримінальному провадженні за характером та правовою природою відрізняється також²¹⁶. Наприклад, у Рекомендації NR (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, вказується на те, що в законодавстві мають існувати певні вказівки, які б визначали використання медіації у кримінальних справах. Такі вказівки мають характеризувати умови передання справ на медіацію (зустріч), а також

---

²¹⁶ На це, зокрема, звертається увага в юриспруденції. Див., наприклад, Мурзановська А. В., Пожар В. Г. Медіація в кримінальному процесі: досвід України та Польщі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 51. С. 141-145; Турман Н. О. Реалії застосування інституту медіації у кримінальних провадженнях в Україні. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 267-270; Гловюк І. В. Деякі теоретико-прикладні питання застосування медіації у кримінальному провадженні. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 174-180; Нестор Н. В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики: монографія. К.: Алерта, 2018. 182 с.; Турман Н. Медіація в кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 276-280; Біцай А. В. Участь адвоката в медіації у кримінальному провадженні у контексті реалізації права на справедливий суд. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 2. С.8-15.

висвітлювати підходи до вирішення питань, які можуть виникнути після закінчення процесу медіації. Мають бути дотримані певні застереження; сторони повинні мати право на правову допомогу та, у разі необхідності, на тлумачення, роз'яснення.

Конфлікти, пов'язані з охороною навколишнього середовища, переважно, торкаються інтересів суспільства, конкретної територіальної громади та відносяться до складних публічних спорів (конфліктів). Питання охорони навколишнього середовища є багатогранними та відносяться до категорії екологічних спорів, які в судах, інколи, розглядаються роками. У цій сфері відносин можуть бути залучені «вузько-профільні» спеціалісти, інженери, IT-спеціалісти тощо.

Медіація в міжкультурних (релігійних) спорах повинна бути «делікатною». У ній потрібно мати знання та враховувати інтереси, історичні факти та культурні особливості кожної зі сторін.

Крім того, на визначення методики проведення медіації впливає визначення способу проведення медіації, як от, застосування онлайн медіації, яка має і плюси і мінуси. Так, наприклад, для її проведення вимагається наявність належних IT технологій, сторони, які мають проблеми з мовою та/або письмово не спілкуються, можуть опинитися в невідповідному становищі тощо.

Крім того, в юриспруденції слушно вказується на те, що до онлайн-медіації, або онлайн вирішення спорів, потрібно ставитися з обережністю, тверезо оцінюючи її особливості, що одночасно є причиною її недоліків. Онлайн вирішення спорів здійснюється за допомогою технічних засобів і найчастіше не передбачає прямого (зокрема візуального) контакту сторін. Тобто невербальні прояви, характеристики голосу, інтонації залишаються поза межами сприйняття опонента. До цього додаються посилений вплив міжкультурних відмінностей та підвищений ризик спотвореного сприйняття текстових повідомлень. Також до недоліків онлайн-медіації варто віднести відсутність чітких та єдиних міжнародних правил щодо цієї процедури, хоча цей недолік частково компенсується наявністю на ринку низки програмного забезпечення в цій сфері (SquareTrade, Qualtrust, Youstice та ін.), яке більш-менш має однакову процедуру. Тим не менш, коло прихильників такого способу вирішення спорів поступово розширюється. За останні роки онлайн-медіація в тому чи іншому вигляді знайшла своє втілення в системах вирішення спорів між покупцями та продавцями в інтернет-магазинах, таких як, наприклад, Aliexpress, eBay, Amazon або Ozon, які давно використовують системи автоматичного вирішення спорів, в яких закладено алгоритми на засадах медіації. З їхньою

допомогою щорічно вдається вирішувати чи запобігати мільйонам спорів²¹⁷.

Відтак визначення методики проведення медіації залежить від конкретного спору (конфлікту) та потребує комплексних знань та навичок у медіатора.

Методика проведення медіації повинна бути роз'яснена сторонам спору (конфлікту) та може включати комунікаційні техніки медіатора, зокрема, спектр відкритих, закритих, блокуючих запитань, техніку уважного (активного) слухання, повторення, інтерпретації тощо, техніку аналіз конфлікту (спору), техніки ведення переговорів, зокрема, методи управління поведінкою особи, методи впливу, методи переконання, методи співробітництва тощо. Техніки, які застосовує медіатор, залежать також від того, де вони застосовуються (під час спільних зустрічей зі сторонами спору (конфлікту), індивідуальних зустрічей (закритих, відкритих засідань), при зборі інформації тощо).

Методика проведення медіації визначається самостійно медіатором, складовою правил проведення медіації, які визначаються договором про проведення медіації або затверджуються суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

Відтак поширеною є практика про те, що на початковій стадії проведення медіації медіатор готує та узгоджує зі сторонами спору (конфлікту) договір про проведення медіації. Зміст договору про проведення медіації є різним та залежить від змісту й особливостей спору (конфлікту), але має єдину мету – підписуючи цей договір сторони добровільно надають свою згоду на участь у процесі медіації, підтверджуючи, що вони розуміють свої права та обов'язки, ознайомлені з методикою проведення медіації, розуміють правовий статус медіатора тощо.

6. Серед прав медіатора цей Закон виділяє право медіатора на отримання від сторін конфлікту (спору) інформації про такий конфлікт (спір) в обсязі, необхідному та достатньому для проведення медіації. Разом з тим, цей Закон не визначає межі необхідного та достатнього обсягу інформації про конфлікт (спір). Відтак, медіатор самостійного визначає обсяг необхідної інформації, за умови дотримання ним вимог закону, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора.

Наприклад, у Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в державних органах, затверджених Наказом Національного

---

²¹⁷ Ізбаш О. О. Медіація та альтернативне вирішення спорів онлайн. Київський часопис права. 2022. № 1. С. 80-85.

агентства України з питань державної служби від 20 червня 2022 року № 46-22, рекомендується під час збору інформації уповноваженій особі з питань супроводу конфліктів (далі –УСК) звертати увагу на такі фактори відносно конфлікту, який аналізується: тривалість та характер перебігу конфлікту; наявність аналогічних конфліктних інцидентів у державному органі в минулому; масштаб конфлікту (група, підрозділ, орган); факт усвідомлення сторонами наявності конфлікту; терміновість реагування; наявність варіантів для розв'язання конфлікту, прогноз його наслідків; необхідні ресурси для його розв'язання та наявність таких ресурсів у державному органі; необхідність залучення зовнішнього спеціаліста відповідно до законодавства. Також УСК за результатами збору інформації та проведеного аналізу конфлікту рекомендується визначити: сторони конфлікту; предмет конфлікту; спірні питання та позиції сторін щодо таких питань; ступінь ескалації конфлікту; коло осіб, на яких впливає чи впливатиме конфлікт. Для упорядкування інформації під час аналізу конфлікту УСК рекомендується використовувати аналітичні інструменти, наведені в додатку 3 до цих Методичних рекомендацій.

Стаття 12. Обов'язки медіатора

1. Медіатор зобов'язаний:

1) здійснювати підготовку до медіації та її проведення відповідно до цього Закону, правил проведення медіації та кодексу професійної етики медіатора;

2) під час підготовки до медіації надавати сторонам конфлікту (спору) для ознайомлення кодекс професійної етики, якого він дотримується у своїй діяльності;

3) не розголошувати інформацію, яка стала йому відома під час підготовки та проведення медіації;

4) повідомляти сторони медіації до початку та під час проведення медіації про особисті обставини, відносини медіатора з однією із сторін медіації в будь-якій сфері, крім медіації, про конфлікт інтересів, які можуть викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості. У такому разі медіатор може проводити медіацію лише за наявності письмової згоди всіх сторін медіації та відповідно до свого внутрішнього переконання щодо дотримання ним принципу нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора;

5) припинити проведення медіації у разі виникнення суперечності між особистими інтересами та обов'язками медіатора, яка може вплинути на його нейтральність, незалежність та

неупередженість під час проведення медіації, а також за наявності інших обставин, що унеможливають його участь або вимагають припинення його участі в медіації;

6) інформувати сторони та інших учасників медіації про їхні права та обов'язки, принципи і правила проведення медіації, структуру процедури медіації, можливість отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів), наслідки укладення договору про проведення медіації та/або угоди за результатами медіації в письмовій чи усній формі, а також про свій професійний досвід та компетенцію;

7) керувати процедурою медіації;

8) підвищувати свій професійний рівень;

9) виконувати інші обов'язки, передбачені цим Законом та іншими правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації.

1. У кожного із суб'єктів процесу медіації є набір прав та обов'язків²¹⁸. Обов'язки медіатора пропонуємо об'єднати в декілька груп²¹⁹.

Так, наприклад, на підставі джерел їхнього виникнення та закріплення: обов'язки медіатора, які слідує із норм закону; обов'язки медіатора, які слідує із договору про проведення медіації; обов'язки медіатора, які слідує із правил проведення медіації; обов'язки медіатора, які слідує із кодексів професійної етики медіатора; обов'язки медіатора, які слідує зі статуту чи положення об'єднання медіаторів.

Загалом обов'язки медіатора поділяються ще й на такі групи: 1) обов'язки щодо організації процесу медіації (організаційні обов'язки): здійснювати підготовку щодо проведення медіації та її проведення відповідно до цього Закону, правил проведення медіації та кодексу професійної етики медіатора, керувати процедурою медіації та ін.; 2)

---

²¹⁸ Цим Законом визначено перелік прав та обов'язків, але він не є вичерпним. Законом, договором про проведення медіації, правилами проведення медіації, кодексом професійної етики тощо можуть бути передбачені й інші права та обов'язки медіатора.

²¹⁹ Закон не має класифікації обов'язків учасників процесу медіації, пропонуємо узагальнену класифікацію. Разом з тим, запропоновано в цьому коментарі класифікація, може бути доповнена, спрощена тощо.

процесуальні обов'язки: надавати сторонам конфлікту (спору) для ознайомлення кодекс професійної етики, якого він дотримується у своїй діяльності, повідомляти сторони медіації про особисті обставини, відносини медіатора з однією зі сторін медіації в будь-якій сфері, крім медіації, про конфлікт інтересів, які можуть викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості, припинити проведення медіації в разі виникнення суперечності між особистими інтересами та обов'язками медіатора, яка може вплинути на його нейтральність, незалежність та неупередженість під час проведення медіації, а також за наявності інших обставин, що унеможливають його участь або вимагають припинення його участі в медіації, інформувати сторони та інших учасників медіації про їхні права та обов'язки, принципи і правила проведення медіації, структуру процедури медіації, можливість отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів), наслідки укладення договору про проведення медіації та/або угоди за результатами медіації в письмовій чи усній формі, а також про свій професійний досвід та компетенцію та ін. 3) загальні обов'язки: підвищувати свій професійний рівень, володіти різними техніками (методиками) врегулювання конфліктів (спорів) тощо.

2. В обов'язки медіатора входить вміння за короткий час налаштувати сторони на співробітництво, завоювати довіру сторін, докласти максимум зусиль для ліквідації ворожнечі між сторонами тощо. Тож, щоб бути фахівцем свої справи особа-медіатор повинна мати знання з психології та конфліктології, оскільки сторони, зазвичай, проявляють ворожість, роздратованість, негативні емоції стосовно один одного, тому ці та інші обставини не сприяють конструктивному вирішенню спору (конфлікту). Відтак чим краще упорається медіатор з цими викликами, тим успішніше буде завершення переговорів. Крім того, медіатор повинен допомогти побачити сторонам проблему очима партнера. Тому медіатор повинен проявляти навички міжособистісного спілкування та вміння оцінювати ситуацію тощо. Тобто, обов'язки медіатора можуть слідувати із різних наукових галузей: із юридичних наук, психологічних наук, педагогічних наук тощо.

Медіатор повинен мати базу знань та навичок, які, наприклад, використовує психолог чи конфліктолог, а саме: вміння підготувати та провести переговори, установити та підтримати процедуру медіації; вільно та грамотно використовувати технологічні прийоми керування комунікацією та переговорами; зупинити та нейтралізувати агресію учасників; вміння виявити та обговорити зі сторонами їхні дійсні інтереси; створити робочий психологічний клімат; контролювати вироблення та

прийняття зобов'язань сторонами; мати комунікаційні здібності, бути креативним, психологічно стійким, мати глибокі знання не тільки в юриспруденції, але й в економіці, бізнесі, політиці, підприємстві²²⁰.

Крім того, в юриспруденції²²¹ звертається увага на те, що для забезпечення ефективності медіації та виконання своїх функцій медіатор має вміти оцінювати динаміку середовища конфлікту, а також бути: розумним і активним слухачем; терплячим і неупередженим, переконливим, демонструвати гнучкість і волю; непідкупним, скромним і об'єктивним; нейтральним і неупередженим щодо оцінки результату вирішення спору; мати творчу натуру, гарну уяву і бути винахідливим.

Відтак, щоб загальні характеристики медіатора відповідали цим якостям, він / вона повинні не лише мати добрі теоретичні знання про медіацію, конфлікти, інтереси та потреби, але й засвоїти цілий комплекс навичок, а саме: менеджера процесу, який забезпечує контроль, конфіденційність і створює відчуття прогресу й можливості досягнення результату; помічника, який допомагає сторонам вийти з глухого кута і знайти шлях досягнення взаємоприйнятної результату; збирача інформації, який аналізує зібрану інформацію і визначає спільні інтереси сторін та можливі варіанти досягнення згоди; «губки», яка всмоктує почуття і розчарування сторін, сприяючи зосередженню їхньої уваги на вирішенні проблеми і використанні їхньої енергії в напрямі вирішення ситуації; двигуна, який допомагає сторонам переоцінити свою ситуацію шляхом виявлення нових перспектив; тренера – як перед, так і під час процесу медіації; коуча, який супроводжує у процесі змін і прийняття відповідальності за своє життя; «тестера реальності», який допомагає сторонам реально подивитися на спір; каталізатора для вирішення проблеми, який завдяки креативному підходу допомагає сторонам самостійно визначити результат, що найкраще відповідатиме їхнім потребам; переговорника, який допомагає сторонам використовувати ефективні стратегії для досягнення прогресу в переговорах; перевіряючого проєкт угоди за результатами медіації з метою забезпечення охоплення всіх питань; спостерігача за виконанням угоди

---

²²⁰ Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці. Книга – XXI. 2011. С. 239-240.

²²¹ Медіація у професійній діяльності юриста. Підручник. За заг. ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса. 2019. <http://namu.com.ua/ua/downloads/-pidrychnik-dlya-uristov/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B7%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>

за результатами медіації (якщо сторони звертаються з таким проханням до медіатора)²²².

У Рекомендаціях No R(99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах, прийнятих Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року²²³, зосереджується увага на тому, що медіатори повинні проявляти навички міжособистісного спілкування та вміти оцінювати ситуацію. Також наголошується на тому, що медіатор несе відповідальність за забезпечення безпеки та створення сприятливої атмосфери для зустрічі, він повинен розуміти вразливість сторін.

3. Як зазначалося вище, для того щоб керувати процедурою медіації медіатор повинен мати знання та навички, зокрема, з конфліктології. Медіатор повинен вміти вести переговори, знати, зокрема, стратегії переговорів. Так, наприклад, вченими виділяються такі стратегії ведення переговорів: стратегія боротьби та стратегія співробітництва.

Відтак стратегія боротьби означає, що учасники спору (конфлікту) діють лише у власних інтересах та мають наміри відстояти свої позиції, свою точку зору, а затим змусити іншу сторону прийняти лише їхній варіант розв'язання спору (конфлікту). Тобто діють у контексті нав'язування власної точки зору будь-яким способом та засобом, а результат оцінюють з позиції «програв – виграв», «перемога – поразка».

Стратегія співробітництва є протилежною стратегії боротьби, оскільки ґрунтується на повазі та врахуванні інтересів сторін спору (конфлікту), передбачає бажання сторін до співробітництва, спільне напрацювання варіантів розв'язання спору (конфлікту), який би задовольнив усі сторони. Відповідно до цієї стратегії сторони відносяться до спору (конфлікту) як до спільної проблеми, а її ефективне вирішення може відбутися лише під час спільних переговорів, співробітництва. Ця стратегія не передбачає «переможців» чи «переможених», прийняте рішення відповідає інтересам сторін та враховує всі обставини справи.

Разом з тим, переговори, які ґрунтуються на стратегії співробітництва не виключають того, що у сторін можуть з'явитися

---

²²² Там же.

²²³ Рекомендація No R(99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах: Прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text

серйозні розбіжності і на цьому підґрунті може виникнути новий конфлікт. Кожен учасник переговорів сам вирішує, погодитись або ні на ту чи іншу пропозицію. Спільне рішення – це єдине рішення, яке сторони розглядають під час запровадження стратегії співробітництва.

У науці «Конфліктологія» виділяють такі типи спільних рішень учасників переговорів: компромісне або «серединне рішення»; асиметричне рішення, відносний компроміс; знаходження принципово нового рішення шляхом співробітництва²²⁴.

Тож, перший тип рішення – компроміс, це коли сторони йдуть на взаємні поступки. Це типове рішення на переговорах. Компроміс реальний тоді, коли сторони готові задовольнити хоча б частину інтересів одна одної. При цьому важливе існування критеріїв, які дозволили б визначити законність вимог або рівність поступок. Ще краще, якщо рівноцінність кроків назустріч одна одній може бути оцінена кількісно. Однак частіше доводиться зустрічатись з ситуаціями, коли критерії не чіткі або ж сторони не можуть знайти ту «середину», щодо якої вони можуть рухатися, поступаючись одна одній. У таких випадках необхідно шукати поле інтересів. Роблячи більші поступки з менш важливого для себе питання, але більш важливого для опонента, учасник переговорів отримує більше з іншого питання, яке здається йому найбільш важливим. У результаті відбувається «обмін» поступками на переговорах. Важливо, щоб ці поступки не виходили за межі мінімальних значень інтересів обох сторін. Ця умова отримала назву «принцип Парето» за ім'ям відомого італійського вченого Вільфредо Парето (1848-1923), який обґрунтував даний принцип ще в 1904 р²²⁵.

Коли статуси, можливості влади та контролю, а також інтереси сторін не дозволяють їм знайти «серединне» рішення, то сторони можуть прийти до асиметричного рішення. Тоді поступки однієї сторони значно перевищують поступки іншої. Опонент, що отримує безперечно менше умовної половини, свідомо йде на це, оскільки інакше він зазнає ще більших втрат. Асиметричність рішення спостерігається при закріпленні за допомогою переговорів поразки однієї зі сторін. Рівень асиметричності може бути різним²²⁶.

Третій тип рішення полягає в тому, що учасники переговорів вирішують протиріччя шляхом знаходження принципово нового

---

²²⁴ Примуш М. В. Конфліктологія. Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.

²²⁵ Там же.

²²⁶ Там же.

рішення, яке робить це протиріччя несуттєвим. Цей спосіб заснований на аналізі реального співвідношення інтересів, який потребує кропіткої, відкритої та творчої роботи обох сторін. Вихід на нове рішення можливий лише крізь зміну системи цінностей, наприклад, включенням даної проблеми в більш широкий контекст. Тому на переговорах іноді корисно вийти за межі, які поставлені учасниками, розглянути проблему ширше від позицій, що спочатку були задані, і тоді від сторін взагалі може не знадобитися поступок²²⁷.

Науковці та практики єдині в тому, що стратегія співробітництва найбільше підходить до процесу медіації. Тож до повноважень медіатора належить здійснення ефективного управління переговорами під час медіації, яке полягає, зокрема, у забезпеченні переходу сторін від стратегії боротьби до стратегії співробітництва та утриманні в переговорному процесі стратегії співробітництва.

4. Обов'язки медіатора ґрунтуються на принципах медіації, а відтак слідує із норм ст. ст. 4, 5, 6, 7, 8 цього Закону. Так, наприклад, обов'язок медіатора щодо: не розголошення інформації, яка стала йому відома під час підготовки та проведення медіації (пункт 3 частини першої коментованої статті) слід розглядати в контексті принципу конфіденційності (ст. 6 цього Закону); припинення проведення медіації в разі виникнення суперечності між особистими інтересами та обов'язками медіатора, яка може вплинути на його нейтральність, незалежність та неупередженість під час проведення медіації, а також за наявності інших обставин, що унеможливають його участь або вимагають припинення його участі в медіації (пункт 5 частини першої коментованої статті) – у взаємозв'язку та взаємодії із принципами нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора (ст. 7 цього Закону); повідомлення сторін медіації до початку та під час проведення медіації про особисті обставини, відносини медіатора з однією зі сторін медіації в будь-якій сфері, крім медіації, про конфлікт інтересів, які можуть викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості (пункт 4 частини першої коментованої статті) – у взаємозв'язку та взаємодії із принципами, визначеними у ст. ст. 4, 5, 6, 7 та 8 цього Закону тощо.

5. Пунктом 8 частини першої коментованої статті Закону передбачено обов'язок медіатора «підвищувати свій професійний рівень». Разом з тим, Закон не дає чіткої відповіді про те, як часто потрібно підвищувати професійний рівень медіатору, не розкриває зміст терміну

---

²²⁷ Там же.

«підвищення професійного рівня», чітко не визначає процедуру та вимоги до підвищення кваліфікації медіаторів.

Тож ми підтримуємо практиків та науковців, які пропонують внести зміни в цей Закон та передбачити для медіаторів обов'язок проходити підвищення кваліфікації, наприклад, один раз на три чи п'ять років, та чітко визначити суб'єкта проведення підвищення кваліфікації медіаторів, а також передбачення електронного реєстру осіб, які пройшли підвищення кваліфікації у сфері медіації.

6. Відповідно до пункту 6 частини першої коментованої статті до обов'язків медіатора віднесено інформування сторін та інших учасників медіації про: 1) їхні права та обов'язки; 2) принципи і правила проведення медіації; 3) структуру процедури медіації; 4) доцільність отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів); 5) наслідки укладення договору про проведення медіації та / або угоди за результатами медіації; 6) про професійний досвід та компетенцію медіатора; 7) інші обставини та юридичні факти, визначені договором про проведення медіації або правилами проведення медіації тощо.

Так, наприклад, у разі, коли медіатор «відчуває», що сторонам конфлікту (спору) потрібно фахова консультація адвоката, нотаріуса, експерта в галузі права, психолога тощо, він зобов'язаний акцентувати увагу сторін конфлікту (спору) на доцільності отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів). Разом з тим, рішення щодо залучення у справу фахового спеціаліста (експерта) приймають добровільно сторони, дотримуючись загальних та спеціальних принципів медіації, визначених цим Законом, чи принципів медіації, які слідують з інших законодавчих актів чи актів (правочинів), укладених у процесі медіації.

Під час надання інформації сторонам та іншим учасникам медіації в межах, визначених ст. 12 цього Закону, застосовуючи принцип чіткості, доступності та зрозумілості викладення інформації медіатором, медіатор повинен переконатися в тому, що сторони та інші учасники медіації правильно зрозуміли зміст доведеної до їхнього відома інформації, добровільно беруть участь у процесі медіації, мають намір та готові вирішувати спір (конфлікт) у процесі медіації тощо.

Успіх процесу медіації, як і будь-якого процесу переговорів, залежить, зокрема, і від того, як чітко сторони спору (конфлікту) уявляють бажаний результат процесу медіації та сприймають структуру, правила і принципи проведення медіації. Відтак медіатор повинен повідомити сторони та інших учасників спору (конфлікту) про особливості кожної стадії процесу медіації, їхню послідовність, цілі та

завдання, щоб сторони самостійно визначили перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання спору (конфлікту) та інші проблеми щодо предмету спору (конфлікту) і процесу медіації.

Відповідно до пункту 4 частини першої коментованої статті в разі, якщо медіатор надавав уже послуги як фахівець одній зі сторін спору (конфлікту) в іншому спорі (конфлікті), чи медіатора і одну зі сторін поєднують особисті обставини тощо, медіатор зобов'язаний повідомити про це сторони медіації, оскільки в іншому випадку існуватиме конфлікт інтересів, який може викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості. Тож з метою уникнення конфлікту інтересів медіатор повинен отримати письмову згоду всіх сторін медіації на проведення процесу медіації та виконувати свої повноваження відповідно до внутрішнього переконання щодо дотримання ним принципу нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора. В іншому випадку сторони мають право відмовитися від процесу медіації та обрати іншого медіатора.

Практики та теоретики у сфері проведення медіації звертають увагу на те, що медіатор повинен переконатися в чіткості та зрозумілості сторонами спору (конфлікту) правил проведення індивідуальних (окремих) зустрічей зі сторонами спору (конфлікту) (кокус), які можуть відбуватися на будь-якій стадії процесу медіації з дотриманням принципу рівності сторін тощо. Слід зазначити, що основне призначення індивідуальних зустрічей зі сторонами – усунення перешкод та створення умов для взаємодії (примирення) сторін спору (конфлікту). Ми погоджуємося з тим, що в деяких спорах (конфліктах) лише застосувавши індивідуальну роботу зі сторонами спору (конфлікту) можливо зрозуміти медіатору та допомогти сторонам з'ясувати мету та інтереси протилежної сторони в переговорах, виявити таємні сторони спору (конфлікту), окреслити шляхи його подолання тощо. Разом з тим, не завжди потрібно застосовувати індивідуальну роботу зі сторонами як техніку процесу медіації. Її застосування залежить від характеру спору та «готовності» сторін вирішити спір (конфлікт).

До обов'язків медіатора під час застосування індивідуальної роботи, як правило, належить: 1) дотримання принципу нейтральності, який полягає в тому, щоб медіатор не допускав емоційного приєднання (наприклад, не співчував), не погоджувався із оцінками, аргументами, висновками сторін, не оцінював дії сторін спору (конфлікту) та інших учасників спору (конфлікту); 2) дотримання принципу формальності в роботі, який полягає в тому, щоб інформувати сторони та інших учасників спору (конфлікту) щодо правил та принципів проведення

медіації, структури процедури медіації, їхніх прав та обов'язків тощо, тобто «технічно» та методологічно організовувати процес медіації без надання порад, консультацій та рекомендацій щодо змісту спору (конфлікту); 3) дотримання принципу конфіденційності, який, зокрема, полягає в тому, щоб вся інформація, яка стала відома під час індивідуальної роботи медіатора, не може бути розголошена, а відтак дотримано вимоги ст. 6 цього Закону. Тобто, медіатор не може бути «адвокатом» чи «суддею» для сторін спору (конфлікту). Медіатор лише супроводжує сторони на шляху вирішення спору (конфлікту), але не вирішує спір (конфлікт) по суті, не ухвалює жодного рішення, в якому вирішується спір (конфлікт). Медіатор повинен бути особою, здатною швидко аналізувати та реагувати на процедурні проблеми у процесі медіації, бути розсудливим, врівноваженим, володіти своїми емоціями, уміти вислухати сторони тощо.

Отже, індивідуальна робота медіатора зі сторонами спору (конфлікту) (кокус) необхідна у випадку, коли не можливо досягти позитивного результату під час спільних зустрічей²²⁸.

7. Як нами вже зазначалося, медіатор як фахівець у сфері медіації повинен знати психологічні фактори, які можуть погіршити процес медіації. Тож він спрямовує свою роботу так, щоб позиції, почуття, інтереси, побажання сторін спору (конфлікту) були висловлені, почуті та зрозумілими для всіх учасників медіації. Медіатор повинен створити сприятливий психологічний клімат у процесі медіації. Процес медіації завжди ускладнюється тим, що кожна зі сторін спору (конфлікту) вважає, що лише її позиція та шлях вирішення спору (конфлікту) є правильними.

Медіатор повинен уміти: створювати довіру, правильно усвідомлювати позицію партнера, правильно формулювати власну позицію, а також впливати, тобто змінювати позицію партнера, мати гнучкість у процесі сприйняття та мислення, бачити ситуацію з різних сторін, урахувати всі можливі наслідки тощо²²⁹.

Медіатор повинен знати та володіти техніками правил поведінки в міжособистісному конфлікті, а саме: зберігати спокій, холонокровність; з'ясувати сутність конфлікту, його причину; уникати зіткнень

---

²²⁸ Кармаза О. О. Медіація у виборчому процесі. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 18-19 травня 2021 р. К.: Університет «Україна», 2021. С. 410-414.

²²⁹ Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці. Книга – XXI. 2011. С. 242-243.

особистісного плану з опонентом; уникати слів з негативним емоційним оцінним змістом; зрозуміти позицію, точку зору, інтереси опонента; залишатися відкритим до розгляду взаємних претензій і пропозицій²³⁰.

Крім того, він повинен мати знання щодо вибору стилю поведінки в міжгруповому конфлікті (спорі). У науці виділяють, зокрема, такі основні стилі поведінки в конфлікті: стиль конкуренції (учасник конфлікту не зацікавлений у співпраці з іншими, задовольняє власні інтереси, зашкоджуючи іншим; нав'язує своє рішення); стиль ухилення (учасник конфлікту не обстоює свої права, не співпрацює ні з ким для вироблення розв'язання проблеми, ухиляється від вирішення конфлікту); стиль пристосування (учасник конфлікту згладжує суперечності, зашкоджуючи своїм інтересам); стиль компромісу (учасники конфлікту регулюють розбіжності через взаємні поступки); стиль співпраці (учасники конфлікту вирішують конфлікт шляхом взаємного задоволення інтересів). Такі стилі можуть застосовуватися залежно від причин виникнення конфлікту. Проте стиль співпраці є найбільш конструктивним, тому що зникає предмет конфлікту. Вибір людиною власного стилю поведінки в конфлікті залежить: від особистісних властивостей і характерного стилю поведінки учасників, залучених до конфлікту; природи самого конфлікту, його виду; значущості конфлікту для його учасників. Найважливішим у виборі ефективної стратегії та стилю поведінки в конфлікті є фактор орієнтованості його учасників на свої та чужі інтереси. Від того, чи зацікавлені учасники конфлікту лише у власній вигоді, чи враховують також інтереси іншої сторони, залежить тип стратегії, якій буде віддано перевагу. Досить популярні такі стратегії та властиві їм стилі поведінки в конфлікті: проблемно-вирішувальна; суперництва; поступок; бездіяльності²³¹.

8. Крім обов'язків, які слідує із норм коментованої статті, медіатор повинен дотримуватися й інших обов'язків, визначених, наприклад, у кодексі професійної етики (див. коментар ст. 13 цього Закону). До речі, під час підготовки до процесу медіації (на будь-якій стадії медіації) медіатор надає сторонам спору (конфлікту) для

---

²³⁰ Основи психології і педагогіки: навч. посіб. А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова, А. М. Ващенко; За ред. А. В. Семенової. 2-ге вид., випр. і допов. К.: Знання, 2007. 341 с.

²³¹ Основи психології і педагогіки: навч. Посіб. А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова, А. М. Ващенко; За ред. А. В. Семенової. 2-ге вид., випр. і допов. К.: Знання, 2007. 341 с.

ознайомлення кодексу професійної етики, який містить норми (положення) професійної етики медіатора.

Слід також зазначити, що громадськими організаціями медіаторів України затверджено кодекси етики медіаторів, наприклад Кодекс етики медіатора Українського центру медіації та Кодекс етики медіатора Національної асоціації медіаторів України, основою яких став Європейський кодекс етики медіаторів, розроблений при підтримці Європейської Комісії і затверджений на конференції 02 червня 2004 року Брюсселі. Основними етичними стандартами медіатора в кодексах визначені такі: компетентність; незалежність; безсторонність; конфіденційність²³².

Стаття 13. Норми професійної етики медіатора

1. Медіатор має дотримуватися норм професійної етики медіатора.

2. Об'єднання медіаторів розробляють власні кодекси професійної етики медіатора чи визнають та приєднуються до існуючих кодексів професійної етики медіатора.

3. Кодекси професійної етики медіатора мають відповідати положенням цього Закону.

4. В статуті чи положенні об'єднання медіаторів визначається порядок притягнення до відповідальності за недотримання норм професійної етики медіатора, який є членом такого об'єднання.

1. Обов'язки медіатора слідує, зокрема, з норм професійної етики медіатора, які закріплені в кодексах професійної етики медіаторів.

Закон не розкриває значення правової конструкції «норми професійної етики медіатора». Зміст цього поняття розкривається лише на науковому рівні. На нашу думку, дотримуючи принципу юридичної визначеності Закон мав би містити у ст. 1 визначення цього поняття. Відтак розглянемо це поняття через його базові складові: «норма», «етика», «професійна етика».

Термін «норма» законодавчо не визначено, однак його зміст, хоча і має дискусійний характер, але більшістю вчених розкривається через правило поведінки, закріплене в певному документі, чи визначені межі.

---

²³² Дудченко О.Ю. Щодо проблеми врегулювання та закріплення вимог до медіатора. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2022. С. 25-27.

Відтак, виділяють біологічні норми, статистичні норми, психологічні норми, моральні норми, соціальні норми, релігійні норми тощо.

Термін «етика» розкривається по-різному. Так, Вікіпедія розглядає «етику» як філософську науку, що вивчає мораль; філософську дисципліну, яка вивчає мораль, суспільні норми поведінки, звичаї. Також, термін «етика» вживається як визначення норм поведінки, сукупності моральних правил певної суспільної чи професійної групи – професійна етика²³³. У словнику української мови слово «етика» має декілька значень: наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей; норми поведінки, сукупність моральних правил якого-небудь класу, суспільної організації, професії і т. ін.²³⁴. Подібні за змістом визначення слова «етика» містяться й в інших словниках²³⁵.

Тобто, етика як філософська категорія увібрала в себе канони (правила поведінки): «добро», «зло», «справедливість», «гідність», «честь», «порядність» тощо. Етика стосується всього, що пов'язано з пошуком людиною сенсу свого індивідуального життя та найкращих форм буття у світі інших людей²³⁶.

«Професійна етика» – це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій обстановці, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків²³⁷. Головне завдання професійної етики - визначення та закріплення меж неприпустимого та дозволеного під час виконання спеціалістами тієї чи іншої професії їхніх професійних обов'язків. Професійні етичні норми відображають вимоги суспільства до задоволення його найважливіших

---

²³³ Етика. Вікіпедія. Вільна енциклопедія.
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>

²³⁴ Етика. Словник української мови. <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>

²³⁵ Наприклад, Сучасний словник з етики: Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

²³⁶ Токарева К. Теоретико-правовий аналіз засад діяльності медіатора. Вісник АПСВТ, 2020, № 3-4. https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-70-79.pdf

²³⁷ Професійна етика. Вікіпедія. Вільна енциклопедія.
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0

потреб та забезпечують ефективність, високу якість та соціальну корисність діяльності спеціалістів тієї чи іншої професії²³⁸. Слід звернути увагу, що у світі найбільш поширені кодекси професійної етики в різних сферах діяльності.

Так, наприклад, кодекси професійної етики прийняті та діють у суддів, нотаріусів, адвокатів тощо. Так, документом, який містить перелік етичних правил поведінки суддів, є Кодекс суддівської етики²³⁹. Крім того, правила поведінки суддів містяться в Бангалорських принципах поведінки суддів, схвалених Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07.2006 N 2006/23²⁴⁰, та які визначають 6 показників: незалежність, об'єктивність, чесність та невідчужуваність, дотримання етичних норм, рівність, компетентність та старанність. Основні етико-професійні правила адвокатів викладені у Правилах адвокатської етики²⁴¹, нотаріусів – у Правилах професійної етики нотаріусів України²⁴², психологів – Етичний кодекс психолога²⁴³, прокурорів – Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів²⁴⁴ тощо.

Аналіз цих та інших положень кодексів професійної етики вказує на те, що кодекси, як документи, що містять правила поведінки для певних суб'єктів, містять основні принципи їхньої діяльності, моральні норми та правила етики, якими повинні керуватися суб'єкти у виконанні своїх обов'язків і в повсякденному житті, та ґрунтуються на принципах, які слідують із норм законодавчих актів.

---

²³⁸ Токарева К. Теоретико-правовий аналіз засад діяльності медіатора. Вісник АПСВТ, 2020, № 3-4. https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-70-79.pdf

²³⁹ Кодекс суддівської етики. [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf)

²⁴⁰ Бангалорські принципи поведінки суддів. Верховна Рада України. Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text

²⁴¹ Правила адвокатської етики. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf

²⁴² Правил професійної етики нотаріусів України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text>

²⁴³ Етичний кодекс психолога. <http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>

²⁴⁴ Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>

У сфері медіації, наприклад, у країнах Європи, також прийнято кодекси професійної етики медіаторів. Так, наприклад, ухвалено Європейський кодекс поведінки для медіаторів (European Code Of Conduct For Mediators)²⁴⁵, який містить положення про «компетентність та призначення», «незалежність і безсторонність» медіатора, «угоду про медіацію, процес, врегулювання», «конфіденційність».

Крім того, прийнято Європейський кодекс поведінки для надавачів послуг з медіації (European Code of Conduct for Mediation Providers)²⁴⁶, який складається з вступу та восьми пунктів. Так, у першому пункті «Визначення» розкрито зміст терміну «постачальник послуг посередництва», у другому пункті «Якість та компетентність сервісу» йдеться про гарантії діяльності медіаторів – постачальників послуг посередництва, у третьому пункті «Прозорість та комунікація» звертається увага на те, що постачальники послуг посередництва повинні мати оновлений і зручний вебсайт та / або інші засоби доступні, щоб надати користувачам посередництва точну та зрозумілу інформацію, у четвертому пункті «Правила та етика медіації» наголошується на тому, що провайдери медіації повинні застосовувати Європейський кодекс поведінки для медіаторів як мінімальний стандарт у наданні медіаційних послуг, у п'ятому пункті «Незалежність, неупередженість та нейтральність» розкрито зміст принципів незалежності, неупередженості та нейтральності, шостий, сьомий та восьмий пункти відповідно присвячені «Конфлікту інтересів», «Скаргам, дисциплінарним процедурам та вирішенням спорів», «Конфіденційності».

Кодекс поведінки для третіх нейтральних осіб, розроблений британським Центром ефективного вирішення спорів²⁴⁷ й узгоджений з Європейським кодексом поведінки для медіаторів є кодекс поведінки, який застосовується до будь-якої особи, яка діє як медіатор або інша нейтральна третя сторона в будь-якій процедурі вирішення суперечок, що проводиться під егідою Центру для ефективного вирішення спорів («CEDR») щодо спроби вирішити спір або розбіжності між усіма

---

²⁴⁵ Європейський кодекс поведінки для медіаторів. https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf

²⁴⁶ Європейський кодекс поведінки для надавачів послуг з медіації. <https://fm.coe.int/cepej-2018-24-en-mediation-development-toolkit-european-code-of-conduc/1680901dc6>

²⁴⁷ Центр ефективного вирішення спорів. <https://www.cedr.com/>

сторонами у супереччі згідно з умовами підписаної письмової угоди Сторонами, Нейтральною стороною та CEDR для вирішення спору²⁴⁸.

В юриспруденції слушно пропонується прийняття Кодексу професійної етики медіатора в поліцейській діяльності, який слугуватиме: 1) фундаментальним етичним і професіональним путівником для медіаторів-поліцейських; 2) джерелом інформації для сторін спору; 3) підвищувати публічну довіру до медіації в поліцейській діяльності як ефективного засобу вирішення спорів²⁴⁹.

До основних положень Кодексу професійної етики медіатора в поліцейській діяльності пропонуються, зокрема такі положення як:

1. Самовизначення. Це фундаментальний принцип, який вимагає аби процес медіації спирався на здатність сторін досягти добровільного, взаємоприйнятного рішення. Кожна сторона робить свій власний та зважений вибір стосовно правил процесу та його наслідків. Будь-яка сторона може відмовитися від медіації в будь-який час.

2. Нейтральність. Це означає для медіатора свободу від фаворитизму та неупередженість. У якості пріоритетного завдання ставиться надання рівних послуг обом сторонам в ім'я здійснення самої медіації. Персональні характеристики, походження, цінності та вірування чи їхні прояви на медіації не мають робити медіатора упередженим щодо учасників.

3. Конфлікт інтересів. Має на меті дії чи відносини, які можуть створити враження можливої прихильності медіатора до якоїсь зі сторін. Медіатор не повинен діяти або, почавши роботу, повинен призупинити діяльність при виявленні обставин, які можуть вплинути на його незалежність чи викликати конфлікт інтересів, про що повідомити сторони. Обов'язок виявлення таких обставин є неодмінним обов'язком медіатора протягом усього процесу медіації. Окрім того, медіатор не має встановлювати професійні стосунки з однією зі сторін після проведення медіації.

4. Компетентність. Медіатор має право проводити процедуру медіації тільки в разі, якщо він має достатню кваліфікацію аби

---

²⁴⁸ Code of Conduct for Third Party Neutrals. 2020. <https://www.cedr.com/wp-content/uploads/2020/01/Code-of-Conduct-for-Third-Party-Neutrals.pdf>

²⁴⁹ Шевченко Т.В. Щодо питань необхідності створення Кодексу професійної етики медіатора у поліцейській діяльності. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2022. С.79-83.

задовольнити обґрунтовані очікування сторін. Це передбачає наявність відповідної освіти, безперервне оновлення знань і практики медіації у відповідності зі стандартами і принципами акредитації медіаторів.

5. Вибір медіатора є невід'ємним правом сторін медіації. Вибір медіатора відбувається на незалежній і добровільній основі. Кожна зі сторін медіації має рівне право на вибір медіатора.

6. Конфіденційність. Медіатор має поважати обґрунтовані очікування сторін щодо конфіденційності процедури медіації. Він не може розкривати / оприлюднювати будь-яку інформацію, яку сторона вважає конфіденційною, крім випадків, коли на те отримана згода всіх сторін або того вимагає Закон. Окрім того, медіатор не має права розкривати іншій стороні або іншій особі, інформацію, отриману від однієї зі сторін під час приватної зустрічі, без згоди на те сторони, яка надала таку інформацію.

7. Процес медіації. Медіатор має належним чином проводити процедуру медіації, беручи до уваги різні обставини справи, включаючи можливий дисбаланс сил і норми права, а також брати в розрахунок будь-які побажання сторін і необхідність швидкого врегулювання спору. Сторони повинні висловити добровільну згоду з медіатором щодо правил і способів, якими буде проводитися медіація. Медіатор має сприяти чесності та щирості сторін під час медіації та не може умисно перекручувати будь-які факти чи умови під час медіації. Медіатор повинен вживати всіх необхідних заходів, щоб гарантувати укладення угоди сторін на основі повноцінної та достовірної інформації, і розуміння умов угоди. Сторони можуть відмовитися від медіації в будь-який час, без пояснення причин.

8. Відповідальність медіатора. Медіатор бере на себе відповідальність за свій моральний вибір та/бо вирішення етичної дилеми. Несе відповідальність за недотримання норм професійної етики та може притягуватися до відповідальності відповідно до визначеної процедури. 9. Зразки документів, що складаються у процесі проведення медіації²⁵⁰.

Крім того, пропонується прийняття універсальних норм професійної етики медіації та доводиться, що прийняття певного

---

²⁵⁰ Шевченко Т. В. Щодо питань необхідності створення Кодексу професійної етики медіатора у поліцейській діяльності. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2022. С. 79-83.

універсального стандарту професійної етики медіатора у вигляді Кодексу оприлюднення усуне проблему невизначеності для судових органів під час вирішення питання відсутності чи наявності підстав для відмови у приведенні до виконання міжнародних угод про вирішення спорів згідно з п. «е» ч. 1 ст. 5 Сінгапурської конвенції²⁵¹.

9. В юриспруденції доводиться, що етичні стандарти та принципи медіаторів, що фіксуються у відповідних професійних кодексах і рекомендаціях сприяють орієнтуванню фахівців у складних ситуаціях, а також дають змогу приймати нестандартні рішення, які не суперечать інтересам сторін медіації. Звертається увага на те, що репутація та професіоналізм є найважливішими характеристиками медіатора, а при формуванні національної моделі посередництва слід орієнтуватися на функціонування медіації в європейських державах²⁵².

Етичні засади медіації містять: етичні вимоги до професії медіатора; етичні норми поведінки медіатора в медіації; етичні норми поведінки сторін та інших учасників медіації; етичні аспекти винагороди та реклами діяльності медіатора²⁵³.

Так, наприклад, до етичних вимог до медіатора, як професіонала, відносять:

1) Незалежність. Медіатор має бути і почуватися вільним від можливого впливу третіх осіб (це можуть бути родичі сторін або самого медіатора, керівництво однієї зі сторін медіації тощо) на процедуру і результат медіації;

2) Нейтральність. Медіатор особисто не зацікавлений в тому чи іншому результаті медіації. Його зацікавленість полягає виключно у правильному проведенні процедури медіації. Нейтральність означає й те, що медіатор не дає порад сторонам медіації, не робить будь-яких вказівок чи підказок щодо напрямку чи варіанту вирішення конфлікту. Його консультації сторонам стосуються виключно порядку проведення медіації та форм фіксування її результатів;

---

²⁵¹ Романадзе Л. Універсальний кодекс етики медіатора: утопія чи реальність? Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 1. С. 14-22.

²⁵² Кантор Н.Ю. Європейські стандарти правового статусу медіатора. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. № 60. С. 109-122.

²⁵³ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; За ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

3) Неупередженість. Медіатор має бути вільним від будь-яких упереджень, забобонів, особистих уподобань у ставленні до сторін, фактів, суджень сторін під час медіації. Він свідомо повинен залишити осторонь власні стереотипи та власний життєвий досвід. Медіатор не має права оцінювати поведінку та погляди сторін медіації. Медіатор не повинен хвалити або засуджувати будь-яку дію або висловлювання сторін;

4) Толерантність. Толерантність – це визнання права іншої людини бути самою собою, бути іншою, ніж медіатор. Толерантність не означає, що медіатор повинен поділяти погляди своїх клієнтів, ба навіть не повинен їх поважати, адже ці погляди та їхні прояви можуть бути дуже далекими від цінностей самого медіатора. Медіатор лише повинен поважати людську гідність учасників медіації та виявляти рівну увагу та доброзичливість до сторін медіації. Неприпустимою є дискримінація учасників медіації за будь-якими ознаками. Медіатор не повинен надавати перевагу одній зі сторін або принижувати її з будь-якої підстави;

5) Чесність і щирість намірів. Медіатор має точно і правдиво проінформувати сторони про те, чим є медіація і якою є його роль у медіації. Він має чітко й, можливо, неодноразово пояснити, що примирення між сторонами не є єдиною та виключною метою медіатора, тим більше, що він не буде вирішувати конфлікт замість сторін;

6) Добровільність та самовизначення медіатора. У медіатора немає обов'язку, подібного до обов'язку адвоката, який у певних випадках не може вийти зі справи, за яку взявся. Медіатор має право відмовитись від проведення медіації на будь-якій стадії, за наявності певних умов;

7) Готовність до постійного навчання та підвищення кваліфікації медіатора. Медіатор має бути компетентним у всіх питаннях стосовно процедури медіації, що передбачає наявність необхідних знань, умінь та навичок, їхнє безперервне оновлення та розвиток. Медіатор постійно вживає заходи щодо підвищення своєї кваліфікації, зокрема шляхом обміну досвідом, супервізії та інтервізії з іншими медіаторами²⁵⁴.

Серед етичних засад поведінки медіатора в медіації виділяють:

1) Оцінка медіатором власної компетентності. Даючи згоду на проведення медіації, медіатор має пересвідчитися у власній компетентності для її проведення. Наприклад, навряд чи буде вдалою медіація у сфері, в якій медіатор абсолютно не розуміє використовувану сторонами термінологію. За запитом сторін медіатор має надати їм інформацію щодо власного досвіду та практики медіації. Така інформація

---

²⁵⁴ Там же.

має надаватись медіатором знеособлено, щоби не порушити принцип конфіденційності медіації;

2) Інформування сторін медіації про сутність медіації. До укладення договору про проведення початку процедури медіації медіатор зобов'язаний довести до відома сторін конфлікту (спору) сутність та принципи медіації. Особливий акцент варто зробити на принципі конфіденційності, указавши на винятки з його застосування. Важливо також розмежувати зони відповідальності сторін та медіатора. Медіатор є відповідальним тільки і виключно за порядок проведення медіації, тоді як сторони є відповідальними за прийняте ними рішення та його виконання. До початку процедури медіації медіатор має пересвідчитися, що сторони медіації розуміють сутність та особливості медіації, роль, права та обов'язки медіатора і самих сторін у цій процедурі, а також усвідомлюють можливість відмови від участі в медіації на будь-якій її стадії без пояснення причин;

3) Застереження щодо конфлікту інтересів. Медіатор має повідомити сторонам медіації про конфлікт інтересів і, у разі його наявності, може проводити медіацію виключно за письмової згоди усіх сторін медіації;

4) Дотримання конфіденційності. Медіатор не має права розголошувати конфіденційну інформацію щодо медіації та отриману під час медіації, а також не має права використовувати таку інформацію у власних інтересах. Обов'язок нерозголошення конфіденційної інформації щодо медіації та отриманої під час медіації є безстроковим;

5) Повага до колег. Медіатор не повинен обговорювати зі сторонами дії іншого медіатора в разі проведення комедіації;

6) Правила спілкування. Медіатор повинен: дотримуватись культури мовлення та ділового етикету; поважати людську гідність учасників медіації; виявляти рівну увагу та надавати підтримку сторонам медіації; надати можливість сторонам медіації повністю висловити свої думки, уважно їх вислухати; проявляти витримку, терпіння, повагу до сторін та інших учасників медіації; утримуватись від будь-яких оціночних суджень щодо сторін медіації та висловлених ними думок; бути відповідальним та пунктуальним, забезпечувати оптимальну організацію своєї праці; утримуватись від заяв та вчинків, здатних скомпрометувати його самого, дискредитувати інститут медіації та його основні принципи;

7) Медіатор має право відмовитись від проведення медіації на будь-якій її стадії в разі: прояву агресії з боку учасника медіації по відношенню до медіатора чи іншого учасника медіації у вигляді

фізичного чи психологічного насильства, погроз, шантажу тощо; прояву стороною медіації намірів, відмінних від примирення чи врегулювання конфлікту (спору), іншої недобросовісної поведінки; явної незаконності дій та домовленостей сторін медіації; 8) Медіатор зобов'язаний відмовитись від проведення медіації на будь-якій її стадії в разі втрати ним (нею) нейтральності та неупередженості, пояснивши сторонам причини своєї відмови від проведення медіації²⁵⁵.

Етичні норми поведінки сторін та інших учасників медіації полягають у тому, що медіація є переговорами, успіх яких залежить не тільки від поведінки медіатора, але й від того, наскільки конструктивно будуть поводитись сторони медіації та інші її учасники. Саме тому медіатору варто обговорити правила поведінки зі всіма учасниками медіації та домовитися про їхнє дотримання. Етичний мінімум поведінки сторін та інших учасників медіації складають такі правила: усі учасники медіації дотримуються правил ввічливості; сторони говорять по черзі та не перебивають один одного; усі учасники медіації ставляться один до одного з повагою до людської гідності, утримуються від образ та лайки²⁵⁶.

Етичні аспекти винагороди та реклами діяльності медіатора: 1) Договірний характер визначення винагороди медіатора. До укладення договору про проведення медіації медіатор має проінформувати сторони щодо можливих способів оплати та розміру винагороди за проведення медіації. Порядок розрахунків визначається договором про проведення медіації. Це може бути погодинна оплата (як правило, так і робиться) або оплата за процедуру загалом. Нарешті, це може бути безоплатне проведення медіації; 2) Заборона ставити винагороду медіатора в залежність від результату медіації. Медіатор не має права вимагати додаткову винагороду за результат медіації або навіть робити натяки на бажаність такого бонусу. Хоча це не виключає прийняття бонусу від сторін, наданого з їхньої власної волі та ініціативи. Етичним правилом є те, що медіатор не повинен ставити перед сторонами умову, що успішність медіації має бути ними схвалена фінансовою винагородою; 3) Pro bono. Медіатор має право надавати послуги з проведення медіації безоплатно; 4) Реклама діяльності. Медіатор має право рекламувати власну діяльність та просувати свої послуги професійним, чесним і гідним чином. Реклама медіатора та медіації має бути достовірною і не повинна містити жодних гарантій щодо ймовірних результатів медіації, аби в потенційних клієнтів не складалось враження, що медіація

---

²⁵⁵ Там же.

²⁵⁶ Там же.

спроможна вирішити будь-який конфлікт зі стовідсотково позитивним результатом; 5) Для потреб популяризації медіації, для рекламних і навчальних цілей медіатор може збирати та поширювати знеособлену інформацію про кількість, тривалість та результативність проведених ним медіацій²⁵⁷.

10. Відповідно до норм цього Закону об'єднання медіаторів зобов'язані: 1) розробити власні кодекси професійної етики медіатора; 2) або визнати та приєднатися до існуючих кодексів професійної етики медіатора.

Так, наприклад, Кодекс професійної етики медіатора мають такі організації, як: «Національна асоціація медіаторів України»²⁵⁸, «Український центр медіації та переговорів»²⁵⁹, «Міжнародний центр медіації Бізнес школи КРОК»²⁶⁰ тощо.

11. Кодекси професійної етики медіатора, як правило, розробляються на основі Європейського Кодексу медіаторів (European Code of Conduct for Mediators²⁶¹), установлюють єдині етичні основи професійної діяльності медіатора задля забезпечення надання медіаторами якісних послуг із медіації, відповідати положенням цього Закону, зокрема, у частині закріплення принципів діяльності медіатора, визначених ст. 4 цього Закону.

Здійснивши аналіз положень Кодексів професійної етики медіаторів, розроблених та прийнятих громадськими організаціями у сфері медіації, дійдемо висновку, що основними професійно-етичними засадами діяльності медіаторів є: незалежність, нейтральність та неупередженість; добровільність; компетентність та професійність; тактовність; конфіденційність; самовизначення та рівність прав сторін медіації; етика взаємодії між медіаторами; етичні аспекти винагороди та реклами діяльності медіатора; відповідальність медіатора; якість процедури медіації тощо.

---

²⁵⁷ Там же.

²⁵⁸ Кодекс професійної етики медіатора. <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyuny-pyeeekakhsua/>

²⁵⁹ Кодекс етики медіатора. Український центр медіації. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/kodeks-etyky-mediatora>

²⁶⁰ Кодекс етики медіатора. <https://bs.krok.edu.ua/news-storage/mizhnarodnii-centr-mediaciji-biznes-shkoli-krok/kodeks-etiki-mediatora/>

²⁶¹ European Code of Conduct for Mediators. <https://www.kearns.co.uk/wp-content/uploads/2017/06/European-code-of-conduct-for-mediators.pdf>

Так, наприклад, відповідно до Кодексу професійної етики медіатора, прийнятого загальними зборами ГО «Національна асоціація медіаторів України» 19 лютого 2022 року, у пункті «3. Етичні аспекти винагороди та реклами діяльності медіатора» рекомендується медіатору уникати формування ціни своїх послуг, що може дати підстави для сумніву щодо відсутності в медіатора зацікавленості в конкретному результаті медіації чи порядку її проведення та/або дотримання ним принципів медіації. Медіатору не рекомендовано домовлятися зі сторонами конфлікту (спору) про винагороду за конкретний результат медіації, включно з самим фактом досягнення домовленості. Якщо сторони чи одна зі сторін після завершення медіації пропонують (пропонує) медіатору додаткову винагороду, така винагорода може бути прийнята виключно за умови спільної згоди сторін із цього питання. Медіатор може збирати та поширювати знеособлену інформацію про кількість, тривалість, зміст та результативність проведених ним медіацій для потреб популяризації медіації, рекламних і навчальних цілей. Медіатор має право рекламувати власну діяльність та просувати свої послуги, керуючись принципами добросовісної конкуренції, а також вимогами законодавства про захист від недобросовісної конкуренції. Реклама медіатора та медіації має бути достовірною і не повинна включати жодних гарантій щодо ймовірних результатів медіації, інших недостовірних даних щодо змісту послуг або іншим чином вводити в оману споживачів. Використовувати для отримання клієнтів та власного просування на ринку бренди інших осіб без погодження з такими особами є неприйнятним²⁶².

Разом з тим, у Кодексі етики медіатора, прийнятого Українським центром медіації, у пункті « 8. Рекламування та заклики» зазначається, що медіатори вправі рекламувати і просувати свої послуги професійним, правдивим і гідним чином. Медіатор має бути чесним у рекламуванні послуг медіації. 1) Реклама або інше публічне спілкування медіатора стосовно пропонованої послуги або стосовно освіти, тренінгів чи експертизи має бути чесним (правдивим). 2) Медіатор має утриматися від обіцянок і гарантій щодо результатів медіації. 3) Для реклами своїх послуг медіатор не може використовувати імена власних клієнтів, без їхньої згоди. У пункті «9. Витрати на проведення процесу і винагорода медіатора» передбачається, що медіатор або його представник до початку процесу має поінформувати сторони про витрати (включаючи

компенсації, збори тощо) пов'язані з проведенням медіації. 1) Сторони на початку медіації мають отримати достатньо інформації про витрати та збори, а також про наявні або потенційні оплати аби визначити, чи вони все ще бажають скористатися послугами медіатора. 2) Якщо медіатор підвищує витрати після початку медіації, такі витрати мають бути резонними, зважаючи зокрема на вид та складність справи, попередню експертизу суперечки, необхідний для завершення медіації час. Найліпшим шляхом досягнення порозуміння в питанні витрат є визначення всіх умов щодо компенсацій, зборів та витрат сторін, а також порядку зміни попередніх умов щодо компенсацій, зборів та витрат сторін у письмовій угоді про медіацію. 3) Загальним є правило про сплату витрат на проведення процесу і винагороду медіатора в рівних частках. Рішення про отримання медіатором не однакової за розміром оплати від кожної з сторін приймається сторонами самостійно і не має впливати на його нейтральність у проведенні процесу. 4) Якщо попередньої домовленості не існувало, медіатор повинен щоразу надавати сторонам повну інформацію щодо способу винагороди, який він планує застосувати. Медіатор не повинен погоджуватися на медіацію перш, ніж спосіб його винагороди не буде прийнятий усіма зацікавленими сторонами²⁶³.

12. Відповідно до частини четвертої коментованої статті порядок притягнення до відповідальності за недотримання норм професійної етики медіатора, який є членом громадського об'єднання, визначається у статуті чи положенні об'єднання медіаторів. Крім того, положення щодо відповідальності за недотримання норм професійної етики містяться в кодексах професійної етики медіатора.

Так, наприклад, відповідно до пункту «4. Відповідальність медіатора за порушення професійної етики» Кодексу професійної етики медіатора, прийнятого загальними зборами ГО «Національна асоціація медіаторів України» 19 лютого 2022 року, медіатор бере на себе відповідальність за свій моральний вибір та/бо вирішення етичної дилеми. Медіатор несе відповідальність за недотримання норм професійної етики, визначених цим Кодексом, статутом чи положенням об'єднання медіаторів. Порядок притягнення до відповідальності медіатора визначається об'єднанням медіаторів, членом якого він є.

---

²⁶³ Кодекс етики медіатора. <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/kodeks-etyky-mediatora/2-kodeks-etyky-mediatora>

Розгляд скарг на професійну діяльність медіатора має передбачати можливість медіатора подавати пояснення щодо цієї скарги²⁶⁴.

Стаття 14. Реєстри медіаторів

1. Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, ведуть реєстри медіаторів з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу.

2. До реєстру медіаторів включаються такі відомості:

1) прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) медіатора;

2) освіта;

3) мова (мови) проведення медіації;

4) кількість годин базової підготовки медіатора із зазначенням найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку;

5) спеціалізація медіатора із зазначенням кількості годин спеціалізованої підготовки (за наявності);

б) інформація про підвищення професійного рівня медіатора.

Реєстр може містити й інші відомості, визначені об'єднанням медіаторів чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

3. Інформація, внесена до реєстрів медіаторів, є відкритою та загальнодоступною.

Реєстри медіаторів розміщуються у відкритому доступі в мережі Інтернет.

1. Коментована стаття Закону встановлює норми щодо реєстрації медіаторів у відповідних реєстрах. Законом не передбачено створення та ведення єдиного державного реєстру медіаторів. Натомість визначено суб'єктів ведення реєстрів медіаторів та відомості, які містяться щодо медіатора в реєстрів медіаторів.

Отже, суб'єктами ведення та тримання реєстру медіаторів є: 1) об'єднання медіаторів; 2) суб'єкти, що забезпечують проведення медіації. Зазначені суб'єкти повинні вести реєстри медіаторів з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу.

Використання та поширення конфіденційної інформації про особу відбувається відповідно до норм Закону України «Про інформацію». Статтею 21 цього Закону визначено, що конфіденційною є інформація

---

²⁶⁴ Кодекс професійної етики медіатора. <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyuny-pyeeekakhsua/>

про фізичну особу, інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація, визнана такою на підставі закону. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо інше не встановлено законом. Разом з тим, Конституційний Суд України вважає, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012).

2. У світі існує декілька систем ведення реєстрів медіаторів: 1) реєстри ведуть громадські організації, об'єднання медіаторів, які працюють із медіаторами, навчають їх та надають послуги у сфері медіації; 2) існує єдиний реєстр медіаторів, який ведеться, як правило, Міністерством юстиції (Аргентина, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Молдова, Греція, Угорщина, Словаччина).

Так, наприклад, за даними дослідження голландських вчених, система ведення реєстрів громадськими організаціями (державними і недержавними) запроваджена в більшості країн світу і Європи (Швейцарія, Бразилія, Канада, Єгипет, Індія, Ізраїль, Японія, Сінгапур, Південна Африка, США, Фінляндія, Німеччина, Ірландія, Литва, Голландія, Португалія, Словенія, Іспанія, Швеція, Великобританія, Австралія, Бельгія, Австрія, Чехія, Польща). У деяких з країн існує єдиний державний реєстр медіаторів, але він не є обов'язковим і не виключає наявність інших реєстрів. Зазвичай опоненти єдиного державного реєстру наводять приклад Австрії, де існує єдиний реєстр так званих зареєстрованих медіаторів, який ведеться Міністерством юстиції і має достатньо високі вимоги до «зареєстрованих» медіаторів, але цей реєстр не є обов'язковим для всіх медіаторів. За законодавством Австрії медіацію можуть проводити й особи, які не внесені до реєстру «зареєстрованих» медіаторів. Така ж система дворівневої акредитації медіаторів, коли за бажанням самих медіаторів, вони можуть підвищити свою кваліфікацію і отримати титул «сертифікований медіатор» і потрапити в єдиний національний реєстр, крім Австрії, існує ще в Австралії, Бельгії і Чехії. Медіатори самі, виходячи з їхньої оцінки попиту на свої послуги, вирішують питання додаткової акредитації на національному рівні. В Австралії, наприклад, попри те що з 2008 року існує Система Національної Акредитації Медіаторів (National Mediator Accreditation

System), у переліку медіаторів Верховного Суду Австралії з 12 осіб тільки двоє акредитовані цією Системою, а всі інші – іншими організаціями²⁶⁵.

Слід також звернути увагу на те, що жодне міжнародне джерело регулювання відносин медіації не вимагає і не рекомендує створення єдиного державного обов'язкового реєстру медіаторів.

3. Закон вимагає щоб об'єднання медіаторів, а також суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, які мають та ведуть реєстри медіаторів, у реєстрі медіаторів обов'язково зазначали такі відомості щодо кожного медіатора, як: 1) прізвище, ім'я та по батькові (за наявності); 2) освіта; 3) мова (мови) проведення медіації; 4) кількість годин базової підготовки медіатора із зазначенням найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку; 5) спеціалізація медіатора із зазначенням кількості годин спеціалізованої підготовки (за наявності); 6) інформація про підвищення професійного рівня медіатора.

Разом з тим, реєстр може містити й інші відомості, визначені об'єднанням медіаторів чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації. Так, наприклад, скановані копії відповідних сертифікатів у сфері медіації, коротку анотацію про медіатора, відгуки, інформацію про додатковий професійний досвід тощо.

4. Об'єднання медіаторів, а також суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, на своїй сторінці в мережі Інтернет розміщують реєстри медіаторів у відкритому доступі. Так, наприклад, інформацію про медіаторів розміщено в Інтернеті на сторінці Національної асоціації медіаторів України²⁶⁶, Міжнародного центру медіації Бізнес школи КРОК²⁶⁷ тощо.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 02 вересня 2022 р. № 990 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги» Міністерству юстиції України надане доручення затвердити Порядок ведення Реєстру

---

²⁶⁵ Кисельова Т. Механізми Саморегулювання діяльності медіаторів: кращі практики і уроки для України (Self-Regulation of Mediation: Best Practices and Lessons for Ukraine). https://www.researchgate.net/publication/327254468_Mehanizmi_Samoreguluvanna_Dialnosti_Mediatoriv_Krasi_Praktiki_I_Uroki_Dla_Ukraini_Self-Regulation_of_Mediation_Best_Practices_and_Lessons_for_Ukraine

²⁶⁶ Реєстр медіаторів - членів НАМУ. <http://namu.com.ua/ua/members/>

²⁶⁷ Реєстр медіаторів Міжнародного центру медіації. <https://bs.krok.edu.ua/magistr-z-mediaciji-ta-menedzhmentu-konfliktiv/rejestr-mediatoriv-mizhnarodnogo-centru-mediaciji/rejestr-mediatoriv/>

медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, та встановити механізм їхнього відбору. Відтак, медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, включають у Реєстр відомостей про медіаторів, відібраних за результатами конкурсного відбору, у порядку, затвердженому наказом Міністерства юстиції України²⁶⁸.

Стаття 15. Відповідальність медіатора

1. У разі порушення зобов'язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно-правову відповідальність відповідно до закону.

2. У випадках, передбачених законом, медіатор несе адміністративну чи кримінальну відповідальність.

3. У разі недотримання норм професійної етики медіатор несе відповідальність, визначену статутом або положенням об'єднання медіаторів, членом якого він є.

1. Реалізуючи права та обов'язки, медіатор повинен дотримуватися норм законодавства України, правил проведення медіації, а також норм професійної етики медіатора. За порушення цих норм (вчинення дій чи бездіяльності) медіатор несе цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність, засади якої визначені законом. Разом з цим, коментований Закон не визначає порядку притягнення до відповідальності медіаторів, не передбачає створення спеціального органу, який би розглядав скарги на медіаторів. Притягнення до цивільної, кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності відбувається на підставі загальних засад, визначених у законах.

Так, підставою для притягнення медіатора до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, до кримінальної відповідальності – злочину, до адміністративного правопорушення – адміністративного проступку тощо.

---

²⁶⁸ Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, Порядку проведення конкурсного відбору медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги» від 28.11.2022 № 5298/5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-22#Text>

Узагальнивши доктринальні напрацювання, судову практику, норми законів України, дійдемо висновку, що підставою для притягнення до юридичної відповідальності медіатора є наявність складу правопорушення, наявність норми права, яка передбачає склад правопорушення, відсутність підстав звільнення від відповідальності, а також наявність правозастосовного акту (рішення органу, яким покладається відповідальність).

Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, не несуть відповідальності за дії чи бездіяльність медіатора у процесі медіації, якщо інше не передбачено статутом цих організацій.

В юриспруденції пропонується відповідальність медіаторів поділяти на декілька груп: зобов'язання, які медіатор несе як будь-який інший суб'єкт господарювання; відповідальність, що стосується безпосередньо практики медіації²⁶⁹.

2. Цивільно-правова відповідальність настає за невиконання чи неналежне виконання обов'язків, зобов'язань, визначених договором про проведення медіації (договором про надання послуг). Ми підтримуємо дослідників у тому, що якщо медіатором порушуються умови та строки виконання зобов'язань, порядок проведення процедури медіації, порушення умов конфіденційності, завдано сторонам матеріальної або моральної шкоди чи, можливо, інше, що передбачено договором, то сторони можуть звернутися до суду з відповідним позовом про захист порушеного права²⁷⁰.

3. Кримінальна відповідальність у медіатора настає в разі вчинення злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Наприклад, медіатор несе відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України). Відповідно до частини першої ст. 182 КК України за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, – караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. Згідно з частиною другою ст. 182 КК України ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам,

---

²⁶⁹ Адвокат та медіація. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, та інші. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

²⁷⁰ Там же.

свободам та інтересам особи, - караються арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк. Істотною шкодою в цій статті, якщо вона полягає в заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність.

Тобто, за окремі дії або бездіяльність, що містять ознаки складу кримінального правопорушення, медіатора може бути притягнуто до кримінальної відповідальності. Заявником є фізична або юридична особа, яка звертається з відповідною заявою або повідомленням до правоохоронного органу, уповноваженого розпочати досудове розслідування²⁷¹.

4. Дисциплінарна відповідальність медіатора настає за вчинення (дії чи бездіяльність) дисциплінарного проступку. Як правило, за порушення норм кодексів етики медіатора, прийнятих відповідною громадською організацією (юридичною особою) чи саморегульним об'єднанням медіаторів, медіаторів притягують до дисциплінарної відповідальності. Підстава розгляду – подана скарга суб'єктом процесу медіації.

В юриспруденції зазначається, що основним механізмом дисциплінарної відповідальності є виключення медіатора з реєстру медіаторів, що тягне за собою великі репутаційні ризики для медіатора. Для цього в організаціях, які ведуть реєстри, розробляють кодекси поведінки медіаторів і створюються дисциплінарні комісії, куди споживачі можуть подавати скарги. Якщо дисциплінарна комісія підтвердить порушення медіатором етичних норм, у якості санкції передбачається виключення її/його з реєстру, іноді з вимогою проходження додаткового навчання. Така система діє, наприклад, у Канадському інституті альтернативного вирішення спорів. У зв'язку з тим, що в більшості країн запроваджена система ведення реєстрів багатьма організаціями, то і дисциплінарна відповідальність накладається тими самими організаціями. Єдиною вимогою міжнародних документів у сфері медіації, зокрема Директив Європейського Союзу, є

---

²⁷¹ Там же.

вимога публікації інформації про дисциплінарні процедури на вебсайтах організацій-провайдерів послуг медіації в доступній для споживача формі, що і є на сьогодні кращою практикою²⁷².

5. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) звертає увагу на те, що питання відповідальності медіатора, окрім дисциплінарної, у національному законодавстві про медіацію широко не розглядаються. Окрім дисциплінарних стягнень, медіатори, як правило, піддаються цивільно-правовій відповідальності. Наприклад, у Сербії «медіатор несе відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну сторонам через його недотримання Кодексу етики, його протиправну поведінку, навмисно або через грубу недбалість, відповідно до загальних правил щодо відповідальності за збитки; у Хорватії» посередник несе відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок порушення ним або нею зобов'язання, зазначеного в пункті 1 цієї статті. Найсуворіші санкції за порушення обов'язків медіатора можна знайти в Австрії, Бельгії та Туреччині. У Туреччині посередникам, а також сторонам може загрожувати позбавлення волі на строк до 6 місяців за порушення конфіденційності, така ж тривалість передбачена австрійським законодавством. Австрійським посередникам або сторонам також може загрожувати штраф. У Бельгії за порушення конфіденційності медіатори можуть бути покарані позбавленням волі на строк від 1 до 3 років або штрафом у розмірі від 100 до 1000 євро²⁷³.

Найпоширенішими видами стягнення щодо дисциплінарної відповідальності є попередження; догана (державна чи особиста); призупинення дії ліцензії або тимчасове виключення зі списку; остаточне вилучення зі списку (наприклад, Азербайджан, Бельгія, Литва). Бельгійський законодавець був ще більш креативним і додав такі санкції, як обов'язкове співпосередництво та зобов'язання пройти стажування у сфері посередництва протягом певного періоду часу. Обидва вони мають на меті фіксувати поведінку медіатора та навчати додаткових навичок, а не перешкоджати їм практикувати, тому їх слід заохочувати²⁷⁴.

---

²⁷² Tatiana Kyselova Mediation in Ukraine: Challenges of Peace and War. <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Kyselova-Mediation-in-Ukraine-TULANE-J.-OF-INT%E2%80%99L-COMP.-LAW-2017.pdf>

²⁷³ Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/ceprej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова)

²⁷⁴ Там же.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) вважає, що цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність, а також зобов'язання відшкодувати заподіяну шкоду за належного виконання мають бути достатніми для утримання медіаторів від порушення своїх зобов'язань. Однак, якою б не була санкція, рішення дисциплінарного органу має бути оскаржено у вищому органі влади чи суді (наприклад, у Бельгії секція Державної ради з адміністративних справ за заявою може призупинити або анулювати прийняті рішення Дисциплінарною та комісією зі скарг). Крім того, потенційні користувачі медіації, а також самі медіатори повинні краще розуміти, яка поведінка може стати причиною застосування дисциплінарної відповідальності. Тому рекомендується оприлюднити знеособлені рішення дисциплінарного органу, подібно до судових рішень²⁷⁵.

---

²⁷⁵ Там же.

Розділ III. ПРОВЕДЕННЯ МЕДІАЦІЇ

Стаття 16. Підготовка до медіації

1. Перед початком проведення медіації медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи із сторонами наявного або можливого конфлікту (спору), разом або окремо, для з'ясування можливості проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), зокрема зустрічі, збирання та обмін інформацією, документами, необхідними для прийняття рішення сторонами конфлікту (спору) та рішення медіатора про участь в медіації, а також інші заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором або суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

1. Процес медіації (процесуально-організаційна модель медіації) складається із декількох послідовних стадій, визначених цим законом (ст.ст. 16 та 17 Закону), кожна з яких містить декілька етапів. Закон не містить окремої статті, в якій визначено чіткий процесуально-організаційний прядок проведення медіації, як це, наприклад, передбачено в «Розділі III Позовне провадження» Цивільного процесуального кодексу України (відкриття провадження, підготовче провадження ... та ін.). Разом з тим, із змісту статей цього Закону слідує, що кожна із стадій процесу медіації має визначену мету та завдання, які виконуються в межах певних етапів процесу медіації. Перехід від однієї стадії процесу медіації до наступної відбувається після виконання завдань та досягнення мети попередньої стадії процесу медіації.

Тож медіація починається з підготовчого етапу (підготовчою стадією), на якому основну роль відведено медіатору або суб'єкту, що забезпечує проведення медіації, на якого покладено обов'язок здійснити підготовчі заходи зі сторонами наявного або можливого конфлікту (спору). На цьому етапі (стадії) медіації починають реалізовувати свої функції (повноваження) медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, та сторони спору (конфлікту), оскільки вони виявили волю та бажання звернутися до останнього, щоб врегулювати спір (конфлікт), а також формується підґрунтя для реалізації мети та завдань подальших етапів (стадій) медіації, готується проєкт договору про проведення медіації, визначаються правила проведення медіації тощо.

2. Теоретична модель процесу медіації серед науковців викликає дискусію. Проте вчені та практики єдині в тому, що відмінною особливістю медіації є структурованість процедури (процесу) проведення переговорів²⁷⁶. Тобто існує чітка послідовність кроків, якими медіатор має провести сторони. У різних країнах, різних школах по-різному називають ці кроки – стадії, фази, етапи, однак незалежно від назви та кількості кроків алгоритм проведення переговорів завжди є однаковим²⁷⁷. Тобто, терміни «стадія процесу (процедури) медіації», «етапи процесу (процедури) медіації» тощо є науковими поняттями, а не офіційно закріпленими у цьому Законі поняттями.

Наприклад, у Вікіпедії процедура медіації поділяється на декілька етапів та зазначається, що кожен з етапів має свою мету і зміст. Для успішного проведення медіації необхідно, щоб перехід до наступного етапу відбувся після того, як буде досягнуто усіх цілей на попередньому. Перший етап – це підготовка до медіації, другий етап – вступна частина медіації (вступне слово медіатора), третій етап – розповіді сторін, четвертий етап – розв'язання проблеми, п'ятий етап – укладання та підписання угоди²⁷⁸. Тобто, Вікіпедія замість терміну «стадія» використовує термін «етап», виділяючи п'ять етапів медіації.

Разом з тим, у більшості наукових джерел йдеться про «стадії» медіації, які складаються із декількох етапів (кроків, фаз тощо). При цьому кількість стадій медіації також є темою для дослідження, оскільки дослідниками виділяється від трьох стадій до дванадцяти стадій медіації²⁷⁹.

Так, наприклад, у методичних рекомендаціях до дисципліни у сфері медіації йдеться про «стадію І. Формування структури і довіри» та виділяється декілька кроків. «На першому кроці пропонується розташувати учасників так, щоб вони зручно сиділи (відповідно до їхніх бажань – командою, індивідуально), добре чули і бачили один одного.

---

²⁷⁶ Див., наприклад, Котуха О. С., Попов Д. І. Медіація у сфері господарського судочинства: сучасний стан, виклики та завдання. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С.165-169. http://lsej.org.ua/8_2022/36.pdf

²⁷⁷ Адвокат та медіація. Посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

²⁷⁸ Медіація. Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

²⁷⁹ Див., наприклад, Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги – XXI. 2011. 464 с.

Таким чином, беруться до уваги три важливі аспекти: комфорт, комунікація та можливість контролю. Що ж до позиції самого медіатора, то вона має підкреслювати його нейтральність щодо проблеми й опонентів. Другий крок - оголошення медіатором ролей, які виконуватимуться ним і учасниками під час переговорів. Необхідно відразу ж подякувати учасникам за те, що вони обрали саме цей спосіб урегулювання конфлікту і прийшли на зустріч. Далі відбувається обговорення й ухвалення правил поведінки, коли учасники мають усвідомити, що їхня поведінка не може бути безконтрольною та безкарною. Наприклад, за серйозне запізнення на переговорний процес винуватець сплачує штраф, а передчасний вихід із переговорного процесу має супроводжуватися письмовою заявою. Під час третього кроку медіатор повідомляє учасникам все, що знає про них і ситуацію, що склалася, знов демонструючи, що ні від кого не має секретів. На четвертому кроці учасники конфлікту розповідають про своє бачення проблеми. Він спрямований на з'ясування прихованих проблем – «айсбергів», які поки лише поверхнево розуміються учасниками. Застосовуючи відкриті питання і слухаючи їх мовчки, медіатор поступово бере хід дискусії у свої руки і починає управляти нею. Якщо учасники переговорів дуже роздратовані й обстановка стає вибухонебезпечною, має сенс перебивати їх у певний момент. Щоб таке переривання не виглядало недемократичним, можна наперед домовитися про фіксований час кожного виступу. П'ятий крок – це вивчення очікувань учасників. Вислуховуючи їхні побажання, медіатор у першому наближенні робить уявний прогноз про можливості задоволення очікувань і необхідні для цього технології». Крім того виділяються ще й такі стадії: «Аналіз фактів і виявлення проблем», «Пошук альтернатив», «Переговори й ухвалення рішення», «Складання підсумкового документа», «Затвердження угоди»²⁸⁰. Тобто, йдеться про шість стадій медіації.

Шість етапів медіації виділяють й інші науковці, однак їхні назви різняться. Як от: 1) підготовка до здійснення медіації; 2) вступна часина (безпосередній початок медіації); 3) переговори між сторонами, у межах

---

²⁸⁰ Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Вступ до медіації» для здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення усіх форм навчання. Упоряд.: Журба І. О.; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2020. – 30 с. https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/1082/1/28.%D0%96%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B0_%D0%92%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf

яких відбувається виявлення усіх спірних питань; 4) формулювання пропозицій щодо способів вирішення спору; 5) оцінка цих позицій; 6) укладення угоди про вирішення спору (медіаційна угода)²⁸¹.

Разом з тим іншими вченими пропонується чотири стадії медіації, а саме: «Вступна (попередня)», «Відкриваюча», «Стадія розробки» та «Заклучна або стадія вирішення». Так, перша стадія передбачає проведення таких процедур, як: підготовка до медіації, пояснення правил проведення медіації, знайомство медіатора з учасниками конфлікту та підписується згода сторін на проведення медіації, тощо; друга стадія, «Відкриваюча» розпочинається з поступового налагодження прямого спілкування між медіатором та сторонами конфлікту, з'ясовуються причин виникнення конфлікту та відбувається виклад кожною зі сторін своєї думки в конфлікті. Мається на увазі, що під час проведення цієї стадії, сторони повинні висловити власне бачення суті конфлікту та причин його виникнення медіатору, який після опрацювання матеріалу допомагає конфліктуючим сторонам впоратися з емоціями, установити пріоритетність проблем та порядок їхнього опрацювання у процесі медіації; третя стадія, «Стадія розробки», на якій відбувається пошук методів урегулювання конфлікту, з'ясування невиявлених інтересів конфліктних сторін та пошук й обговорення взаємоприйнятних способів вирішення спору, пошуку консенсусу. У процесі реалізації цієї стадії проводиться «мозкова атака» конфліктних сторін, під час якої вони висловлюють та записують протягом відведеного медіатором часу будь-які ідеї (ймовірні або неймовірні) та варіанти вирішення конфліктної ситуації, після генерування варіантів рішень здійснюється сторонами їхнє групування відповідно до тем та груп інтересів; четверта стадія, «Заклучна або стадія вирішення», передбачає підведення підсумків, вирішення конфлікту та укладання угоди (контракту) у разі вироблення консенсусу у вирішенні конфлікту. На цій стадії сторони переходять до формулювання і вироблення спільних дій, перевіряють їх на допустимість, можливість їхнього виконання обома сторонами та справедливість отриманого результату. У підсумку здійснюється добровільне підписання угоди, яка під час медіації є гарантією її безумовного виконання²⁸².

---

²⁸¹ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг. ред. Ю. Д. Притики. Київ: ВД «Дакор», 2021. 436 с.

²⁸² Ключник, А. В., Галунець, Н. І., Гусенко, А. А. Медіація як спосіб вирішення конфліктів в громадах у процесі децентралізації. Таврійський

Т. Білик, Р. Гаврилук, І. Городиський та ін. пропонують наступні стадії медіації. «Підготовчу стадію», завданнями якої є: формування у сторін конфлікту розуміння процедури медіації, визначення основних організаційних аспектів, підписання угоди про проведення медіації. Стадію «Збір інформації та визначення тем для обговорення», завданнями якої є: збір інформації про конфлікт (спір); визначення важливих для усіх сторін конфлікту (спору) тем обговорення; визначення спільних тем для обговорення; визначення пріоритетності та послідовності тем для обговорення. Ця стадія медіації розпочинається з пропозиції медіатора розповісти кожній стороні про своє бачення проблеми (конфлікту, спору). Завдання медіатора під час збору інформації – уважно вислухати всі сторони конфлікту, акцентуючи увагу на найбільш важливих моментах. Під час збору інформації медіатор використовує техніки та інструменти (перефразування, резюмування, рефреймінг тощо). На цій стадії медіації не відбувається дослідження проблеми та її бачення сторонами конфлікту, а збирається попередня інформація, яка є необхідною для визначення тем для подальшого обговорення. Наступна стадія – «Робота з інтересами та потребами». Головними цілями медіатора в роботі з інтересами та потребами сторін є: допомогти сторонам розпізнати свої істинні інтереси; створити умови для вільного прояву своїх емоцій; зробити можливим слухання один одного й розуміння інтересів іншого; підготувати основу для пошуку варіантів вирішення конфлікту. На стадії «Пошук та оцінка варіантів рішення» завданнями медіатора є: створення умов для пошуку та напрацювання сторонами варіантів рішень; організація обговорення варіантів рішень, запропонованих сторонами; сприяння виробленню рішення, прийнятого для обох сторін спору; оцінка рішення з точки зору їхньої відповідності інтересам сторін, їхньої реалістичності, здійсненності тощо. На стадії «Оформлення домовленостей» варто розрізняти поняття «угода за результатами медіації» та «мирова угода», які не є тотожними. Різниця полягає в тому, що угода за результатами медіації є різновидом цивільно-правової угоди, та в разі її невиконання сторона має звертатися за захистом своїх прав до суду. Тоді як мирова угода передбачена процесуальним законодавством, що визначає низку її особливостей. Факультативною стадією є стадія «Постмедіація». До основних завдань цієї стадії належать: обговорення зі сторонами перебігу та результатів медіації, її аналіз з точки зору відповідності очікуванням сторін; затвердження угоди за результатами

медіації (чи її окремих положень) компетентним органом та надання їй виконавчої сили за спільним бажанням сторін, якщо така можливість передбачена законодавством; вирішення питання про долю розгляду справи іншими компетентними органами (судами, третейськими судами тощо), якщо медіація проводилася під час таких проваджень; узгодження порядку виконання угоди за результатами медіації та процедури інформування щодо такого виконання; вирішення питання щодо моніторингу виконання угоди за результатами медіації; узгодження порядку надання сторонам інформаційної підтримки або допомоги в подоланні труднощів з виконанням угоди в майбутньому, якщо така підтримка чи допомога буде потрібна²⁸³.

3. Ми виділяємо три стадії медіації: 1) підготовчу стадію; 2) безпосередню процедуру медіації; 3) завершення процедури медіації – укладання угоди за результатами медіації та її виконання²⁸⁴. Тож пропонуємо розглядати коментар до цієї статті та ст.17 цього Закону в комплексі.

Як уже зазначалося, цей Закон у теоретичній моделі медіації також виділяє підготовчу стадію медіації («підготовка до медіації»), яка складається з декількох етапів («заходів»), визначає мету та завдання, які вирішуються на цій стадії, а також передбачає коло суб'єктів (учасників) цієї стадії. Підготовча стадія медіації є фундаментом для подальшого перебігу процесу медіації (для переходу до наступних стадій медіації). Метою цієї стадії є створення організаційних умов проведення процедури медіації.

Завданням цієї стадії є: 1) встановлення волевиявлення та дійсних намірів сторін щодо проведення процесу медіації для вирішення наявного чи можливого спору (конфлікту); 2) пояснення змісту, принципів медіації, а також переваг процедури медіації; 3) визначення медіабельності спору (конфлікту); 4) вирішення організаційних умов

---

²⁸³ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

²⁸⁴ Кармаза О. О. Закон України «Про медіацію»: пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері медіації Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 травня 2022 р. Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПШП, 2022. 667 с. С. 106-110.

проведення процедури медіації, наприклад, у разі необхідності запрошення іншої сторони спору (конфлікту) для врегулювання відносин шляхом медіації, визначення складу учасників процесу медіації, місця проведення медіації, визначення часу проведення медіації тощо; 5) укладення договору про проведення медіації.

Встановлення волевиявлення та дійсних намірів сторін спору (конфлікту) щодо проведення процесу медіації для його вирішення відбувається, як правило, в усній формі на підготовчій стадії медіації шляхом з'ясування медіатором чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, добровільного бажання врегулювати наявний чи можливий спір (конфлікт) у процесі медіації, а також однакового розуміння сторонами змісту та наслідків процесу медіації для кожного з них. На цьому етапі медіатор чи суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, повинен ознайомити сторони спору (конфлікту) з принципами процесу медіації, а також звернути увагу на те, що під час процедури медіації медіатор допомагатиме їм шляхом використання різних технік і методик ведення переговорів самостійно прийняти взаємовигідне для них рішення у спорі (конфлікті).

У зв'язку з цим пропонуємо виділяти на першій стадії медіації такий етап як «Вступне слово медіатора», на якому відбувається знайомство зі сторонами спору (конфлікту), перевірка їхньої матеріальної та процесуальної правоздатності та дієздатності, доведення до відома принципів медіації та вчинення інших процесуальних дій. Відтак на цьому етапі медіатор повинен виконати, зокрема, такі завдання: установити сторону (сторони) спору (конфлікту), установити дієздатність сторін, з'ясувати волю сторін – добровільність участі у процесі медіації та наміри сторін вирішувати спір (конфлікт) шляхом процедури медіації, ознайомити сторони спору (конфлікту) із принципами процесу медіації та теоретичною моделлю процесу медіації, а також акцентувати увагу на перевагах медіації над судовим розглядом тощо.

Довідково. Про етапність²⁸⁵ (структурованість²⁸⁶) процесу медіації вказується також в юриспруденції та пропонується²⁸⁷ виділяти такі формальні процедури: 1) вступ до медіації: медіатор представляється сторонам; надає можливість представитися сторонам; підписує зі сторонами договір на проведення медіації, в якому зазначається гонорар медіатора, згода сторін на участь у процедурі медіації та інші передбачені законом та домовленістю сторін умови; перевіряє обсяг повноважень сторін, необхідних для прийняття рішень за результатами медіації; у вчиняє інші необхідні підготовчі дії; 2) вступне слово медіатора – медіатор розповідає сторонам про суть медіації та процедуру її проведення, свою роль у вирішенні спору; допомагає сторонам знайти прийнятне для обох сторін рішення шляхом налагодження між сторонами ефективної комунікації і зняття емоційного напруження під час медіації; пояснює сторонам, що він не експерт, не консультант і не надає порад щодо шляхів вирішення спорів, а лише забезпечує між сторонами ефективну комунікацію, що сприяє сторонам у прийнятті ними самостійно взаємовигідного рішення²⁸⁸. Вважаємо, що більшість наведених вище питань доцільно відносити до етапу – «вступне слово».

Наступним етапом на цій стадії медіації є визначення медіабельності спору (конфлікту). Без оцінки медіабельності спору (конфлікту) неможливо рухатися далі, переходити на наступну стадію процесу медіації.

Ми погоджуємося з вченими, які доводять, що медіатор обов'язково аналізує конфліктну ситуацію. Аналіз конфлікту надзвичайно важливий: не всі спори підлягають процедурі медіації, наприклад спір, котрий стосується спадкових інтересів дітей, які не є учасниками медіації. Такі суперечки називаються немедіабельними і підлягають вирішенню в суді²⁸⁹.

---

²⁸⁵ Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с.

²⁸⁶ Процьків Н. Особливості практичного застосування медіації в спадкових спорах. Підприємство, господарство і право. 2018. № 12. С. 57-60.

²⁸⁷ Адвокат та медіація. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, та інші. X: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

²⁸⁸ Там же.

²⁸⁹ Процьків Н. Особливості практичного застосування медіації в спадкових спорах. Підприємство, господарство і право. 2018. № 12. С. 57-60.

«Медіабельність» – це критерій спору, за якими визначається доцільність проведення процедури медіації. До основних критеріїв належать, зокрема: просторовий (можливість контакту з обома сторонами спору); законодавчий (пряма заборона для проведення медіації); суб'єктний (дієздатність, залежності та психічні розлади, психологічні особливості сторін); предметний (предмет та зміст спору)²⁹⁰. Крім того дослідники зазначають, що суб'єктивними критеріями медіабельності спору є: добросовісність сторін, готовність учасників спору до діалогу та примирення, зацікавленість сторін медіації в економії коштів та швидкості врегулювання спору, прагнення до збереження нормальних ділових або особистих відносин, зацікавленість у конфіденційності розв'язання конфлікту. Об'єктивними критеріями медіабельності спорів є: відсутність прямої заборони на застосування медіації до відповідної категорії спорів; наявність визначених законом повноважень на укладення угоди за результатами медіації; відповідність предмету спору моральним засадам та публічному порядку; відсутність впливу спору на інтереси осіб, які не беруть участь у процесі медіації²⁹¹. Слід також зазначити, що зміст поняття «медіабельність спору», а також його критерії є дискусійним на науковому рівні. Цей закон не використовує це поняття, а відтак розкриття його змісту відбувається лише на науковому рівні²⁹².

---

²⁹⁰ Медіація в різних спорах: від банкрутства до спорів з державою. Юридична газета Online. 04 лютого 2021. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mediatsiya/mediaciya-v-riznih-sporah-vid-bankrutstva-do-sporiv-z-derzhavoyu.html#:~:text=%D0%9C%D0%BE%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97,%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97>.

²⁹¹ Токарева К. Критерії медіабельності спорів. https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200423/article/view/465/pdf

²⁹² Див., наприклад, Мазаракі Н. Щодо поняття медіабельності спору. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 258–262; Романадзе Л.

Ще одним етапом цієї стадії медіації є «Вирішення організаційних умов проведення процедури медіації». На цьому етапі: встановлюється дата, час та місце проведення медіації; з'ясовуються можливості проведення медіації у формі онлайн-конференції; визначається склад учасників процедури медіації, кількість представників та встановлюються їхні повноважень; встановлюється тривалість медіаційних переговорів; обговорюються питання конфіденційності та безпеки тощо. Ці та інші організаційні питання вирішуються на зустрічах сторони (сторін) спору (конфлікту) з медіатором чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

Коментована стаття передбачає проведення таких зустрічей разом (всі сторони спору (конфлікту) та медіатор чи суб'єкт, що забезпечує проведення медіації) (спільна зустрічі) чи окремо (сторона спору (конфлікту) та медіатор чи суб'єкт, що забезпечує проведення медіації) (індивідуальні зустрічі). В останньому випадку на науковому та практичному рівнях мова йде про запрошення до процесу медіації другої сторони спору (конфлікту) у випадку, коли до медіатора чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, звернулася одна зі сторін. Наголосимо, що звернення однієї зі сторін спору (конфлікту) до медіатора чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, не зобов'язує іншу сторону спору (конфлікту) урегулювати спір (конфлікт) за допомогою процесу медіації.

Під час підготовчого етапу медіатор завдяки навичкам активного слухання отримує перші відомості про спір, формує його загальну картину, визначає зацікавлених осіб, рівень емоційності конфлікту, особливі потреби його сторін, можливі перешкоди для врегулювання спору, а також формулює власні пропозиції щодо структурування процесу медіаційних переговорів²⁹³. Тож медіатор повинен володіти техніками активного слухання, а також техніками ставлення питань. «Уміння ставити питання на різних етапах медіації є справжнім мистецтвом»²⁹⁴.

До речі, адвокати та інші представники сторін можуть брати участь у медіації на всіх етапах її проведення та консультувати сторони з усіх

Д. Критерії медіабельності у контексті системи вирішення спорів. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 6(35), 2020. С. 8-13.

²⁹³ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

²⁹⁴ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг. ред. Ю. Д. Притики. Київ: ВД «Дакор», 2021. 436 с.

питань, пов'язаних з предметом спору²⁹⁵, разом з тим їхня участь повинна бути узгоджена сторонами.

Варто зазначити, що дослідниками також звертається увага на встановлені організаційних умов, а саме, логістичного забезпечення процесу медіаційних переговорів. Медіатор має в більшості випадків забезпечити сторони приміщенням та всім необхідним для медіації. Тобто він створює матеріальні умови для належного проведення медіації: наприклад, наявність достатньої кількості кімнат для проведення роздільних перемовин. Треба також подбати про те, щоб стіл, за яким буде відбуватись медіація, був достатньо великим, щоб за нього могли сісти всі учасники процесу. Важливо подбати й про інші, на перший погляд, дрібнички, які однак дуже важливі для комфорту та позитивного налаштування сторін (кава, чай, інші напої, папір, ручки, маркери тощо). Одне із ключових питань у логістиці медіації – координація часових рамок проведення медіації та плану дій. Потрібно визначитись із датою проведення сесії, як була б зручною для обох сторін та їхніх представників. Бажано також резервувати приміщення на довший час, ніж зазвичай потрібно для проведення медіації певного виду конфліктів, оскільки в конкретному випадку медіація може неочікувано затягнутися. Під час фази премедіації медіатор зі сторонами укладають угоду про проведення медіації²⁹⁶.

Укладення договору про проведення медіації (див. ст. ст. 1 та 20 цього Закону), як угоди про надання послуг з проведення медіації, відбувається між учасниками цієї стадії процесу медіації (між медіатором та сторонами спору (конфлікту) та є заключним етапом стадії. Форма договору: письмова чи усна. Як правило, договір про проведення медіації розробляє медіатор. Загальний зміст договору встановлено у ст. 20 цього Закону, проте сторони мають право передбачати інші умови договору, які не визначені в цій статті Закону.

Суб'єктами (учасниками) цієї стадії є: 1) медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації; 2) сторони наявного або можливого конфлікту (спору).

Друга стадія процесу медіації – безпосередня процедура медіації, полягає в організації та веденні безпосередньої процедури медіації

---

²⁹⁵ Адвокат та медіація. Посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

²⁹⁶ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

(переговорного процесу), у межах якої медіатор повинен наблизити сторони до співробітництва (примирення) та укладення угоди за результатами медіації (ст. 21 Закону).

Відтак пропонуємо виділяти в цій стадії декілька таких етапів медіації.

Перший етап – «Вступне слово медіатора», в якому медіатор наголошує на правах та обов'язках всіх учасників процедури медіації; знову з'ясовує добровільність волі сторін спору (конфлікту) врегулювати його у процесі медіації; з'ясовує готовність сторін діяти відповідно до принципів процесу медіації; уточнює порядок та методику проведення медіації (правила проведення медіації); сприяє формуванню доброзичливої атмосфери переговорів (зустрічей). На цьому етапі медіатору важливо роз'яснити сторонам спору (конфлікту) зміст та випадки індивідуальних зустрічей сторін із медіатором, які допускаються на кожній стадії процесу медіації на вимогу медіатора чи сторін спору (конфлікту).

Звертаємо увагу на те, що в разі якщо стадії відбуваються в однаковому часовому проміжку (в один день, протягом однієї чи декількох годин одного дня), цей етап («Вступне слово») може поєднуватися з етапом «Вступне слово медіатора» підготовчої стадії медіатора.

Наступним етапом цієї стадії медіації пропонується виділити етап «Виступи (презентація) сторін спору (конфлікту)», під час якого сторони висловлюють свої позиції щодо спору (конфлікту), обґрунтовують вимоги, обмінюються інформацією. На цьому етапі медіатору доцільно чітко визначити послідовність (черговість) виступів та запитань до сторін спору (конфлікту), регламент виступів і запитань тощо. Принципи добровільності та рівності сторін, конфіденційності інформації є домінуючими на цьому етапі медіації.

Загалом на етапі «Виступи (презентація) сторін спору (конфлікту)» завдання медіатора полягають у: організації викладення сторонами спору (конфлікту) змісту спору (конфлікту) та своїх вимог; уточненні та розкритті змісту позицій сторін; забезпеченні чіткого розуміння стороною позиції опонента; фіксації протиріччя у вирішенні спору (конфлікту); ґрунтовному аналізі спору (конфлікту); забезпеченні ефективної комунікації сторін тощо.

Забезпечення ефективної комунікації сторін спору (конфлікту) безпосередньо залежить від обізнаності медіатора у всіх аспектах спору (конфлікту) та позицій сторін, а також у правильному застосуванні медіатором різних технік комунікації (див. далі). Наприклад, чіткість

розуміння отриманої інформації сторонами та медіатором забезпечується шляхом різних запитань та «зворотного зв'язку».

У конфліктології доводиться, що під час уточнення інтересів та позицій знімається інформаційна невизначеність з обговорюваної проблеми. Знаходиться «спільна мова» з партнером у переговорах. Тож, обговорюючи питання, необхідно переконатися, що під одним і тим же терміном сторони розуміють однакові, а не різні речі. Етап уточнення проявляється у викладенні сторонами позицій (внесення офіційних пропозицій) та наданні роз'яснень із них. Вносячи пропозиції, сторони тим самим визначають свої пріоритети, своє розуміння можливих шляхів ви-рішення проблеми. Етап обговорення (аргументації) спрямований на те, щоб максимально зрозуміло обґрунтувати власну позицію. Він набуває особливого значення, якщо сторони орієнтуються на вирішення проблеми шляхом компромісу. Під час обговорення опоненту показують, на що і чому сторона не може піти. Обговорення є логічним продовженням уточнення позицій. Сторони шляхом висунення аргументів під час дискусії, висловлення оцінок на адресу пропозицій партнера показують, з чим і чому вони принципово не згодні або, навпаки, що може бути предметом подальшого обговорення. Якщо сторони прагнуть вирішити проблему шляхом переговорів, то результатом етапу аргументації має бути визначення меж можливої домовленості²⁹⁷.

Психологи звертають увагу на те, що переговорний процес – це специфічний вид спільної діяльності, її особливість полягає в тому, що цілі та інтереси, а тим більше позиції сторін не збігаються. Специфіка також у тому, що на переговорах опонент тісно контактує з іншим та змушений рахуватися з його діями. Тому переговори мають психологічні механізми та технологію поведінки. Виділяють такі психологічні механізми переговорного процесу: 1) узгодження цілей та інтересів; 2) прагнення до взаємної довіри сторін; 3) забезпечення балансу влади та взаємного контролю сторін²⁹⁸.

Тож, переговори стають переговорами завдяки дії механізму узгодження цілей та інтересів. Рівень досягнутого узгодження може бути різним: від повного врахування інтересів до часткового. У цих випадках переговори вважаються вдалими. Якщо переговори не завершилися домовленістю, то це не означає, що узгодження не було. Просто під час

---

²⁹⁷ Примуш М. В. Конфліктологія. Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.

²⁹⁸ Там же.

узгодження опоненти не змогли домовитися. Сутність цього механізму полягає в тому, що сторони на основі поступового висунення та обґрунтування своїх цілей, обговорення їхнього поєднання виробляють узгоджену спільну мету. Узгодження цілей та інтересів більш ефективне, якщо забезпечені: орієнтація сторін на вирішення проблеми («на справу»); добрі або нейтральні міжособистісні стосунки опонентів; поважне ставлення до опонентів; відкриті позиції, пропонування чітких індивідуальних цілей; здатність до корегування своїх цілей. Пошук точок зіткнення та вироблення спільної мети позитивно впливають на нормалізацію взаємовідносин опонентів, ведуть до спокійного, раціонального, а отже, продуктивного вирішення конфлікту²⁹⁹.

Як соціально-психологічний феномен довіра є єдністю сприйняття іншої людини та ставлення до неї. Виокремлюють потенційну та реальну довіру. Якщо одна людина говорить іншій, що вона їй довіряє, то це означає, що вона знає, як ця інша може поступити в тій або іншій ситуації, очікує позитивних дій у ставленні до себе і тому вона так до неї ставиться. Коли конфлікт відбувся або триває, важко говорити про якусь довіру сторін. Протидія, негативні емоції, отримані збитки можуть продукувати недовіру та очікування небезпеки. Але якщо сторони погодились на переговори, значить протиборство припинено, нехай тимчасово. Усвідомлення сторонами необхідності вирішення проблеми мирним шляхом, тобто за допомогою переговорів, запускає механізм встановлення взаємної довіри. Звичайно, сторони ризикують, коли змушені довіряти нещодавньому супротивнику. Проте узгодження інтересів, кроки назустріч один одному, послаблення негативних емоцій, виправлення спотвореного сприйняття сприяють розвитку взаємної довіри. Багато спеціалістів вважають довіру ключовою в переговорах (А. Росс, Б. Уорд). Чим більш стійка довіра між сторонами, тим більше шансів для конструктивного вирішення проблеми³⁰⁰.

Ще одним психологічним механізмом переговорів є забезпечення балансу влади і взаємного контролю сторін. Це полягає в тому що під час переговорів сторони прагнуть зберегти початковий або ж баланс сил, який складається, і контроль за діями іншої сторони. Важливе значення має влада однієї сторони щодо влади іншої сторони, а також те, що кожний учасник оцінює можливості іншого. Іноді влада розглядається як ранг опонента. Влада визначає можливості впливу на іншого³⁰¹.

---

²⁹⁹ Там же.

³⁰⁰ Там же.

³⁰¹ Там же.

Отже, завдання медіатора полягає в тому щоб сторони вибудували комунікацію самі, розуміли один одного. Медіатор допомагає сторонам діяти, а не приймає за них рішення.

На етапі «Виступи (презентація) сторін спору (конфлікту)» позиції сторін, як правило, доводяться шляхом ствердження, ультиматуму, обґрунтуванням претензій тощо. Відтак медіатор повинен зафіксувати розбіжності, спірні аспекти, допомогти сторонам висловити претензії обґрунтовано, а опоненту чітко зрозуміти зміст позиції сторони.

Варто зазначити, що етап «Збирання та обмін усною та письмовою інформацією» може відбуватися паралельно з іншим етапом цієї стадії медіації. Тож на цьому етапі медіації відбувається збирання та обмін інформацією, документами, необхідними для прийняття рішення сторонами конфлікту (спору) та рішення медіатора про участь у медіації, а також здійснюються інші заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором.

Метою наступного етапу медіації – етапу «Визначення теми переговорів (обговорення)» – є узгодження сторонами предмету переговорів та окреслення кола питань для обговорення. Відтак завданням медіатора є: організація цього етапу медіації (уточнення регламенту роботи); допомога сторонам у визначенні предмету переговорів та формуванні чітких питань для обговорення.

Уразі якщо сторони мають бажання співпрацювати, а спір не складний, узгодження предмету переговорів та окреслення кола питань для обговорення не викликає проблем у сторін. Натомість якщо спір складний, а сторони налаштовані на «боротьбу» між собою, медіатор повинен повно та об'єктивно оцінити складність спору та допомогти сторонам чітко та зрозуміло сформулювати теми для обговорення, напрацювати перелік запитань для уточнення позицій опонента тощо.

В юриспруденції зазначається, що здатність ставити доречні та своєчасні питання є запорукою успіху в будь-якій комунікації – медіації, переговорах і судовому процесі. Влучне питання може змінити хід подій і змусити задуматися про важливі речі. Крім того, за допомогою питань ми можемо збирати та уточнювати інформацію, пояснювати позиції, досліджувати інтереси, шукати рішення, оцінювати альтернативи тощо. Майстерність постановки питань потребує постійного удосконалення, однак першим кроком може стати розуміння її основ.

Так, питання можна класифікувати на види та групи за різними критеріями, зокрема: 1) закриті питання – ті, які передбачають однозначну відповідь – «так» або «ні», спрямовані на підтвердження або спростування певних обставин; 2) відносно закриті питання – ті, які

передбачають однозначну відповідь, виражену в сумах, строках, інших одиницях виміру тощо; 3) відкриті питання – ті, що передбачають отримання розгорнутої відповіді щодо певних обставин (Що ви може пояснити щодо...? Що ви маєте на увазі, коли...?); 4) уточнюючі питання – спрямовані на прояснення певних обставин, перевірку правильності розуміння почутої інформації; 5) фактологічні питання – спрямовані на отримання чи уточнення інформації про певні події, обставини, явища, факти; 6) оціночні питання – різновид відкритих питань на прояснення поглядів і сприйняття співрозмовником певних подій чи вчинків (Як ви ставитеся до...? Що ви думаете з приводу...?); 7) гіпотетичні питання – передбачають вірогідність настання певних подій чи оцінку їхніх наслідків (Як ви вчините, якщо...? А якщо припустити, що...?); 8) альтернативні питання – ті, що надають можливість вибору із запропонованих варіантів (Що ви виберете – перше чи друге?); 9) рефлексивні питання – ті, що віддзеркалюють думку співрозмовника (Чи правильно я розумію, що...?)³⁰².

Успішний комунікатор повинен не просто мати в арсеналі велику кількість різних питань, а й уміти використовувати їх, адекватно до ситуації. Різні види питань виконують різні функції в комунікації, тож готуючись поставити чергове питання, варто пам'ятати про те, якої мети ви хочете досягти в цей момент. Крім того, для ефективної комунікації радимо уникати так званих токсичних питань, які можуть призвести до ескалації конфлікту та поставити під загрозу перемовини надалі, зокрема, провокаційних, маніпулятивних, іноді — риторичних питань. Не варто також ставити множинні питання співрозмовнику, оскільки так ви ризикуєте отримати відповіді тільки на ту частину з них, яку вибере ваш співрозмовник³⁰³.

Наступний етап – етап «Напрацювання пропозицій щодо вирішення спору (конфлікту)». Завданням медіатора є: організація обговорення сторонами пропозицій щодо вирішення спору (конфлікту); організаційна допомога в напрацюванні спільного рішення, яке б задовільнило всі сторони; допомога сторонам у розумінні правової коректності пропозицій щодо вирішення спору (конфлікту) та правових наслідків виконання рішення; організаційна допомога у фіксуванні та уточненні проєкту угоди за результатами переговорів тощо.

---

³⁰² Адвокат та медіація. Посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

³⁰³ Там же.

Слід зазначити, що медіатору потрібно мати великий арсенал знань з конфліктології та права, а також вміти користуватися ним, оскільки саме на цьому етапі може яскраво проявитися конфлікт між сторонами. Крім того, під час переговорів медіатор може скористатися своїм правом на індивідуальну роботу зі сторонами та допомогти сторонам «вийти» із конфліктної ситуації. Індивідуальна робота (кокус) зі сторонами спору (конфлікту) факультативним етапом, спрямованим на усунення перешкод та створення умов для продуктивної взаємодії сторін у процесі медіації. Разом з тим не кожний спір (конфлікт), а також етап медіації потребує цього факультативного етапу. Цей етап важливий тоді, коли сторони на тому чи іншому етапі медіації не можуть досягнути позитивних результатів у переговорах.

Під час індивідуальної роботи зі сторонами спору (конфлікту) медіатор повинен дотримуватися, зокрема, принципу нейтральності, а саме, емоційно не підтримувати жодну зі сторін, не висловлювати власну точку зору щодо аргументів, висновків, висловлених сторонами, не оцінювати їхні дії тощо. Крім того, дотримання інших принципів, наприклад принципу конфіденційності, є також обов'язком медіатора в індивідуальній роботі зі сторонами спору (конфлікту).

Медіатор, як модератор процедури медіації, на цьому етапі вступає в переговорний процес: 1) обґрунтовано, використовуючи принципи медіації, правила проведення процедури медіації, норми професійної етики медіатора; 2) цілеспрямовано, для досягнення певної мети та вирішення завдань, визначених сторонами на цьому етапі медіації; 3) використовуючи, зокрема, знання у сфері конфліктології, а також різні техніки ведення переговорів саме для конкретної ситуації переговорного етапу.

Звертаєм увагу на те, що медіатор самостійно визначає, коли доцільно перейти до формату індивідуальної роботи, щоб процедура медіації була ефективною і сторони не відмовилися врегульовувати спір шляхом медіації. Загалом у процесі медіації рекомендується робити невеликі перерви (протягом дня, декількох днів, наприклад, для уточнення інформації, розробки проєкту тощо).

Наступним етапом є етап «Укладення проєкту угоди за результатами медіації» (див. ст. 21 цього Закону), на якому сторони узагальнюють та оформлюють проєкт угоди за результатами медіації. Тож, медіатор повинен забезпечити організаційні заходи щодо підготовки проєкту угоди, обговорення його змісту тощо.

Відтак на цьому етапі варто виділити такі процесуальні дії: дії щодо узагальнення позицій сторін, розробки проєкту угоди, його обговорення

та кінцевого оформлення угоди. Обов'язково узгоджуються терміни підготовки проєкту угоди та шляхи направлення проєкту сторонам спору (конфлікту). Як правило, проєкт угоди готує медіатор. Проте медіатор лише здійснює оформлення домовленостей сторін у письмовій формі, не доповнюючи чи змінюючи зміст домовленостей.

Роль медіатора на цій стадії процедури є менш активною, він має стимулювати сторони до напрацювання рішень, які б задовольняли кожну з них та були засновані на їхніх інтересах, проте одночасно він має слідувати за тим, щоб варіанти рішень, які пропонуються сторонами, були реалістичними та здійсненними. Разом з тим медіатор повинен залишатися нейтральним, не змушувати одну зі сторін приймати пропозиції іншої сторони, а також утримуватися від надання власних варіантів рішення сторонам. У загальному вигляді завдання медіатора на цій стадії можна звести до того, що він повинен: створити умови для пошуку та напрацювання сторонами варіантів рішень; організувати обговорення варіантів рішень, запропонованих сторонами; сприяти виробленню рішення, прийняттого для обох сторін спору; оцінити зазначені рішення з точки зору їхньої відповідності інтересам сторін, їхньої реалістичності, здійсненності тощо³⁰⁴.

Науковці слушно виділяють такі процедури: пошук варіантів рішення; оцінка варіантів рішення³⁰⁵.

Відтак на першому етапі цієї стадії сторони намагаються напрацювати якомога більше варіантів вирішення кожного зі спірних питань та, оцінивши їх, обрати найбільш оптимальний, що задовольняв би обидві сторони. Медіатор при цьому має стимулювати сторони до пошуку взаємовигідних та креативних рішень, що виходили б за межі простих позиційних переговорів. медіатор пояснює сторонам необхідність напрацювання багатьох альтернативних рішень, адже усвідомлення необхідності альтернативності задля можливості вибору найбільш оптимального рішення є передумовою успішного укладення угоди за результатами медіації³⁰⁶.

---

³⁰⁴ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

³⁰⁵ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

³⁰⁶ Там же.

У зв'язку з цим, науковцями слушно виділяється етап обговорення резолюції та доводиться, що цей етап можливий, коли медіатор відчуває, що сторони перебувають на позиціях, які уможливають досягнення компромісу. Важливим є пошук креативних рішень та визначення критеріїв якості вибраних варіантів розв'язання спору. Медіатор на етапі висунення альтернативних рішень виступає в двох ролях: 1) гіда, який показує, на що варто звернути увагу; 2) протоколіста, який фіксує думки, прагне прояснити й ідентифікувати не досить зрозумілі вислови учасників, розставляє пріоритети. Кваліфіковані медіатори сприяють відкритому спілкуванню для вирішення розбіжностей під час виникнення конфлікту. Грунтуючись на списку пропозицій, висунутих сторонами, медіатор намагається з'ясувати, які з пропозицій є прийнятними для обох сторін. Якщо таких пропозицій медіатор не виявляє, він може взяти дві близькі пропозиції і попросити сторони синтезувати з них одне – прийнятне для обох сторін. Після того, як єдині пропозиції виділені, медіатор проводить процедуру «тестування на реальність». У ході цієї процедури сторонам пропонується змодельовати майбутнє, яке настане в разі початку реалізацій їхніх спільних пропозицій. На цій стадії збираються різні варіанти рішень і думок, висловлені в ході дискусії. Головне питання, на яке медіатор повинен отримати відповідь: «Як ви можете зробити те, що ви хочете зробити, з найбільшим ефектом?». Головне завдання і сторін, і медіатора – пошук нестандартного (конструктивного) рішення³⁰⁷.

Для полегшення напрацювання рішень сторонами в медіації може застосовуватися так званий «блочний підхід» (building-block approach), сутність якого зводиться до того, що проблемне питання, яке потрібно вирішити, поділяється на декілька підпитань самим медіатором або сторонами з наступним напрацюванням варіантів рішень за кожним із них. Зазначений підхід подрібнення спірних питань покращує розуміння проблеми та спрощує процес пошуку рішень, дозволяє швидше напрацювати окремі складові кінцевої домовленості. Як бачимо, у цьому випадку кінцева домовленість досягається за рахунок досягнення домовленості за окремими підпитаннями, тобто використовується підхід від часткового до загального³⁰⁸.

---

³⁰⁷ Процьків Н. Особливості практичного застосування медіації в спадкових спорах. Підприємство, господарство і право. 2018. № 12. С. 57-60.

³⁰⁸ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

На противагу зазначеному підходу може використовуватися підхід, в основі якого лежить протилежна ідея – рухатися від загальної концептуальної домовленості до конкретних її складових, що в літературі отримало назву «підхід формули переговорів» або «підхід угоди в принципі» (bargaining formula or agreements-in-principle approach). Сутність цього підходу зводиться до того, що сторони спочатку домовляються щодо угоди в цілому або щодо найважливішого та найбільш принципового питання, а вже потім починають напрацьовувати конкретні пункти своєї домовленості, ніби виводячи формулу останньої та структуру майбутньої угоди за результатами медіації. Таким чином, сторони спочатку досягають загальної домовленості, а вже потім розробляють конкретні варіанти для втілення цієї домовленості в життя, переходячи до деталей. Зазначений підхід є особливо ефективним у тих випадках, коли інтереси та потреби сторін є однаковими і коли можна визначити найголовнішу мету переговорів для обох сторін³⁰⁹.

Корисним на цій стадії є застосування техніки мозкового штурму – брейнстормінгу (brainstorming) – процедури, під час якої дві або більше осіб генерують якомога більше ідей, варіантів вирішення певної проблеми, не аналізуючи попередньо їхню реалістичність та здійсненність, а також не оцінюючи такі варіанти з точки зору вірогідності, що інша сторона погодиться з ними. Технологія брейнстормінгу зводиться до того, що на спільній зустрічі сторін або під час кокусів медіатор пропонує сторонам самостійно напрацювати у відведений час варіанти рішень певної проблеми. Сторонам може надаватися час для того, щоб кожна з них самостійно напрацювала свої варіанти вирішення спору, після чого останні озвучуються та фіксуються на фліпчарті. У другому випадку варіанти напрацьовуються сторонами усно разом із одночасною їхньою фіксацією медіатором на фліпчарті. У випадку проведення кокусів напрацювання варіантів проводиться кожною зі сторін окремо на індивідуальній зустрічі, після чого на спільній зустрічі варіанти однієї сторони доводяться до відома іншої сторони. На другому етапі брейнстормінгу починається обговорення напрацьованих варіантів рішень. Деякі із запропонованих варіантів можуть бути одразу відкинуті сторонами, а тому викреслюються зі

---

³⁰⁹ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

списку і залишаються лише прийнятні для обох сторін варіанти вирішення спору³¹⁰.

Після напрацювання варіантів рішень сторони мають оцінити їх на реалістичність та здійсненність, а також обрати ті, що найбільше відповідають їхнім інтересам і потребам. Завданням медіатора на цьому етапі є допомагати сторонам оцінити запропоновані варіанти вирішення проблеми з точки зору їхньої відповідності справжнім інтересам та потребам сторін, та допомогти їм визначити ризики та переваги обрання або необрання кожного з варіантів³¹¹.

Основними критеріями для оцінки варіантів рішень дослідниками виділяються такі³¹²:

1) Тест на відповідність інтересам та потребам сторін, сутність якого зводиться до перевірки варіанту рішення на відповідність як інтересам та потребам сторони, яка його запропонувала, так і інтересам та потребам іншої сторони. Для оцінки варіанту рішення з позиції іншої сторони використовується техніка «на місці іншої сторони», відповідно до якої сторона має відповісти на питання про те, чи вважала б вона зазначений варіант релевантним та прийнятним, якщо вона була б на місці іншої сторони та такий варіант був запропонований їй.

2) Тест на справедливість. Успіх майбутнього виконання угоди за результатами медіації залежить від того, чи вважають сторони досягнуті домовленості справедливими для себе та протилежної сторони. Зважаючи на це, під час оцінки варіантів рішення медіатор має переконатися в тому, щоб сторони не сумнівалися у справедливості рішення. У цьому контексті варто погодитися із К. Бесмером, що найпростішим правилом є правило, відповідно до якого метод є справедливим тоді, коли він сприймається як справедливий тими, кого стосується проблема і хто бере участь у виробленні рішення. Таким чином, можна говорити про те, що на цьому етапі відбувається об'єктивація суб'єктивного: справедливими та прийнятними вважаються ті варіанти, які самі сторони визнають такими, а не ті, які вважаються справедливими з точки зору певних ustalених критеріїв чи норм.

3) Тест на здійсненність угоди. Запропоновані сторонами варіанти рішень мають бути оцінені з точки зору їхньої реалістичності, адже інколи сторони схильні до пропозицій, які в реальності є невиконуваними. У цьому випадку завданням медіатора є повернення

---

³¹⁰ Там же.

³¹¹ Там же.

³¹² Там же.

сторін до реальності та допомога їм в оцінці запропонованих варіантів рішень з точки зору можливості їхнього втілення в життя та виконання. У межах цього тесту медіатор з'ясовує конкретні дії, які мають бути вчинені, та осіб, відповідальних за це, наявність ресурсів для вчинення конкретних дій, просить оцінити ризики невиконання таких дій та складнощі, які можуть виникнути під час їхнього виконання. Зазначений тест проводиться з метою оцінки сторонами реалістичності та здійсненності запропонованого варіанту рішення з метою уникнення включення до угоди за результатами медіації положень, що не можуть бути виконані сторонами в реальності.

4) Тест на оцінку потенційної «сили угоди» («potential strength of agreements»). У межах зазначеного тесту варіанти, напрацьовані сторонами, оцінюються з точки зору потенційної сили домовленості. Так, більш сильними вважаються домовленості, які містять усі спірні питання із детальним описом варіанту вирішення кожного з них, із зазначенням конкретних дій, які має вчинити кожна сторона, та строками їхнього вчинення, вони є обов'язковими до виконання сторонами, наприклад, за рахунок форми договору. Натомість більш слабкими є домовленості, які містять вирішення лише окремих спірних питань, є проміжними або тимчасовими, в яких не прописані деталі тощо.

5) Тест розумної особи («reasonable person test»). Зазначений тест покликаний перевірити справедливість угоди з точки зору розумної особи. Відповідно до нього медіатор просить сторони оцінити, чи вважала б розумною та справедливою зазначену угоду будь-яка розумна особа або ж особа, яку вони поважають (їхні друзі, родичі, суддя, що може вирішувати їхню справу в суді тощо), а також чи обрала б такі варіанти рішень зазначена особа, чи вважала б вона їх прийнятними та розумними.

6) Тест на гордість («pride test»). Для перевірки на відповідність зазначеному тесту медіатор запитує сторони про те, чи могли б вони пишатися, відчувати гордість за вироблене ними рішення та чи могли б вони про нього розповідати із гордістю іншим особам, які користуються в них авторитетом.

7) Тест на оцінку варіантів рішення з точки зору почуттів сторін. У межах цього тесту медіатор з'ясовує, які почуття викликає у сторін певний варіант рішення, чи не вважають сторони його принизливим чи некомфортним для себе, чи задоволені сторони обраним варіантом рішення, наскільки вони задоволені тощо³¹³.

---

³¹³ Там же.

Доцільно звернути увагу на те, що коли у процедурі медіації беруть участь представники сторін (наприклад адвокати) і проєкт угоди за результатами медіації готують вони, медіатор повинен здійснити організаційні дії щодо взаємодії представників сторін, скоординувати їхню роботу, визначивши строки, місце проведення, шляхи комунікації тощо. Наголошуємо, що медіатор чи представники сторін у підготовці проєкту угоди за результатами медіації повинні викласти її зміст так, як це обумовлено було сторонами, тобто заборонено вносити до змісту проєкту нові положення, положення, щодо яких сторони не досягли взаємної згоди. Тобто представник чи медіатор здійснюють лише оформлення домовленостей сторін у письмовій формі. Аналогічні дії медіатор повинен вчинити й тоді, коли проєкт угоди розробляє одна зі сторін спору, якщо інша не заперечує проти цього.

У зв'язку із розробкою та узгодженням положень проєкту угоди за результатами медіації на цій стадії медіації може бути оголошена перерва на термін, обумовлений сторонами спору.

Звертаємо увагу на те, що етапи можуть мати різні часові межі і, як правило, обумовлені в порядку проведення медіації (договорі про проведення медіації).

Третьою стадією медіації є стадія завершення медіації, яка пов'язується з підписанням угоди за результатами медіації та її виконанням, оскільки відповідно до ст. 17 цього Закону медіація припиняється в результаті укладення сторонами медіації угоди за результатами медіації. Тобто метою цієї стадії є підведення підсумків процедури медіації, підписання угоди за результатами медіації, виконання умов угоди.

На цій стадії медіатор вирішує такі завдання: організація підписання сторонами угоди за результатами медіації; узгодження порядку інформування сторін про хід виконання угоди; надання допомоги щодо виконання угоди (у разі звернення); співпраця зі сторонами під час виникнення проблем щодо виконання угоди (у разі необхідності) тощо.

У разі виникнення проблем у виконанні угоди за результатами медіації сторони мають право звернутися до медіатора щодо проведення додаткових переговорів стосовно виконання умов угоди за результатами медіації.

Стаття 17. Порядок проведення медіації та підстави її припинення

1. Медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора.

2. Медіація припиняється:

1) укладенням сторонами медіації угоди за результатами медіації;

2) із закінченням строку проведення медіації та / або дії договору про проведення медіації;

3) у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора (медіаторів) від участі в медіації;

4) у разі визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена;

5) у разі смерті фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідації юридичної особи, яка є стороною медіації;

6) в інших випадках відповідно до договору про проведення медіації та правил проведення медіації.

1. Відповідно до коментованої статті джерелами регулювання процесу медіації є: Конституція України, цей та інші закони у сфері медіації, договір про проведення медіації, правила проведення медіації та норми професійної етики медіатора (див. ст. 2 цього Закону). Тож медіатор під час виконання повноважень у процесі медіації повинен дотримуватися норм законодавства, положень цивільно-правового договору (договору про проведення медіації, правил проведення медіації, медіаційної угоди), а також норм професійної етики медіатора.

Варто звернути увагу на те, що науковці та практики виділяють два типи роботи медіаторів у процесі медіації: 1) стимулятивна робота, за якою у виконанні своїх функцій медіатор зобов'язаний обмежуватися лише допомогою сторонам спору (конфлікту) у пошуках компромісу шляхом стимулювання процесу переговорів; 2) оціночна робота, за якою медіатору надано ширші повноваження та можливості висловлювати думку, а саме робити юридичну оцінку позиціям сторін, пропонувати власні варіанти вирішення спору тощо. Відтак пропонують поділяти медіацію на стимулятивну (класичний тип) та оціночну³¹⁴. В Україні

---

³¹⁴ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг. ред. Ю. Д. Притики. Київ: ВД «Дакор», 2021. 436 с.

відповідно до цього поділу існує класичний тип медіації – стимулятивна медіація.

2. Статтею 3 цього Закону передбачено, що медіація може бути проведена до звернення до суду або під час судового провадження, або під час виконання рішення суду. Тобто, Закон визначив три можливі періоди проведення медіації: 1) до звернення до суду; 2) під час судового провадження; 3) під час виконання рішення суду. Відтак початок проведення медіації (особливості медіації) повинні визначатися цим Законом, а також процесуальними кодексами України чи іншими законами України. Наприклад, Цивільним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Кодексом законів про працю в Україні тощо. Разом з тим, кодекси не визначають особливостей проведення медіації під час судового провадження чи під час виконання рішення суду, тому, вважаємо, це питання потребує подальших науково-практичних розробок³¹⁵.

Доцільність та допустимість здійснення медіації, наприклад, у цивільному процесі визначена Цивільним процесуальним кодексом України та Законом. ЦПК «заохочує» до врегулювання спору шляхом медіації, оскільки ст. 142 ЦПК передбачено, що в разі, якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації суд у відповідній ухвалі чи рішенні в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову.

3. Науково-практичний аналіз норм цього Закону засвідчив, що процедура медіації може бути усною, електронною чи змішаною³¹⁶.

---

³¹⁵ Кармаза О. О. Медіація в цивільному процесі: теоретичний та практичний аспект. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Черкаси, 20 травня 2022 р. Ред. кол.: С.В. Джолос (відп. ред.) та ін. Черкаси, 2022. С. 107-111.

³¹⁶ Кармаза О. О. Закон України «Про медіацію»: пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері медіації Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 травня 2022 р. Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПШП, 2022. 667 с. С. 106-110.

Так, особа, реалізуючи своє право на захист прав шляхом медіації, має право на усний розгляд спору (конфлікту) у процесі медіації, який відбувається у визначеному учасниками медіації приміщенні за присутності сторін спору (конфлікту) та медіатора.

Крім того, Закон не забороняє проводити засідання в онлайн режимі з використанням комп'ютерних технологій у реальному часі. Події та дії, які відбуваються в Україні в останні роки, зокрема, розповсюдження пандемії Covid19, введення воєнного стану тощо, вказують на допустимість та необхідність запровадження електронної медіації. Разом з тим, вважаємо, що Закон мав би містити загальні норми щодо проведення медіації в електронному режимі.

Змішану процедуру медіації ми пропонуємо розглядати як процедуру, яка поєднує усну форму розгляду, електронну форму розгляду (наприклад, відео-конференції), а також офлайн форму, яка передбачає, що сторони спору (конфлікту) та/чи інші учасники процесу медіації мають право використовувати цифрові технології в бажаний, зручний для них час (відео- чи аудіо-записи, електронні проекти цивільно-правових правочинів). Разом з тим, практики звертають увагу на те, що під час розгляду спору лише в режимі онлайн медіатору тяжко буде визначити реакцію сторін на те чи інше питання, ту чи іншу ситуацію, яка обговорюватиметься, психологічна дистанція між сторонами збільшиться, будуть втрачені складові вербальної та невербальної комунікації тощо.

4. Відповідно до ст. 1 цього Закону медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Тобто, Законом передбачено, що медіація є «структурованою процедурою», тобто має модель, яка поділяється на певні етапи, на яких вирішуються завдання, визначені законодавством у сфері медіації та укладеними цивільно-правовими правочинами.

Наприклад, згідно із частиною сьомою статті 49 ЦПК сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. ЦПК, використовуючи правову конструкцію «стадії судового процесу» (ст. ст. 33, 49, 55, 56, 149, 207, 210), окремої статті із переліком стадій судового процесу не містить, натомість виділяє стадію підготовчого провадження (ст. 33), стадію розгляду справи (ст. ст. 8, 33, 141, 149) тощо. Пропонуємо модель медіації досліджувати та застосовувати на практиці також через такі складові частини як «стадії»,

кожна з яких може бути поділена на декілька етапів³¹⁷ (див. коментар до ст. 16 цього Закону).

5. Закон не визначає чітко моменту чи часу, який слід було б розглядати через призму «початок проведення медіації» чи початок «підготовчої стадії медіації». Відтак у практичній площині виникає питання, з якого часу (настання юридичного факту) починати відлік перебігу процесу медіації. З моменту обговорення сторонами спору (конфлікту) звернення до медіатора щоб врегулювати наявний чи можливий спір (конфлікт)? Чи з моменту звернення до медіатора? Вирішення цього питання лежить у площині законодавства. Тож пропонуємо надати відповідь на це питання суб'єкту законодавчої ініціативи, врахувавши іноземне законодавство у сфері медіації.

Разом з тим, початок перебігу строку медіації в юридичних процесах (цивільному, господарському, адміністративному) хоча чітко і не передбачено, однак слідує із норм кодексів. Так, наприклад, час проведення медіації в цивільному процесі становить 90 днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі (ст. 251 Цивільного процесуального кодексу України).

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) також звертає увагу на те, що деякі країни встановлюють часові обмеження для процесу медіації (наприклад, Кіпр, Чехія, Франція, Італія, Сербія, Словенія, Туреччина). Таким чином, необхідна ясність щодо того, коли ці гарантії починають застосовуватися або терміни починають діяти. Тому настійно рекомендується визначити точний момент, коли медіація повинна вважатися розпочатою (і завершеною)³¹⁸.

Деякі національні закони відповідають таким рекомендаціям (наприклад, Хорватія, Кіпр, Чехія, Словенія, Туреччина), тоді як інші пішли дещо іншим шляхом і визначають початок медіації лише щодо певного терміну чи конкретної процесуальної гарантії. Наприклад, в Ірландії «для цілей строку позовної давності, визначеного Законом про позовну давність, вважається період, який починається в день підписання угоди про посередництво та закінчується в день, коли через 30 днів після

---

³¹⁷Кармаза О. О. Медіація в цивільному процесі: теоретичний та практичний аспект. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Черкаси, 20 травня 2022 р. Ред. кол.: С. В. Джолос (відп. ред.) та ін. Черкаси, 2022. С. 107-111.

³¹⁸ Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/ceprej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

того, як (а) угода про медіацію буде підписана сторонами та медіатором, або (б) медіація буде припинена, залежно від того, що станеться першим, ігноруватиметься»; в Італії: 1. Процедура медіації триватиме не більше трьох місяців. 2. Строк, згаданий у частині 1, починається з дати подання заяви про медіацію або після закінчення дати, встановленої судом для подання такої самої³¹⁹.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя зазначає, що початок можна пов'язати з кількома різними моментами: а) коли було підписано угоду про посередництво (наприклад, Чеська Республіка); б) перша зустріч з медіатором, на якій досягнуто домовленості щодо продовження медіації та зафіксовано протоколом (наприклад, Туреччина); с) отримання пропозиції про початок медіації від протилежної сторони (наприклад, Словенія); д) прийняття пропозиції про посередництво (наприклад, Хорватія); е) звернення до постачальника медіації (наприклад, Італія) або медіатора (наприклад, Туреччина); ф) дата винесення рішення в рамках судової медіації (наприклад, Кіпр)³²⁰.

Що стосується судової медіації, національні положення, що регулюють момент початку медіації, відносно схожі. Більшість із них пов'язує день початку з днем, коли суддя видає наказ або рішення, вказуючи, що сторони вирішили спробувати медіацію або були направлені до неї. Однак у цьому випадку національні законодавці повинні забезпечити фактичне виконання такого рішення. Наприклад, у рішенні суддя може вказати часові обмеження для початку медіації. Також можуть бути передбачені санкції, якщо медіація фактично не була розпочата, щоб уникнути зловживання призупиненням судового провадження чи іншими процесуальними гарантіями³²¹.

Коли йдеться про позасудову медіацію, правила та можливості є більш різноманітними порівняно з судовою медіацією. Серед перерахованих вище можливих орієнтирів, як момент початку медіації рекомендується використовувати дату підписання угоди про медіацію. По-перше, на відміну від подання пропозиції або навіть прийняття такої пропозиції, після того, як угода про посередництво підписана обома сторонами та посередником, є певним, що посередництво відбудеться. По-друге, точну дату підписання угоди про посередництво легше визначити, ніж у випадку пропозиції чи акцепту посередництва, особливо якщо вони не були зроблені в письмовій формі. По-третє, угода про

---

³¹⁹ Там же.

³²⁰ Там же.

³²¹ Там же.

медіацію вказує на медіатора, на якого також поширюються процесуальні гарантії, наприклад, конфіденційність або звільнення від дачі свідчень щодо інформації, отриманої під час медіації. Таким чином, це вносить ясність і певність не лише для сторін, але й для медіатора³²².

Рекомендується використовувати послідовний підхід, зобов'язуючи сторони підписати угоду про медіацію та прив'язуючи початок медіації до дня, зазначеного в угоді. Однак, якщо така модель неможлива, інші дати, зазначені вище, також можуть використовуватися як взаємозамінні, за умови, що ця дата передре початку будь-яких обговорень по суті спору та що точна дата початку медіації може бути легко та однозначно визначається сторонами та медіатором³²³.

6. Коментована стаття Закону містить загальну норму щодо процедури проведення медіації, маючи на увазі, що особливості процедури медіації, визначатимуться в договорі про проведення медіації. Це правильно, оскільки кожний спір (конфлікт) як і процедура його врегулювання шляхом застосування медіації є унікальними, та такими, що мають особливості. Разом з тим, можливо виділити й загальні проблеми, які виникають під час проведення медіації, та є характерними для багатьох спірних ситуацій. Завдання медіатора встановити ці проблеми та спрямувати динаміку переговорів у продуктивному напрямку.

Тож, до загальних проблем доцільно віднести: 1) односторонність інформації (недостатність інформації), яка полягає в тому, що небажання сторони спору (конфлікту) врегулювати спір полягає у відсутності повної інформації щодо обставин, причин та наслідків спірної ситуації. Психологи звертають увагу на те, що інколи люди не хочуть дізнаватися нову інформацію, оскільки розуміють, що це призведе до перегляду їхніх поглядів на ситуацію. Крім того, не маючи точної та повної інформації у справі, складно побачити перспективи розв'язання спору; 2) психологічний вплив, який проявляється в тому, що психологи виділяють декілька бар'єрів, які не допускають успішних переговорів. Наприклад, людина орієнтується лише на існуючий практичний досвід, вважає, що «аналогічна» модель вирішення спорів може бути застосована до її конкретного спору, і не враховує істотних особливостей власної спірної ситуації. Тобто, інші варіанти вирішення спору вона не бажає розглядати. Наступний психологічний бар'єр пов'язаний із бажанням врахувати лише свої власні інтереси, не беручи до уваги інтереси іншої сторони, які

---

³²² Там же.

³²³ Там же.

можуть бути також не менш вагомими в конкретному спорі. Тобто, сторона не об'єктивно оцінює спірну ситуацію та наперед не бажає «зрозуміти» опонента; 3) недостатність досвіду та навичок, яка полягає в тому, що сторони, задіявши процес медіації, все ж таки продовжують діяти за принципом «прав – неправий» і це не призводить до пошуку конструктивних варіантів вирішення проблеми. Інколи віковий критерій, розбіжності, які виникли на підставі культурно-етичних цінностей, релігії, національності тощо, можуть впливати на хід переговорів та породжувати безвихідні ситуації тощо.

Медіатор повинен вміти та знати, як подолати ці та інші перешкоди. Тож, наприклад, коли сторони концентруються лише на власній позиції, не сприймають позицію іншої сторони медіатор слід закликати сторони уважно послухати один одного та намагатися поглянути на проблему «очима» опонента. У разі, коли врегулюванню спору (конфлікту) перешкоджають психологічні бар'єри, медіатор може наполягати на отриманні додаткової інформації від сторони. Така інформація дозволить відкрити таємні мотиви сторони, її зацікавленість та сприятиме медіатору в розумінні глибини проблеми. Медіатор, виконуючи свою місію, повинен приділяти увагу етичним проблемам, які можуть виникнути під час переговорів. Відтак, медіатор має право роз'яснити учасникам процедури медіації кордони, в яких відбуваються переговори, червоні лінії переговорного процесу тощо.

7. Для ефективної роботи медіатор повинен мати багато різних навичок. Разом з тим одним із найбільш важливих навичків при врегулюванні спору (конфлікту) є навичок організації переговорів, який складається із комунікативного навичка, здатності інформувати, аналізу та інтерпретації, вміння вести переговори та знімати напругу, розуміння дії культурно-етичних норм та принципів.

Спілкування, переговорний процес – це основа процесу медіації. У деяких випадках сторони потрапляють у спірну ситуацію саме через неправильну комунікацію, не спілкуються роками між собою тощо. Тож медіатор повинен вміти «розкодувати» спірну ситуацію з допомогою вміння слухання, задавати питання, повторення та перефразування, вербальної та невербальної комунікації. Здатність інформування також важлива складова в роботі медіатора зі сторонами, оскільки сторони можуть по-різному сприймати, аналізувати та розуміти інформацію. Це пов'язано з тим, що хтось віддає перевагу візуальному, слуховому чи кінестичному матеріалу. Психологи доводять, що ті, хто краще сприймають інформацію на слух, потребують більше спілкування, зокрема через застосування прикладів. Тому медіатор може допомогти

«перекласти» інформаційну мову на «звичну» для особи форму отримання інформації. Інколи трапляються випадки, коли одна зі сторін просто хоче, щоб її спокійно вислухали, тоді як інша – намагається емоційно розмовляти. Тому медіатору повинен уміти не допускати випадків емоційної агресії сторін спору. Тож здатність заспокоїти сторону, зберігаючи при цьому нейтральне ставлення до сторін, є важливим навиком для медіатора. Крім того, під час проведення медіаційних переговорів медіатор повинен застосовувати різні техніки релаксації, уміти вчасно запропонувати перерву в переговорах тощо.

8. Медіатор як фаховий спеціаліст у сфері медіації повинен також знати та вміти застосовувати психологічні механізми переговорного процесу. Наприклад, науковцями виділяють такі механізми: 1) узгодження цілей та інтересів; 2) прагнення до взаємної довіри сторін; 3) забезпечення балансу влади та взаємного контролю сторін³²⁴.

Тож, узгодження цілей та інтересів. Переговори стають переговорами або обговоренням завдяки дії цього механізму. Згідно з якою б схемою не організовувались би переговори, вони можуть досягти результату лише через узгодження цілей та інтересів. Рівень досягнутого узгодження може бути різним: від повного врахування інтересів до часткового. У цих випадках переговори вважаються вдалими. Якщо переговори не завершилися домовленістю, то це не означає, що узгодження не було. Просто під час узгодження опоненти не змогли домовитися.

Узгодження цілей та інтересів більш ефективне, якщо забезпечені: орієнтація сторін на вирішення проблеми «на справу»; добрі або нейтральні міжособистісні стосунки опонентів; поважне ставлення до опонентів; відкриті позиції, пропонування чітких індивідуальних цілей; здатність до корегування своїх цілей. Пошук точок зіткнення та вироблення спільної мети позитивно впливають на нормалізацію взаємовідносин опонентів, ведуть до спокійного, раціонального, а отже, продуктивного вирішення конфлікту. Спроби узгодження цілей та інтересів у два рази частіше приводять до нормалізації відносин сторін, ніж при відсутності таких спроб.

Прагнення до взаємної довіри сторін. Як соціально-психологічний феномен довіра є єдністю сприйняття іншої людини та ставлення до неї. Виокремлюють потенційну та реальну довіру. Якщо одна людина говорить іншій, що вона їй довіряє, то це означає, що вона знає, як ця інша

---

³²⁴ Примуш М. В. Конфліктологія. Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.

може поступити в тій або іншій ситуації, очікує позитивних дій у ставленні до себе і тому вона так до неї ставиться. Коли конфлікт відбувся або триває, важко говорити про якусь довіру сторін. Протидія, негативні емоції, отримані збитки можуть продукувати недовіру та очікування небезпеки. Але якщо сторони погодились на переговори, значить протиборство припинено, нехай тимчасово. Усвідомлення сторонами необхідності вирішення проблеми мирним шляхом, тобто за допомогою переговорів, запускає механізм встановлення взаємної довіри. Звичайно, сторони ризикують, коли змушені довіряти нещодавньому супротивнику. Проте узгодження інтересів, кроки назустріч один одному, послаблення негативних емоцій, виправлення спотвореного сприйняття сприяють розвитку взаємної довіри. Багато спеціалістів вважають довіру ключовою в переговорах. Чим більш стійка довіра між сторонами, тим більше шансів для конструктивного вирішення проблеми.

Ще одним психологічним механізмом переговорів є забезпечення балансу влади і взаємного контролю сторін. Це полягає в тому, що під час переговорів сторони прагнуть зберегти початковий або ж баланс сил, який складається, і контроль за діями іншої сторони. Важливе значення має влада однієї сторони щодо влади іншої сторони, а також те, що кожний учасник оцінює можливості іншого. Іноді влада розглядається як ранг опонента. Влада визначає можливості впливу на іншого.

Суттєвий вплив на баланс сил здійснюють не лише реальні можливості іншої сторони, але і те, як ці можливості сприймаються. У переговорах часто важлива не влада, якою учасник наділений реально, а те, як вона оцінюється іншою стороною. Тому на результат переговорів може впливати не фактичний стан речей, а уявний.

9. У врегулюванні відносин у процесі медіації варто звернути увагу й на вибір стилю поведінки сторін у спорі (конфлікті).

Вченими³²⁵ виділяються п'ять основних стилів поведінки в конфлікті: стиль конкуренції (учасник конфлікту не зацікавлений у співпраці з іншими, задовольняє власні інтереси, зашкоджуючи іншим; нав'язує своє рішення); стиль ухилення (учасник конфлікту не обстоює свої права, не співпрацює ні з ким для вироблення розв'язання проблеми, ухиляється від вирішення конфлікту); стиль пристосування (учасник конфлікту згладжує суперечності, зашкоджуючи своїм інтересам); стиль компромісу (учасники конфлікту регулюють розбіжності через взаємні

---

³²⁵ Основи психології і педагогіки: навч. посіб. А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова, А. М. Ващенко; За ред. А. В. Семенової. 2-ге вид., випр. і допов. К.: Знання. 2007. 341 с.

поступки); стиль співпраці (учасники конфлікту вирішують конфлікт шляхом взаємного задоволення інтересів). Такі стилі можуть застосовуватися залежно від причин виникнення конфлікту. Проте стиль співпраці є найбільш конструктивним, тому що зникає предмет конфлікту. Найважливішим у виборі ефективної стратегії та стилю поведінки в конфлікті є фактор орієнтованості його учасників на свої та чужі інтереси. Від того, чи зацікавлені учасники конфлікту лише у власній вигоді, чи враховують також інтереси іншої сторони, залежить тип стратегії, якій буде віддано перевагу. Досить популярні такі стратегії та властиві їм стилі поведінки в конфлікті: проблемно-вирішувальна; суперництва; поступок; бездіяльності.

10. Здатність ставити доречні та своєчасні питання, на наше переконання, є запорукою успіху в будь-якій комунікації – медіації, переговорах і судовому процесі. Влучне питання часто може змінити хід подій і змусити задуматися про важливі речі. Крім того, за допомогою питань ми можемо збирати та уточнювати інформацію, пояснювати позиції, досліджувати інтереси, шукати рішення, оцінювати альтернативи тощо. Майстерність постановки питань потребує постійного удосконалення, однак першим кроком може стати розуміння її основ.

Так, питання можна класифікувати на види та групи за різними критеріями, зокрема: 1) закриті питання – ті, які передбачають однозначну відповідь – «так» або «ні», спрямовані на підтвердження або спростування певних обставин; 2) відносно закриті питання – ті, які передбачають однозначну відповідь, виражену в сумах, строках, інших одиницях виміру тощо; 3) відкриті питання – ті, що передбачають отримання розгорнутої відповіді щодо певних обставин (наприклад: Що ви може пояснити щодо...? Що ви маєте на увазі, коли...?); 4) уточнюючі питання – спрямовані на прояснення певних обставин, перевірку правильності розуміння почутої інформації; 5) фактологічні питання – спрямовані на отримання чи уточнення інформації про певні події, обставини, явища, факти; 6) оціночні питання – різновид відкритих питань на прояснення поглядів і сприйняття співрозмовником певних подій чи вчинків (наприклад: Як ви ставитеся до...? Що ви думаете з приводу...?); 7) гіпотетичні питання – передбачають вірогідність настання певних подій чи оцінку їхніх наслідків (наприклад: Як ви вчините, якщо...? А якщо припустити, що...?); 8) альтернативні питання – ті, що надають можливість вибору із запропонованих варіантів (наприклад: Що ви виберете – перше чи друге?); 9) рефлексивні питання

– ті, що віддзеркалюють думку співрозмовника (наприклад: Чи правильно я розумію, що...?)³²⁶.

7. Однієї з проблем під час урегулювання спору (конфлікту) шляхом медіації є, наприклад, «нерівність» сторін. Зокрема це проявляється тоді, коли одна зі сторін уміє чітко формулювати та висловлювати свої думки, добре володіє інформацією щодо спору, має високий рівень освіти, є активною стороною порівняно з іншою тощо. Це інколи призводить до дезорганізованості процедури медіації. Тож медіатор повинен надавати сторонам рівну кількість часу для презентації, відповідей на питання, зберігати справедливий та нейтральний процес медіації, бути нейтральним стосовно сторін спору (конфлікту) тощо.

Крім того, проблемою у процедурі медіації може бути визначення медіатором за короткий проміжок часу рівня індивідуальних цінностей людини, справедливого та допустимого, оскільки, наприклад, одна сторона живе за правилом «ця річ, ця дія є непотрібною», а інша «ця річ, ця дія є важливою» у його житті.

Наступною проблемою для медіаторів може бути визначення червоних ліній, емоційних питань, при виникненні яких відбувається в медіатора його власна перевірка на дотримання принципів нейтральності, незалежності та неупередженості (див. ст. 7 цього Закону). Такі проблеми, переважно, виникають у медіаторів під час вирішенні сімейних спорів (конфліктів) тощо. При їхньому виникненні психологи радять медіатору здійснювати самоаналіз. Медіатор повинен визначити для себе чи дійсно зазначені вище принципи перебувають під його сумнівом. У разі, коли медіатор переконаний, що може діяти безпристрасно, він повинен повідомити про це сторони і лише після їхньої згоди продовжувати процедуру медіації.

Крім того, у медіатора може існувати конфлікт інтересів, про який він зобов'язаний повідомити сторони, оскільки в іншому випадку він порушує принцип нейтральності. Конфлікт інтересів може виникнути, наприклад, тоді, коли одна медіатором сторін була його партнером чи клієнтом, навіть і тоді, коли спори мають різну юридичну природу. Відтак у більшості кодексів етики містяться норми про те, що медіатор повинен уникати конфлікту інтересів.

Ще однією з проблем під час процедури медіації є проблема, пов'язана з відсутністю повної інформації в медіатора та сторін спору (конфлікту). Тому, як правило, після отримання повної інформації,

---

³²⁶ Адвокат та медіація. Посібник. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко та ін. Х: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

наприклад, дія переходить із категорії несправедливої в категорію справедливої.

11. У ході процедури медіації будь-яка сторона без пояснення причин може припинити медіацію на будь-якій її стадії. Медіатор також має право завершити медіацію якщо дійде висновку, що проводити її недоцільно. У цьому проявляється принцип добровільності процедури медіації для всіх її учасників. Якщо сторони домовилися, процедура медіації підходить до завершення³²⁷.

Законом передбачено розширений перелік випадків (юридичних фактів), з настанням яких припиняється процедура медіації, а саме: 1) укладення сторонами медіації угоди за результатами медіації; 2) закінчення строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації; 3) відмова хоча б однієї зі сторін медіації або медіатора (медіаторів) від участі в медіації; 4) визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена; 5) зі смертю фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідацією юридичної особи, яка є стороною медіації; 6) інші випадки відповідно до договору про проведення медіації та правил проведення медіації.

Так, наприклад, термін (строк) проведення медіації, як правило, фіксується в договорі про проведення медіації або узгоджується сторонами під час укладення такого договору в усній формі. Разом з тим, строк проведення медіації може бути визначено і в іншому законі України. Наприклад, мова йде про ст. 253 Цивільного процесуального кодексу України (не більше дев'яноста днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі). Визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена відбувається із дотриманням норм Цивільного кодексу України та в порядку, визначеному Цивільним процесуальним кодексом України. Відповідно до ст. 36 Цивільного кодексу України цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду про це (ст. 40 Цивільного кодексу України). Факт смерті фізичної особи підтверджується свідоцтвом про смерть. Відповідно до ст. 46 Цивільного кодексу України фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти

---

³²⁷ Процьків Н. Особливості практичного застосування медіації в спадкових спорах. Підприємство, господарство і право. 2018. № 12. С. 57-60.

за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті.

12. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) рекомендує державам законодавчо закріпити положення про те, щоб усі заяви, пов'язані із припиненням медіації, були укладені в письмовій формі, щоб мати можливість визначити точну дату розірвання. Тож пропонується ними редакцію відповідної статті, а саме: «Медіація припиняється, якщо: одна сторона надсилає письмову заяву про відмову від процесу медіації іншій стороні та медіатору, за винятком випадків, коли після виходу однієї сторони залишаються дві або більше сторін, які беруть участь у процедурі та бажають продовжити медіацію; сторони надіслали медіатору письмову заяву про припинення провадження у справі; медіатор вирішує припинити процедуру медіації на тій підставі, що, надавши сторонам можливість висловити свою позицію, стає очевидним, що будь-які подальші спроби досягти мирного вирішення спору більше не мають сенсу; якщо врегулювання не досягнуто протягом 60 днів з дати початку процедури медіації або протягом будь-якого іншого терміну відповідно до угоди, укладеної між сторонами; укладено мирову угоду»³²⁸.

Крім того Європейська комісія з питань ефективності правосуддя пропонує заохочувати сторони вказувати в угоді про медіацію, чи мають її положення мати примусову силу, та звертає увагу на доцільності визначення підстав, за яких може бути відмовлено у виконанні угоди (суперечить імперативному закону, громадському порядку, не відповідає положенням чинних міжнародних документів щодо примусового виконання, таких як Сінгапурська конвенція про медіацію)³²⁹.

Після припинення медіації Європейська комісія з питань ефективності правосуддя також рекомендує вимагати від медіатора підготувати узагальнюючий протокол про припинення медіації в разі, коли офіційні органи чи суд мають бути проінформовані про результат медіації або коли потрібні докази, щоб продемонструвати, що медіація мала місце щодо положення про медіацію, обов'язкової медіації та інших випадках відповідно до національного законодавства. Записка про

---

³²⁸ Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/ceprej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

³²⁹ Там же.

розірвання також складається на вимогу сторін. Заборонено вимагати включення конфіденційних даних. Відтак СЕРЕJ рекомендує передбачити такі норми в законодавстві: «§ 1. Медіатор готує протокол медіації. § 2. У протоколі медіації зазначаються: 1) час і місце медіації; 2) прізвища, імена (найменування) та адреси (місцезнаходження) учасників медіації; 3) прізвище, ім'я та адресу посередника; 4) рішення, прийняті щодо розпорядження справою; і 5) підписи медіатора та учасників медіації, а якщо хтось із учасників не може підписати протокол, робиться відмітка про причини відсутності підпису. § 3. Медіатор негайно передає протокол медіації до органу публічної адміністрації для того, щоб вони були внесені до протоколу, а копію протоколу передає учасникам медіації»³³⁰.

13. Крім того СЕРЕJ висловила й інші рекомендації щодо процедури припинення медіації та зауважила, що момент припинення має вирішальне значення з точки зору процесуальних гарантій, оскільки учасники медіації повинні мати можливість точно визначити, з якого моменту, наприклад, спілкування між сторонами більше не є конфіденційним або виконується умова, що передує судовому розгляду.

У зв'язку з цим, більшість національних законів, що підлягали дослідженню СЕРЕJ, окреслюють підстави для припинення медіації (наприклад, Азербайджан, Хорватія, Кіпр, Чехія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Литва, Польща, Сербія, Словенія, Іспанія, Туреччина). Три з цих підстав можна назвати загальними, оскільки вони повторюються в подібних формулюваннях у всіх національних законах про медіацію у згаданих вище країнах. Це: (1) укладення медіаційної угоди; (2) заява медіатора про припинення медіації, зазвичай, коли він або вона вважає врегулювання між сторонами малоімовірним; (3) заява сторін або однієї сторони (за умови, що в медіації лише дві сторони) про відмову від медіації. Відповідні підстави також передбачені в Типовому законі UNCITRAL. Четверта підстава, яку вказують не так часто, але логічно, це закінчення часу, відведеного на медіацію, якщо це було визначено попередньою угодою або встановлено законом³³¹.

Деякі країни надають більш конкретні підстави. Наприклад, у Чеській Республіці підстави, пов'язані зі спроможністю медіатора надавати послуги, широко описані. (1) Медіатор повинен завершити розпочату медіацію, якщо а) виникає причина його неупередженості відповідно до розділу 5 (1) або б) сторони конфлікту не зустрічалися з

---

³³⁰ Там же.

³³¹ Там же.

Медіатором більше 1 року. (2) Медіатор може припинити вже розпочату медіацію з причини, зазначеної в розділі 5 (2), або якщо одна зі сторін конфлікту не здійснила обговорений авансовий платіж. (3) Медіація закінчується <...> f) призупиненням дозволу на здійснення діяльності Медіатора або виключенням Медіатора з Реєстру; е) смерть, оголошення померлим або припинення діяльності однієї зі сторін конфлікту; або h) смерть Медіатора або оголошення його померлим»; на Кіпрі прямо вказано, що «процес медіації завершується <...>, якщо досягнуто врегулювання, яке для медіатора виглядає незаконним; якщо медіатор вважає, що вирішення спору не може бути передане до суду. Поки загальні підстави припинення гарантуються в законодавстві, такі роз'яснення не сприймаються негативно, знову ж таки, за умови, що момент припинення можна легко визначити»³³².

Після припинення медіації деякі країни зобов'язують медіаторів підготувати записку, в якій коротко вказувати результати медіації. Перелік таких країн невеликий (явне посилання знайдено лише в Австрії (тільки за запитом сторін), Азербайджані, Кіпрі, Ірландії, Литві, Польщі, Іспанії, Туреччині, тоді як назва такої примітки варіюється від «хвилини» до «звіту». На практиці це служить різним цілям. Його можна використовувати як:

а) доказ, який вказує, коли посередництво було припинено, щоб було легше визначити точну дату продовження призупинених строків давності. Наприклад, на Кіпрі, коли не досягнуто згоди під час процесу медіації, медіатор складає протокол, в якому зазначається, що згоди не досягнуто, який підписується ним самим і, якщо вони бажають, сторонами;

б) обґрунтування того, що сторони вдалися до медіації у випадках, коли медіація є умовою, що передує судовому розгляду; якщо умова про посередництво була включена в договір; де сторони можуть отримати вигоду від зниженого реєстраційного збору за спробу посередництва у своєму спорі перед зверненням до суду; якщо сторони підпадають під інші грошові стимули, а також в інших випадках, коли сторони цього вимагають. Наприклад, у Литві для зменшення мита за судову реєстрацію сторони зобов'язані надати письмові докази того, що медіація мала місце. У такому випадку письмовим доказом може бути запис про припинення медіації;

в) як звіт для суду під час судової медіації або медіації в кримінальних та адміністративних справах, а також в інших випадках,

---

³³² Там же.

про які органи влади повинні бути проінформовані. В Ірландії, наприклад, коли сторони відповідного провадження беруть участь у медіації та згодом звертаються до суду з проханням повторно розпочати провадження, медіатор повинен підготувати та надати до суду письмовий звіт, у якому буде зазначено: (а) де медіація не відбулася, викладення причин, чому воно не відбулося, або (б) де відбулася медіація – (і) заява про те, чи було досягнуто врегулювання між сторонами щодо спору, чи не було досягнуто предмета спору, і (і) якщо було досягнуто врегулювання через медіацію з усіх або лише деяких питань, що стосуються цього спору, виклад умов врегулювання через медіацію³³³.

Тому повідомлення про припинення медіації може служити своєрідним доказом і, таким чином, може бути розкрито третім сторонам. Тому вкрай важливо не порушувати принцип конфіденційності та інші зобов'язання медіатора, як зазначено у відповідному національному законодавстві та кодексі поведінки. Отже, не рекомендується вимагати включення інформації, яка може вважатися конфіденційною. Хоча інформація про сторони, медіатора та постачальника медіації (де це застосовно), а також дата та місце не повинні викликати занепокоєння щодо принципу конфіденційності, вимагаючи відображати досягнуті домовленості в чіткій і зрозумілій спосіб», як це відбувається в Іспанії, може викликати деякі сумніви. Таким чином, національним законодавцям рекомендується обмежити інформацію, зазначену в ноті про припинення, загальним описом спору та вказівкою на те, чи було посередництво успішним чи ні³³⁴.

Стаття 18. Права сторін медіації

1. Сторони медіації мають право:

- 1) за взаємною згодою обрати медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації;**
- 2) визначити умови договору про проведення медіації;**
- 3) за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників;**
- 4) відмовитися від послуг медіатора (медіаторів) та обрати іншого медіатора (медіаторів);**
- 5) у будь-який момент відмовитися від участі в медіації;**
- 6) у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду, третейського суду,**

---

³³³ Там же.

³³⁴ Там же.

міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку;

7) залучати експерта, перекладача та інших осіб, визначених за домовленістю сторін медіації.

Законом, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації можуть визначатися інші права сторін медіації.

1. Для реалізації мети участі у процесі медіації сторони наділяються низкою повноважень, які мають процесуальний характер. Тобто, коментована стаття Закону закріплює перелік процесуальних (процедурних) прав сторін медіації. Саме їхня сукупність визначає специфіку (особливості) цивільно-процесуального становища сторони спору (конфлікту) в медіації. Процесуальні права сторін спору (конфлікту) у процесі медіації – це закріплені та гарантовані цим Законом, Конституцією та іншими законами України, а також цивільними договорами у сфері медіації можливості їхньої поведінки, спрямованої на врегулювання наявного чи можливого спору (конфлікту), та захисту його порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Відтак права сторін медіації визначаються цим Законом, договором про проведення медіації, правилами проведення медіації, а також можуть слідувати з інших законів України, наприклад, Цивільного процесуального кодексу України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України тощо.

Пропонуємо права сторін, визначені в цій статті, за змістом класифікувати на: права, які вказують на початок чи закінчення процедури медіації (права, які впливають на розвиток процедури медіації) (обрати медіатора (медіаторів) та / або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, відмовитися від участі в медіації); права, які потребують взаємної згоди сторін (обрати медіатора (медіаторів) та / або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, залучати до медіації інших учасників, узгоджувати умови договору про проведення медіації, залучати експерта, перекладача та інших осіб); права, які реалізуються особисто стороною (згода іншої сторони не потрібна) (відмовитися від послуг медіатора (медіаторів) та обрати іншого медіатора (медіаторів), пропонувати умови договору про проведення медіації, наполягати на проведенні медіатором індивідуальної роботи зі сторонами); права, що забезпечують захист у широкому розумінні (у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку); права, які слідують із інших норм законів чи цивільно-правового договору (надавати наявні докази,

знайомитися із матеріалами справи в межах допуску до конфіденційної інформації, одержувати копії документів, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час медіаційних переговорів тощо).

2. Науково-практичний аналіз норм цього Закону доводить, що сторони мають право самостійно вирішувати питання щодо обсягу та змісту інформації, необхідної для вирішенні спору (конфлікту), а також щодо інформації, яку вони наддають опоненту. Слід звернути увагу на те, що умови конфіденційності інформації та наслідки її розголошення учасниками медіації закріплюються в договорі про проведення медіації.

На будь-якій стадії медіації сторони мають право використовувати документи, таблиці, відеозаписи та інші паперові та електронні докази, необхідні для вирішення спору (конфлікту), у межах, у порядку, визначеному за їхньою домовленістю та закріпленому, наприклад, у договорі про проведення медіації.

Сторони медіаційного процесу, інші учасники процесу медіації повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, не зловживати ними.

При здійсненні своїх прав у процесі медіації сторона зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

3. Відповідно до пункту 3 частини першої цієї статті сторони медіації мають право за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників, зокрема, мова йде про адвокатів, перекладачів, відповідних спеціалістів, психологів, викладачів, викладачів жестової мови в разі необхідності тощо.

Варто також зазначити і те, що залучення дітей у процес медіації є питанням дискусійним та таким, що потребує дослідження, а у практичній площині – урегулювання відносин у цьому Законі, оскільки залучення дітей у процес медіації відбувається на підставах інших законів України.

На цю та інші проблеми вказується, зокрема, в юриспруденції. Так, у межах проєкту «Implementation of the principle of the best interests of the child in mediation in matters concerning the exercise of parental authority and contacts» під керівництвом проф. Й. Мухи (Університет Адама Міцкевича в Познані), було проведено дослідження й аналіз реалізації принципу забезпечення найкращих інтересів дитини під час урегулювання

конфлікту спору в процедурі медіації. Внаслідок опитування встановлено, що медіатори вважають відповідальність батьків за представлення інтересів дитини під час медіації найбільшою (50 осіб – 71,4 %), не знімають таку відповідальність і з медіаторів (35 осіб – 50 %), як осіб, що керують процедурою, та можуть зосередити увагу батьків на інтересах дітей у процесі ухвалення сторонами певних рішень. Якщо у процедурі беруть участь психолог або викладач, а тим паче особа, що представляє інтереси дитини окремо від батьків (адвокат дитини чи довірена особа), то вони також мають нести відповідальність за представлення й урахування інтересів дитини під час процедури³³⁵.

Крім того, усі медіатори тою чи іншою мірою вважають, що під час медіації слід ураховувати думку дитини, і більшість опитаних водночас зазначили, що побажання й очікування дитини варто озвучити батькам під час процедури медіації, не вимагаючи їхнього внесення до змісту мирової угоди (57,1 %). Незважаючи на те, що більшість медіаторів (64,3 %) вважають участь дитини у процедурі медіації досить корисною, усе ж не бачать необхідності залучати її до врегулювання питань, які хоч і вплинуть на становище дитини, але не стосуються її особистих прав та інтересів – 38,6 %. Медіатори вважають: під час розв'язання питання про залучення дитини до процедури слід ураховувати категорію спору та тему, яка підлягає обговоренню. Водночас під час обговорення питання щодо місця проживання дитини, більшість медіаторів схильні до безпосереднього залучення дитини до процесу, з усіх інших питань, таких як здійснення батьківських обов'язків, визначення способів участі у вихованні дитини, інших питань краще застосовувати непряме залучення дитини до процедури³³⁶.

Також встановлено, що переважна більшість медіаторів під час розв'язання питання про залучення дитини до участі у процедурі медіації вважають однозначно важливим ураховувати вік дитини, її психічний стан та емоційну зрілість, необхідність з'ясувати бажання та згоду дитини брати участь. Більшість медіаторів вважає однозначно важливим під час урегулювання питання про залучення дитини до медіації проаналізувати й урахувати такі питання, як: інтенсивність конфлікту, здатність батьків справлятися з емоціями та їхній психічний стан,

---

³³⁵ Ізарова І., Кричина А., Муха Й., Цибулько А. На шляху до реалізації принципу забезпечення найкращих інтересів дитини під час медіації: український досвід. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2021. № 1(120). С. 40-50.

³³⁶ Там же.

готовність обох батьків виконувати батьківські обов'язки за домовленостями, згода і волевиявлення обох батьків на участь дитини у процедурі, дотримання батьками правил медіації. Розуміючи, що діти є досить вразливою категорією, переважна більшість респондентів зауважили, що однозначно важливими є спеціалізована підготовка медіатора з роботи з дітьми та готовність медіатора використовувати залучення дитини до участі у процедурі медіації для з'ясування та забезпечення її найкращих інтересів, водночас не обов'язково мати психологічну або педагогічну освіту. Не останніми за значущістю для медіаторів є можливість під час залучення дитини враховувати її режим дня і зайнятість у шкільних та позашкільних закладах, а також мати можливість спілкування з дитиною у спеціально облаштованих для цих цілей приміщеннях³³⁷.

Більшість медіаторів вказали на вікові обмеження, нижче яких дитину не мають залучати до участі у процедурі. Проте нижче якого саме віку, однастайності немає. Медіатори, наприклад, висловлювали думки, що не нижче трьох років. Деякі зауважили, що обов'язково слід враховувати емоційну зрілість дитини, здатність використовувати ігрові методи (напр., малюнки). Достатня кількість респондентів вважає, що нижчим віковим рівнем є діти молодшого шкільного віку, зазначаючи вік від 6 до 10 років. Незначна кількість медіаторів дотримуються думки, що не можна залучати дітей, молодших 14 років та навіть 18 років, зважаючи на те, що в цьому віці діти наділені частковою та повною дієздатністю, а тому можуть уже самі ухвалювати рішення. За результатами дослідження встановлено, що медіатори відзначають наявність ризиків, які можуть негативно вплинути на дитину, її емоційно-психологічний стан, що, як наслідок, не забезпечить найкращі її інтереси³³⁸.

Під час аналізу було виокремлено такі основні ризики: нерозуміння дитиною суті, цілей і завдань процедури, що призведе до додаткового емоційного навантаження та стресу (неготовність говорити, відчуття небезпеки, завмирання); недостатня компетентність медіатора та відсутність або недостатність досвіду для роботи з дітьми, що можуть призвести до додаткового травмування дитини, некоректного використання отриманої від дитини інформації під час спілкування з батьками та як наслідок погіршення стосунків між дитиною й батьками або одним із батьків; нездатність батьків контролювати свої емоції та демонстрація негативних стосунків між собою у присутності дитини, що

---

³³⁷ Там же.

³³⁸ Там же.

може призвести до конфлікту лояльності в дитини; використання батьками маніпуляцій щодо дитини й один одного для задоволення своїх прихованих інтересів, нездатність батьків урахувати озвучене дитиною, якщо це суперечить їхнім уявленням про найкращі інтереси дитини. Що стосується переваг участі дитини у процедурі медіації, то медіатори виокремили такі: можливість глибше й усебічно дослідити та проаналізувати конфліктну ситуацію, що надає можливість медіатору донести батькам потреби й інтереси дитини, як вона їх бачить, і прийняти сторонами рішення з урахуванням отриманої інформації з дотриманням найкращих інтересів дитини; зменшення ризику маніпулювання дитиною в з'ясуванні сторонами своїх стосунків; виявлення й усунення розбіжностей у баченні батьками та самою дитиною своїх прав, інтересів і потреб; можливість допомогти дитині пережити сімейну кризу з найменшими психологічними й емоційними травмами, позбутися почуття провини, прийняти ситуацію; дитина за присутності медіатора може почувати себе безпечніше, що надасть їй можливість висловити своє бачення конфлікту та своїх потреб, які вона не наважувалася озвучити батькам або у присутності батьків, інших дорослих; можливість відбудувати алгоритм вирішення майбутніх змін у житті дитини ретельніше та реалістичніше; процедура стає ефективнішою та просувається конструктивніше, оскільки інформація, отримана від дитини, може сприяти виявленню насильства та запобігти або пом'якшити наслідки відчуження одного з батьків; змістити фокус уваги сторін зі з'ясування стосунків у конфлікті та позицій і необхідності об'єднання зусиль на забезпечення життєздатності дитини; відбувається трансформація відносин сторін на майбутнє³³⁹.

Медіатори у своїй діяльності досить відповідально й обережно ставляться до питання участі дитини у процедурі медіації, розуміючи, що будь-яке додаткове навантаження на дитину за умови конфлікту в сім'ї може призвести до погіршення її психоемоційного стану. З огляду на це майже 58,6 % респондентів повідомили, що ніколи не залучали дітей до процедури, або це відбувалося кілька разів – 37,1 %, регулярно залучають дітей до медіації 4,3 % респондентів. Крім того, медіатори активно застосовують методи непрямої участі дитини у процедурі. Респонденти, наприклад, під час обговорення тем, що стосуються дітей, постійно нагадують про дітей, ставлячи відповідні запитання батькам (51 особа), інколи використовують символічні інструменти візуалізації, що дають можливість постійно пам'ятати про дитину (зображення дитини або

---

³³⁹ Там же.

резервування порожнього стільця тощо) (40 осіб). Оскільки в Україні згідно з чинним законодавством законними представниками дитини є її батьки або особи, які їх заміняють, то більшість медiatorів повідомили, що майже ніколи (30 осіб) та рідко (33 особи) запрошували на медіаційну зустріч особу, що відіграє роль «адвоката» дитини³⁴⁰.

4. Відповідно до цієї статті, сторони, ґрунтуючись на принципах медіації (ст. ст. 4-8 цього Закону), узгоджують та закріплюють у договорі про проведення медіації умови проведення процедури медіації, коло осіб, які залучатимуться до переговорного процесу в медіації (учасників процесу медіації), умови конфіденційної інформації, межі її розголошення (у разі домовленості), наслідки її розголошення (ст. 8 цього Закону), а також іншу інформацію, визначену в ст. 20 цього Закону.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) звертає увагу на те, що процес медіації та її структура залежать від волі медіатора та правил медіації. Поки діють процедурні гарантії, а медіатори виконують свої обов'язки, дотримуючись стандартів неупередженості та нейтральності, національні законодавці не повинні занадто сильно втручатися у процес. Передусім рекомендується дозволити медіаторам організувати процес у спосіб, який вони вважають за потрібний за умови, що сторони погодяться на це. Однак існує кілька проблем щодо самого процесу медіації, які можуть і повинні бути вирішені в національному законодавстві, а саме використання електронних засобів, участь юристів і залучення третіх сторін³⁴¹.

а) Використання електронних засобів. Традиційно медіація проводиться віч-на-віч. Тим не менш, сторони можуть отримати вигоду від включення електронних засобів до процесу. Тому міжнародні документи заохочують використання електронних та онлайн-інструментів. Кілька національних законів також посилаються на можливість їхнього використання (наприклад, Кіпр, Італія, Литва). В Іспанії сторони навіть заохочуються безпосередньо застосовувати електронні засоби («Посередництво у справі претензії на суму, що не перевищує 600 євро, бажано здійснювати за допомогою електронних засобів, за винятком випадків, коли використання такої скарги неможливо для жодної з партій»). Використання електронних засобів може підвищити доступність процесу. Причини цього такі: по-перше, використання різноманітних типів рішень для відео- та телеконференцій зменшує потребу в поїздках і, відповідно, витрати на посередництво; по-

---

³⁴⁰ Там же.

³⁴¹ Там же.

друге, інструменти переговорів можуть допомогти посереднику та сторонам визначити пріоритети та знайти краще скориговані рішення за більш короткий період. Тому це вважається хорошою практикою³⁴².

Проте законотворці, які пропонують таку можливість, повинні забезпечити дотримання процедурних вимог до медіації та поведінки медіатора незалежно від обраної форми медіації. Посилання на це можна зробити у правилах проведення медіації (в Італії, наприклад, «посередництво може здійснюватися за допомогою електронних методів, як це передбачено положенням про провайдера») або в сам правовий акт (в Іспанії медіація може здійснюватися лише « за умови забезпечення ідентифікації зацікавлених сторін і дотримання принципів медіації, викладених у цьому Законі»). Крім того, не кожна людина має доступ до Інтернету і не всі, хто має, комфортно ним користуються. Таким чином, це не залишається єдиним способом врегулювання спорів, і сторони залишаються вільними у виборі методу, який застосовувати під час медіації. Це особливо важливо, якщо від сторін вимагається участь у першій зустрічі з медіатором як умова, що передує судовому розгляду, або якщо їх направляє на це суддя³⁴³.

б) Участь юристів. Сторони спору мають право вирішувати, чи бажають вони бути представленими своїми адвокатами і в якому обсязі. Тим не менш, присутність адвокатів сторін у ході медіації сприймається позитивно. Незважаючи на те, що деякі практикуючі медіатори помічають, що в певних випадках юристи винні в тому, що медіація зайшла в глухий кут, тоді як самі сторони були б готові домовитися, не можна ігнорувати, що юристи водночас забезпечують захист інтересів сторін. Це особливо важливо, коли існує дисбаланс сил між позиціями сторін, як, наприклад, у справах про домашнє насильство. В Австрії, наприклад, посередник навіть зобов'язаний «направляти сторони на потреби консультування, зокрема щодо юридичних питань, які виникають у контексті медіації»³⁴⁴.

Крім того, надаючи допомогу сторонам, юристи складають медіаційну мирову угоду, гарантуючи, що вона не суперечить імперативному закону чи громадському порядку, і, отже, підвищує ймовірність того, що вона буде реалізована або перетворена в судову силу, якщо це необхідно бути. Це може підвищити загальну якість медіації та її результат. З іншого боку, наявність особистого досвіду

---

³⁴² Там же.

³⁴³ Там же.

³⁴⁴ Там же.

медіації та спостереження за задоволеними клієнтами може спонукати юристів інструктувати наступних клієнтів також спробувати медіацію, що також може призвести до того, що асоціації адвокатів приєднуються до просування медіації³⁴⁵.

Хоча немає жодних сумнівів, чи дозволено адвокатам брати участь у медіації, обов'язок бути представленим адвокатом у медіації викликає кілька проблем. По-перше, CJEU видав рішення, в якому зазначено, що «національне законодавство не може вимагати від споживача, який бере участь у процедурі ADR, допомоги адвоката. Однак варто враховувати, що такий висновок було зроблено виключно у світлі Директиви Європейського Союзу про споживче ADR та обов'язкової медіації. По-друге, обов'язкова вимога бути представленим адвокатом під час медіації може спричинити додаткові витрати та зменшити доступність³⁴⁶.

Тим не менш, серед усіх національних законів, які були предметом цього дослідження, таке зобов'язання було знайдено лише в італійському законодавстві, яке зазначає, що «на першій зустрічі та на наступних зустрічах, до завершення провадження, сторони повинні брати участь з допомогою адвоката». За межами цього дослідження Греція також запровадила подібну вимогу. Однак Верховний суд Греції також висловив критику з цього приводу, головним чином щодо збільшення вартості першої зустрічі з медіаторами, необхідної як передумова для судового розгляду. Таким чином, рекомендується заохочувати сторони бути представленими адвокатами під час медіації, але не робити її обов'язковою³⁴⁷.

в) Участь третіх сторін. Жоден з національних правових актів, що розглядаються, не забороняє участь третіх сторін у медіації, якщо сторони спору вимагають або погоджуються на це. У такій забороні немає необхідності, однак усі учасники, незалежно від їхнього статусу в медіації, зобов'язані дотримуватися конфіденційності та не зобов'язані давати свідчення в суді чи арбітражі щодо інформації, отриманої під час медіації. Наприклад, у Хорватії, «якщо сторони не домовилися про інше, медіатор та особи, які беруть участь у процедурі медіації в будь-якій якості, не можуть бути примушені давати свідчення в арбітражному, судовому чи будь-якому іншому провадженні щодо інформації та даних, отриманих від процедури медіації або пов'язані з ними»³⁴⁸.

---

³⁴⁵ Там же.

³⁴⁶ Там же.

³⁴⁷ Там же.

³⁴⁸ Там же.

Крім того, медіація у сфері сімейного права (а іноді й інших) може прямо чи опосередковано зачіпати інтереси дітей. Наприклад, у Чеській Республіці «суд може, якщо це доцільно, направити особу (а) яка не виконує добровільно рішення суду чи ухвалену судом угоду про піклування про неповнолітнього або, якщо застосовано, стосовно контакту з неповнолітньою особою, або рішення про повернення дитини, до першої зустрічі з посередником протягом 3 годин». Тому законодавцям пропонується забезпечувати, коли це доцільно, права дітей на участь у сімейних спорах та інших випадках, коли суперечка чи результат можуть вплинути на них, щоб краще захистити права та інтереси дітей³⁴⁹.

Більш детальні положення також можуть знадобитися щодо участі експертів. По-перше, експерти, за деякими винятками, повинні отримувати винагороду. Тому рекомендується заздалегідь, коли це можливо, домовитися про розподіл і методи розрахунку цих витрат. Наприклад, в Італії «правила процедури постачальника медіації повинні містити методи розрахунку та оплати гонорарів експертів». По-друге, у деяких випадках експертам доводиться дотримуватися професійних стандартів або посилювати відповідальність за порушення зобов'язань. Наприклад, у Бельгії за порушення конфіденційності експерту може загрожувати таке ж покарання, як і медіатору – позбавлення волі від 1 до 3 років. Тим не менш, ці стандарти значною мірою залежать від статусу експерта в національному законодавстві; отже, неможливо встановити загальні положення щодо експертів, крім тих, що застосовуються до будь-якої третьої сторони, яка бере участь у медіації³⁵⁰.

5. Для інформації. У Методичних рекомендаціях щодо роботи з конфліктами в державних органах³⁵¹ пропонуються такі настанови стороні конфлікту для роботи з конфліктом: 1. Структуруйте те, що відбувається з вами, відповідаючи на питання: що трапилось; як вплинуло; що потрібно. Подивіться на ситуацію очима іншої сторони конфлікту. 2. Оберіть стиль поведінки в конфлікті і відповідну стратегію свідомо і доречно до обставин. 3. Уникайте більшої ескалації конфлікту, не погрожуйте та не відповідайте на погрози, не говоріть про свої потреби у формі претензій, не виходьте з конфліктом у публічну площину, не формуйте коаліцію і не залучайте союзників, не створюйте образ ворога. 4. Оцініть стан комунікації між вами та іншою стороною, якими шляхами,

---

³⁴⁹ Там же.

³⁵⁰ Там же.

³⁵¹ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046859-22#Text>

як часто, завдяки чому чи з якими перешкодами відбувається обмін інформацією. Перевіряйте правильність розуміння іншої сторони. 5. Усвідомте та прийміть, що обидві сторони однаково діями чи бездіяльністю відповідальні за конфлікт, а ваша поведінка і ставлення потребують змін. 6. Визнайте, що перемовини з іншою стороною можливі. 7. Оцініть стан довіри між вами та іншою стороною, як, коли та чому її рівень змінювався. Сформулюйте своє бачення як можна зміцнити довіру між вами. 8. Оцініть інформацію якою володієте, розмежуйте що є фактами, а що емоціями та судженнями. 9. Сформулюйте свою мету, справжні інтереси та потреби. Визначтесь, що для вас буде справедливим рішенням і чому саме. 10. Спробуйте зрозуміти інтереси, потреби, тривоги, цілі іншої сторони. Які емоції переживає інша сторона і чому? Як вони впливатимуть на вирішення конфлікту? Спрогнозуйте дії та очікування іншої сторони. 11. Сформулюйте пропозиції, варіанти рішення, що, на вашу думку, будуть підходити обом сторонам. 12. Поміркуйте, як можете допомогти іншій стороні зрозуміти вас, зважити на ваші інтереси і потреби, щоб бути готовою пристати принаймні частково на ваші пропозиції. 13. Підготуйте альтернативні пропозиції та варіанти рішень, у разі якщо ви не домовитесь. Які альтернативи доступні іншій стороні, якщо ви не домовитесь? 14. Підготуйте обґрунтування позиції, докази, документи та інші матеріали, але будьте готові їх не використовувати, якщо вдається рухатись до консенсусу. 15. Пам'ятайте про причини провалу перемовин: страх поганого результату; нереалістичне ставлення до проблеми; низький самоконтроль; бажання подобатися; невміння говорити «ні», швидке здавання позицій; поспіх у досягненні угоди; невміння помічати та своєчасно виправити помилки; невміння вчитись з досвіду.

Стаття 19. Обов'язки сторін медіації

1. Сторони медіації зобов'язані:

- 1) дотримуватися вимог цього Закону, договору про проведення медіації та правил проведення медіації;**
- 2) виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою;**
- 3) виконувати інші обов'язки, визначені законом.**

1. Законодавство у сфері медіації покладає на сторони певні обов'язки, які слідують із норм цього Закону, інших законів та цивільно-правових договорів.

Процесуальні обов'язки сторони спору (конфлікту) у процесі медіації – це передбачені цим Законом, іншими законами України (наприклад, Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про нотаріат», та цивільно-правовими договорами (договором про проведення медіації, правилами проведення медіації, угодою за результатами медіації) необхідності її поведінки на кожній стадії процесу медіації.

Обов'язки сторін спору (конфлікту) забезпечують належні умови розгляду та врегулювання спору (конфлікту) у процесі медіації і сприяють досягненню мети медіаційних переговорів та виконанню завдань сторонами спору (конфлікту), який вирішується шляхом медіації.

2. Коментована стаття містить загальні обов'язки сторін, а саме: 1) дотримуватися вимог цього Закону, договору про проведення медіації та правил проведення медіації; 2) виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою; 3) виконувати інші обов'язки, визначені законом.

Відповідно до ст. 14 Цивільного кодексу України особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї.

3. Суб'єктивні процесуальні права і обов'язки сторін у процесі медіації є правовою основою їхньої процесуальної діяльності на кожній стадії процесу медіації. Сторони мають рівні процесуальні права і обов'язки у процесі медіації. Медіатор повинен запобігати зловживанню сторонами (учасниками) спору (конфлікту), який розглядається шляхом медіації, та вживати заходів реагування, визначених цим Законом, іншими законами чи договором про проведення медіації, правилами проведення медіації.

4. Здатність мати процесуальні права та обов'язки сторони у процесі медіації (процесуальна правоздатність) належить усім фізичним та юридичним особам. Здатність особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки у процесі медіації (процесуальна дієздатність) належить фізичним особам, які мають повну цивільну дієздатність (ст. ст. 34, 35 Цивільного кодексу України).

Стаття 20. Зміст договору про проведення медіації

1. У договорі про проведення медіації зазначаються:

- 1) відомості про медіатора (медіаторів), сторони медіації, а також про суб'єкта, що забезпечує проведення медіації (за наявності);**
- 2) строки та місце проведення медіації;**
- 3) мова (мови) проведення медіації;**

- 4) предмет конфлікту (спору);
  - 5) права та обов'язки учасників медіації;
  - 6) умови та порядок оплати послуг медіатора (медіаторів) та відшкодування витрат на здійснення підготовки до медіації та її проведення;
  - 7) умови конфіденційності інформації та наслідки її розголошення учасниками медіації;
  - 8) відповідальність медіатора (медіаторів) та сторін медіації за порушення умов договору про проведення медіації;
  - 9) порядок та підстави припинення медіації.
- 2. Сторони медіації та медіатор (медіатори) можуть визначати й інші умови договору про проведення медіації.**

1. Добровільність укладення договору про проведення медіації обумовлено змістом процесу медіації. Тож складно не погодитися з тим, без згоди сторін спору її не буде розпочато. Таку згоду сторони висловлюють у відповідному документі – договорі про проведення спору та медіатора (медіаторів), що проводитиме процедуру медіації. За своєю правовою природою він є цивільно-правовим правочином і порядок його укладання, виконання та припинення регулюється загальними нормами цивільного права. Більше того, добровільність та самовизначеність сторін є наріжними принципами медіації, тому запроваджувати надмірно детальне нормативно-правове регулювання договорів про проведення медіації є недоцільним. Проте такі договори є новелою для українського законодавства, мають свої особливості, обумовлені метою укладання, правовим статусом медіатора тощо³⁵².

Відповідно до ст. 1 цього Закону договір про проведення медіації – це угода про надання послуг з проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), укладена сторонами можливого або наявного конфлікту (спору) та медіатором (медіаторами) у погодженій ними усній чи письмовій формі, яка відповідає вимогам закону.

Відтак, призначенням договору про проведення медіації як багатостороннього правочину є узгодження сторонами спору та медіатором практичних аспектів процедури медіації, зокрема порядку

---

³⁵² Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

дотримання конфіденційності, нерозголошення даних, що стали відомими у процесі медіації, строків проведення медіації, порядку припинення процедури медіації, юридичної сили майбутньої угоди про результати медіації, порядку оплати послуг медіатора, відповідальності медіатора чи медіаторської організації тощо³⁵³.

Предметом договору про проведення медіації є зобов'язання сторін та медіатора (медіаторів) провести необхідні етапи медіаційного процесу з метою вирішення спору, а також утримуватися від звернення до суду впродовж процедури медіації. Договір про проведення медіації по суті містить дві складові: 1) виявлення згоди сторін щодо зобов'язань брати участь у процедурі медіації, надавати необхідні документи, дотримуватися вимог конфіденційності, діяти добросовісно (хоч останнє є суб'єктивною категорією); 2) погодження умов надання послуг медіації з медіатором. На підставі цього за своєю правовою природою договір про проведення медіації є цивільно-правовим правочином, водночас, з огляду на те, що діяльність медіатора передбачає надання послуг, до цього договору можуть застосовуватися і загальні норми щодо договорів про послуги (глава 63 Цивільного кодексу України)³⁵⁴.

Функції договору про проведення медіації: стимулююча – згода сторін на участь у процедурі медіації стимулює сторони до конструктивної взаємодії, а також до дотримання умов договору. Ця функція спрямована на самих сторін конфлікту (спору); гарантуюча – спрямована на медіатора. Вона полягає в гарантуванні медіатору виконання сторонами договірних домовленостей загалом і оплати послуг медіатора зокрема³⁵⁵.

Форма договору – письмова чи усна (ст. 1 цього Закону). Разом з тим, рекомендується укладати договір про проведення медіації в письмовій формі.

2. Законом визначено загальні положення (умови) та спеціальні положення (умови) договору про проведення медіації.

Тож, договір повинен містити такі загальні положення: 1) відомості (прізвище, ім'я та по батькові (при наявності)) про медіатора (медіаторів), сторони медіації, а також про суб'єкта, що забезпечує проведення

---

³⁵³ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

³⁵⁴ Там же.

³⁵⁵ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

медіації (за наявності); 2) строки та місце проведення медіації; 3) мову проведення медіації; 4) коротко предмет (зміст) конфлікту (спору); 5) права та обов'язки учасників медіації; 6) умови та порядок оплати послуг медіатора та відшкодування витрат на здійснення підготовки до медіації та її проведення; 7) умови конфіденційності інформації та наслідки її розголошення учасниками медіації; 8) відповідальність медіатора (медіаторів) та сторін медіації за порушення умов договору про проведення медіації; 9) порядок та підстави припинення медіації³⁵⁶.

Спеціальні положення (умови) договору про проведення медіації визначаються сторонами медіації та медіатором (медіаторами).

3. Відповідно до ст. ст. 8 та 20 цього Закону строки проведення процедури медіації визначаються сторонами медіації самостійно та закріплюються, як правило, у договорі про проведення медіації. Строк проведення медіації та строк дії договору про проведення медіації можуть бути не однаковими. На це також указує пункт 2 частини другої коментованої статті Закону.

Разом з тим звертаємо увагу на проведення процедури медіації в цивільному процесі, оскільки Цивільний процесуальний кодекс України по-іншому регулює питання строків проведення медіації.

Так, відповідно до ст. 197 ЦПК у підготовчому засіданні суд повинен з'ясувати бажання сторін провести процедуру врегулювання спору шляхом медіації. Відтак мова йде про те, що на стадії підготовчого провадження суд, застосувавши, зокрема, принципи медіації, визначені у ст. ст. 4 та 5 Закону, з'ясовує волю та бажання сторін урегулювати спір у порядку медіації. У разі, якщо сторони домовилися провести процедуру медіації, суд оголошує перерву в підготовчому засіданні (ст. 198 ЦПК). Згідно зі ст. ст. 210, 251 ЦПК провадження у справі зупиняється на підставі звернення сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації. Про це суд постановляє ухвалу (ч.2 ст. 251 ЦПК). Відтак на час проведення медіації, але не більше 90 днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі провадження зупиняється (ст. 253 ЦПК). Отже, при процедурі медіації в цивільному процесі потрібно дотримуватися норм ЦПК у частині визначення строку проведення медіації³⁵⁷.

---

³⁵⁶ Див. додатково коментар до статей 6, 15, 17,18, 19 цього Закону.

³⁵⁷ Кармаза О. О. Медіація в цивільному процесі: теоретичний та практичний аспект. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник матеріалів V Всеукраїнської

4. Як вище зазначалося, договір про проведення медіації закріплює організаційні підстави проведення медіації. Як от, строки та місце проведення процедури медіації. Визначення цих умов у договорі про проведення медіації є однією із гарантій забезпечення ефективної процедури медіації медіатором. Так, наприклад, сімейні спори (конфлікти), пов'язані із розірванням шлюбу, визначенням порядку участі батьків у вихованні дитини, місцем проживання дитини тощо є найпоширенішими сімейними спорами і, як правило, відносяться до складних справ, а переговорний процес у медіації може тривати від декількох тижнів до декількох місяців. Процедура врегулювання комерційного спору шляхом медіації також може бути не швидкою. Тож для врегулювання складних спорів (конфліктів) потрібно виділяти більше часу, як у розумінні календарних днів, так і в розумінні тривалості переговорів протягом дня, та передбачати це в договорі про проведення медіації.

Місце проведення медіації також потрібно завчасно визначити, узгодити та повідомити сторонам.

5. Мова проведення медіації може бути українською чи іноземною. Крім того, в договорі про проведення медіації може бути передбачено використання одночасно української мови та іноземної мови із залученням перекладача чи без його залучення, якщо сторони вільно володіють мовою проведення медіації.

6. Умови та порядок оплати послуг медіатора, а також відшкодування витрат на здійснення підготовки до медіації та її проведення визначаються в договорі про проведення медіації. Критерієм для визначення ціни може бути «розумність». В юриспруденції слушно вказується на те, що розмір гонорару може бути визначено медіатором (центром медіації) самостійно або за домовленістю зі сторонами конфлікту³⁵⁸.

Сторони сплачують медіатору, організації або центру з проведення медіації суму, вказану в договорі з ними про організацію і проведення медіації. У вартість послуг з організації і проведення медіації входять: гонорар (винагорода) медіатора; надання приміщення для проведення процедури медіації; інші витрати. Порядок оплати, у тому числі розподіл

науково-практичної інтернет-конференції, Черкаси, 20 травня 2022 р. Ред. кол.: С. В. Джолос (відп. ред.) та ін. Черкаси, 2022. С. 107-111.

³⁵⁸ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

витрат між сторонами, а також строки оплати послуг медіатора, організації або центру з проведення медіації обумовлюється сторонами медіації у відповідній складеній ними угоді. Додаткові витрати медіатора, приміром, витрати на проїзд медіатора до місця проведення зустрічі зі сторонами, витрати на відрядження і так далі, у зв'язку зі здійсненням процедури медіації, сплачуються сторонами в рівних частках, якщо сторони не домовилися про інше³⁵⁹.

У практиці переважає погодинний спосіб оплати послуг медіатора, який передбачає оплату за фактично витрачений час медіатора на процес медіації. Щодо погодинної тарифікації необхідно зазначити, що кожна організація, яка надає послуги медіації, та кожний медіатор має свій певний тариф, який складається з певних (об'єктивних та суб'єктивних) чинників³⁶⁰.

Тобто, на відміну від судових процесів, які фінансуються державою, медіація зазвичай фінансується сторонами. Якщо витрати будуть непомерними, медіація втратить свою привабливість. Оскільки медіація допомагає зменшити навантаження на державні суди і, отже, зменшує витрати, пов'язані з цими судами, пропонується розглянути можливість фінансування медіації за рахунок держави. У такому випадку від сторін може вимагатися сплата внеску, який не повинен перевищувати суму, яку б їм довелося сплатити при зверненні до суду³⁶¹. Це цікава ідея, однак потребує уточнення, оскільки випадки фінансування процедури медіації за рахунок місцевого чи державного бюджету повинні бути чітко прописані в цьому та інших законах України, як це вимагають норми Конституції та Бюджетного кодексу України. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблено, оскільки відповідно до ст. 11 цього Закону медіатор може надавати послуги з медіації на платній чи безоплатній основі.

Так, під час укладання договору про проведення медіації слід враховувати те, що, наприклад, з метою формування та забезпечення функціонування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості, утворено Координаційний центр з надання правової допомоги, який є державною

---

³⁵⁹ Там же.

³⁶⁰ Там же.

³⁶¹ Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. Берт Маан. Ремко ван Пі. Аліна Сергєєва. Світлана Сергєєва. Луїза Романадзе. <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf>

установою і належить до сфери управління Мін'юсту. Основними завданнями Координаційного центру, зокрема, є: розроблення та затвердження правил проведення медіації відповідно до вимог Закону України «Про медіацію»; формування і ведення у встановленому порядку Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги тощо³⁶². Медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, відповідно до встановленого Міністерством юстиції України Порядку проведення конкурсного відбору медіаторів, включають у Реєстр відомостей про медіаторів, відібраних за результатами конкурсного відбору, у порядку, затвердженому наказом Міністерства юстиції України³⁶³.

Крім того, медіатор, який надає послуги медіатора індивідуально, має право самостійно визначати платність чи безоплатність послуги в конкретній справі.

7. Межа деталізації умов договору про проведення медіації залежить від конкретного спору (конфлікту) та узгоджується сторонами на підготовчій стадії медіації. Разом з тим, медіатори доводять, що зайві (непотрібні) деталі спору можуть відволікати від реального предмету спору (конфлікту) та забрати багато часу в процесі медіації, що негативно відобразиться на тривалості медіації. Тому закріплення мінімальної кількості деталей спору (конфлікту) є обов'язковим. Натомість з іншої сторони не висвітлення важливих деталей у договорі може негативно відобразитися на виконанні угоди за результатами медіації. Як правило, питання деталізації виникають у трудових та комерційних спорах.

8. Предмет спору (конфлікту) є важливою (ключовою) умовою договору про проведення медіації. Наприклад: предметом релігійного спору (конфлікту) може бути зміст та методика навчання в духовній семінарії, недільній школі, їхня ефективності; предметом сімейного спору – розірвання шлюбу, поділ спільного майна, визначення місця проживання дитини, визначення суми аліментів на утримання дітей та

---

³⁶² Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції» від 06.06.2012 № 504. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#n17>

³⁶³ Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, Порядку проведення конкурсного відбору медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги» від 28.11.2022 № 5298/5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-22#Text>

порядку їхньої сплати тощо; предметом трудового спору – застосування законодавства України про працю при виникненні, існуванні та припиненні трудових правовідносин тощо.

9. Цікавим аспектом договірних відносин у сфері медіації є порядок та юридичні наслідки відмови однієї зі сторін від договору про проведення медіації. З одного боку, наріжними принципами медіації є добровільність та самовизначеність сторін, а примус та добровільність є несумісними речами. З іншого, відмова від виконання зобов'язання та належного виконання договору, навіть на основі твердження про необхідність захисту прав у судовому порядку, суперечить одному з основних принципів зобов'язального права – *pacta sum servanda*. Зокрема, стаття 629 Цивільного кодексу України передбачає, що договір є обов'язковим для виконання сторонами». Тому в договорі про проведення медіації слід передбачати відповідальність сторони за односторонню немотивовану відмову від договору, зокрема компенсацію витрат іншої сторони на організацію процедури медіації (до цих витрат слід відносити не тільки безпосередньо оплату послуг медіатора, а й оплату послуг фахівців, які готували документи для процесу медіації, оплату оренди приміщення для проведення медіації тощо). Відшкодування шкоди, завданої сторонам внаслідок неякісного надання послуг з медіації, повинно здійснюватися в порядку, передбаченому Цивільним законодавством України. Визначення підстав цивільно-правової відповідальності медіатора в договорі вважаємо недоцільним, адже це може обмежити права та інтереси сторін спору³⁶⁴.

Стаття 21. Зміст угоди за результатами медіації

1. В угоді за результатами медіації зазначаються:

- 1) дата і місце укладення угоди;**
- 2) відомості про сторони медіації та їх представників;**
- 3) медіатор (медіатори), суб'єкт, що забезпечує проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та / або правил проведення медіації;**
- 4) узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання;**
- 5) інші умови, визначені сторонами медіації.**

---

³⁶⁴ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика: монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

2. В угоді за результатами медіації сторони медіації можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору), зазначеного в договорі про проведення медіації, або за межі предмета позову (заяви), якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

3. Угода за результатами медіації не повинна містити положень, що порушують права та інтереси інших осіб, інтереси держави або суспільні інтереси.

1. Відповідно до ст. 1 цього Закону угода за результатами медіації – це угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації в погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону. Тобто, форма зазначеної угоди може бути письмова чи усна. Форма погоджується сторонами спору (конфлікт) спільно. Разом з тим, ми пропонуємо укласти угоду в письмовій формі, яка може забезпечити її дійсність.

Підписання угоди за результатами медіації, як і її виконання, відбувається на третій – заключній стадії медіації. Завдання медіатора – допомога сторонам в оформленні та підписанні угоди за результатами медіації. Коментована стаття визначає межі та загальний зміст такої угоди.

У ході роботи над угодою дослідники радять використовувати, зокрема, такий принцип: нехай рішення буде легким для іншої сторони³⁶⁵.

В угоді обов'язково зазначаються: 1) дата і місце укладення угоди; 2) відомості про сторони медіації та їхніх представників; 3) медіатор (медіатори), суб'єкт, що забезпечує проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та / або правил проведення медіації; 4) узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їхнього виконання, а також наслідки їхнього невиконання або неналежного виконання; 5) інші умови, визначені сторонами медіації.

Разом з тим, в угоді за результатами медіації допускається вихід за межі предмета спору (конфлікту), про який йдеться в договорі про проведення медіації, або за межі предмета позову (заяви), якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

---

³⁶⁵ Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книга – XXI, 2011. 464с.

Тобто, угода за результатами медіації може містити певні положення, які не характерні для звичайної правової угоди, але в конкретному випадку допомагають сторонам найкращим чином задовільнити їхні інтереси³⁶⁶.

У Рекомендаціях Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухвалених Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року, вказується на те, що для визначення предмета домовленості, обсягу обов'язків за нею і висновків після завершення кожної процедури медіації варто, як правило, скласти письмовий документ, а сторонам після складання документа й до його підписання необхідно надавати обмежений час для розмірковування, тривалість якого встановлюється за згодою сторін. Медіатори мають повідомити сторони про наслідки досягнутих домовленостей і про заходи, які доцільно буде вжити, якщо одна або обидві сторони бажатимуть домогтися виконання їхньої домовленості. Такі домовленості не мають суперечити встановленому публічному порядку³⁶⁷.

Крім того, в юриспруденції слушно звертається увага на те, що стосовно договорів, які закріплюють результати розв'язання спору (конфлікту) між сторонами, окремої уваги заслуговують питання забезпечення виконання договорів, укладених за результатами проведення медіації. Це стосується, зокрема, правових спорів. Пропонуємо виходити з базових умов Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 р. щодо деяких аспектів медіації в цивільних і комерційних справах, де у ст. 6 «Забезпечення примусового виконання угод, укладених у результаті медіації» закріплено, що держави-члени повинні забезпечити можливість для сторін або для однієї з них за явної згоди інших вимагати, щоб зміст письмової угоди, укладеної в результаті медіації, був виконаний. Зміст такої угоди підлягає виконанню, окрім випадків, коли її положення суперечать законодавству³⁶⁸.

---

³⁶⁶ Альтернативне вирішення спорів: підруч. За заг. ред. Ю. Д. Притики. Київ: ВД «Дакор», 2021. 436 с.

³⁶⁷ Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf

³⁶⁸ Костюченко О. Є., Монаєнко А. О., Атаманчук Н. І. Медіація як форма захисту цивільних прав. Нове українське право, Вип. 1, 2022. С. 49-56.

2. Правова природа угоди про результати медіації залежить від певних чинників: характеру спірних правовідносин, моменту укладення угоди (до чи після передачі спору на розгляд суду), обраної сторонами моделі медіації. Угода про результати медіації має консенсуальний характер³⁶⁹.

Угода за результатами медіації відрізняється за змістом від будь-яких інших цивільно-правових правочинів, адже вона відображає характер, особливості процедури та принципи медіації. Зміст угоди про результати медіації складають взаємні права та обов'язки, які: 1) узгоджені сторонами; 2) спрямовані на вирішення спору; 3) не суперечать законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

3. Пропонують угоду вважати «міцною» тоді, коли у процесі роботи над нею й у самому тексті угоди будуть присутні такі складові, як: 1) процедурне задоволення. Його головними індикаторами є те, що сторони, незалежно від ходу виконання угоди, готові використовувати ту ж модель переговорного процесу знову в схожих обставинах; 2) психологічне задоволення. Досягається, коли учасники переговорів не знищені, не пригноблені, не понесли непоправного морального збитку, почувають себе краще й усвідомлюють, що якщо б не угода, було б гірше; 3) задоволення по суті. Його ступінь залежить від того, наскільки адекватно вирішені всі проблеми та наскільки формальні пункти угоди забезпечують реальне задоволення інтересів³⁷⁰.

Вченими слушно вказується на те, що завершення фази переговорів можливе шляхом часткового вирішення спору або повного вирішення спору між сторонами медіації. Будь-який компроміс, якого досягають сторони, доцільно оформити письмово та підписати обом сторонами. Як правило, проєкт договору складає медіатор, а далі представляє його всім учасникам, щоб переконатись, що він точно відображає досягнутий компроміс. Після встановлення специфіки компромісу медіатор може скласти офіційний договір, який стає обов'язковим і юридично виправданим у суді. Договір, що укладеється за підсумками процедури

---

³⁶⁹ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

³⁷⁰ Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книга – XXI, 2011. 464с.

медіації, повинен відповідати певним вимогам: бути коректним, однозначним, реалістичним, справедливим, ефективним і стабільним³⁷¹.

4. Відповідно до ст. 1 цього Закону угода за результатами медіації може мати усну чи письмову форму. Відтак при виконанні угоди, укладеної в усній формі, виникає ряд проблем, пов'язаних із змістом домовленостей сторін щодо врегулювання спору (конфлікту), із виконанням умов усної угоди тощо.

Згідно з пунктом 6 частини першої ст. 18 цього Закону в разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони мають право звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку. Разом з тим, при укладенні усної угоди, яка була не виконана чи неналежно виконана, у сторін можуть виникнути проблеми з наданням доказів у справі, яка розглядалася у процесі медіації, із розкриттям змісту домовленостей, дотриманням принципу конфіденційності тощо.

Крім того, проблеми виникають і при укладенні письмової угоди. Зокрема, мова йде про випадки, коли сторона оскаржує в суді дійсність письмової угоди за результатами медіації. Звертаємо увагу на те, що під час розгляду справи в суді може бути порушено принцип конфіденційності процедури медіації, медіатор може бути викликаний до суду для дачі свідчень у справі.

5. Пропонуємо розрізняти на науковому та практичному рівнях терміни «угода за результатами медіації» та «мирова угода», які мають різне значення. Ми погоджуємося із дослідниками в тому, що норми цього Закону не визначають особливості оформлення домовленості, досягнутої сторонами під час медіації, що інтегрована в судовий процес³⁷².

Відповідно до ст. 1 цього Закону угода за результатами медіації – це угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації в погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону. За ст. 207 Цивільного процесуального кодексу України мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У широкому розумінні зміст «угоди за результатами медіації» і «мирової угоди» як документу має спільні точки дотику, як от: укладається сторонами спору

---

³⁷¹ Процьків Н. Особливості практичного застосування медіації в спадкових спорах. Підприємство, господарство і право. 2018. № 12. С. 57-60.

³⁷² Навроцька Ю. В., Воробель У. Б. Медіаційна угода VS мирова угода в цивільному судочинстві. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 65-73.

(конфлікту), має на меті врегулювання відносин, які мають ознаки спору (конфлікту), стосується повноважень сторін спору (конфлікту). Разом з тим форми цих документів можуть бути різними: «угода за результатами медіації» може укладатися в усній чи письмовій формі, а «мирова угода» лише в письмовій формі.

Крім того, в юриспруденції слушно доводиться, що принципова їхня різниця полягає в тому, що угода за результатами медіації є різновидом цивільно-правової угоди та в разі її невиконання сторона має звертатися за захистом своїх прав до суду. Тоді як мирова угода передбачена процесуальним законодавством, що визначає низку її особливостей, а саме: може бути укладена за наявності відкритого судового провадження; укладається на підставі взаємних поступок; має стосуватися лише прав та обов'язків сторін судового процесу; сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб; затверджується ухвалою суду, яка є виконавчим документом; суд має право відмовити в затвердженні мирової угоди, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або одну зі сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє³⁷³.

Принагідно зазначимо, що відповідно до частини сьомої статті 49 Цивільного процесуального кодексу України сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою. На нашу думку, інститут мирової угоди в цивільному процесі слід розуміти широко, але відмежовувати укладення та підписання «мирової угоди», як документу (ст. 207 ЦПК), від «угоди за результатами медіації» (ст. 21 цього Закону), яка укладається у процесі медіації. Такий висновок, зокрема, слідує із частини другої статті 197 цього Кодексу, за якою в підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді.

6. Відповідно до частини другої цієї статті в угоді за результатами медіації сторони мають право вийти за межі предмета спору (конфлікту),

---

³⁷³ Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романдзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

зазначеного в договорі про проведення медіації, або за межі предмета позову (заяви), якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Тобто, законодавець фактично у випадку укладення медіаційної угоди за результатами проведеної медіації, що інтегрована в судовий процес, коли спір між сторонами, котрий був первісним елементом, навколо якого «зародився» медіаційний процес, був і предметом судового розгляду, не обмежує її ані межами предмета спору, ані предмета позову, що видається цілком обґрунтованим. Адже через специфічні особливості, притаманні самій процедурі медіації, еластичності її правової конструкції, спрямованості та основної мети цієї правової конструкції – досягнення сторонами консенсусу щодо усіх їхніх розбіжностей на тих умовах, які будуть задовольняти усі їхні потреби, інтереси та бажання – спектр можливостей для врегулювання сторонами своїх вимог є значно глибшим ширшим, порівняно з тими варіантами, що може забезпечити інститут мирової угоди³⁷⁴.

7. Питання примусового виконання угоди за результатами медіації є важливим питанням у процесі медіації. Зокрема на важливість цього питання вказує й Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ). Комісія звертає увагу на те, що, як правило, сторони медіації досягають консенсусу щодо кожного положення, яке вони включають до медіаційної угоди. Отже, добровільне дотримання зобов'язань, передбачених у ньому, більш імовірно, ніж у випадках, коли рішення нав'язане сторонам. Однак навіть за таких обставин люди схильні змінювати свою думку і не бажають виконувати свої обіцянки. Таким чином, національні законодавці повинні забезпечити умови, щоб сторони, які добросовісно брали участь у медіації та витратили свої гроші та час на вирішення спору, не залишилися з порожніми руками. В іншому випадку довіра до медіації в очах широкої громадськості та, відповідно, її доступність буде знижена³⁷⁵.

Відповідно до Директиви 2008/52/ЄС про деякі аспекти медіації в цивільних і комерційних справах країни-члени ЄС зобов'язані мати механізм примусового вирішення транскордонних спорів. Інші країни,

---

³⁷⁴ Навроцька Ю. В., Воробель У. Б. Медіаційна угода VS мирова угода в цивільному судочинстві. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 6573.

³⁷⁵ Європейський посібник із законотворчості медіації. Прийнято на 32-му пленарному засіданні СЕРЕЈ. Страсбург, 13 та 14 червня 2019 р. <https://rm.coe.int/ceprej-2019-9-en-handbook/168094ef3c> (англійська мова).

які бажають стати частиною міжнародного режиму примусового виконання, також повинні запровадити національний механізм примусового виконання, оскільки останні міжнародні документи, такі як Сінгапурська конвенція про посередництво, також базуються на національних положеннях. Не дивно, що всі країни, які є предметом цього дослідження, пропонують спосіб зробити посередницькі врегулювання дійсними. У той час як більшість країн пропонують рішення для примусового виконання як позасудових, так і пов'язаних із судом медіації, деякі (наприклад, Швейцарія) обмежують можливість примусового виконання до судової медіації. Рекомендується перший підхід³⁷⁶.

Угоди з медіації можуть мати примусову силу, подавши їх до суду для спрощеного провадження (Азербайджан, Бельгія, Хорватія, Кіпр, Чеська Республіка, Фінляндія, Франція, Ірландія, Італія, Литва, Польща в цивільних справах, Сербія, Іспанія та Швейцарія для судової медіації); подання його на омологацію до іншого державного органу (Польща в адміністративному судочинстві); оформлення його як нотаріального акту (Азербайджан, Хорватія, Сербія, Іспанія); перенесення його положень до арбітражного рішення (Хорватія, Німеччина) або забезпечення безпосереднього виконання мирової угоди (Хорватія, Італія). У деяких країнах ці методи можна використовувати як взаємозамінні³⁷⁷.

Омологація через суд є кращим методом з двох причин. По-перше, сторони рідко зобов'язані бути представленими адвокатами під час медіації (це стосується лише Італії). Медіатори не обов'язково також повинні бути юристами (така вимога міститься лише в національному законодавстві Туреччини). Таким чином, суд може переконатися, що положення мирової угоди про медіацію відповідають національному обов'язковому законодавству та громадському порядку, включаючи найкращі інтереси дитини. Суд також є найбільш придатним для перевірки відсутності інших підстав для відмови у виконанні. По-друге, мирова угода на основі медіації, якщо вона має примусову силу за рішенням суду, може мати таку ж юридичну силу, що й рішення суду, включно з *res judicata* допоможе запобігти майбутнім судовим розглядам. Наприклад, у Литві «мирова угода, підтверджена остаточним рішенням суду, має силу остаточного судового рішення для сторін (*res judicata*) і може бути виконана»³⁷⁸.

---

³⁷⁶ Там же.

³⁷⁷ Там же.

³⁷⁸ Там же.

Омологія, здійснена нотаріусом або іншим державним органом, також може забезпечити відповідність національному обов'язковому законодавству та громадському порядку, а отже, також може використовуватися. Пряме примусове виконання, з іншого боку, можливе лише за умови, що відповідність обов'язковому праву гарантується іншими способами під час процесу складання проєкту (в Італії, наприклад, «підписуючи угоду, юристи засвідчують і засвідчити, що угода відповідає обов'язковим нормам і громадському порядку»)³⁷⁹.

У багатьох країнах визнання мирової угоди можливим лише за запитом обох сторін або за запитом однієї сторони за чіткої згоди іншої (наприклад, Кіпр, Фінляндія, Франція, Литва). Це також формулювання статті 6 Директиви про медіацію. Однак, щоб захистити інтереси сторони, яка діє сумлінно, і загальну довіру до результатів процесу медіації, рекомендується заохочувати сторони включити положення про можливість виконання в їхні мирові угоди (наприклад, у Польщі, підписуючи мирову угоду, сторони погоджуються просити суд затвердити її, про що посередник повідомляє сторонам; у Хорватії мирова угода, досягнута шляхом посередництва, є документом, який має юридичну силу, якщо він містить зобов'язання, що підлягає виконанню, щодо якого сторони можуть досягти компромісу, і якщо воно містить заяву про прямий дозвіл на виконання (застереження про юридичну силу)). Вимагати включення інформації про можливе примусове виконання мирової угоди є гарною практикою, оскільки це може сприяти процесу омології та допомогти уникнути майбутніх суперечок³⁸⁰.

---

³⁷⁹ Там же.

³⁸⁰ Там же.

Розділ IV. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Відповідно до цього Закону медіаторами також визнаються особи, які до набрання чинності цим Законом пройшли навчання базовим навичкам медіатора (медіації) обсягом не менше 48 годин, що підтверджується відповідними сертифікатами.

3. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1971 р., додаток до № 50, ст. 375) доповнити статтею 222⁻¹ такого змісту:

"Стаття 222⁻¹. Врегулювання трудових спорів шляхом медіації

Трудовий спір між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі.

У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду трудового спору до органів, передбачених статтею 221 цього Кодексу.

Участь у процедурі медіації може бути визнана поважною причиною у розумінні статей 225 і 234 цього Кодексу";

2) Земельний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 3-4, ст. 27) доповнити статтею 158⁻¹ такого змісту:

"Стаття 158⁻¹. Врегулювання земельних спорів шляхом медіації

1. Земельний спір може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

2. Органи, передбачені статтею 158 цього Кодексу, сприяють примиренню сторін земельного спору.

3. Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації в земельних спорах укладаються в письмовій формі.

4. У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду земельного спору до органів, що вирішують земельні спори»;

3) у Господарському процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436):

частину сьому статті 46 викласти в такій редакції:

«7. Сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу.

Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою»;

статтю 59 після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

«3. Особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді).

У зв'язку з цим частину третю вважати частиною четвертою;

у пункті 2 частини першої статті 67 слова «посередництва (медіації)» замінити словом «медіації»;

у статті 130:

частину першу доповнити словами і цифрами «а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову»;

частину другу доповнити словами і цифрами «а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого під час подання відповідної апеляційної чи касаційної скарги»;

пункт 2 частини другої статті 182 після слів «мирову угоду» доповнити словами «провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації»;

частину п'яту статті 183 доповнити пунктом 5 такого змісту:

«5) якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації»;

у частині третій статті 195 слово і цифри «пунктами 1-3» замінити словом і цифрами «пунктами 1-3⁻¹»;

частину першу статті 227 доповнити пунктом 3⁻¹ такого змісту:

«3⁻¹) звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації»;

частину першу статті 229 доповнити пунктом 3⁻¹ такого змісту:

«3¹) пунктом 3¹ частини першої статті 227 цього Кодексу – на час проведення медіації, але не більше дев'яноста днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі»;

4) у Цивільному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436):

частину сьому статті 49 викласти в такій редакції:

«7. Сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу.

Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою»;

статтю 61 після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

«3. Особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді».

У зв'язку з цим частину третю вважати частиною четвертою;

у пункті 2 частини першої статті 70 слова «посередництва (медіації)» замінити словом «медіації»;

у статті 142:

частину першу доповнити словами і цифрами «а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову»;

частину другу доповнити словами і цифрами «а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги»;

пункт 2 частини другої статті 197 після слів «мирову угоду» доповнити словами «провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації»;

частину п'яту статті 198 доповнити пунктом 5 такого змісту:

«5) якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації»;

у частині третій статті 210 слова і цифри «встановлених пунктами 1-3» замінити словами і цифрами «встановлених пунктами 1-3, 4¹»;

частину першу статті 251 доповнити пунктом 4¹ такого змісту:

«4¹) звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації»;

частину першу статті 253 доповнити пунктом 3⁻¹ такого змісту:

«3⁻¹) пунктом 4⁻¹ частини першої статті 251 цього Кодексу - на час проведення медіації, але не більше дев'яноста днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі»;

5) у Кодексі адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436):

частину п'яту статті 47 після слова «примирення» доповнити словами «у тому числі шляхом медіації»;

статтю 58 після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

«3. Особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді».

У зв'язку з цим частину третю вважати частиною четвертою;

у пункті 2 частини першої статті 66 слова «посередництва (медіації)» замінити словом «медіації»;

статтю 122 доповнити частиною шостою такого змісту:

«6. Проведення медіації не впливає на перебіг строку звернення до адміністративного суду»;

пункт 2 частини другої статті 180 після слова «примирення» доповнити словами «провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації»;

частину шосту статті 181 доповнити пунктом 5 такого змісту:

«5) якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації»;

пункт 4 частини першої статті 236 після слова «примирення» доповнити словами «у тому числі шляхом медіації»;

6) у Законі України «Про нотаріат» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 39, ст. 383 із наступними змінами):

частину третю статті 1 доповнити другим реченням такого змісту: «Нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора»;

частину четверту статті 3 після слова «крім» доповнити словами «виконання функції медіатора»;

главу 1 доповнити статтею 16⁻¹ такого змісту:

«Стаття 16⁻¹. Медіація в нотаріаті

Нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації»;

7) частину першу статті 30 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 25, ст. 198) після слів «врегулюють спір» доповнити словами «у тому числі шляхом медіації»;

8) у статті 33 Закону України «Про третейські суди» (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 35, ст. 412):

частину четверту викласти в такій редакції:

«Третейський суд на початку розгляду повинен з'ясувати у сторін можливість закінчити справу мировою угодою, у тому числі досягнутою шляхом медіації, та в подальшому сприяти вирішенню спору шляхом укладення мирової угоди на всіх стадіях процесу»;

частину п'яту після слів «мають право» доповнити словами «провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації»;

9) у Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Відомості Верховної Ради України, 2009 р., № 23, ст. 284; 2013 р., № 50, ст. 693):

частину першу статті 13 доповнити абзацом восьмим такого змісту:

«пропонувати вирішення спорів, що виникають у об'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, шляхом медіації»;

текст статті 21 доповнити словами «у тому числі із застосуванням медіації»;

10) у статті 7 Закону України «Про судовий збір» (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87; 2017 р., № 48, ст. 436):

частину третю доповнити словами і цифрами «а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову»;

частину четверту доповнити словами і цифрами «а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги»;

11) у статті 16 Закону України «Про соціальні послуги» (Відомості Верховної Ради України, 2019 р., № 18, ст.73):

у частині шостій:

у пункті 10 слово «(медіація)» виключити;

доповнити пунктом 18 такого змісту:

«18) медіація»;

доповнити частиною восьмою такого змісту:

«8. Принципи медіації та статус медіатора регулюються Законом України «Про медіацію». Надання соціальної послуги з медіації регулюється цим Законом».

4. Кабінету Міністрів України:

1) у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їхніх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом;

2) включити інформацію про виконання цього Закону до звіту про хід і результати виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України за 2022 рік.

Науково-практичне видання

ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО МЕДІАЦІЮ»
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР
СТАНОМ НА 1 КВІТНЯ 2023 РОКУ

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 01.04.2023.
Формат 60x84 1/16. Умовн. друк. арк. 14,0.
Наклад 100 прим. Зам № 2804-23.

*Видавець і виготовлювач - ТОВ «Талком»
м. Київ, вул. Львівська, 23, тел./факс (044) 424-40-69, 424-56-26
E-mail: ukraine.vdk@email.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05.2013*